

چکیده مقالات ششمین کنگره
بین المللی علوم انسانی اسلامی

آذرماه ۱۴۰۰

انتشارات آفتاب توسعه
ناشر اختصاصی آثار مرکز پژوهش‌های علوم انسانی اسلامی صدرا

چکیده مقالات ششمین کنگره بین‌المللی علوم انسانی اسلامی

نویسندگان: جمعی از نویسندگان مقاله در ششمین کنگره بین‌المللی
علوم انسانی اسلامی

چاپ اول: پاییز ۱۴۰۰
شمارگان: ۵۰۰ نسخه
شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۴۱۷۷-۴-۴
ISBN ۹۷۸-۶۲۲-۹۴۱۷۷-۴-۴

سرشناسه :

عنوان و نام پدیدآور :

مشخصات نشر : تهران: آفتاب توسعه، ۱۴۰۰.

مشخصات ظاهری : ص: ۲۱/۵×۱۴/۵ س.م.

شابک : 978-622-94177-4-4

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

یادداشت .:

موضوع :

موضوع :

موضوع :

موضوع :

موضوع :

موضوع :

موضوع :

موضوع :

رده بندی کنگره :

رده بندی دیویی :

شماره کتابشناسی ملی:

اطلاعات رکورد کتابشناسی:

نشانی: تهران، خیابان شهید مطهری، خیابان میرعماد، پلاک ۲۳ طبقه ۳
تلفن مرکز پخش: ۹۶۶۵۷۸۰۴ - ۹۶۶۵۷۸۰۱

این کتاب با مشارکت مالی دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم و
مرکز رشد واحدهای فناور و دانش‌بنیان دانشگاه جامع امام حسین^(ع)
منتشر شده است.

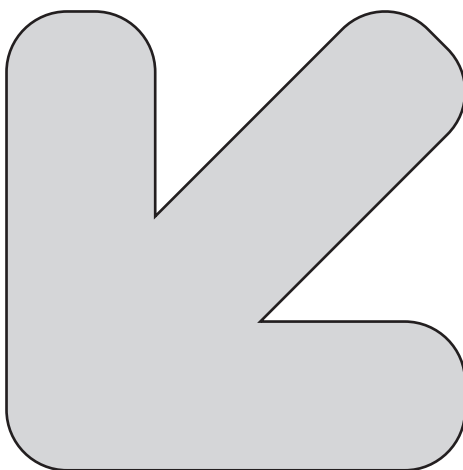
حق چاپ برای ناشر محفوظ و نقل نوشته‌ها با ذکر منبع بلا مانع است.

فهرست مطالب

۷	 کمیسیون تخصصی فلسفه و روش‌شناسی علوم انسانی اسلامی
۳۹	 کمیسیون تخصصی مدیریت تحول علوم انسانی
۶۱	 کمیسیون تخصصی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت
۶۹	 کمیسیون تخصصی قرآن و علوم انسانی
۹۳	 کمیسیون تخصصی سیاست‌گذاری عمومی و حکمرانی اسلامی
۱۳۱	 کمیسیون تخصصی تمدن نوین اسلامی
۱۵۷	 کمیسیون تخصصی فقه و علوم انسانی
۱۷۷	 کمیسیون تخصصی اقتصاد اسلامی
۲۰۵	 کمیسیون تخصصی تعلیم و تربیت اسلامی
۲۵۱	 کمیسیون تخصصی ارتباطات و جامعه‌شناسی اسلامی
۲۸۳	 کمیسیون تخصصی روان‌شناسی اسلامی
۳۱۹	 کمیسیون تخصصی علوم سیاسی اسلامی
۳۴۷	 کمیسیون تخصصی حقوق اسلامی
۴۰۳	 کمیسیون تخصصی مدیریت اسلامی
۴۲۷	 کمیسیون تخصصی شهرسازی و معماری اسلامی
۴۶۱	 کمیسیون تخصصی هنر اسلامی

مقدمه

ششمین کنگره بین المللی علوم انسانی اسلامی از ۲۸ آذرماه تا ۸ دی ماه در قالب ۱۵ کمیسیون تخصصی در شهرهای تهران، قم و تبریز برگزار خواهد شد. در این دوره ۶۹۸ عنوان مقاله به دست دبیرخانه کنگره رسیده بود که در نهایت ۵۳۷ مقاله کامل توسط دبیرخانه کنگره دریافت و ثبت شد. در مجموعه چکیده مقالات پیش رو بخشی از چکیده مقالات تأییدشده و منتخب در این دوره را مشاهده خواهید کرد.

**کمیسیون تخصصی فلسفه و
روش‌شناسی علوم انسانی اسلامی**

بررسی نظریه انتخاب عقلانی از دیدگاه پوپر و صدرا

مهدی جمالی^۱

چکیده

نظریه انتخاب عقلانی یکی از مهم‌ترین و مشهورترین نظریه‌ها در علوم انسانی و تبیین کنش‌های انسانی است. بسیاری از اندیشمندان علوم انسانی و اجتماعی این نظریه را خصلت عصر مدرن و علوم انسانی جدید می‌دانند و کارل پوپر آن را شاه کلید و یگانه راه فتح و فهم علوم انسانی دانسته است. پوپر ضمن تعریف عقلانیت به عمل متناسب با موقعیت و شرایط، معتقد است منطق موقعیت بر مبنای اصل عقلانیت تنها و بهترین ابزار برای فهم، تبیین و پیش‌بینی کنش‌های انسانی است. از سوی دیگر بر اساس مبانی حکمت متعالیه، از جمله تعریف عقلانیت به عملی که انسان را به قرب الهی می‌رساند، نظریه انتخاب عقلانی نظریه‌ای محدود و ناکارآمد است و نظریه جامع و کامل نظریه انتخاب اختیاری است. نظریه‌ای که هم به عوامل مستقیم کنش، یعنی باورها و انگیزه‌ها و هم عوامل غیر مستقیم کنش، مانند عوامل طبیعی و اجتماعی توجه دارد. در این مقاله به دنبال آن هستیم تا با روش توصیفی تحلیلی و مقایسه‌ای، نظریه انتخاب عقلانی را از دیدگاه پوپر و صدرا بررسی نماییم و نشان دهیم که دیدگاه صدرا المتألهین به جهت تعریف دقیق عقلانیت و توجه به عوامل مختلف مستقیم و غیر مستقیم کنش، دیدگاهی کامل‌تر و کارآمدتر از دیدگاه پوپر است.

کلیدواژه‌ها: علوم انسانی، نظریه انتخاب عقلانی، عقلانیت، پوپر، صدرا المتألهین.

۱. دانش‌آموخته دکتری فلسفه علوم اجتماعی مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره).

بررسی انتقادی هم‌پیوندی طبیعت‌گرایی و علم

حمیدرضا شاکرین^۱

چکیده

طبیعت‌گرایی در جهت دهی به علم مدرن و نقش آفرینی در مسائلی چون تعیین روش، گستره و کارکرد علم، همچنین تبیین و ضابطه‌گذاری در رابطه علم و دین و اخلاق تاثیر فراوانی داشته؛ برخی از اشکال آن از این حد فراتر رفته و به‌سان یگانه مرجع آنچه هست و نیست، و اینکه کدامین سخن را می‌توان معرفت دانسته یا باید از جرگه معرفت خارج انگاشت، تلقی شده است. این مساله ضرورت بخش کاوش در آن برای فیلسوفان علم و هم‌باحثان مسائل الهیاتی و فیلسوفان دین و اخلاق بوده و به‌طور ویژه داعیه‌داران تحول علم در هماهنگی با تعالیم دینی را به تحقیق و تعمیق دقیق و جدی فرا می‌خواند. بدین روی مقاله حاضر بر آن است تا طبیعت‌گرایی هستی‌شناختی و روش‌شناختی قوی و ضعیف و نسبت آن با علم را بررسی و به روش عقلی - تحلیلی در معرض سنجش گذارد. برونداد این بررسی اجمالا آن است که طبیعت‌گرایی هستی‌شناختی و روش‌شناختی قوی، ضمن اشکالات مختلف و نارسایی‌های تبیینی، نه از انسجام منطقی و بنیاد معرفتی استواری در علم و فلسفه برخوردار است و نه پیش‌فرض انگاری آن برای دانش سزا است. طبیعت‌گرایی

۱. دانشیار گروه منطق فهم دین، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

روش شناختی ضعیف هم نه کارکرد مثبتی در پویایی و تکامل دانش تواند داشت و نه انضباط علمی بدان وابسته است؛ ضمن آنکه از خلا منطق مدون در تقسیم کار معرفتی و حل تعارضات رنج می برد.

کلیدواژه‌ها: طبیعت گرایی هستی شناختی، طبیعت گرایی روش شناختی قوی، طبیعت گرایی روش شناختی ضعیف.

جایگاه «تفسیر» و «تبیین» در علوم انسانی

احمدحسین شریفی^۱

چکیده

تبیین‌گرایی و تفسیرگرایی دو جریان عمده در علوم انسانی‌اند که اختلافات فراوانی میان فیلسوفان علوم انسانی پدید آورده‌اند. این مسأله با تعابیر مختلفی مثل علت‌گرایی و دلیل‌گرایی، علت‌کاوی و معناکاوی، قانون‌محوری و قاعده‌محوری، و امثال آن بیان شده است. قرائت‌های مختلفی از جایگاه و رابطه این دو در علوم انسانی ارائه شده است. مسأله اصلی مقاله حاضر این است که آیا اینها دو کارکرد متعارض‌اند؟ یا دو کارکرد مستقل؟ و یا اینکه یکی به دیگری قابل تحویل است؟ به تعبیر دیگر، آیا پذیرش تبیین در علوم انسانی ملازم با انکار تفسیر و بالعکس دفاع از تفسیر ملازم با انکار تبیین است؟ یا آنکه برای داشتن فهمی واقع‌بینانه از کنش‌های انسانی به هر دو نیاز داریم؟ در این نوشتار با روش تحلیلی و فلسفی ضمن نقد سه دیدگاه «عنیت تفسیر و تبیین»، «تبیین به جای تفسیر» و «تفسیر به جای تبیین»، از ایده ضرورت هر دو کارکرد برای کشف حقیقت و دسترسی به واقعیت در مطالعات کنش‌های انسانی دفاع کرده‌ایم و نشان داده‌ایم که هیچ یک از این دو نمی‌تواند ما را از دیگری بی‌نیاز کند.

کلیدواژه‌ها: تبیین، تفسیر، علت‌کاوی، معناکاوی، علوم انسانی.

۱. استاد گروه فلسفه مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره).

تأثیر اصول فلسفه صدرایی بر روش تبیین معرفت در علوم انسانی با تأکید بر مسأله داده‌های حسی

محسن ابراهیمی^۱

چکیده

تبیین ماهیت معرفت، شرایط و اجزاء آن یکی از اصلی‌ترین موضوعات در حوزه علوم انسانی است که به شکل عمده در رشته «معرفت‌شناسی» صورت می‌پذیرد. هر چند که شیوه تبیین معرفت در فضای علوم انسانی معاصر، همراه با ادعای استقلال آن از مبانی متافیزیک مطرح شده و همین امر، موجب غفلت از حقیقت معرفت در این علوم شده است؛ با این حال دقت بر مسأله داده‌های حسی - به عنوان یکی از مسلم‌ترین مصادیق معرفت - مشخص می‌کند که گریزی از دخالت دادن مبانی متافیزیکی در تبیین معرفت وجود ندارد و این مبانی می‌توانند برگرفته از فلسفه صدرایی باشند. بررسی و تأمل اصول ذکر شده در فلسفه صدرایی همانند اصالت وجود و یا اصل علیت مشخص می‌کند که در حوزه علوم انسانی، نیاز به معرفت‌شناسی‌ای است که «وجود» را موضوعی برای خود قرار بدهد و سطح عمیق‌تر معرفت را بر اساس آن تبیین کند. امکان تبیین معرفت بر اساس «وجود» در فلسفه صدرایی از آن لحاظ امکان‌پذیر است که اصالت وجود دارای ظرفیت معرفت‌شناسی نیز است و به خوبی می‌توان از آن در تبیین معرفت استفاده کرد و این ادعای بنیادین را مطرح کرد که «وجود از آن لحاظ که حکایت‌گر و کاشف است»

۱. دانش‌آموخته حوزه علمیه قم، دکتری فلسفه دانشگاه اصفهان.

اصلی برای تبیین معرفت است و این اصل در تبیین مسأله داده‌های حسی به خوبی مشهود است که بر اساس آن، پدیده‌های حسی، نوعی از وجود رابط هستند که جنبه حکایت‌گری و کاشفیت آنها از واقعیت بر اساس اصل علیت به معنای دقیق صدرایی قابل اثبات است.

کلیدواژه‌ها: معرفت، معرفت‌شناسی، فلسفه صدرایی، داده‌های حسی، وجود، علیت.

ارزیابی کاربست علم‌شناسی پارادایمی در پیشبرد ایده علوم انسانی اسلامی

سید محمدتقی موحدابطحی^۱

چکیده

در سال‌های اخیر اصطلاحاتی همچون «پارادایم اجتهادی دانش دینی» یا «پارادایم اسلامی علوم انسانی» زیاد به کار برده می‌شود. این امر نشان از آن دارد که عده‌ای از فعالان عرصه علم دینی و به خصوص علوم انسانی اسلامی در تلاش هستند تا در چارچوب علم‌شناسی پارادایمی کوهن، یا نسخه‌های جدیدتر آن، ایده علوم انسانی اسلامی را به پیش‌برند. در این مقاله پس از اشاره به تاریخچه استفاده از اصطلاح پارادایم، معنای پارادایم در علم‌شناسی کوهن و اندیشمندان پس از وی و همچنین استفاده از این اصطلاح در عرصه علوم انسانی و علوم انسانی اسلامی بررسی شده و به این پرسش‌ها پاسخ داده می‌شود:

۱. کسانی که اصطلاح پارادایم را در حوزه علوم انسانی به کار گرفتند، چه تغییراتی در معنای مد نظر کوهن از اصطلاح پارادایم اعمال کردند؟ و کاربست علم‌شناسی پارادایمی، در علوم انسانی با چه نقدهایی روبروست؟
۲. کسانی که اصطلاح پارادایم را در حوزه علوم انسانی اسلامی به کار می‌گیرند، چه تلقی‌ای از آن دارند؟ و چه نقدهایی به کاربست این اصطلاح در عرصه علوم انسانی اسلامی وارد است؟

۱. استادیار پژوهشکده مطالعات فلسفی و تاریخ علم پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

۳. کاربست اصطلاح پارادایم در بحث علوم انسانی اسلامی چه لوازم و دلالت‌هایی دارد؟ و آیا فعالان عرصه علوم انسانی اسلامی به این لوازم و دلالت‌های توجه و التزام دارند؟

کلیدواژه‌ها: پارادایم، کوهن، علوم انسانی، علوم انسانی اسلامی.

سنت‌های الهی و حساسیت به داده‌های تجربی: ملاحظات مفهومی و توصیه‌هایی روشی

سید علی سیدی‌فرد^۱

چکیده

حوزه مطالعات سنت‌های الهی حیطه نظری مهمی است که تقریباً همه دانش‌های انسانی و اجتماعی را تحت تأثیر قرار می‌دهد. رشد و توسعه این حوزه مطالعاتی با پاره‌ای موانع و مسائل نظری روبروست. مقاله حاضر کوششی در جهت پاسخ دادن به دو مسأله نظری پیش‌روی مطالعات سنن الهی است: الف- به لحاظ فلسفی چه تصویر دقیق و جامعی از سنت‌های الهی اجتماعی می‌توان ارائه کرد؟ ب- آیا سنت‌های الهی از قبیل «قوانین مشروط به ثبات شرایط اند» که به دلیل احتمال بر قیود و شروط پنهان هیچ‌گاه نسبت به داده‌های تجربی حساسیت بالایی ندارند و به تبع به کار تبیین و پیش‌بینی نمی‌آیند؟ پرسش دوم، یکی از مهم‌ترین چالش‌های نظری پیش‌روی مطالعات سنن الهی است. در مقاله حاضر کوشیده‌ام ابتدا به لحاظ فلسفی تلقی روشنی از «سنن الهی اجتماعی» ارائه کنم. در بخش بعد، که بخش اصلی مقاله است، پیشنهادی پنج‌مرحله‌ای برای چگونگی کشف قیود و شروط سنت‌های الهی و صورت‌بندی این سنت‌ها به نحوی که نسبت به داده‌های تجربی حساسیت داشته باشند ارائه شده است.

کلیدواژه‌ها: مطالعات سنن الهی، سنت الهی اجتماعی، همبستگی، نظریات مشروط به ثبات شرایط، حساسیت به داده‌های تجربی.

۱. دانش‌آموخته دکتری فلسفه غرب معاصر، دانشگاه شهید بهشتی.

متافیزیک علم و شرایط امکان علوم نامتعارف

سید محمدرضا امیری طهرانی^۱

چکیده

با آشکار شدن نارسایی‌های علوم متعارف در حل مسائل جهان و پیامدهای ناپسند آن برای زندگی بشری هم‌چون فقر و شکاف درآمدی، سلطهٔ تکنولوژی، آلودگی محیط زیست و تغییرات جوی و اقلیمی، این پرسش مطرح می‌شود که آیا سنخ دیگری از علوم امکان‌پذیر است که ضمن برخورداری از توانمندی‌های علوم متعارف از نارسایی‌های آن بدور باشد. گذشته از گرایش‌های رهایی‌بخش علم، انگیزه‌های دینی برای سازگارکردن علم با آموزه‌های الهی نیز به این پرسش دامن می‌زند. پاسخ به این مسئله نیازمند پژوهش دربارهٔ شرایط امکان علوم نامتعارف است. در این مقاله ضمن بررسی گذرای تاریخچهٔ تلاش‌های انجام‌شده در زمینهٔ علم دینی (اسلامی) در ایران و جهان، شرایط امکان علوم نامتعارف از دیدگاه متافیزیک علم به روش تحلیلی تبیین شده است. سرآغاز این پژوهش اشاره به رسالهٔ کمتر شناخته‌شدهٔ کانت با عنوان بنیادهای متافیزیکی علم طبیعی است و سپس نسبت متافیزیک با علم، امکان متافیزیک علم، نیاز علم به متافیزیک، امکان‌پذیری متافیزیک‌های متفاوت و مهم‌ترین اصول متافیزیکی علوم اجتماعی تحلیل می‌شود.

۱. استادیار فلسفه علم و فناوری، عضو هیئت علمی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

سرانجام شرایط امکان علوم نامتعارف و برخی مزیت‌های رویکرد متافیزیکی به این علوم تبیین می‌گردد.

کلیدواژه‌ها: متافیزیک علم، فلسفه علم، علوم متعارف، علم نامتعارف، شرایط امکان، علم دینی، علم‌رهایی‌بخش، علوم اجتماعی.

معنویت به مثابه دانش

حمیدرضا مظاهری سیف^۱

چکیده

مسائل معنوی بشر رو به تزاید است. امروزه در مدیریت و سازمان، در حوزه بهداشت و سلامت جسم و روان، در روابط بین الملل و امنیت آنجا که پایه صلح و آرامش جهانی به میان می‌آید، نظرها بسوی معنویت جلب می‌شود و مسائل صورتبندی معنوی پیدا می‌کند. اما سوال این است که مسائل معنوی به کدام حوزه دانش تعلق دارند؟ برخی از دانشمندان مسائل معنوی را متعلق به روانشناسی می‌دانند و عده‌ای دیگر این مسائل را از سنخ مسائل الهیاتی تصور می‌کنند. روانشناسی مسائل معنوی را صرفاً به امور درونی و تجربه بشری فرومی‌کاهد و به این موضوع نمی‌پردازد، که تجربه‌های معنوی واقعیت معنوی را بازنمایی می‌کنند. از سوی دیگر الهیات صرفاً بر اساس مبانی دینی یا عقلی به واقعیت معنوی می‌پردازد و روش‌های تجربی را برای شناخت آن بکار نمی‌گیرد. این در حالی است که شاخص مسائل معنوی درک واقعیت‌های معنوی از طریق تجربه است. با توجه به این شاخص مسأله اصلی ما این است که آیا معنویت را می‌توانیم به مثابه یک دانش در نظر بگیریم؟ دانشی که روش تجربی را برای شناخت واقعیت معنوی بکار می‌گیرد. این پژوهش در رابطه با فلسفه علم معنویت و با روش برنامه‌های تحقیقات علمی لاکاتوش انجام شده است. از دیدگاه لاکاتوش نظریه‌های علمی به صورت یک برنامه پژوهشی هدایت می‌شوند. این برنامه شامل یک هسته سخت است که ایده‌های اصلی را ارائه می‌دهد و نقض آنها به معنای ابطال نظریه خواهد بود. به همین علت هسته سخت توصیه‌های

۱. دانش‌آموخته سطح چهار حوزه علمیه.

سلبی را برای حفاظت از اصل برنامه پژوهشی ارائه می دهد. حول هسته سخت، کمر بند حفاظتی شکل می گیرد، که شامل نظریاتی است که نقض آنها به تکمیل و توسعه اصل نظریه کمک می کند. کمر بند حفاظتی توصیه های ایجابی را برای هدایت پژوهشگران در جهت کشف های جدید و توسعه دانش ارائه می نماید. در این تحقیق هسته سخت دانش معنویت تعریف شده و روش تحقیق در باب مسائل معنوی به عنوان توصیه های ایجابی مربوط به کمر بند حفاظتی ارائه می گردد. هسته سخت دانش معنویت پذیرش واقعیت معنوی (امر مقدس و فرایندهای ملکوت) به عنوان موضوعی قابل شناخت تجربی است، که در تجربه های معنوی بازنمایی می شود. برای تبیین هسته سخت نظریه سطوح سه گانه واقعیت در رئالیسم انتقادی با نظریه نشانه شناختی یلمزلف در جهت نشانه شناسی تجربه های معنوی ترکیب شده است. این ترکیب نظریه سازه های روحی را که نظریه ای معرفت شناختی است به دست می دهد. بر اساس توصیه های ایجابی این مدل روش پژوهش های معنوی با عنوان هرمنوتیک معنوی معرفی می شود.

کلیدواژه ها: دانش معنویت، نشانه های تجربه معنوی، واقع گرایی معنوی، نقش نشانه ای معنوی، سازه های روحی، نظام نشانه ای معنوی، هرمنوتیک معنوی.

تکوین علوم انسانی و اجتماعی در جهان غرب از منظر روش‌شناسی بنیادین با تأکید بر مبادی معرفتی

محمد رضا قائمی نیک^۱

چکیده

تکوین علوم انسانی و اجتماعی مدرن در جهان غربی، محصول یک سیر تاریخی است که معمولاً در گسست از قرون وسطی و از دوره رنسانس روایت می‌شود. افرادی نظیر میشل فوکو در نظم اشیاء: دیرینه‌شناسی دانش یا توماس کوهن در ساختار انقلاب‌های علمی و نظایر آنها کوشیده‌اند تا بر مبنای روش‌های دیرینه‌شناسی یا تحولات پارادایمی این تحولات را توضیح دهند. با این حال یکی از چشم‌اندازهای بسیار مهم در توضیح این تحولات تاریخی، رابطه علم و دین و توضیح این تحولات بر اساس نگاه دینی و متعالی است. در این مقاله با بهره‌گیری از روش‌شناسی بنیادین، کوشش شده است تا با بررسی زمینه‌های «معرفتی» موثر بر شکل‌گیری این نظریات علمی در جهان غرب، فرایند تکوین این علوم را در نسبت با تحول معنای متافیزیک از شکل سنتی به شکل مدرن آن، مخصوصاً در کانت و متفکرین جامعه‌شناسی بررسی نماییم. با نظر به تأکید بر رابطه علم و دین در این روایت، این مقاله می‌تواند مقدمه‌ای بر تاملات علوم انسانی اسلامی باشد. **کلیدواژه‌ها:** روش‌شناسی بنیادین، علم و دین، علوم انسانی، علوم طبیعی، علوم اجتماعی.

۱. عضو هیئت علمی دانشگاه علوم اسلامی رضوی.

هستی‌شناسی سازمان از نگاه فلسفه اسلامی: با تأکید بر آراء علامه طباطبائی در اعتباریات

ابوالفضل گائینی^۱

چکیده

هدف این مقاله بررسی و تبیین جایگاه دانش فلسفه در دانش سازمان و مدیریت با تأکید بر هستی‌شناسی سازمان از نگاه فلسفه اسلامی است. مسائل فلسفی یکی از مبانی در تأثیرگذاری بر دانش سازمان و مدیریت تلقی می‌شود. معرفت‌شناسی، هستی‌شناسی و انسان‌شناسی از جمله مسائل مهم در فلسفه است که نقش تعیین‌کننده‌ای در روش، محتوا و جهت‌گیری مسائل مدیریت و سازمان دارد. با اعتراف به این نقش، فلسفه اسلامی، به عنوان بدیل دیگر فلسفه‌ها، در تلقی خود از مسائل این حوزه، می‌تواند تأثیر بالقوه‌ای را در دانش مدیریت و سازمان داشته باشد. برای پاسخ به چگونگی این تأثیرگذاری، با رویکرد اکتشافی و به روش عقلی، به دلالت‌های التزامی نظرات فیلسوفان مسلمان با رجوع به منابع آنان (با تأکید بر نظریه اعتباریات علامه طباطبائی)، برهستی‌شناسی سازمان و دانش مدیریت مرتبط با آن، پرداخته شده است. تلقی از سازمان به مثابه فناوری نرم، تداعی‌کننده اصطلاح اعتباری در ادبیات فلسفه اسلامی است؛ یعنی، تلقی "فناوری" سازمان، در واقع عبارت دیگری از تلقی به "اعتباریت" آن است. آن چه این مشابهت و تداعی را ممکن می‌سازد موارد مشترکی است که در چیرستی آن دو وجود دارد. سازمان به عنوان مجموعه‌ای اعتباری

۱. عضو هیئت علمی پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.

با انسانی که در آن مجموعه نقش اعتباری ایفا می‌کند، وظایف کارکردی را در بستر جامعه به عهده دارد و بر اساس این کارکرد، داوری و ارزیابی می‌گردد. معیار داوری در مقدار نقشی است که آنان در تأمین‌کنندگی نیازهای جمعی به‌گونه‌ای کارا و اثربخش ایفا می‌کنند.

کلیدواژه‌ها: مدیریت و سازمان، فلسفه دانش مدیریت و سازمان، فلسفه اسلامی، هستی‌شناسی سازمان، اعتباریات.

تأملی بر تحقق‌پذیری نظریه‌های علم دینی: تعلیم و تربیت با محوریت نگرش خدا‌باورانه در آموزش علوم

سیدهدایت سجادی^۱

چکیده

هدف از این پژوهش این است که ضمن بررسی مسئله تحقق‌پذیری نظریه‌های علم دینی، در یکی از زمینه‌های خاص - یعنی آموزش علوم (طبیعی) - تعلیم و تربیت دینی با محوریت نگرش خدا‌باورانه به مثابه یکی از راه‌حل‌های پیشنهادی مسئله مورد تحلیل قرار گیرد. این راه حل پیشنهادی با روشی تحلیلی از منظر سازگاری و همخوانی با نظریه‌های علم دینی انتخابی - نظریه گلشنی و جواد آملی - و نیز از منظر سازگاری و انسجام درونی بر ساخته مورد بررسی قرار می‌گیرد. این پژوهش نشان می‌دهد، که در مقام تحقق‌پذیری نظریه‌های علم دینی در آموزش علوم طبیعی، به مفهوم تطبیق‌پذیری با برنامه درسی آموزش علوم، و در راستای تعلیم و تربیت دینی، باید بر آموزش خدا‌باورانه علم در ساحت نگرش همت گماشت؛ زیرا هم سازگار با نظریه‌های علم دینی انتخابی است و هم با آموزش علوم ناسازگار نیست. در نهایت نشان داده می‌شود تعلیم و تربیت دینی با محوریت نگرش خدا‌باورانه، موضوع تحقق‌پذیری را به سطح بسیار اجرایی‌تر و عملی‌تری می‌آورد که هم برای متخصصین آموزش علوم قابل درک است و هم معیارهای مشترک و

۱. استادیار فلسفه علم و فناوری، گروه آموزش فیزیک، دانشگاه فرهنگیان تهران.

حداقلی نظریه‌های علم دینی را نیز برآورده می‌سازد.
کلیدواژه‌ها: علم دینی، آموزش علوم، تحقق‌پذیری علم دینی، تعلیم و تربیت دینی،
نگرش خداپاورانه، گلشنی، جوادی‌آملی.

برایند اعتقاد قرآنی به جهان غیب در روش علوم انسانی

قاسم ترخان^۱

چکیده

ادیان توحیدی بر پایه دعوت به حقایق غیبی شکل گرفته‌اند. نوشتار حاضر با استفاده از روش کتابخانه‌ای در گردآوری اطلاعات، و روش توصیفی تحلیلی در استنتاج دیدگاه، ضمن گزارشی از رویکرد طبیعتگرایی روشی و ضد آن، به هستی‌شناسی جهان غیب و چگونگی ارتباط این جهان با شهادت پرداخته است و براساس این مبنا، تلاش کرده است دورویکرد پادشده را مورد نقد قرار دهد و درنهایت، به اقتضائات ایجابی اصل باورمندی به جهان غیب در مؤلفه روش علوم انسانی بپردازد.

از جهت سلبی، نقص معرفتی مهم‌ترین چالش طبیعتگرایی روش‌شناختی و ابتلای به نسبیت از چالش‌های رویکرد ضد آن دانسته شد. از جهت ایجابی و با نگاه پیشینی، بررسی شد که با جایگزینی این مبنای قرآنی چه تغییراتی در مؤلفه یادشده پدید می‌آید؟ براساس این مبنا، در علوم انسانی اسلامی، ضمن نفی انحصار در به‌کارگیری از روش تجربی و روش تبیینی، روش ترکیبی خاصی پیشنهاد شده است. **کلیدواژه‌ها:** جهان غیب، طبیعتگرایی روش‌شناختی، علوم انسانی اسلامی، عوامل فرامادی.

۱. دانشیار گروه کلام، پژوهشکده حکمت و دین پژوهی، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

بررسی تأثیر مبانی انسان‌شناسی در علم و عمل سازمان و مدیریت

امیر غنوی^۱، میثم لطیفی^۲، مریم غنوی^۳

چکیده

هر نظریه‌ای که درباره انسان و زندگی او دست به تبیین و توصیف می‌زند، متکی بر پیش‌فرض‌های انسان‌شناسانه‌ای در خصوص چیستی، چرایی و چگونگی انسان است. درک متفاوت نظریه‌پردازان از این پیش‌فرض‌ها، منجر به تولید علوم متفاوتی خواهد شد؛ متفاوت در هدف، چارچوب و محتوا. هدف از این نوشتار بررسی امکان و پس از آن چگونگی اثرگذاری مبانی انسان‌شناسی بر حوزه علم و عمل سازمان و مدیریت است. سؤالات اصلی تحقیق عبارتند از آیا پیش‌فرض‌های انسان‌شناسانه متفاوت در شکل‌گیری علم و عمل توسط دانشمندان و دست‌اندرکاران مدیریت تأثیری دارند؟ و اگر مؤثرند، این تأثیرگذاری از چه طریقی صورت می‌گیرد. برای پاسخ به این سؤالات، مطالعه‌ای توصیفی-اکتشافی با روش کتابخانه‌ای انجام شد. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهند که مبانی انسان‌شناسی بر ابعاد مختلف سازمان و مدیریت اثرگذارند و سازوکار این تأثیرگذاری در قالب الگویی مفهومی قابل ارائه است. بر اساس این الگو، مبانی انسان‌شناسی با تأثیر بر ارزش‌ها، نگرش‌ها و منافع مدیر، عوامل شکل‌دهنده راهبرد و فرهنگ سازمان را دچار تغییرات جدی کرده و

۱. استادیار گروه فقه و اخلاق پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

۲. دانشیار گروه مدیریت دولتی، دانشکده معارف اسلامی و مدیریت، دانشگاه امام صادق (علیه‌السلام).

۳. نویسنده مسئول و دکتری مدیریت سازمان‌های دولتی، پژوهشگاه قوه قضائیه.

بدین ترتیب با تأثیر بر این دو رکن اساسی سازمان و مدیریت، به صورت غیر مستقیم، در همه بخش‌های این پیکره واحد، ملاحظات بر جای خواهد گذاشت.

کلیدواژه‌ها: فلسفه نظریه سازمان و مدیریت، مبانی انسان‌شناسی، مدیریت اسلامی، دلالت مدیریتی، علوم انسانی اسلامی.

«ترمینولوژی» «تولید» علم» (امکان‌سنجی کاربرد استعاره صنعت درباره «علم» از منظر بینارشته‌ای)

علی ابراهیم‌پور^۱

چکیده

نهضت «تولید علم»، قریب به دودهمه -از سال ۷۹ تا بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی- به عنوان یکی از سیاست‌های کلان جمهوری اسلامی مطرح شده است و این کلید با بسامد بالایی در اسناد بالادستی و بیانات مقام معظم رهبری، تکرار می‌شود. با توجه به آنکه در فرآیند خط‌مشی‌گذاری، می‌توان یک مسئله را در مرحله دستور کار و سپس تدوین، با نوع صورت‌بندی و اسم‌گذاری تحت تاثیر قرار داد، عناوین و کلیدواژه‌گانی که در سیاست‌گذاری برگزیده می‌شوند، اهمیت بالایی دارند؛ چراکه این عناوین، نقش مهمی در پذیرش افکار عمومی و متخصصین و اقبال یا ادبار آن‌ها نسبت به آن سیاست خواهد داشت.

درباره‌ی نهضت تولید علم نیز، از سالیان ابتدایی طرح‌شدن، اشکالی متوجه این عنوان می‌کرده‌اند؛ بدین بیان که ترکیب «تولید» با «علم» را پارادوکسیکال دانسته و انتساب «تولید» به «علم» را غلط می‌پنداشتند و به‌طور خلاصه، معتقدند «که علم کشف‌کردنی است؛ نه تولیدکردنی».

در راستای پاسخ به این چالش در این مقاله، ابتدا با رویکرد منطقی، ابعاد مختلف چالش تحلیل می‌شود؛ سپس با رویکرد تلفیقی، صحت مضافیت

۱. طلبه درس خارج حوزه علمیه قم و دانش‌آموخته کارشناسی ارشد مدیریت راهبردی فرهنگ، دانشگاه باقرالعلوم (علیه‌السلام).

«تولید» به علم و درستی استعاره صنعت درباره‌ی علم، از منظر جامعه‌شناسی علم، معرفت‌شناسی، فلسفه علم، منطق، زبان‌شناسی و در نهایت تاریخی، تثبیت می‌گردد. در پایان استعاره صنعت (زیربنای تولید علم) در برابر استعاره معدن (زیر بنای کشف علم) به عنوان دو استعاره در ساحت علم مطرح می‌شوند که هیچ‌کدام توان حذف دیگری را ندارند. در نهایت دلالت‌های سیاست‌گذاری علم مبتنی بر این تحلیل معرفی می‌شود.

کلیدواژه‌ها: تولید علم، استعاره صنعت، استعاره معدن، حکمرانی علم، سیاست‌گذاری علم، علوم انسانی.

نظریهٔ هنجاری؛ نظریه‌ای برای دوران گذار

داود فاضل فلاورجانی^۱، حسن قره باغی^۲

چکیده

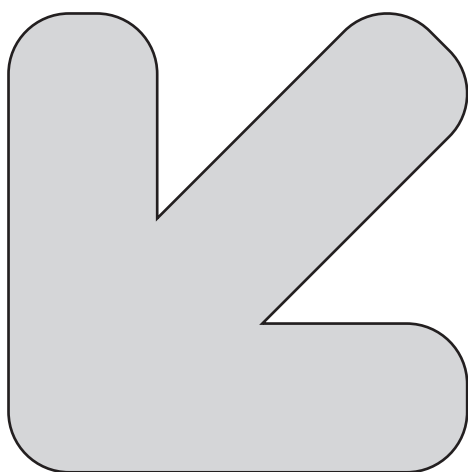
از پرسش‌های کلیدی عصر حاضر این است که چگونه باید در فضای دینی با محصولات علم مدرن مواجه شویم. برای پاسخ به پرسش فوق رویکردهایی در میان اندیشمندان مسلمان مطرح است؛ از پذیرش بی‌چون و چرای این محصولات به عنوان دستاوردهای تلاش بشر تا انکار تام این دستاوردها به عنوان دو نگاه کاملاً متقابل و نهایتاً نظریات میانی مانند تفکیک میان علوم انسانی و طبیعی و تلاش برای دینی کردن علوم انسانی به دلیل مبانی الحادی آن و استفاده از محصولات علوم طبیعی به عنوان دستاوردهای مفید تجربهٔ بشری.

در این میان نظریهٔ هنجاری معتقد است ضمن استفاده از دستاوردهای علوم تجربی به عنوان پیشرفتهای علمی، لازم است هنجارهای دینی به عنوان اخلاق علمی و پیوست فرهنگی به آنها ضمیمه گردد تا از آسیب آنها بکاهد. این مقاله تلاش می‌کند ضمن تبیین، بررسی و نقد دیدگاه‌های فوق، نقاط قوت و ضعف نظریهٔ هنجاری را بررسی کرده و آن را به عنوان نظریه‌ای کاربردی صرفاً برای دوران گذر از مدرنیته تا رسیدن به تمدن دینی مطرح نماید.

کلیدواژه‌ها: تمدن دینی، مدرنیته، قلمرو دین، الحاد، اومانیسیم، ماتریالیسم، توحید.

۱. دانش‌آموختهٔ دکتری کلام و فلسفه دین مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره).

۲. دانشجوی دکتری کلام اسلامی مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره).

**کمیسیون تخصصی
مدیریت تحول علوم انسانی**

گونه‌شناسی عناصر اکوسیستم دانش و رتبه‌بندی اهمیت آن‌ها در راستای مدیریت تحول علوم انسانی بر اساس مرور سیستماتیک، فراترکیب و تحلیل شبکه

بهروز کاملی^۱، عباس چهاردولی^۲، حمید ابدی مرزونی^۳

چکیده

زمینه و هدف: با تغییر در گونه‌شناسی‌ها تغییرات اساسی در ادراک ما از پدیده‌های مورد مطالعه رخ می‌دهد، که لازمه تحول است. درک گونه‌های مختلف عناصر اکوسیستم دانش، موجب کمک به سیاست‌گذاران و اندیشمندان تحول در علوم انسانی در انتخاب راهبردها و سیاست‌ها از طریق جلوگیری از اغتشاش ذهنی و بروز تناقض‌های درونی و التقاط‌های نامنسجم این مفاهیم می‌شود. روش‌شناسی: در این تحقیق برای شناسایی عناصر اکوسیستم دانش از نسخه توسعه یافته استراتژی فراترکیب با تلفیق روش‌های مرور سیستماتیک و تحلیل تم استفاده شد و برای رتبه‌بندی اهمیت این عناصر از روش تحلیل شبکه اجتماعی و تئوری گراف بهره گرفتیم. رویکرد مورد استفاده برای نسخه توسعه استقرایی است. جهت‌گیری این پژوهش کاربردی - توسعه‌ای است و نوع روش تحقیق آمیخته است و تنیدگی میان روش‌های کمی و کیفی در این تحقیق از نوع ترتیبی می‌باشد. یافته‌ها: بنابر مدل بدست آمده؛ عناصر اکوسیستم دانش شامل شبکه یکپارچه‌ای از دانشوران، فناوری‌های نرم و

۱. نویسنده مسئول و دکتری مدیریت سیستم‌ها، پردیس فارابی دانشگاه تهران.

۲. دانشیار مدیریت راهبردی دانش، دانشکده مدیریت راهبردی، دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی.

۳. دانشجوی دکتری مدیریت راهبردی دانش دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی.

سخت دانشی و دانش است، که در راستای ایجاد و توسعه قابلیت های هوشمندی، تفکر، یادگیری و نوآوری با یکدیگر در تعامل قرار می گیرند و به حل مسائل سازمانی می پردازند. نتیجه گیری: مخزن دانش به عنوان هاب و مرجع تمام عناصر اکوسیستم محسوب می شود. کارکنان دانشی و مخزن دانش مهمترین مولفه و فعالیت ترین بازیگران اکوسیستم هستند. دانش صریح دارای بالاترین مرکزیت بینایی است و تاثیر خیلی زیادی بر آنچه که در اکوسیستم اتفاق می افتد؛ دارد. فرایندهای مدیریت دانش سه گونه اصلی فرایندهای راهبردی، تاکتیکی و عملیاتی است اما عموم مقالات به فرایندهای عملیاتی می پردازند و از فرایندهای راهبردی و تاکتیکی غفلت شده است.

کلیدواژه ها: عناصر اکوسیستم دانش، تحول علوم انسانی، مدیریت دانش.

الزامات نهادی مدیریتی تحول علوم انسانی در گام دوم انقلاب تحلیلی بر مبنای عقلانیت نقاد

سید محمدتقی موحدابطحی^۱

چکیده

تحول علوم انسانی و دستیابی به علوم انسانی اسلامی، یکی از دغدغه‌های اصلی نظام جمهوری اسلامی بوده و هست. در چهل سال ابتدایی پس از پیروزی انقلاب اسلامی، برای دستیابی به این هدف، مراکز آموزشی، پژوهشی، فرهنگی، برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری متعددی شکل گرفت، مراکزی که در ادبیات فلسفه فناوری از آنها با عنوان فناوری‌های نرم و انسانی یاد می‌شود. در این مقاله تلاش گردیده با توجه به بیانیه آیت الله خامنه‌ای در ارتباط با گام دوم انقلاب اسلامی ایران، و با بهره‌گیری از رویکرد عقلانیت نقاد در ارتباط با رشد و توسعه فناوری‌ها، پس از بررسی آسیب‌شناسانه یکی از اقدامات انجام شده در گام اول (تأسیس مراکز فرهنگی، آموزشی، پژوهشی، برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری) راهکارهایی برای کارآمدی هر چه بیشتر این فناوری‌های نرم و انسانی مرتبط با تحول علوم انسانی و علوم انسانی اسلامی ارائه گردد تا دستیابی به فهم بهتر واقعیت‌های جامعه ایران اسلامی و رفع مشکلات آن تسریع و تسهیل گردد.

کلیدواژه‌ها: تحول علوم انسانی، علم دینی، عقلانیت نقاد، تحلیل نهادی.

۱. استادیار پژوهشکده مطالعات فلسفی و تاریخ علم پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

حکمرانی علوم انسانی در گام اول انقلاب با تأکید بر منظومه بیانات مقام معظم رهبری (مدظله العالی)

محمدجواد نصراله زاده^۱

چکیده

مطابق دیدگاه مقام معظم رهبری (مدظله العالی) در «بیانیه گام دوم انقلاب»، انقلاب ملت ایران به عنوان بزرگ‌ترین و مردمی‌ترین انقلاب عصر جدید، وارد دومین مرحله تمدن‌سازی شده است. از سوی دیگر، «نگاه اجتماعی و عالمانه به عرصه‌های گوناگون از علوم انسانی تا نظام تعلیم و تربیت رسمی... همه از لوازم تمدن‌سازی است». و نیز «برای ایجاد یک تمدن اسلامی دو عنصر اساسی لازم است: یکی تولید علم و یکی پرورش انسان». جهت‌گیری‌های «تعلیمی» و «ترجمه‌ای» متون علوم انسانی که از زمان پهلوی دوم شروع شده بود، با شدت کمتر در بعد از انقلاب نیز تداوم یافت و یکی از مهمترین دلایل آن، به عدم فعالیت فکری-پژوهشی خلاقانه و بومی در دانشگاه‌های کشور بازگشت می‌کند. حوزه‌های علمیه نیز که بسیار قوی‌تر، نظام یافته‌تر و متعهدانه‌تر در جهت بومی-اسلامی کردن «علوم انسانی» حرکت کرده‌اند، نتوانسته‌اند به‌طور انداموار و منسجم «علوم انسانی-اسلامی» را در حوزه‌های علمی-فکری و حتی اجرایی کشور، نهادینه و درونی نمایند. حکمرانی علوم انسانی نیز بدون پشتگاه‌های سیستماتیک و ارزش آفرین و نیز با حکمرانان و مسئولین غیرمتخصص در حوزه علوم انسانی، امکان کمتری برای آشکار شدن و تاثیر گذاری پیدا کرد.

۱. عضو هیئت علمی دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی.

هدف این مقاله «شناخت و تبیین صحیح و واقع گرایانه عدم تحقق اثربخشی حکمرانی علوم انسانی در دهه های گذشته» است. جهت ارزیابی و تبیین درست این موضوع، با دو جهت گیری روشی حرکت خواهیم کرد. در این پژوهش از دوروش «فراترکیب کیفی» با مراحل شش گانه مشهور آن، جهت جمع بندی و سنتز یافته های محوری «علوم انسانی - اسلامی» (کمک به خلق نظریه بومی اسلامی) و «تحلیل گفتمان» فرکلاف - بشیر جهت ساختاریافتگی فرمایش های مقام معظم رهبری (مدظله العالی) (جهت گیری های آرمانی و هدایت گر) استفاده می شود. درواقع، در بطن مقاله می توان نشانه هایی از کارکردهای تطبیقی را نیز مشاهده کرد زیرا در تحلیل و تفسیر نهایی، آنچه که موجود، عینی و کاملاً مورد ارزیابی نقادانه است، با آنچه که بایستی باشد و منشور و منظومه مقام معظم رهبری (مدظله العالی) به عنوان رهبر هدایت گر انقلاب اسلامی دلالت کننده آنهاست، رهایی بخشی از تقلید و ترجمه و تکیه بر پتانسیل های فکری - ذهنی و بومی - اسلامی متفکران و اندیشمندان این مرز و بوم است.

کلیدواژه ها: مقام معظم رهبری (مدظله العالی)، تمدن اسلامی، علوم انسانی، علوم انسانی اسلامی، بومی شدن، تمدن سازی.

بررسی سازوکار مدیریت جهانی شبکه تحقیقات

علیرضا پیروزمند^۱، محمد حسین علیخانی مهرجردی^۲

چکیده

دستیابی به تمدن نوین اسلامی در صورتی ممکن است که دانش متناسب در تمام عرصه‌های جامعه ایجاد شود. این مهم نیز جز با سامان‌دهی مجموعه تحقیقات مراکز علمی و دانشگاهی کشور در راستای هدف مذکور صورت نمی‌یابد. این در حالی است که مراکز و موسساتی در دنیا وجود دارند که سعی دارند با انگیزه‌سازی و مدیریت اعتبار و منابع محققین و پروژه‌های علمی، تحقیقات را در سطح جهان، در جهت اهداف خود مدیریت کنند. اگرچه این مراکز و موسسات خدمات مفیدی نیز به محققین می‌دهد، اما در مجموع در قالب خدمات، عمدتاً به صورت شبکه‌ای و با شیوه‌های نرم و نامحسوس به مدیریت جامعه علمی در سطح جهانی می‌پردازند. این امر سبب شده بخشی از محققان و دانشگاهیان کشور ما نیز تحت این مدیریت نامحسوس، پژوهش‌های خود را سامان دهند و به این ترتیب نه تنها سرمایه‌ها و منابع کشور در مسیر ایجاد تمدن اسلامی قرار نگرفته، بلکه عملاً در جهت اهداف مدیریت شبکه جهانی تحقیقات عمل کنند. این مقاله در صدد است با روش اسنادی و کتابخانه‌ای به تبیین سازوکار «مدیریت جهانی شبکه تحقیقات»

۱. استادیار گروه مدیریت راهبردی فرهنگی، دانشکده مدیریت راهبردی، دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی.

۲. دانشجوی دکتری مدیریت راهبردی دانش دانشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی.

در قالب‌هایی مانند شاخص‌های علم سنجی، معیارهای طبقه‌بندی دانشگاه‌ها و سایر مراکز علمی، قوانین مربوط به مالکیت معنوی و... پرداخته و مورد بررسی و نقد قرار دهد.

کلیدواژه‌ها: تمدن اسلامی، مدیریت تحقیقات، شبکه تحقیقات، مدیریت جهانی شبکه تحقیقات، شاخص‌های علم سنجی.

طراحی گام‌های تحول در علوم انسانی و سازماندهی این تحول

سعید وکیلی^۱

چکیده

علوم انسانی شکل گرفته در غرب با سرعت چشم‌گیری خصوصاً بعد از رُسناس، برگرفته از جهان‌بینی و مکتب غربی به جهان عرضه گردید. این علوم که موضوع اصلی آن انسان است، به شدت متأثر از نگاه و رویکرد غرب نسبت به انسان می‌باشد و به مرور در جوامع دیگر (و حتی در خود جوامع غربی)؛ تعارضات، تقابلهای و عدم تطابق‌ها، بدلیل نگاه صرفاً مادی و غیرالهی به انسان و عدم توجه به فطرت انسانی، بروز کردند. در اینجا بود که پذیرش، استفاده‌ی محض و بکارگیری این علوم در دنیا؛ تبعات و پیامدهای خاص و گسترده خود را در جوامع نشان داد. با آگاهی از این امر، رهبر معظم انقلاب (مدظله‌العالی) ایجاد تحول در علوم انسانی بر اساس مبانی اسلامی را مطرح فرمودند. این پژوهش کاربردی و کیفی بر اساس بررسی و تحلیل برخی از پژوهش‌های موجود تهیه شده است. هدف از این مقاله شناسایی گام‌های کلی و عملیاتی تحول در علوم انسانی برای رهسپار شدن به علوم انسانی اسلامی بوده و در نتایج این پژوهش ابتدا «منظومه کلی تحول در علوم انسانی» ارائه می‌گردد و سپس یکی از بخش‌های این منظومه گام‌ها و مراحل تحول در علوم انسانی است که در ادامه مقاله به آن پرداخته شده است. یکی از گام‌های مهم در

۱. دانش آموخته دکتری مدیریت راهبردی دانش دانشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی.

تحول علوم انسانی؛ روش مناسب نظریه پردازی اسلامی در علوم انسانی می باشد که در این پژوهش به آن اشاره ای گردیده است.

کلیدواژه ها: تحول علوم انسانی، علوم انسانی اسلامی، مدیریت تحول علوم انسانی.

بررسی تجربه جمهوری اسلامی ایران در مدیریت تحول علوم انسانی با تاکید بر اسناد بالادستی

مصطفی جمالی^۱

چکیده

با وقوع انقلاب اسلامی و تحقق جمهوری اسلامی فصل جدیدی در تاریخ علمی کشور گشوده شد. معمار کبیر انقلاب اسلامی و رهبر فرزانه انقلاب، با رویکردی تمدنی و با شناخت دقیق واقعیت‌های تاریخی و اجتماعی کشور، مسئله اسلامی شدن دانشگاه‌ها و تولید علوم اسلامی را پیش‌روی اندیشمندان انقلاب قرار دادند. اگر چه تا کنون پیرامون این مسئله فعالیت‌های فراوان نظری و عینی صورت گرفته و با مدیریتی خاص این مسئله دنبال شده است ولی هنوز این مسئله، در جامعه ما پاسخ در خور خود را نیافته و به چالشی عظیم بدل گردیده است. بدین جهت در مرحله گام دوم انقلاب و با هدف تحقق انقلاب علمی لازم است ابتدا تصویری دقیق از مدیریت تحول علوم انسانی در تجربه ۴۰ ساله انقلاب علمی ارائه گردد تا در سایه آن بتوان به الگویی جدید در امر مدیریت تحول علوم انسانی دست پیدا کرد.

مدیریت تحول علوم انسانی در طول چند دهه انقلاب در قالب‌های مختلف همچون انقلاب فرهنگی، اسلامی شدن دانشگاه‌ها، نهضت نرم‌افزاری و... پی‌گیری شده است. این مقاله به دنبال ارائه تصویری اجمالی و بررسی انتقادی از کارنامه جمهوری اسلامی در مسئله مهم مدیریت تولید علوم انسانی اسلامی می‌باشد.

۱. استایار فرهنگستان علوم اسلامی قم.

پرواضح است که متناسب با بلوغ انقلاب اسلامی، هم فهم این مسئله و هم ارائه راهبردها و راهکارهای سیاستی و برنامه‌ای در زمینه دستیابی به علوم انسانی اسلامی از اجمال خارج شده و بسط پیدا کرده است و البته در دوران مختلف متناسب با شرایط سیاسی و اجتماعی فراز و فرودهایی هم داشته است. وجود گفتمان‌های مختلف همچون گفتمان اسلامی‌سازی و تهذیب علوم موجود، گفتمان علم جهانی و گفتمان تولید علوم انسانی اسلامی مستلزم ایجاد فضای علمی فرهنگی خاص، تنظیم اسناد علمی کشور و شکل‌گیری تجربه‌های خاصی شده است.

کلیدواژه‌ها: تحول علوم انسانی، گفتمان، اسناد، تجربه عملی.

«مدیریت راهبردی دانش» به مثابه علم پشتیبان مدیریت تحول علوم انسانی (ضرورت، چیستی و چگونگی)

علیرضا پیروزمند^۱، حمید ابدی مرزونی^۲

چکیده

در این مقاله، پس از تبیین ضرورت پشتیبانی علمی از مدیریت تحول علوم انسانی، به امکانات رشته‌ی مدیریت دانش در این زمینه پرداخته شد. در این راستا، بر اساس خوانش «وصفی» موصوف و صفت و خوانش «اضافی» مضاف و مضاف الیه از مدیریت دانش و مدیریت راهبردی دانش، چهار قرائت ارائه شد و بررسی شد که آیا این قرائت‌ها می‌توانند متضمن تحول پارادایمی دانش باشند. در نتیجه این بررسی مشخص شد که تنها خوانش اضافی از مدیریت راهبردی دانش یعنی «مدیریت راهبردی بر دانش»، حاوی معنایی معادل «مدیریت تحول دانش» است و می‌تواند سازگار با نیاز جامعه اسلامی و تحول علوم انسانی باشد. سپس، ضمن اشاره به روند تحولات جهانی رشته‌ی مدیریت دانش، بر ضرورت دوجندان بازسازی و تحول ماموریت رشته‌ی مدیریت دانش به سوی مدیریت راهبردی دانش، پرداخته شد. در بخش چگونگی، سه محور اصلی جهت تحول ماموریت مدیریت دانش به سوی

۱. استادیار گروه مدیریت راهبردی فرهنگی، دانشکده مدیریت راهبردی، دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی.

۲. دانشجوی دکتری مدیریت راهبردی دانش دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی.

مدیریت راهبردی دانش ارایه شد و در نهایت پیشنهادات راهبردی جهت پشتیبانی علمی رشته‌ی مدیریت راهبردی دانش از مدیریت تحوّل علوم انسانی مطرح گردید. **کلیدواژه‌ها:** مدیریت راهبردی دانش، مدیریت دانش، مدیریت تحوّل دانش، تحوّل علوم انسانی، علوم انسانی اسلامی.

امکان، ضرورت و بایسته‌های سیاست‌گذاری تحول علوم انسانی با تحلیل و ارزیابی دوگانه پروسه پروژه

محسن جاجرمی‌زاده^۱، هادی رزمجوئی^۲

چکیده

برخی دیدگاه‌ها با استناد به شواهد تاریخی و تحلیل فلسفی، مسیر تولید و پیشرفت علم را به مثابه یک «پروسه» یا «فرآیند» می‌دانند که به‌طور طبیعی در بستر تاریخی، فرهنگی و اجتماعی خود و با حصول شرایط به‌صورت خودبه‌خود روی می‌دهد و هیچ‌گونه امکان مدیریت و پروژه‌سازی را بر نمی‌تابد و از این رو مدیریت تحول علوم انسانی را امری بیهوده تلقی می‌کنند. در مقابل برخی دیدگاه‌ها معتقدند که مسیر تولید و پیشرفت علم به مثابه یک «پروژه» است و برای تحول علوم انسانی ناگزیر به مدیریت و سیاست‌گذاری آن هستیم. در این مقاله با رویکرد فلسفی و با روش توصیف تحلیلی و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای، بر اساس دوگانه «پروسه پروژه»، نخست امکان و ضرورت تحول علم و علوم انسانی با تحلیل ماهیت تحول علم، ارزیابی می‌شود. نتایج حاصله حاکی از ماهیت دو وجهی، تعاملی و تقویمی «پروسه پروژه» تحول علوم انسانی دارد که شکل‌گیری علم در بستر فرهنگی تاریخی بیانگر وجه پروسه‌ای و نقش‌آفرینی عوامل معرفتی متأثر از مبادی حکمی و فلسفی در «سطح کلان» و نقش‌آفرینی عوامل غیر معرفتی در «سطح اجتماعی» بیانگر وجه پروژه‌ای تحول و پیشرفت علم هستند. بر اساس ماهیت دو وجهی تحول علم و با

۱. نویسنده اول و استادیار گروه مدیریت دانشگاه پیام نور شیراز.

۲. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد فلسفه علم دانشگاه اصفهان.

هدف توجه به وجه پروسه‌ای پیشرفت، لازم است سیاست‌گذاری تحول علوم انسانی با بایسته‌هایی از جمله سیاست‌گذاری درون‌زا، مواجهه فعال با علم و سیاست غرب و بهره‌گیری از ظرفیت‌های هوشمندی سیاستی صورت بگیرد.

کلیدواژه‌ها: فلسفه سیاست‌گذاری، سیاست‌گذاری علم، پروسه، پروژه، فرهنگ، تحول علم، عوامل معرفتی، هوشمندی سیاستی.

تحول علوم انسانی از منظر مقام معظم رهبری (ضرورت‌ها، چالش‌ها، بایسته‌ها)

محمدصادق احمدی^۱

چکیده

علوم انسانی به مجموعه دانش‌هایی اطلاق می‌شود که موضوعات آن حول محور مسائل اساسی انسان قرار دارد و ناظر به علوم انسانی مدرن است که پس از عصر رنسانس و با تغییر نگاه بشر مدرن به انسان و زدودن ماوراء و معنویت از ساحت زمینی او ظهور نموده و بر همین مبنا توسعه پیدا کرده است. با این رویکرد جدید، تمامی موضوعات حول انسان نیز به شکلی دیگر توسعه یافته و برای مثال اقتصاد به جای تکیه بر عدالت و پیشرفت بر سود و سرمایه تاکید می‌کند و این نقطه همان محل اختلاف رویکرد انقلاب اسلامی به علوم اسلامی با رویکرد غربی است.

مهم‌ترین چالش پیش‌روی تحول علوم انسانی، تقلید و وادادگی در برابر غرب، خودباختگی، تحجر علمی و نبود دغدغه در میان برخی مسئولان امر نسبت به علوم انسانی است. لازمه نیل به اهداف فرهنگی انقلاب اسلامی تولید علوم انسانی در عرصه‌های مختلف با رویکرد بومی‌سازی و غنی‌سازی و با توجه به ضرورت بازنگری و تحول در علوم انسانی با مبادی الحادی است.

گفتمان انقلاب اسلامی علوم انسانی را توحیدی، جهت‌دار و در جهت سعادت

۱. استادیار گروه مطالعات منطقه‌ای دانشکده مطالعات بین الملل دانشگاه جامع امام حسین (علیه السلام).

بشر می‌داند و از همین رو با سرمایه‌گذاری و تاسیس نهادهایی چون بنیاد نخبگان، دفتر همکاری‌های حوزه و دانشگاه و شورای عالی انقلاب فرهنگی در تلاش برای نیل به آرمان‌های خود است. علوم انسانی در این نگاه در جهت پیشرفت و تعالی بشریت به کار گرفته شده و جامعه را به سمت حیات طیبه و تمدن نوین اسلامی پیش خواهد برد.

کلیدواژه‌ها: علم دینی، علوم اسلامی، علوم انسانی اسلامی، تحول علوم انسانی، ضرورت تحول.

گزارش و ارزیابی عملکرد شورای تحول و ارتقای علوم انسانی

حمیدرضا صناعی^۱، علیرضا پیروزمند^۲

چکیده

شورای تحول و ارتقای علوم انسانی در سال ۱۳۸۸ با هدف ایجاد تحول پایدار در علوم انسانی و به منظور طراحی، سازمان‌دهی، برنامه‌ریزی، مدیریت و هدایت تحول علوم انسانی در دانشگاه‌ها و مراکز آموزشی و پژوهشی توسط دبیرخانه شورای عالی در صحن شورای عالی انقلاب فرهنگی مطرح و با اکثریت آراء با تشکیل این شورا موافقت گردید. نظر به اهمیت این شورا در اسلامیت علوم انسانی پس از گذشت بیش از یک دهه لازم است ضمن معرفی مستند و منصفانه دستاوردهای شورای فوق، ارزیابی مناسبی برای ایجاد زمینه ارتقاء اثربخش آن فراهم شود. تحول در علوم انسانی از ارکان انقلاب فرهنگی به شمار می‌آید که بدون آن نمی‌توان امیدی به تحقق تمدن نوین اسلامی داشت. این تحول باید بر مبنای عقل و شرع بوده و توسط راهکارهای منطقی نهادینه و به ثمر برسد.

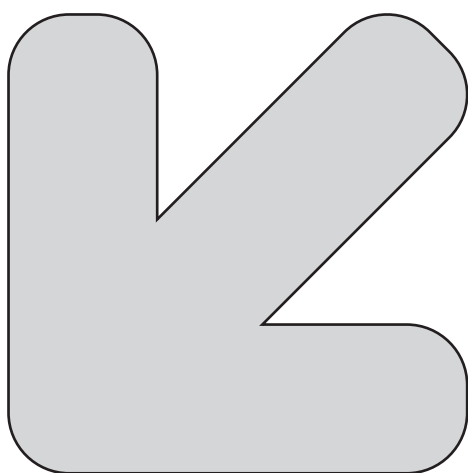
پژوهش حاضر از نوع کاربردی است و گردآوری اطلاعات به روش مطالعات کتابخانه‌ای و اسنادی استخراج گردیده است. در این مقاله ابتدا پیشینه شکل‌گیری شورا، رویکردهای کلی شورا در تحول، انتخاب و ساختاردهی شوراهای تخصصی

۱. دانشجوی دکتری مدیریت راهبردی دانش دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی.
۲. استادیار گروه مدیریت راهبردی فرهنگی، دانشکده مدیریت راهبردی، دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی.

و همچنین اقدامات و دستاوردهای شورا تبیین و سپس با روش‌های تحلیل اسنادی^۱، طوفان فکری^۲ و تحلیل خبرگی^۳، ایده یا رویکرد کلی، تدابیر، تنظیمات و ساختارها و نیز دستاوردهای شورا ارزیابی شد و در پایان پیشنهادهایی جهت ارتقای وضعیت موجود و رسیدن به نقطه مطلوب ارائه گردید. امید است با تحول و ارتقای بیش از پیش علوم انسانی اسلامی از مرزهای دانش گذر نموده و به حداکثر قابلیت بهره‌برداری و توسعه در سطوح ملی و بین‌المللی دست یابیم.

کلیدواژه‌ها: تحول، علوم انسانی، علوم انسانی اسلامی، شورای تحول و ارتقای علوم انسانی.

-
1. Document analysis
 2. Brain storm
 3. Expert analysis

**کمیسیون تخصصی
الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت**

ملزومات مفهومی نظریه پیشرفت؛ تبیین چستی پیشرفت از منظر مقام معظم رهبری

زهره ابوالحسنی^۱

چکیده

ارائه نظریه پیشرفت اسلامی ایرانی در گام نخست، نیازمند تبیین چستی پیشرفت است. این پژوهش در چارچوب اندیشه‌های مقام معظم رهبری، تعریفی بومی اسلامی را برای پیشرفت کشور ایران پی‌جویی می‌کند. روش مطالعه از نظر هدف، توصیفی-تحلیلی بوده و از نظر روش، اسنادی است. مواد مطالعه تمام‌شماری بیانات رهبری تا سال ۱۳۹۷، است که در سایت ایشان موجود می‌باشد. دسته‌بندی و صورت‌بندی موضوعات نیز مبتنی بر شبکه مفهومی موجود در بیانات بوده و هیچ‌گونه دسته‌بندی بیرونی بر آن تحمیل نشده است. یافته‌ها ضرورت تعریف جدیدی از توسعه، مبتنی بر مبانی فکری و تحولات عینی را مورد تأکید قرار می‌دهد. در تبیین پیشرفت، به تفاوت در مبانی پیشرفت و توسعه اشاره شده، مفهوم پیشرفت تعریف شده؛ و اهداف، عناصر محوری، و شرط کافی تحقق آن معرفی شده است. همچنین پیشرفت از منظری تاریخی تبیین شده است. عناصر محوری پیشرفت نیز سه مولفه تولید فکر، پرورش انسان و حضور مردم در میدان است که با تبلور یافتن

۱. استادیار پژوهشکده مطالعات فناوری.

در رعایت تقوای جمعی تحقق پیشرفت را به دنبال دارد. در نهایت با توجه به دیدگاه ارائه شده، چستی پیشرفت اینگونه جمع بندی می شود که پیشرفت کشور ایران، ضرورت مستمر انقلاب اسلامی در ادامه و تکمیل حرکت الهی انبیا و در جهت ایجاد تمدن نوین اسلامی بوده و رسیدن به مصداق عینی و هدف غایی پیشرفت (تمدن نوین اسلامی) با ایمان به این راه و رعایت تقوای جمعی، (یعنی جهاد و صبر برای ادامه دادن آن و مراقبت دائم برای متوقف نشدن و منحرف نشدن از آن) قابل حصول است.

کلیدواژه ها: نظریه پیشرفت، تعریف پیشرفت، عناصر محوری پیشرفت، مقام معظم رهبری.

نقد مفهوم خدمت‌رسانی با تأکید بر تدبیر ۲۳ الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ مطالعه موردی نظام مواسات و تکافل اجتماعی

محمد رضا شیخ الاسلامی^۱، مهدی عفتی^۲

چکیده

امروزه بسیاری از دستگاه‌ها و گروه‌های جهادی و مردمی اقدام به خدمت‌رسانی اجتماعی کرده‌اند. شیوع و موج خدمات اجتماعی ما را به این فکر وامی‌دارد که اساساً آیا ما تحلیل درستی از نظام مواسات و تکافل عمومی داریم؟ یکی از اسنادی که این موضوع را مورد بررسی قرار داده‌است، الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت در ذیل تدبیر ۲۳ ام می‌باشد؛ "تقویت نظام مواسات و تکافل عمومی و تأمین اجتماعی فراگیر و استفاده از ظرفیت نهادهای وقف، قرض الحسنه و صدقه به منظور دستیابی به حد کفاف در بهره‌مندی و توانمندسازی همگان به ویژه محرومان و نیازمندان به پاسداشت کرامت انسانی آنان." در این مقاله قصد داریم در مرحله اول تحلیلی از الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت ارائه دهیم و با پرسش‌هایی در بعضی مضامین عمیق‌تر شویم. سپس آسیب‌شناسی و نقد خدمات اجتماعی و کمک‌های مردمی دیل تدبیر ۲۳ مطرح می‌شود و در انتها راهکارها و راهبردهایی جهت رفع نواقص این مدل‌ها بیان می‌گردد. مقاله پیش‌رو حاصل مشاهدات میدانی و گراوری بعضی

۱. دانشجوی دکتری دین‌پژوهی دانشگاه ادیان و مذاهب.

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد معارف اسلامی و اقتصاد توسعه، دانشگاه امام صادق (علیه‌السلام).

نقطه نظرهای می باشد و البته سعی شده است با رویکرد نقادانه درباره نظام خدمات اجتماعی کنونی به دنبال ارائه راهکارهایی مفید نیز باشد.

کلیدواژه‌ها: الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، نظام مؤسسات، تکافل عمومی، خدمات اجتماعی، محرومان، محرومیت زدایی.

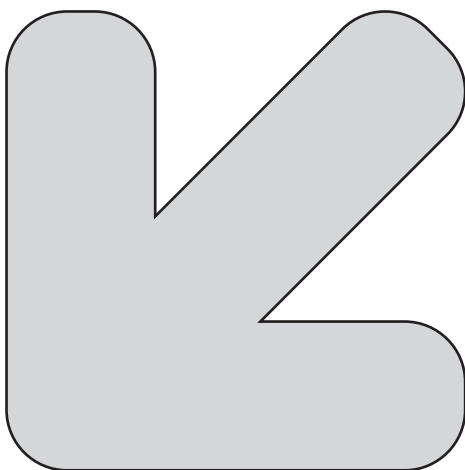
الگوی خبرگانی تحقق نظام مالیات اسلامی در ایران

عبدالمحمد کاشیان^۱

چکیده

ساختار فعلی نظام مالیات‌های اسلامی و مالیات‌های متعارف در ایران، به دلیل بی‌توجهی نظام مالیاتی به پرداخت مالیات‌های اسلامی، مخارج موازی مالیات‌های اسلامی و متعارف، غفلت از ظرفیت بالقوه مالیات‌های اسلامی در کشور تناسبی با مسیر نظام‌سازی اسلامی ندارد، به طوری که ۷۸۵ درصد از خبرگان معتقدند که وضع موجود نیاز به اصلاح دارد. هدف از این مقاله حاضر ارائه ساختار مطلوب همگرایی آن دو در ایران و در عصر غیبت و حاکمیت ولی فقیه از منظر خبرگان است. ارائه یک راهبرد در این زمینه مستلزم پرداختن به حداقل ۶ مؤلفه شامل مرجع جمع‌آوری‌کننده، ساختار جغرافیایی جمع‌آوری، نوع معافیت مالیاتی، نوع مالیات مشمول تخفیف، نوع مصارف و جواهرات شرعی و مالیات‌های متعارف و ساختار بخش مصارف می‌باشد. هر یک از مؤلفه‌های مطرح شده دارای شقوق متعددی هستند که از کنار هم قرار گرفتن آن‌ها ساختارهای متعددی ایجاد خواهد شد. تحلیل آرای خبرگان در مورد شقوق مختلف، راهبرد مطلوب را جمع‌آوری و مصرف وجوهات شرعیه به صورت منطقه‌ای و تحت نظر ولی فقیه و نماینده وی در منطقه می‌داند. در این راهبرد خبرگان، حق الاماره بودن خمس و زکات را مورد تأکید قرار داده‌اند.

کلیدواژه‌ها: خمس، زکات، مالیات، ساختار، اقتصاد اسلامی.

**کمیسیون تخصصی
قرآن و علوم انسانی**

نظام حکومتی قرآن بنیان از دیدگاه آیت الله خامنه‌ای با تأکید بر اصول سیاست خارجی نظام اسلامی

محمد ملک‌زاده^۱

چکیده

در عرصه روابط بین الملل، سیاست خارجی یکی از مهمترین مولفه‌هایی است که در چهارچوب آن دولت‌ها برای حفظ حاکمیت و دفاع از منافع ملی کشور خود سیاست‌گذاری می‌کنند. اصول سیاست خارجی نظام سیاسی اسلام از دیدگاه آیت الله خامنه‌ای، بازتاب عینی جهان‌بینی توحیدی در عرصه سیاست و حکومت به شمار می‌رود. بر پایه این اصول، ماهیت سیاست خارجی نظام اسلامی را می‌توان با استناد به کتب فقهی و آیات قرآن کریم و بهره‌گیری از شیوه رایج استنباطی، روش‌های تفسیری و دلالت‌های لفظی تبیین نمود. بر اساس یافته‌های تحقیق حاضر می‌توان اصول سیاست خارجی نظام اسلامی در اندیشه سیاسی آیت الله خامنه‌ای را تجلی آموزه‌های قرآنی در عرصه سیاست و حکومت دانست. این جهان‌بینی، بر حفظ هویت نظام اسلامی که اصول و ارزش‌های آن برخاسته از سه اصل قرآنی «عزت، حکمت و مصلحت» می‌باشد، به عنوان یک مثلث الزامی در تنظیم ارتباطات بین‌المللی نظام اسلامی تأکید می‌کند. از براینده اصول سه‌گانه فوق، قواعد و ارزش‌های سیاست خارجی بر مبنای الگوی قرآن کریم استخراج می‌گردد.

۱. عضو هیئت علمی گروه سیاست پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

که در این پژوهش با استفاده از روش تحلیل متن و محتوای پیام از دیدگاه آیت الله خامنه‌ای مورد مطالعه و بررسی قرار می‌گیرد.

کلیدواژه‌ها: آیت الله خامنه‌ای، اصول سیاست خارجی، حکمت، عزت، قرآن کریم، مصلحت، نظام اسلامی.

روش‌شناسی مهندسی فرهنگی با الگوگیری از آیات حجاب

زهررا فخرروحانی^۱

چکیده

نهادینه‌سازی یک رفتار در جامعه، نیازمند مدیریت فرصت‌ها و استفاده از شیوه‌هایی است که باید از منظر متولیان فرهنگ اجتماعی مورد توجه و تدقیق قرار گیرد. سیر تدریجی نزول آیات قرآن کریم نشانگر آن است که ایجاد تحول فرهنگی نیازمند اصول و آئین‌هایی است که رعایت آنها به نهادینه‌سازی سهلتر قوانین در اندیشه و اذهان مخاطبان منجر می‌شود. شیوه‌شناسی صحیح نهادینه‌سازی فرهنگ پوشش در جوامع انسانی، یکی از مسائلی است که همواره معرکه آراء قرار گرفته بنابر این بایسته است که با تحلیل و بررسی دیدگاه قرآن در این زمینه، کاملترین نسخه وحی آسمانی را بعنوان مبنای فرهنگ‌سازی برگزینیم. در این نوشتار که به روش توصیفی - تحلیلی گردآوری شده، کوشش گردیده تا با توجه به روش فرهنگ‌سازی قرآن، تقویت شاخصهای ارزشی در اجتماع آسانتر و مخاطب را نسبت به تحمل دشواریهای آن پذیراتر نماید. در این روش، تکنیک‌هایی همچون تدریج، الگوسازی، سطح بندی و بیان فلسفه و چرایی حکم مورد توجه قرار گرفته‌اند. افزون براین، وقتی حجاب در جامعه صورت محدودیت و دست و پاگیری نداشته بلکه شاخص امتیاز و ارجمندی شمرده شود، با اقبال عمومی مواجه خواهد شد. توجه به اصل تقویت عفت و ورزی درونی و عدم اکتفا به ظاهر، قاعده حریم حمی، استفاده از فرهنگ قهرمان‌سازی و

۱. دانش آموخته سطح چهار تفسیر تطبیقی جامعه‌الزهراء (سلام الله علیها).

الگوپروری در نهادهای سازی فرهنگ ارزشی و نیز محدودسازی بازار عرضه و تقاضا در معرکه آسیب‌ها از شیوه‌های مؤثر قرآن در جهت تقویت کلیدواژه‌ها: پوشش، حجاب، تبرج، جلباب، مهندسی فرهنگی.

تفسیر فقهی قرآن کریم، رهیافتی به نظام فقهی قرآن بنیان

محمّد مهدی کریمی نیا^۱، احمد امیدوار^۲، سیّد محمّد اسماعیلی^۳، رضا مهدیان فر^۴

چکیده

یکی از انواع روش های تفسیر قرآن کریم، «تفسیر فقهی» یا «تفسیر فقهی قرآن بنیان» است که فقها و مفسران شیعه و سنی برای فهم احکام شرعی از قرآن کریم، از قرن های اولیه اسلام تاکنون، از این روش استفاده کرده اند. «فقه القرآن» یا «آیات الاحکام» در حقیقت، یکی از انواع روش های تفسیر قرآن است که از آن به «تفسیر موضوعی قرآن» نیز یاد می شود. مقصود از روش تفسیری، مستند یا مستنداتی است که مفسران در فهم و تفسیر آیات قرآن از آن بهره گرفته اند که به آن «منهج تفسیری» نیز گفته می شود. مفسّر در «روش تفسیر فقهی قرآن بنیان»، اولاً به تفسیر آیاتی می پردازد که «احکام فقهی»، اعم از تکلیفی و وضعی را بیان می کند؛ ثانیاً همت مفسر روش تفسیری قرآن بنیان، استنباط احکام شرعی فرعی عملی از آیات قرآن است؛ ثالثاً معمولاً مفسر آیات الاحکام، شخصی مجتهد در فقه است. در این نوشتار، بعد از مباحث مقدماتی، به ویژگی های روش تفسیر فقهی قرآن بنیان، انواع روش های تفسیری، مبانی و ادله اشاره شده است و به دلیل اهمیت این نوع روش

۱. استادیار و عضو هیئت علمی دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم.

۲. استادیار و عضو هیئت علمی دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم.

۳. استادیار و عضو هیئت علمی دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم.

۴. استادیار و عضو هیئت علمی دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم.

تفسیری، مهم‌ترین کتاب‌های مربوط از قرن دوم تاکنون آورده شده و در وسع این نوشتار، شیوه‌های دسته‌بندی و ارائه تفسیر فقهی (آیات الاحکام)، معیار صحیح در تفسیر فقهی (آیات الاحکام)، قلمرو و قواعد تفسیر فقهی و بالاخره برخی آسیب‌های روش تفسیر فقهی قرآن بنیان بیان شده است.

کلیدواژه‌ها: قرآن، آیات الاحکام، تفسیر فقهی، تفسیر موضوعی، فقه القرآن، نظام فقهی، قرآن بنیان.

نظریه پردازی نظام حقوق جزای قرآن کریم همراه با مطالعه موردی

محمد مهدی کریمی نیا^۱

چکیده

در یک تقسیم بندی ساده، دانش حقوق را به چهار شاخه تقسیم می کنند که عبارت است از: حقوق عمومی، حقوق خصوصی، حقوق بین الملل و حقوق جزایی (کیفری). اگرچه کتاب هایی تحت عنوان «آیات الاحکام حقوقی» یا «سیاست جنایی اسلام» نگاشته شده است، ولی تحت عناوین چهارگانه شاخه های دانش حقوق، کتابی از منظر قرآن کریم نگاشته نشده است. به عبارت دیگر، مباحث زیادی از «حقوق جزایی اسلام» در قرآن کریم بیان شده است، اما هیچ گاه نویسندگان و اندیشمندان مسلمان آن را تبویب، تحلیل و مورد بحث جدی قرار نداده اند. در پژوهش مورد نظر، همان طور که از عنوان آن پیداست، تنها یک شاخه از چهار شاخه علم حقوق یعنی حقوق جزا (کیفری) از منظر قرآن کریم مورد بررسی قرار می گیرد. پرسش اصلی این است که: با توجه به ضرورت تدوین علم دینی، و تبیین رابطه حقوق جزا (کیفری) با قرآن کریم، دیدگاه قرآن کریم در بحث حقوق جزایی چیست؟ به عبارت دیگر، چه مباحث و مطالبی از حقوق جزای کلاسیک (حقوق جزای عمومی و حقوق جزای اختصاصی و جرم شناسی) در قرآن کریم مورد توجه قرار گرفته است؟ و تفاوت و تشابه این دو چیست؟ و آیا می توان نظامی تحت عنوان: «نظام حقوق جزای قرآنی» ارائه داد؟ در اهمیت و ضرورت این موضوع باید گفت: ۱. دانشجویان و اساتید حقوق در بحث نظریه ها و اهداف و مبانی حقوق جزایی (کیفری)، کمتر به «حقوق

۱. استادیار و عضو هیئت علمی دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم.

جزا از دیدگاه قرآن کریم» یا «نظام حقوق جزای قرآنی» توجه می کنند. بنابراین، لازم است این مباحث به طور ریشه ای و بنیادی برای این عزیزان تبیین شود؛ ۲. حقوق، بویژه حقوق جزای ایران، ارتباط تنگاتنگی با فقه اسلامی دارد. یکی از منابع مهم فقه اسلامی، قرآن کریم است. از این رو، ضرورت دارد تا دیدگاه قرآن کریم در باره «نظام حقوق جزا» بیان شود؛ ۳. از مباحث مهمی که در دهه های اخیر مطرح شده است، «علم دینی» و «رابطه قرآن با علوم انسانی» است. یکی از تعاریف این اصطلاح، آن است که «علوم اسلامی» از دیدگاه منابع اسلامی، بویژه قرآن کریم تبیین گردد؛ ۴. برخی از مباحث حقوق جزای اسلام که متخذ از قرآن کریم است؛ مانند: قطع دست دزد، مجازات محارب، مجازات زناکار و غیره، در مقایسه با حقوق جزای غیر اسلامی، از مباحث چالشی و بحث برانگیز است. بنابراین، لازم است با توجه به آیات قرآن کریم و با استفاده از کلام مفسران و فقه های عظام و اندیشمندان اسلامی، این مباحث تبیین روشن و عقلایی گردد؛ ۵. در مواردی که «حقوق جزای غیراسلامی» با «نظام حقوق جزا از دیدگاه قرآن کریم» متفاوت است، لازم است برتری «اندیشه های جزایی قرآن کریم» بوضوح روشن گردد. اهداف تحقیق از این قرار است: ۱. تبیین علم دینی در حوزه حقوق جزا؛ ۲. بیان دیدگاه قرآن کریم در بحث حقوق جزا یا «نظام حقوق جزا»؛ ۳. بیان برتری دیدگاه قرآن کریم در حقوق جزای اسلامی در مقایسه با اندیشه های رقیب. فرضیه تحقیق از این قرار است: ۱. حقوق جزا از دیدگاه قرآن کریم، در برخی موارد مشابه حقوق جزای کلاسیک غیر اسلامی است، که این امر به دلیل ماهیت عقلایی این گونه تعالیم است؛ ۲. در این میان برخی تعالیم اسلامی که متخذ از قرآن کریم است، با حقوق کلاسیک غیر اسلامی دارای تفاوت ماهوی و اساسی است، که این امر به ماهیت و حیانی و آسمانی بودن آن باز می گردد.

کلیدواژه ها: حقوق جزا، نظام حقوق جزا، نظریه حقوقی، حقوق کیفری، حقوق جزا در قرآن.

نظام حقوق فرزندان بر والدین بر اساس سیر نزول آیات قرآن کریم

زینب روستایی^۱

چکیده

از مقدس‌ترین نهادها در هر جامعه‌ای نهاد خانواده است. اسلام نهایت احترام و ارزش را برای این کوچک‌ترین نهاد اجتماعی انسانی قایل شده است. شاید بتوان گفت مهم‌ترین شاخصه این ارزش‌گذاری، بیان حقوق اعضای خانواده به شکل دقیق و جامع است. از جمله این حقوق، حقوق فرزندان بر والدین است که عدم شناخت آن‌ها مشکلاتی را در روابط والدین با فرزندان به وجود می‌آورد. این که قرآن کریم با توجه به جامعه جاهلی عرب، چه حقوقی را برای فرزندان برشمرده؟ و چگونه نظام حقوقی مربوط را پایه‌ریزی کرده است؟ پرسش‌هایی است که این پژوهش با رویکرد توصیفی تحلیلی و بر اساس سیر نزول آیات، به دنبال پاسخ به آن‌ها است. بررسی آیات مربوط نشان می‌دهد در قرآن کریم به عنوان نخستین منبع تشریع، نظام‌سازی با الگوسازی همراه شده و غالب حقوق فرزندان در قالب داستان‌های انبیا و با ارائه الگو مطرح می‌شود. در جامعه‌ای که فرزندان را زنده به گور می‌کردند و هیچ حقی برای ایشان قایل نبودند قرآن کریم حقوق آنان را به رسمیت می‌شناسد و اولین حق فرزند را حق حیات برمی‌شمرد و حقوقی هم‌چون حق تربیت، حق مشورت، حق نفقه و ارث برای آنان قایل می‌شود.

کلیدواژه‌ها: نظام، حقوق فرزندان، وظایف والدین، سیر نزول آیات.

۱. عضو هیئت علمی دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم.

نظام معرفتی قرآن بنیان

سیدعباس قدیمی نژاد^۱

چکیده

اندیشه‌ها و حاکمیت‌هایی که می‌خواهند بر فراز زمان حرکت کنند و ماندگار باشند دست‌کم باید بخشی از تئوری‌های شناختی خود را در بستر یک نظام هماهنگ و قابل دسترسی جاری سازند. این نظام معرفتی برای ایمن ماندن از گزند حوادث و گزند شکاکان باید بر پایه‌های محکمی استوار گردد تا بسان درختی تناور در برابر توفان تردیدها مقاومت نماید. اما در این مقاله از نظام معرفتی ویژه‌ای سخن خواهیم گفت که ریشه‌های آن از اعماق بی‌انتهای وحی آسمانی نشأت گرفته و در گلستان قرآن مجید رویده است. از آنجا که نظامات علمی به دو بخش منطقی و فلسفی قابل تقسیم است بر آن شدیم که این دو بخش را در نظام قرآنی پیگیری و تبیین کنیم که نتایج درخشانی از روش‌های پیشرفته مناظره و همچنین مبانی انسان‌شناسی جدیدی را به ارمغان آورد، از قبیل: تعریف دین، تعریف جدید انسان، تعریف زندگی از دیدگاه خدا، تبیین نظام غیبی جهان، و عنصر ولایت. **کلیدواژه‌ها:** نظام، معرفت، قرآن بنیان، منطق، فلسفه.

رهیافتی بر نظام‌نامه «قرآنی» تأمین اجتماعی

مهدی عبداللهی پور^۱، علی زُهراب^۲، فاطمه زنگنه^۳

چکیده

تأمین اجتماعی، به عنوان حمایت از معیشت افراد براساس ارزش‌هایی که ریشه در جوامع سکولار سرمایه‌داری در غرب دارد، ظهور و بروز کرد و سپس به جوامع اسلامی راه یافت. هدف نهادهای تأمین اجتماعی در تعریف رایج و «سازمانی» آن، محدود به تأمین جنبه‌های اقتصادی و معیشتی (صرفاً نیازهای این جهانی) افراد است. درحالی‌که، به نظر می‌رسد، بتوان از برآیند آموزه‌های الهی، نظام‌نامه تأمین اجتماعی را برپایه ساختاری الهی (اهداف، مبانی، ویژگی‌ها و گستره) جستجو کرده و مفهومی و حیانی از آن ارایه نمود. در جریان بررسی این مساله، که به روش توصیفی-تحلیلی صورت پذیرفته، تأمین امنیت مادی و معنوی آدمی، صیانت از کرامت او و دستیابی به حیات طیبه، به عنوان «اهداف» این نظام‌نامه مطرح می‌شود؛ در ادامه، «مبانی» اعتقادی، اخلاقی، تکلیفی و الزامی آن تبیین می‌گردد؛ سپس «ویژگی‌های» آن بیان شده و در خاتمه نیز، «گستره» این نظام‌نامه که مرزهای حوزه عقاید، احکام و حتی محیط زیست را درمی‌نوردد، یاد خواهد شد. **کلیدواژه‌ها:** تأمین اجتماعی، نظام‌نامه قرآنی، نظریه معرفتی، حیات طیبه.

۱. نویسنده مسئول و استادیار گروه علوم قرآن دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم.

۲. دانش‌آموخته دکتری تفسیر تطبیقی دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم.

۳. کارشناسی ارشد نهج البلاغه دانشگاه پیام نور قم.

تحلیل نظام تربیتی مراحل ارتباط انسان با خدا از منظر قرآن کریم

محمد حسین شیرافکن^۱، مهدی داوری^۲

چکیده

شرط اولیه و اساس در اتقان یافته‌ها پیرامون چیستی انسان و ساختار وجودی او، بهره‌مندی از منابع علمی موثق است. در میان منابع موجود، اتکای به قرآن به عنوان منبع اصیل، قطعی الدلاله و قطعی الصدور، انکارناپذیر است. به ویژه آنکه این متن مقدس، رسالت خود و رسول را هدایت و تربیت بشر معرفی کرده است. قرآن کریم کامل‌ترین رهاورد جاودانی و برترین نعمت الهی بر بشریت است که انسان تنها در سایه تعالیم آن می‌تواند به کمال نهایی و مقام انسانیت راه یابد. در این بین تحلیل ارتباط و تعامل انسان با خالق خویش ضروری می‌باشد. در این نگاشته که با روش توصیفی-تحلیلی انجام گرفته به دنبال بررسی مراحل ارتباط انسان با خدا و و تبیین نظام قرآنی از این مراحل ارتباطی هستیم. با بررسی انواع ارتباط انسان با خدا، دو مورد ارتباط اعتباری و وجودی کشف شده که ارتباط اعتباری مقدمه‌ای برای رسیدن به ارتباط وجودی دانسته شده است. در ارتباط اعتباری به ۷ نوع ارتباط اشاره می‌شود.

کلیدواژه‌ها: نظام‌سازی، نظام قرآنی، مراحل ارتباط، انسان‌شناسی، ارتباط ایمانی.

۱. دکتری تفسیر تطبیقی دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم.

۲. عضو هیئت علمی دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم.

اقتصاد مردمی، الگوی اقتصاد قرآنی

امیرحسین صفاریان^۱، محمد هادی انصاری پور^۲

چکیده

امروزه اندیشمندان نحله‌های مختلف در پی آنند تا با تولید نظریات جدید، اقتصاد فروپاشی شده را احیا کنند. قرآن کتابی جاودانه است که ضمن پاسخ به پرسش‌های روز بشری مصون از هر خطا و اشتباهی است، لذا لازم است تا بار دیگر به قرآن مراجعه کرده و نظر او در مورد اقتصاد مطلوب را جویا شویم. نگارنده در تلاش است تا با روش تحلیلی اجتهادی قرآن محور، الگوی اقتصاد قرآنی را استنباط نماید. به نظر می‌رسد خطوط اصلی اقتصاد قرآنی عبارت است از:

۱. انفاق مردمی در جهت رفع نیازهای نهادهای مردمی با اولویت تقویت

پیوندهای رحمی - ولایی

۲. سالم‌سازی فضای عمومی اقتصادی

۳. کنترل و مدیریت فاصله طبقاتی و مصارف عمومی توسط حاکمیت

از میان موارد فوق، محوریت با مورد اول است. اقتصاد قرآنی، انفاق پایه و در ساختاری با محوریت شبکه‌های خویشاوندی می‌باشد که در یک کلام می‌توان از آن به عنوان اقتصاد مردمی نام برد. در این الگو، تعاملات مالی به جای کسب سود هر چه بیشتر با هدف قرب الهی انجام شده و هر فردی از لایه‌های حمایتی مختلفی

۱. نویسنده مسئول و طلبه سطح خارج قم.

۲. طلبه سطح خارج قم.

از خویشان و نزدیکان تا حاکمیت بهره می‌برد که در هنگام ضرورت وظیفه تامین اجتماعی او را برعهده دارند. این لایه‌های حمایتی همچنین سالم‌سازی فضای اقتصاد را نیز برعهده دارند.

حاکمیت نیز در کنار تامین مالی از جانب مردم، ضمن تامین افرادی که به لایه حمایتی حاکمیت رسیده‌اند به مدیریت فاصله طبقاتی پرداخته و با توجه به جایگاه تشریعی خود، در محور دوم نیز نقشی مهم ایفا می‌کند.

کلیدواژه‌ها: اقتصاد مردمی، اقتصاد قرآنی، شبکه خویشاوندی، انفاق، ساختار اقتصادی.

نظرية (محورية النصّ القرآني في البحث الفقهي)

خالد غفوري الحسني^١

خلاصة البحث

ثمة إشكالية مهمّة في منهج الاستنباط الفقهي ألا وهي لدى لحاظ الروية السائدة في الاستنباط الفقهي تبرز أمامنا ظاهرة هيمنة النصّ الحديثي على ساحات الاستدلال وانحسار سائر الأدلّة الأخرى سيما الكتاب بحيث صار دوره دوراً ثانوياً. وعلى الرغم من أنّ التيار الأصولي سعى جاهداً للدفاع عن حريم الاستدلال بالنصّ القرآني والإصرار على حجّية الظهورات القرآنية وتثبيت مبدأ حضورها في الممارسة الاجتهادية وصلاحيتها لأن تُعتمد كأدلة ترفد عمليات الاستدلال إلّا أنّنا حينما نُجري مسحاً للحالة البحثية السائدة في المجال الفقهي لا نكاد نحسّ بهذا الحضور عملياً بالمستوى الذي يتناسب مع مكانة القرآن الكريم، وقد تصدّينا لمعالجة هذه الإشكالية وفقاً للمنهج الاجتهادي واستناداً الى الأدلّة المعتمدة، وانهينا الى نظرية بهذا الشأن أسميناهـا بـ (نظرية محورية النصّ القرآني في البحث الفقهي)، تتألّف من أربعة أركان: الركن الأوّل: (تفعيل دور النصّ القرآني في الاستدلال الفقهي كمّاً وكيفاً)، الركن الثاني: (تفعيل مصدريّة النصّ القرآني في التفريع الفقهي)، الركن الثالث: (فهم السنّة في ضوء النصّ القرآني أو أصالة وصدارة مضمون النصّ القرآني وتبعية السنّة)، الركن الرابع: (استحكام النصّ القرآني أو تقنين عملية تخصيص

١. عضو هيئت علمي جامعة المصطفى العالمية.

السنة للنص القرآني). والهدف الذي يحدونا هو تحكيم موقع القرآن الكريم في العقل الاجتهادي وعمليات الاستنباط الفقهي وتطوير المنهج الاجتهادي.

الكلمات المفتاحية: النص القرآني، محورية النص القرآني، السنة، البحث الفقهي، الحكم الشرعي.

ضرورت نظام‌سازی اسلامی در اندیشه‌های مقام معظم رهبری با تأکید بر بیانیه گام دوم انقلاب

سید محمد اسماعیلی^۱، علی اصغر شعاعی^۲

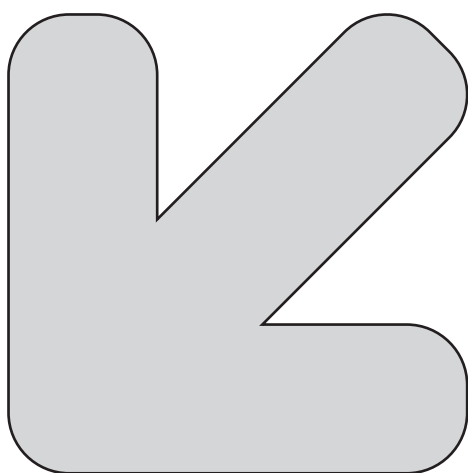
چکیده

بی شک صدور بیانیه‌ی گام دوم انقلاب از سوی رهبر فرزانه انقلاب به مناسبت چهلمین سالگرد پیروزی انقلاب اسلامی، به عنوان بیانیه‌ای بسیار مهم و راهبردی، نقطه عطفی در تحولات کشور است. از سوی دیگر نظام‌سازی اسلامی امری ضروری و یگانه راه تحقق کامل دین اسلام است. از آنجا که یکی از دغدغه‌های مقام معظم رهبری تلاش اندیشمندان برای دستیابی به نظام‌سازی اسلامی است، در این تحقیق که با روش توصیفی - تحلیلی انجام شده است، پس از تبیین مفهوم و اهمیت نظام‌سازی و نیز بیانیه گام دوم انقلاب، به بررسی ضرورت نظام‌سازی اسلامی در اندیشه‌های مقام معظم رهبری با محوریت بیانیه گام دوم پرداخته شده است. از جمله نتایج این تحقیق تبیین جایگاه نظام‌سازی در رشد و تعالی کشور است که در این راستا بر اساس فرمایشات مقام معظم رهبری از مهم‌ترین ضرورت‌های نظام‌سازی اسلامی می‌توان به مواردی همچون: تحقق تمدن اسلامی و زمینه‌سازی برای حکومت جهانی امام مهدی (عج)، تعالی انسانها و رشد معنویت و اخلاق، اجرای عدالت و مبارزه با فساد، استقلال و آزادی ملی جامعه اسلامی، عزت ملی در روابط خارجی و مرزبندی با دشمن اشاره نمود.

کلیدواژه‌ها: نظام‌سازی، اندیشه رهبری، بیانیه گام دوم، پیروزی انقلاب.

۱. استادیار دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم.

۲. استادیار دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم.

**کمیسیون تخصصی
سیاست گذاری عمومی و
حکمرانی اسلامی**

طراحی چارچوب تحلیل اثر خط‌مشی‌های عمومی بر خانواده در جمهوری اسلامی ایران

حمیدرضا طاهری جانبازلو^۱

چکیده

تحقیق حاضر با هدف طراحی چارچوبی جهت تحلیل اثر خط‌مشی‌های عمومی بر خانواده صورت گرفته است. خانواده به عنوان واحد بنیادین جامعه، همواره در حال تأثیر پذیرفتن از خط‌مشی‌های عمومی است، تأثیراتی که غالباً به صورت ناخواسته و در بلندمدت، بر خانواده‌ها صورت می‌پذیرد. با توجه به اهمیت سلامت خانواده در زندگی افراد و جوامع، ضرورت دارد در فرآیندی مستمر، خط‌مشی‌های عمومی نسبت به تأثیراتی که بر ابعاد مختلف زندگی خانواده‌ها می‌گذارند، مورد بازبینی قرار گیرند. با توجه به گستردگی ابعاد این تأثیر و تأثرات، ضرورت طراحی بازبینی‌ای^۲ جامع که ضمن در نظر داشتن جنبه‌های مختلف زندگی خانواده، اقتضائات اسلامی و ملی را نیز لحاظ کند، احساس می‌گردد. آنچه این پژوهش دنبال می‌کند پاسخ به این سؤال است که مدل مطلوب برای اثر سنجی خط‌مشی‌های عمومی بر خانواده چیست؟ تهیه‌ی چارچوب اثر سنجی (بازبینی) مبتنی بر اصول حاکم بر خانواده‌ی مطلوب، برای اثر سنجی خط‌مشی‌های عمومی بر خانواده چه ضرورتی دارد؟ مقوله‌های چارچوب اثر سنجی خط‌مشی‌های عمومی بر خانواده (بازبینی) چیست؟

۱. دانشجوی دکتری رشته مدیریت دولتی تصمیم‌گیری و خط‌مشی‌گذاری عمومی دانشگاه امام صادق (علیه السلام).

۲. به پیشنهاد فرهنگستان زبان و ادب فارسی، معادل بازبینی، برای کلمه‌ی Checklist انتخاب شده است.

در این پژوهش پس از پاسخ به سؤالات اولیه و تبیین چیستی و ضرورت کاربست بازبینه برای اثرسنجی خانواده، مقوله‌های چارچوب اثرسنجی خط‌مشی‌های عمومی بر خانواده ارائه شد. برای شناسایی این مقوله‌ها، داده‌های اولیه از طریق مطالعه چهار منبع مکتوب در حوزه خانواده مطلوب استخراج شد و برای استخراج و دسته‌بندی مقوله‌ها از روش «تحلیل مضمون» استفاده گردید؛ درنهایت بازبینه تحلیل اثر خط‌مشی‌های عمومی بر خانواده در جمهوری اسلامی ایران ارائه گردید. **کلیدواژه‌ها:** خط‌مشی خانواده، خط‌مشی عمومی، اثرسنجی خانواده، خط‌مشی‌گذاری خانواده محور، بازبینه اثرسنجی خانواده.

بایسته های فقهی حکمرانی پژوهش در انتخاب و اولویت گذاری موضوعات پژوهشی با تاکید بر قاعده اعانه بر «بر» و حفظ نظام

محسن داودآبادی^۱، مهدی رعابائی^۲، حمیدرضا مقصودی^۳

چکیده

عرصه علم و فناوری در رشد و پیشرفت هر جامعه ای نقش تعیین کننده ای دارد، و حکومت در این زمینه وظایفی دارد. یکی از مهمترین ابعاد این عرصه بخش پژوهش است که حکومت موظف است با اتخاذ سیاستهای صحیح از ظرفیت پژوهشهای انجام شده در راستای اعتلای جامعه حداکثر استفاده را بنماید. در این مقاله وظایف حکومت در رابطه پژوهش از منظر فقه اسلامی، با روش اجتهادی و استفاده از منابع و حیانی (قرآن و سنت) بررسی می شود. در ابتدا بطور اجمالی وظایف کلی حکومت اسلامی مورد اشاره و سپس به بررسی دو قاعده مهم فقهی اعانه بر بر و حفظ نظام و دلالتهای هر کدام در انتخاب و اولویت گذاری موضوعات پژوهشی پرداخته می شود. نتایج تحقیق حاکی از آن است که حکومت براساس وظایف اصلی خود یعنی اجرای عدالت، تعلیم و تربیت دینی، اقامه دین و آبادانی کشور و ... و نیز مبتنی بر دو قاعده مذکور لازم است در موضوعات علوم مرتبط با آبادانی

۱. دانش آموخته دکتری فقه تربیتی جامعه المصطفی العالمیه.

۲. دانشجوی دکتری علوم اقتصادی - گرایش اقتصاد اسلامی - پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.

۳. استادیار گروه اقتصاد اسلامی دانشگاه قم.

کشور، علوم انسانی اسلامی، امور حسبه، خودکفایی کشور، کادرسازی برای نظام و ... اهتمام (تصدی یا حمایت) داشته باشد.

کلیدواژه‌ها: حکمرانی علم، حکمرانی پژوهش، قاعده اعانه بر برّ، قاعده حفظ نظام.

مقایسه مبنایی عایدی ابزار تولید در مکتب اقتصاد اسلامی شهید صدر و مکتب نئوکلاسیک

امین جمالی^۱

چکیده

وجود انسان‌شناسی‌های مختلف حاکم بر نظریات اقتصادی، حق مالکیت متفاوتی را برای عوامل تولید به وجود می‌آورد. هر نظریه اقتصادی منطبق با مجموعه‌ای از شناخت‌ها از عالم هستی است که اجزاء و روابط و حقوق میان آن‌ها را شکل می‌دهد. ولی آنچه در آموزش اقتصاد متعارف به آن بی‌اهمیتی شده، حقوق مالکیت عوامل تولید است که به صورت پیش فرض ذهنی (نه اصول موضوعه مدل و نظریات) مورد قبول واقع می‌شود. هر چند که در مباحث مبنایی یکی از مسائل مکاتب مانند مکاتب سوسیالیسم و کلاسیک یا نئوکلاسیک این بوده است که «چه کسی مالک چه مقدار از تولید است؟».

در این مقاله سعی شده با توجه به دیدگاه شهید صدر به اقتصاد اسلامی، مبتنی بر انسان‌شناسی و جهان‌شناسی اسلامی، مالکیت ابزار تولید از درآمد تولید در مکتب اقتصاد اسلامی بررسی شود و منطبق با این روش دیدگاه اقتصاد نئوکلاسیک درباره ابزار تولید نیز ارائه شود. روش‌شناسی این مقاله، تحلیلی-توصیفی با مراجعه به منابع کتابخانه‌ای است و در نهایت نشان می‌دهد که عایدی ابزار تولید در اقتصاد اسلامی در نسبت با خلافت انسان تعریف می‌شود ولی در اقتصاد نئوکلاسیک

۱. نویسنده مسئول و دانشجوی دکتری رشته علوم اقتصادی اقتصاد مالی دانشگاه امام صادق (علیه‌السلام).

تبادل بازار و میزان نقش آفرینی در تولید، علت اصلی این عایدی است.
کلید واژه‌ها: اقتصاد اسلامی، ابزار تولید، توزیع، عایدی، توزیع پس از تولید،
نئوکلاسیک، سرمایه، خلافت انسان.

مسأله پژوهی عملکرد وزارت امور خارجه در بهره‌برداری از ظرفیت سازمان‌های بین‌المللی در راستای مقابله با تحریم‌های مغایر با قواعد حقوق بین‌الملل

علی بهرامی^۱

چکیده

با توجه به وضع تحریم‌های ظالمانه علیه جمهوری اسلامی ایران توسط نهادهای بین‌المللی و دیگر توابع آن، موضوعی که اهمیت بسیاری پیدا می‌کند، ارائه راهکارهای حقوقی و قابل اجرا برای بهبود عملکرد نهادهای کنشگر داخلی در مقابله با این نهادهای بین‌المللی است. با توجه به ظرفیت‌های حقوقی سازمان‌های بین‌المللی از قبیل شورای امنیت و ارکان وابسته به آن از یک‌سو و از سوی دیگر، وجود نقاط ضعف در بهره‌برداری صحیح نهادهای داخلی از ظرفیت‌های این سازمان‌های بین‌المللی در راستای از میان برداشتن تحریم‌ها، سؤالات و ابهاماتی در این حوزه مطرح می‌شود. مهم‌ترین سؤالی که ایجاد می‌شود چگونگی ارتقاء کنشگری این نهادها در بهره‌برداری بهتر از سازمان‌های فوق برای مقابله با تحریم‌ها است.

در همین راستا، تلاش شده است با ترسیم وضع مطلوب بهره‌برداری این ظرفیت‌ها با استفاده از آثار اندیشمندان مسلمان و در مرحله بعد، توصیف کنش‌های نامطلوب این دو نهاد و سپس، با ریشه‌یابی از علت بروز این نکات منفی در

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق عمومی دانشگاه امام صادق (علیه‌السلام).

عملکرد و یا خلأ عملکردی ایران با استفاده از آثار مکتوب و مصاحبه با اندیشمندان متخصص در این حوزه، راهکارهایی نظری و عملی در راستای تعامل مطلوب با سازمان‌های بین‌المللی در رفع تحریم‌ها ارائه گردد.

کلیدواژه‌ها: تحریم‌های بین‌المللی، شورای امنیت، وزارت امور خارجه، سازمان‌های بین‌المللی.

علل حقوقی عدم تحقق و اجرای سیاست های کلی نظام و عدم نظارت مناسب بر تحقق آن

سید حسین هاشمی^۱

چکیده

در قانون اساسی سال ۱۳۶۸ وظیفه نظارت بر حسن اجرای سیاست های کلی نظام بر عهده رهبری گذاشته شده است. این وظیفه در سال های اخیر به نهادی مجزا از مجمع تشخیص مصلحت نظام با عنوان هیئت عالی نظارت بر حسن اجرای سیاست های کلی نظام تفویض شده است. در این مقاله قصد بر آن است که عملکرد اعضای این هیئت از منظر حقوقی آسیب شناسی شده و در نهایت نیز راهکارهایی در این زمینه برای رفع این آسیب ها ارائه گردد. به همین منظور در ابتدا به کلیاتی شامل روش پژوهش، معنای سیاست های کلی و نظارت بر اجرای آن و تاریخچه این نهاد اشاره خواهد شد. در ادامه چارچوب نظری یا الگوی مطلوبی که بر اساس آن آسیب شناسی صورت می گیرد ارائه خواهد شد. پس از چارچوب نظری مسائل این حوزه مطابق با روش بیان خواهند شد و در نهایت نیز سعی بر این است که راهکارهایی عملیاتی در این عرصه ارائه گردد. روشی که مسیر پژوهش مطابق با آن طی شده است تحت عنوان روش ژرف کاوی مورد توجه قرار خواهد گرفت.

کلیدواژه ها: قانون اساسی، سیاست های کلی نظام، ولایت امر و رهبری، مجمع تشخیص مصلحت نظام، هیئت نظارت بر حسن اجرای سیاست های کلی نظام.

۱. دانشجوی دکتری رشته حقوق عمومی دانشگاه امام صادق (علیه السلام).

عدم حفظ ارزش پول ملی به دلیل دخالت دولت در وظایف بانک مرکزی

مهدی قاسمی سیانی^۱

چکیده

تنظیم و کنترل ارزش پول ملی یکی از مهم ترین اولویت های اقتصادی همه کشورها است. تورم یا همان کاهش ارزش پول ملی به دلیل عوامل مختلفی در طرف عرضه و تقاضای اقتصاد به وجود می آید. یکی از مهم ترین عوامل به وجود آورنده تورم در طرف تقاضا، افزایش نقدینگی از طریق افزایش پایه پولی است. کسری بودجه دولت و پس از آن استقراض از منابع بانک مرکزی به دلیل عدم وجود استقلال سازمانی و مالی این نهاد، موجب افزایش پایه پولی و سپس موجب بروم تورم در اقتصاد خواهد شد.

این پژوهش با استفاده از روش «ژرفکاوی»، ضمن ارائه الگوی مطلوب حفظ ارزش پول ملی از منظر اقتصاد اسلامی، به دنبال استخراج عوامل وابستگی سازمانی و مالی بانک مرکزی به دولت بوده است. با توجه به اینکه قانون پولی کشور، ساختار بانک مرکزی و چگونگی رابطه این نهاد با سایر نهادها را معین می کند، عوامل استخراج شده نیز از جنس قانون و ساختارهای تعیین کننده میزان استقلال سازمانی و مالی بانک مرکزی هستند. در بخش راهکارها با بررسی چند شاخص مطرح در زمینه استقلال بانک مرکزی و هم چنین طرح جدید بانکداری مرکزی، پیشنهادهایی در جهت افزایش استقلال بانک مرکزی ارائه شده است.

کلیدواژه ها: کاهش ارزش پول، تورم، بانک مرکزی، استقلال، قانون پولی.

۱. دانشجوی دکتری علوم اقتصادی دانشگاه امام صادق (علیه السلام).

سیاست گذاری مسائل جنسی رده سنی نوجوانان؛ بررسی اعتماد بیش از حد نوجوانان به گروه دوستان در مسائل جنسی دوران بلوغ

محمد مهدی دهقانی زاده بغداد آباد^۱

چکیده

این پژوهش به بررسی سیاست گذاری مسائل جنسی رده سنی نوجوانان؛ بررسی اعتماد بیش از حد نوجوانان به گروه دوستان در مسائل جنسی دوران بلوغ پرداخته است که در این راستا، به توجه به روش ژرف کاوی، چهار مرحله الگوی مطلوب، توصیف اولیه، توصیف عمیق و تبیین انجام شده است. در الگوی مطلوب حالت مطلوب تربیت جنسی و وظایف والدین در تربیت جنسی و نهادهای مؤثر در تربیت جنسی معرفی شده و در بخش توصیف اولیه، به بررسی مسئله مدنظر در دو بخش علل و راهکار، در منابع مکتوب و... پرداخته و در بخش توصیف عمیق، علل و راهکار را در فضای دلالتی و خود کنشگران مورد بررسی قرار داده و در نهایت در بخش تبیین، علل حاصله را در تقسیم بندی علل چهارگانه درونی معرفتی، درونی غیر معرفتی، بیرونی مشهود و بیرونی غیر مشهود قرار داده ایم.

کلیدواژه ها: دوران بلوغ، نوجوان، اعتماد به گروه دوستان، گروه دوستان.

۱. دانشجوی کارشناسی رشته معارف اسلامی و فرهنگ و ارتباطات دانشگاه امام صادق (علیه السلام).

عدم حفظ ارزش پول به دلیل افزایش بدهی بانک‌ها به بانک مرکزی

مهدی قاسمی سیانی^۱

چکیده

تنظیم و کنترل ارزش پول ملی یکی از مهم‌ترین اولویت‌های اقتصادی همه کشورها است. کاهش ارزش پول ملی به دلیل عوامل مختلفی در طرف عرضه و تقاضای اقتصاد به وجود می‌آید که یکی از مهم‌ترین آن‌ها، افزایش نقدینگی پمپاژ شده به اقتصاد به دلیل افزایش پایه پولی است. برداشت غیرقانونی ذخایر بانک مرکزی از سوی نظام بانکی به دلایل متعدد، موجب افزایش پایه پولی و سپس موجب بروز تورم در اقتصاد خواهد شد.

این پژوهش با استفاده از روش «ژرفکاوی»، ضمن ارائه الگوی مطلوب حفظ ارزش پول ملی از منظر اقتصاد اسلامی و بیان چگونگی رابطه بانک مرکزی و نظام بانکی، به دنبال استخراج عوامل افزایش بدهی نظام بانکی به بانک مرکزی بوده است. با توجه به اینکه مهم‌ترین کنش‌گران این مسئله، دولت، نظام بانکی و بانک مرکزی هستند، عوامل به وجود آورنده مسئله با توجه به کنش‌های این سه نهاد بیان شده است. در بخش انتهایی، سه مورد از مهم‌ترین راهکارهای کوتاه‌مدت و بلندمدت که می‌تواند موجب جلوگیری از رشد بی‌رویه بدهی نظام بانکی به بانک مرکزی شود، ارائه شده‌اند.

کلیدواژه‌ها: کاهش ارزش پول، تورم، بدهی شبکه بانکی، اقتدار بانک مرکزی

۱. دانشجوی دکتری علوم اقتصادی دانشگاه امام صادق (علیه السلام).

حکمرانی تأمین اجتماعی در حوزه تخصیص منابع تأمین اجتماعی به بازنشستگان ناتوان از کار مبتنی بر سازوکار DB در صندوق های بازنشستگی

جواد کجوری^۱

چکیده

سازوکارهای تأمین اجتماعی برای رفع نیاز نیازمندان شیوه های مختلفی را به کار می گیرند که در تمام آنها تأمین منابع مورد نیاز از طریق سازوکار تأمین مالی فراهم خواهد شد. به منظور ارزیابی شیوه تأمین مالی برای بازنشستگان ناتوان از کار در ایران از طریق منابع بیمه ای، این شیوه تأمین مالی با الگوی اسلامی ارائه شده توسط آیت الله شهید سید محمدباقر صدر رحمه الله علیه مورد مقایسه قرار خواهد گرفت. بنابراین، در این پژوهش ابتدا با معرفی روش ژرف کاوی، مسیر طرح مسئله تا تبیین و ارائه راهکار مشخص خواهد شد؛ بر اساس این روش، ابتدا الگوی مطلوب اسلامی تأمین اجتماعی از منظر شهید صدر رحمه الله علیه تبیین خواهد شد و سپس شیوه تأمین مالی از طریق منابع بیمه ای و مسائل آن در سایه این الگوی مطلوب مورد بررسی و تبیین قرار خواهد گرفت. نتیجه تحقیق بیانگر آن است که عمده مشکل در این سازوکار برآمده از شیوه بیمه ای تأمین اجتماعی مبتنی بر سیستم DB-PAYG است.

کلیدواژه ها: صندوق بازنشستگی، تأمین اجتماعی، حق بیمه، مزایای معین.

۱. دانشجوی دکتری رشته علوم اقتصادی اقتصاد مالی دانشگاه امام صادق (علیه السلام).

اصول حکمرانی اسلامی در مدیریت فضای مجازی (مورد مطالعه مصرف هرزه نگاری توسط نوجوانان پسر در دوران بلوغ)

محمد مهدی دهقانی زاده بغداد آباد^۱

چکیده

این پژوهش به بررسی مسئله مهم در تربیت جنسی، یعنی بررسی تحولات دوران بلوغ نوجوانان پسر در وادی تماشای پورنوگرافی پرداخته است. تماشای پورنوگرافی به عنوان یکی از مهم ترین و اصلی ترین مسائل و مشکلات در دوران بلوغ، مخصوصاً پسران می باشد که در این تحقیق به روش ژرف کاوی در چهار مرحله ترسیم الگوی مطلوب، توصیف اولیه، توصیف عمیق و تبیین به بررسی این مسئله پرداخته ایم. در الگوی مطلوب، تربیت جنسی مطلوب و حالت مطلوب نسبت به رسانه، خصوصاً جایگاه پورنوگرافی پرداخته ایم؛ در توصیف اولیه با بررسی منابع مکتوب و مصاحبه و... سعی در جمع آوری داده های موجود درباره مسئله مورد نظر داشته ایم؛ در بخش توصیف عمیق نیز با ورود به فضای دلالتی سعی در شناخت علل و راهکارهای موجود درباره این مسئله پرداخته و در نهایت در بخش تبیین، به تقسیم بندی خاص علل مهم در دو بخش توصیف اولیه و توصیف عمیق و تحلیل آن پرداخته ایم.

کلیدواژه ها: هرزه نگاری، پورنوگرافی، دوران بلوغ، نوجوانان پسر.

۱. دانشجوی کارشناسی رشته معارف اسلامی و فرهنگ و ارتباطات دانشگاه امام صادق (علیه السلام).

آسیب شناسی عملکرد قوه قضائیه در حوزه سیاست های کلی مرتبط با نظارت قضائی

سید رضا حسینی^۱

چکیده

قوه قضائیه با یک نظر اساسی ترین قوای سه گانه است که در مدیریت هر حکومتی نقش دارد و در نظام اسلامی هم به دلیل خصیصه های خود نقش مؤثری دارد، چه با وجود حتی عالی ترین قانون و مجریان شایسته در صورتی که نظارتی در کار نباشد و با متخلف برخورد نشود، نظام حکومتی موفق نخواهد بود. سیاست های مرتبط با نظارت قضایی، ریشه در مفهوم بنیادین حکومت قانون دارد. وجود نظام دقیق و کامل برای نظارت و کنترل یکی از ارکان مهم و حیاتی در یک مدیریت سالم و کارآمد است.

ارشادی دانسته شدن سیاست های مرتبط با نظارت قضائی، ابهام در قانون اساسی پیرامون سیاست های کلی نظام، نبود پشتوانه و آگاهی مردمی درخصوص سیاست های کلی مرتبط با نظارت قضائی، نبود ضمانت اجرای مؤثر درخصوص اجرای سیاست های مرتبط با نظارت قضائی، معیوب بودن ساختارهای نظارتی در ایران، بی توجهی قوا و نهادهای حکومتی به موضوع سیاست های کلی نظام، عدم درک صحیح از اهمیت و ضرورت سیاست های کلی مرتبط با نظارت قضائی، وجود ملاحظات سیاسی و جناحی و همچنین فقدان اراده سیاسی لازم نهادهای قوای

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد معارف اسلامی و علوم سیاسی دانشگاه امام صادق (علیه السلام).

حکومتی به منظور اجرای سیاست‌های کلی مرتبط با نظارت قضائی از مهم‌ترین موانع و دلایل عدم تحقق صحیح این سیاست‌ها در نظام قضائی کشور است. در این مقاله راهکارهایی در دو دسته راهکارهای درون سازمانی و راهکارهای برون سازمانی بیان شده است که ایجاد نهادی مستقل در قوه قضائیه به منظور تحقق سیاست‌های کلی مرتبط با نظارت قضائی و مردمی کردن نظارت قضائی و ایجاد سامانه مردمی نظارت از مهم‌ترین راهکارهای درون سازمانی در این مسئله و وضع قوانین بازدارنده از سوی مجلس شورای اسلامی و افزایش آگاهی مردمی در خصوص اهمیت این سیاست‌ها از مهم‌ترین راهکارهای برون سازمانی در این زمینه است.

کلیدواژه‌ها: سیاست‌های کلی نظام، نظارت قضائی، قوه قضائیه، ساختارهای نظارتی، نظارت، قانون.

اختلال عملکرد نهادهای دخیل در وضع یا تنقیح قوانین مورد نیاز برای حکمرانی اسلامی

روح اله مکارم^۱

چکیده

وضع قانون یکی از مهم‌ترین خروجی‌ها و کارکردهای قوه مقننه است و بررسی و تحلیل خروجی‌های مجلس یکی از راه‌های ارزیابی فعالیت‌های آن است. بازخوانی قوانین در موضوعات مختلف به خصوص حوزه حقوق اداری، به این نتیجه منجر می‌شود که آشفتگی و نابسامانی عمیقی در این سطح هنجاری وجود دارد. مشاهده این آشفتگی در برآیند فعالیت‌های تقنینی نشان از ضعف عملکرد مسئولین این حوزه دارد. با پذیرش این توصیف از مجلس شورای اسلامی این پژوهش رسالت خود را در ارائه راهکار درباره چگونگی ارتقا و بهبود کیفیت قانونگذاری از طریق تنقیح پیشینی و حین وضع می‌بیند.

برای پاسخ به پرسش فوق با تمسک به رویکرد اجتماعی از نوعی روش کیفی استفاده شده است. بدین صورت که با استفاده از ابزارهای مصاحبه و حضور در فضای دلالی عملکرد مجلس شورای اسلامی آسیب‌شناسی گردیده است. در پایان با تحلیل عوامل دخیل در ایجاد چنین وضعیتی، این نتیجه حاصل شده که صرف همکاری و تعامل هر سه قوه در امر تنقیح قوانین و اصلاح اسناد قانونی مرتبط، نظام حقوقی کشور را به مقصود خود نمی‌رساند. راهکار برون رفت از این عملکرد

۱. دانشجوی دکتری حقوق عمومی دانشگاه شهید بهشتی.

نامناسب، علاوه بر استفاده از عناصر فوق‌الذکر، فعال کردن و بهبود اقدامات تمام عناصر دخیل در وضع قانون و ایجاد فشار اجتماعی از سمت جامعه حقوقی است. بدین طریق که اولاً باید نقش هر یک از کنشگران عرصه قانونگذاری محاسبه و برای آن به همان نسبت برنامه‌ریزی کرد. ثانیاً باید علاوه بر رفع مشکلات حقوقی، به جوانب اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی هر یک از کنشگران مسئله نیز دقت شود. **کلیدواژه‌ها:** تنقیح پیشینی، تنقیح حین وضع، حقوق اداری، مجلس شورای اسلامی، معاونت قوانین مجلس شورای اسلامی.

سیاست گذاری اجتماعی فقرزُدا؛ راهکارهای سیاستی برای کاهش نابرابری و فقر در حکمرانی اسلامی

مسعود درودی^۲

چکیده

یکی از رویکردها و اهداف مهم هر دولتی، کاهش نابرابری و فقر به مثابه دو آسیب بنیادین اجتماعی است. در این زمینه دولت‌ها با بهره‌گیری از رویکردها و چارچوب‌های علمی و مبتنی بر داده تلاش کرده‌اند تا تصمیمات و سیاست گذاری‌های اجتماعی خود را در زمینه کاهش فقر و نابرابری بهینه ساخته و بیشترین دستاورد را در راستای اهداف تعیین شده داشته باشند. از سوی دیگر یکی از اهداف وظایف مهم حکمرانی اسلامی نیز برطرف سازی زمینه‌ها، دلایل و آثار فقر و نابرابری در جامعه اسلامی است و در این چارچوب حکمرانی بر حل واقعی مسائل و معضلات اجتماعی تاکید فراوانی شده است. امروزه در فضای سیاست گذاری اجتماعی، رویکرد سیاست گذاری اجتماعی فقرزُدا از اهمیت بسیاری در کشورهای در حال توسعه پیدا کرده است؛ این اهمیت ناظر به چارچوب سیاستی همه جانبه ای است که دولت‌ها را مجهز به ابزار و راهکارهایی می‌نماید که بتوانند در زمینه کاهش فقر و نابرابری بیشترین اثرگذاری ایجابی را داشته باشند. در مقاله حاضر تلاش شده است تا این رویکرد با ابتدا بر سه اصل توانمندسازی از طریق اصلاح حکمرانی،

1. Pro-poor Social Policy

۲. دکتری سیاست گذاری عمومی دانشگاه تهران و مدرس دانشگاه تربیت مدرس.

توانمندسازی از طریق اصلاح بازارها و تأمین مالی خُرد و توسعه بازارهای حامی فقرا معرفی شده و مهمترین ساز و کارها و همچنین تجارب موفق و موثر این رویکرد معرفی شود.

کلیدواژه‌ها: حکمرانی اسلامی، سیاست گذاری اجتماعی فقرزدا، اصلاح حکمرانی، فقر، نابرابری، طراحی بازار.

آسیب شناسی عملکرد جمهوری اسلامی ایران در خصوص معاهدات بین المللی

محمد مقدمی^۱

چکیده

موافقتنامه های بین المللی از جمله مهم ترین ابزار هایی به حساب می آیند که هر دولت به وسیله آن تلاش می کند با سایر دولت ها روابط مسالمت آمیزی برقرار کند. جمهوری اسلامی ایران نیز پس از انقلاب اسلامی با بسیاری از دولت ها از سراسر جهان در حوزه های مختلف موافقتنامه های دویا چند جانبه بین المللی منعقد کرده است. در این خصوص نقش دولت و به طور خاص دستگاه های اجرایی با توجه به صلاحیت ابتکار عمل در این زمینه اهمیت ویژه ای یافته است. از این رو سوالی که در این پژوهش طرح است اینکه چه آسیب هایی در عملکرد نمایندگان دستگاه های اجرایی وجود دارد. بدین ترتیب تلاش شده است با بهره مندی از روش ژرف پژوهی به تبیین علل و عوامل بروز آسیب های حوزه نقش دولت در انعقاد موافقتنامه های بین المللی پرداخته شود. در نهایت ناظر به علل و عوامل مطروحه، تلاش شده است راهکار ها و تجویزاتی در راستای رفع عوامل و علل بروز این آسیب ها طرح شده است.

کلیدواژه ها: موافقتنامه های بین المللی، دستگاه های اجرایی، مذاکرات، امضا نهایی.

۱. دانشجوی دکتری رشته حقوق بین الملل دانشگاه تهران.

آسیب شناسی عدم همگرایی مناسب در روابط بین الملل اسلامی در حوزه اقتصاد

علی بهرامی^۱

چکیده

یکی از ظرفیت‌های بسیار غنی اقتصادی که می‌تواند علاوه بر منافع مادی و کمک‌های مالی، در راستای دستیابی به وحدت و یکپارچگی ملت‌های مسلمان نیز قرار داشته باشد، سازمان‌های اسلامی اقتصادی است. بهره‌برداری حداکثری از این ظرفیت‌ها و تعامل سازنده جمهوری اسلامی ایران با سازمان‌های مذکور که غالباً در ذیل سازمان همکاری اسلامی تعریف می‌شوند، دستاورد بسیار مهمی در عرصه بین‌المللی برای این کشور به عنوان یک حکومت اسلامی شیعی محسوب می‌شود. در این پژوهش تلاش شده است این امر، ابتدائاً از طریق ترسیم الگوی مطلوب اسلامی در تعامل با سازمان‌های اسلامی اقتصادی به وسیله استفاده از آثار اندیشمندان اسلامی در حوزه تعاملات بین‌المللی حکومت اسلامی آغاز شود. پس از آن، به توصیف عملکرد نهادهای کنشگر داخلی با تمرکز بر فعالیت‌های وزارت اقتصاد و دارایی در تعامل با سازمان‌های اسلامی اقتصادی که همگی در ذیل بانک توسعه اسلامی فعالیت می‌کنند و ایران نیز در آن‌ها عضویت یافته است، پرداخته شود. سپس، با علت‌یابی از علت بروز نقاط ضعف در عملکرد این نهادها به ارائه تجویز و راهکارهای عملیاتی و کاربردی در دستیابی به حد مطلوب تعامل

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق عمومی دانشگاه امام صادق (علیه السلام).

با سازمان‌های اسلامی اقتصادی از منظر اندیشه اسلامی همت گماشته شده است. **کلیدواژه‌ها:** بانک توسعه اسلامی، سازمان‌های اسلامی اقتصادی، سازمان همکاری اسلامی، وزارت اقتصاد و دارایی، ظرفیت‌های اقتصادی، وحدت مسلمانان.

آسیب شناسی سیاست گذاری حمایتی از کسب و کارهای حوزه پوشاک با تأکید بر نقدینگی

امین جمالی^۱

چکیده

سرمایه نقدی یکی از مهم ترین اجزای شروع و توسعه یک کسب و کار است. با وجود نقدینگی بالا در کشور، یکی از مشکلات جدی بنگاه های تولیدی مسئله تأمین مالی است. وقوع این مشکل تنها به خاطر عملکرد نادرست نهادهای تأمین مالی نیست بلکه تولیدکنندگان و دولت نیز در آن اثرگذار بوده اند. لذا لازم است تا از منظر سه کنشگر این مشکل مورد بررسی قرار گیرد. این مقاله به دلیل گستردگی موضوع سعی در بررسی عملکرد بخشی از دولت یعنی دفتر صنایع نساجی و پوشاک امور صنایع وزارت صمت، دارد که ناظر به کسب و کارهای کوچک و متوسط پوشاک در تهران، می تواند برخی از سیاست گذاری ها و برنامه ریزی های مقدماتی را برای رفع این مشکل و بسترسازی برای ایجاد قابلیت جذب سرمایه از طرف تولیدکنندگان و ارائه سرمایه از طرف صاحبان و نهادهای سرمایه انجام دهد ولی در این حوزه عملکرد خوبی نداشته است. برآیند مقاله براین است که علل این کنش (بسترسازی نامناسب جهت جذب سرمایه به کسب و کارهای کوچک و متوسط پوشاک) می تواند شامل اتکای به بانک، ثبات تفکر سنتی تأمین مالی، عدم توجه به ابزارهای

۱. نویسنده مسئول و دانشجوی دکتری رشته علوم اقتصادی اقتصاد مالی دانشگاه امام صادق (علیه السلام).

جدید تامین مالی، عدم رغبت صاحبان سرمایه به ارائه سرمایه، عدم شفافیت بخش پوشاک، نبود سازوکار اعتماد به تازه واردان صنعت پوشاک، بروکراسی اداری و عدم همکاری سایر بخش ها باشد و مبتنی بر این موارد راهکارهایی پیشنهاد شده است. برای شناخت این عوامل از روش شناسی اجتماعی ژرف کاوی استفاده شده است.

کلیدواژه‌ها: تامین مالی؛ نقدینگی؛ کسب و کار؛ دولت؛ پوشاک؛ دفتر صنایع نساجی و پوشاک.

ارائه سلسله مراتب ارکان حکمرانی مبتنی بر دیدگاه امام علی علیه السلام

علی ترابی کلاته قاضی^۱، اویس ترابی^۲

چکیده

از جمله موضوعات پر بحث در مباحث مدیریت دولتی در روزگار ما، موضوع حکمرانی و مباحث متعدد ذیل آن است. تلاش های زیادی در این زمینه صورت گرفته است اما با وجود همه این کوشش ها به جرأت می توان گفت هیچ کدام پاسخگوی اقتضائات حکمرانی در انقلاب اسلامی نبوده اند و ضرورت مراجعه به راهنمایان اصلی و مبانی انقلاب اسلامی بیش از پیش آشکار گردیده است.

این پژوهش سعی داشته است با مراجعه دقیق و موشکافانه به نامه ۵۳ نهج البلاغه اولاً ابعاد و مولفه های حکمرانی را شناسایی کند و ثانیاً ارتباط منطقی ابعاد و مولفه ها را در قالب الگو و نظامی منطقی ارائه نماید. دو اصل مدنظر پژوهشگر در انجام این پژوهش عبارت است از: آموزه های مستخرج از منابع اصیل اسلامی در قالب الگوهای فرازمانی و فرامکانی قابل استفاده است و دوم اینکه نامه ۵۳ نهج البلاغه یکی از مهمترین اسناد در دسترس، در زمینه دیدگاه حضرت علی علیه السلام در زمینه چیستی، چرایی و چگونگی حکمرانی است.

جهت احصاء مولفه ها و ابعاد از روش تحلیل مضمون بهره گرفته شده است

۱. نویسنده مسئول و دانشجوی دکتری مدیریت منابع انسانی دانشگاه علامه طباطبائی.

۲. استادیار گروه مدیریت، دانشکده مدیریت و اقتصاد، دانشگاه جامع امام حسین (علیه السلام).

و کدگذاری مطالب با استفاده از نرم افزار MAXQDA ۱۰ انجام شده است. همچنین از روش مدل سازی ساختاری تفسیری جهت ساختاردهی و اولویت بندی عوامل استفاده شده است. جهت تحلیل قدرت نفوذ و وابستگی هر یک از عوامل از نمودار MICMAC استفاده شده است. مؤلفه های اصول و سیاست های حکمرانی؛ سلوک شخصی حکمران و دشمن شناسی دارای بالاترین قدرت نفوذ و کمترین میزان وابستگی می باشد. در سطوح بعد به ترتیب نظامات حکمرانی و تعاملات و ارتباطات قرار گرفته است. در نهایت در سطح اول که وابسته ترین عوامل را شامل میشود مولفه های مردم و منابع انسانی قرار دارند.

کلید واژه ها: حکمرانی، حکمرانی علوی، نهج البلاغه، مدلسازی ساختاری - تفسیری، الگوی حکمرانی.

حکمرانی بخش سوم در جمهوری اسلامی ایران: چیستی، چرایی و چگونگی

میشم لطیفی^۱، سید مهدی سید طباطبائی^۲

چکیده

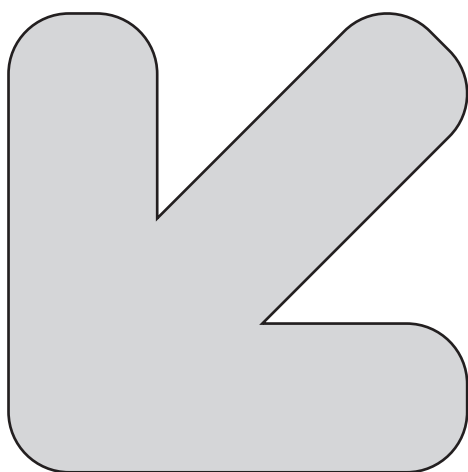
بخش سوم (مردمی) در کنار دولت به مثابه بخش اول و بخش خصوصی به عنوان بخش دوم، عرصه‌ای است که اقتضانات و ویژگی‌های خاصی دارد و لازم است بیش از پیش مورد توجه مجامع علمی قرار گیرد. در این مقاله با بررسی روندهای علمی و عملی گذشته، اولاً تلاش می‌شود چارچوبی برای فهم و مقایسه بخش سوم با سایر بخش‌ها ارائه شود و سپس واژه نوظهور - و البته کهن - حکمرانی با قرائتی نو بازخوانی شود. در این بررسی یکبار بخش سوم ذیل بخش اول، به عنوان زنجیره‌ای از سلسله مراتب حکمرانی؛ سپس به عنوان همکار و در عرض بخش اول و دوم، به عنوان بازیگری جدی مورد توجه قرار می‌گیرد. نهایتاً نیز بخش سوم بماهو بخش سوم و به حکمرانی درون خود بخش سوم پرداخته می‌شود. یافته‌ها نشان می‌دهد که گرچه طی سال‌های گذشته در ادبیات مدیریت به بخش سوم توجه‌هایی صورت گرفته است اما همچنان بخش سوم (مردمی) جایگاه اصیل خود را ندارد و طی سال‌های اخیر بیشتر به عنوان طفیلی و مکمل بخش‌های اول و دوم مورد توجه

۱. دانشیار گروه مدیریت دولتی، دانشکده معارف اسلامی و مدیریت دانشگاه امام صادق (علیه السلام).

۲. دانشجوی دکتری مدیریت دولتی، دانشکده معارف اسلامی و مدیریت دانشگاه امام صادق (علیه السلام) و پژوهشگر مدیریت اسلامی، دانشکده مدیریت و اقتصاد دانشگاه جامع امام حسین (علیه السلام).

بوده است. نگران کننده تر اینکه برای حکمرانی بخش سوم نیز، الگوی مدّون علمی وجود ندارد و این خلأ باعث شده است الگوهای شرکتی و دولتی به سازوکارهای اداره بخش سوم رسوخ کند و به مرور پس از پیروزی انقلاب اسلامی، بخش مردمی به گونه ای ناقص و ناهمگون به بخش اول و دوم فروکاسته شود. در نتیجه باید بخش سوم را به عنوان بخش سوم و متفاوت از دو بخش دیگر قلمداد کرد و با توانمندسازی آن بر اساس اقتضائات و ذات او، جایگاه اصیل آن را تثبیت کرد.

کلیدواژه ها: اداره امور عمومی، حکمرانی، بخش سوم، سازمان های مردم نهاد، مردمی سازی، سازمان های غیرانتفاعی، ساختار کلان دولت.

**کمیسیون تخصصی
تمدن نوین اسلامی**

تحلیل نظریه دو وجهی مشروعیت (اصالی - تبعی) و تأثیر آن در تحقق تمدن نوین اسلامی

مهدی امیدی^۱، حمید محسنی^۲

چکیده

تمدن اسلامی امری الهی-انسانی و مبتنی بر نقش و جایگاه حقیقی خدا و انسان در ساختار حاکمیت است. ترسیم‌کننده حقیقی این نقش و جایگاه در فلسفه سیاسی اسلام «مشروعیت» است. در نظام اسلامی حق مردم ناشی از حق الهی و در طول آن است به نحوی که در فرض تعارض میان حق مردم و حق الهی، «حق خداوند» تقدم رتبی دارد و حاکم بر «حق مردم» است. بر مبنای حق الهی، قانون یا شریعت و نیز مجری قانون یا امام جامعه بر حسب تعیین یا بر اساس ملاک از سوی خداوند به مردم معرفی می‌شود. پذیرش شریعت و امام جامعه که از آن به «تولّی» و «بیعت» یاد می‌شود از ناحیه مردم است و آنان هستند که به انتخاب خویش تحت ولایت الهی قرار می‌گیرند. بر طبق این نظریه که با عنوان «مشروعیت اصالی - تبعی» از آن یاد می‌کنیم حقوق مردم در قلمرو سیاسی در دوره «حضور» یعنی نظام امامت - امت هیچ تمایزی با دوره «غیبت» یعنی نظام ولایت فقیه نخواهد داشت. بر این اساس اگر نظام سیاسی یکی از دو شرط الف. امام یا ولی معرفی شده از سوی خداوند و ب. پذیرش مردم و رضایت آنان به نظام را در مرحله تأسیس نداشته باشد فاقد

۱. دانشیار گروه علوم سیاسی مؤسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی (ره).

۲. دانش پژوه دکتری معارف اسلامی مؤسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی (ره).

مشروعیت است. مردم هم در تأسیس نظام سیاسی و هم در استمرار آن نقشی موثر و غیر قابل انکار دارند. نظریه «مشروعیت دو وجهی اصالی- تبعی» با پشتوانه مبانی نظری اسلام ظرفیت لازم را برای شکل دهی نظامات مناسب درون تمدنی که در آن از یکسو معیارهای تعریف شده دین اسلام مبنای پیشرفت و تعالی تمدنی است و از سوی دیگر مردم آزادانه و آگاهانه به ایفای نقش می پردازند؛ فراهم می سازد. **کلیدواژه‌ها:** اجتماع، سیاست، مشروعیت، نظریه، نظام، تمدن نوین اسلامی.

کارآمدسازی دولت جمهوری اسلامی و پرسش‌های پیش‌رو در رویکرد تمدن‌ساز فلسفه سیاسی اسلامی

مرتضی یوسفی راد^۱

چکیده

در راستای به چالش کشاندن کارآمدی دولت جمهوری اسلامی هدف این مقاله طرح پرسش‌هایی است که پاسخ بدانها زیرساخت‌ها و ساختار دولت جمهوری اسلامی را به چالش می‌کشاند. نویسنده در نیل به مقصود خود از روش پرسش‌گری و تولید چالش و انگیزه در پاسخ خردورزانه بدانها استفاده می‌کند. سوالی که نویسنده در این مقال با آن مواجه بوده آن است که در چارچوب تعادل بخشی فلسفه سیاسی اسلامی، کارآمدسازی جمهوری اسلامی با چه نوع پرسش‌های زیر ساختی و ساختاری مواجه است که اگر بدانها توجه نشود یا پاسخ داده نشوند جمهوری اسلامی در توانمندی زیرساختی و در روزآمدی و کارآمدی ساختاری دچار تهدید می‌شود و در دولت‌سازی و در نتیجه تمدن‌سازی دچار مشکل می‌گردد؟ مدعا این مقاله آن است که هر گاه در پاسخ به پرسش‌های زیرساختی و ساختاری خردورزی‌های تعادل بخشانه صورت نگیرد نظام سیاسی جمهوری اسلامی و دولت‌هایی که عهده‌دار راهبری آنها می‌باشند دچار ضعف در ارائه عملکرد مناسب و شایسته و ضعف در اهداف و مأموریت‌های خود می‌گردند و دو بُعد اسلامیت و ایرانیت آن نمی‌تواند الگوی تمدن‌سازی قرار گیرد. نتیجه مترتب بر موضوع آن است

۱. عضو هیئت علمی پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.

که پاسخ گویی به سؤالات مذکور معیار کارآمدی زیرساختی و ساختاری شده و عدم آن معیار ناکارآمدی دولت جمهوری اسلامی می گردد. یافته های تحقیقی تولید و ترویج فرهنگ پرسش گری و نقد و عقلانیت در جامعه و نظام سیاسی و دولت، هدف گذاری و برنامه ریزی و انسجام در آنها و در نتیجه کارآمدی دولت می باشد. **کلیدواژه ها:** دولت، دولت جمهوری اسلامی، تعادل بخشی، فلسفه سیاسی اسلامی و کارآمدی.

نقش و جایگاه مردم و نهادهای مردمی در روند شکل‌گیری تمدن نوین اسلامی

محمد رحیم عیوضی^۱

چکیده

مقاله حاضر به جایگاه و نقش مردم و نهادهای مردمی در تمدن‌سازی پرداخته و تاثیر حضور مردم در ابعاد تمدنی را مورد مطالعه قرار داده است. در جامعه ایران تمدن‌سازی اسلامی فرایندی پویا، جاری و در جریان است و این فرایند شامل انقلاب اسلامی، نظام اسلامی، دولت اسلامی، جامعه اسلامی و تمدن اسلامی می‌باشد. مساله در این مقاله فقدان حضور مردم و نهادهای مردمی در فرایند پیچیده و دشوار مراحل فوق است. مردم هم مولد و موثر در تمدن‌سازی و هم حامیان و حافظان و ذی نفعان آن هستند. این مساله از چنان اهمیتی برخوردار است که صاحب نظران و متفکران همواره بر این نقش تاکید داشته و به ابعاد پنهان و آشکار و درک جامع از لایه‌های اجتماعی این حضور پرداخته‌اند و در این زمینه نظریه‌ها و دیدگاه‌های کلان تاریخی بیان شده است. سوال این است "جایگاه و نقش مردم و نهادهای مردمی به عنوان پیشران راهبردی در تمدن‌سازی چگونه است و با چه معیارهایی شناسایی و تحلیل می‌شود. در پاسخ به این سوال یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که مردم و نهادهای مردمی در چارچوب گفتمان انقلاب اسلامی به مثابه هسته اصلی و مرکزی در پیشبرد ابعاد نرم‌افزاری و سخت‌افزاری تمدن‌سازی اسلامی به شمار می‌روند

۱. عضو هیئت علمی دانشگاه شاهد.

و به عنوان پیشران کلیدی در مشارکت، حمایت، تولید شاخصهای پویایی تمدنی و ایجاد تغییرات فرهنگی هستند. جامعه هم تراز جامعه تمدن ساز بر پایه فرد و بر هم کنش افراد به مثابه جامعه و حضور کلیدی، شتاب دهنده و دوسویه ای مردم ایجاد می شود. بنابراین چنین ظرفیتی ضرورت پرداختن به جایگاه مردم و به تبع آن نهادهای مردمی در فرایند تمدن سازی را ایجاب می نماید.

کلیدواژه ها: مردم، نهادهای مردمی، تمدن نوین اسلامی، انقلاب اسلامی.

مؤلفه‌های الگوی سیاست خارجی تمدن ساز

محمد رضا دهشیری^۱، زهرا بهرامی^۲

چکیده

با توجه به ماهیت فطری، الهی و انسانی انقلاب اسلامی و طرح نوینی از الگوی تعاملی فرامرزی مبتنی بر ارزش‌های اسلامی-ایرانی در تقابل با سیستم غالب از سوی امام خمینی (ره)، رسیدن به تمدن نوین اسلامی با محوریت خردباوری، خودباوری، فرهنگ‌گرایی و معنویت‌مداری، هدف ج.ا. ایران تبیین شده و همواره با الهام از شرایط نظام جهانی، مورد تأکید مقام معظم رهبری نیز بوده است. یکی از مهم‌ترین حوزه‌های رفتاری برای رسیدن به این مهم، سیاست خارجی است که به دلیل اثرگذاری بر دستیابی بر اهداف و منافع ملی، تولید و بازتولید تصویر جهانی ایران اسلامی و نوع رفتار بازیگران نظام جهانی با آن، از اهمیت وافر برخوردار است. در همین راستا این پژوهش درصدد بررسی این سؤال است که الگوی سیاست خارجی تمدن‌ساز مستلزم توجه به چه مؤلفه‌هایی است، در پاسخ، با استفاده از راهبرد قیاسی، روش توضیحی-تبیینی و گردآوری اطلاعات و داده‌های مجازی و کتابخانه‌ای این فرضیه مورد مذاقه قرار می‌گیرد که الگوی سیاست خارجی تمدن‌ساز مستلزم توجه به مؤلفه‌های: گفتمان‌محوری، جریان‌سازی، تقریب‌گرایی و عقلانیت‌محوری است. **کلیدواژه‌ها:** سیاست خارجی، تمدن نوین اسلامی، دیپلماسی فرهنگی، دیپلماسی وحدت و عقلانیت جامع.

۱. عضو هیئت علمی دانشکده روابط بین الملل وزارت امور خارجه.

۲. دکتری روابط بین الملل.

تحلیلی بر نگرش امام خمینی به مفهوم دولت مدرن

عبدالوهاب فراتی^۱

چکیده

دولت مدرن از جمله موضوعاتی است که کمتر بافت آن از منظرگاه فقهی مورد مذاقه قرار گرفته است. معمولاً فقیهان ما بیش از آنکه از بافت قدیم و جدید دولت سخن بگویند بیشتر در باره ضرورت آن سخن گفته‌اند. انگار مفهوم آن را بدیهی دانسته و در باره آن تاملی فقهی نداشته‌اند. اما مروری بر آثار امام خمینی نشان می‌دهد که ایشان متوجه تغییرات بافت سنتی دولت - نظم سلطانی - بوده و در نظریه سیاسی خود به آن توجه نموده است. در میان ادبیات فقهی امام خمینی دو بحث وجود دارد که مباحث دولت‌شناسی او را به ماهیت جدید دولت مرتبط می‌سازند؛ یکی خطابات قانونیه و دوم حوزه‌های خالی از نص. چیزی که پیش از ایشان نیز در برخی از آثار فقهی متاخر همانند میرزای نائینی مشاهده می‌شود. شاید تامل به بافت دولت مدرن از این منظر بتواند بخش‌های نااندیشیده شده دولت در ادبیات فقهی ما را باورتر سازد و راهی به سوی نسبت تمدن اسلامی با چنین دولتی را برقرار سازد. بی‌تردید، هر طرحی از تمدن اسلامی باید رابطه خود با دولت مدرن را تعریف و در قبال آن موضعی معرفتی برگزیند. شاید این مقاله بتواند چنین کند.

کلیدواژه‌ها: دولت مدرن، خطابات قانونیه، اباحه اولیه، حوزه‌های خالی از نص دولت قدیم.

۱. دانشیار پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

بنیان‌های اخلاقی دولت اسلامی در اندیشه رهبران انقلاب اسلامی: طراحی مدل مفهومی سیاست ورزی اخلاقی

روح الله فرهادی^۱، علیرضا اسدی^۲

چکیده

نسبت اخلاق و سیاست یک از چالش برانگیزترین مباحث تاریخ اندیشه سیاسی کلاسیک و مدرن است به طوری که باعث شکل‌گیری رویکردها مختلفی در تبیین نسبت مذکور شده است. این پژوهش با هدف کاربردی کردن اندیشه‌ی رهبران انقلاب اسلامی در تبیین سیاست اخلاقی و دستیابی به مدلی مفهومی که روایتگر و مبین اندیشه ایشان است به نگارش در آمده است. اقتضائات تاریخی و معرفتی انقلاب اسلامی ایران، معیار بودن «اندیشه رهبران»، فقدان خوانش اخلاقی از ساخت قدرت، اهمیت و ضرورت تبیینی سازگار با پارادایم فکری رهبران انقلاب اسلامی را ایجاب کرده است. بنابراین مساله پژوهش حاضر چگونگی سیاست ورزی اخلاقی در اندیشه رهبری انقلاب اسلامی است. این مهم با بکارگیری دلالت‌های مفهومی سیاست و اخلاق با استفاده از «روش تحلیل مضمون» در اندیشه امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری مطالعه گردید. با تبیین مساله و تحلیل داده‌های موجود در این پژوهش چهار راهبرد کاربردی شناسایی شد که به اخلاقی شدن سیاست یاری می‌رساند: یک) لزوم ارجاع سیاست ورزی اخلاقی به مبانی

۱. نویسنده مسئول و استادیار دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی.

۲. استادیار گروه معارف اسلامی دانشگاه صنعتی اصفهان.

پارادیمی انقلاب اسلامی؛ دو) تقویت پیوند سیاست ورزی اخلاقی با اخلاق فردی؛ سه) لزوم رعایت مصالح در سیاست ورزی اخلاقی؛ چهار) ارتقای اخلاق در حد غایت دولت اسلامی.

کلیدواژه‌ها: اخلاق، سیاست، سیاست ورزی اخلاقی، رهبران انقلاب اسلامی، روش تحلیل مضمون.

آسیب‌شناسی کارگزاران در تحقق دولت اسلامی در روند شکل‌گیری تمدن نوین اسلامی از دیدگاه آیت الله خامنه‌ای

مسلم باقری^۱، علی اصغر مباشری^۲

چکیده

با توجه به اهمیت تحقق دولت اسلامی در فرایند شکل‌گیری تمدن نوین اسلامی و اهمیت و جایگاه کارگزاران در این فرایند از یک طرف و از طرف دیگر، اهمیت آسیب‌شناسی و بررسی موانع و چالش‌های موجود در این مسیر، پژوهش حاضر به منظور آسیب‌شناسی کارگزاران در تحقق دولت اسلامی در روند شکل‌گیری تمدن نوین اسلامی از دیدگاه آیت الله خامنه‌ای طراحی و اجرا گردید. پژوهش حاضر از نظر هدف مطالعه‌ای کیفی است که در دسته پژوهش‌های کاربردی قرار می‌گیرد که با استفاده از روش تحلیل مضمون بیانات آیت الله خامنه‌ای، طراحی و اجرا گردیده است. نتایج حاصل از تحلیل داده‌های گردآوری شده در این مطالعه نشان می‌دهد که آسیب‌های کارگزاران در تحقق دولت اسلامی در روند شکل‌گیری تمدن نوین اسلامی از دیدگاه آیت الله خامنه‌ای می‌تواند در سه دسته آسیب اصلی یعنی آسیب‌های فردی (شامل ۹ آسیب)؛ آسیب‌های مدیریتی (شامل ۱۷ آسیب) و آسیب‌های سیاسی (شامل ۷ آسیب) مورد بررسی و تحلیل قرار گیرند.

کلیدواژه‌ها: دولت اسلامی، تمدن نوین اسلامی، آسیب‌های فردی، آسیب‌های مدیریتی، آسیب‌های سیاسی.

۱. دانشیار بخش مدیریت گردشگری و هتلداری، دانشکده مدیریت، اقتصاد و علوم اجتماعی، دانشگاه شیراز.

۲. دانشجوی دکتری رفتار سازمانی و مدیریت منابع انسانی دانشگاه اصفهان.

مقایسه دولت تمدن ساز اسلامی با دولت‌های سکولار و لیبرال

سید ابراهیم سرپرست سادات^۱

چکیده

پرسش از چند و چون دولت اسلامی در دامن تمدن اسلامی، مسأله این نوشته است و در این راستا، هدف این مقاله مقایسه دولت اسلامی با دولت‌های سکولار و لیبرال یعنی دولت‌های مدرن غربی است، تا از قِبل آن به مختصات دولت اسلامی در مقام مقایسه دست یازد. این مقایسه، مبتنی بر آن مفروضی است که دولت را یکی از خروجی‌های هر تمدنی می‌شناسد. روش پژوهش، اسنادی است و مطالب مرتبط جمع‌آوری شده، به مقایسه و تحلیل گذارده شده است. با مقایسه دولت اسلامی با وجهه امت-امامت با دولت مدرن غربی با وجهه سکولاریستی و لیبرالیستی، در این مقاله به دست آمد که دولت اسلامی را می‌توان با ویژگی‌هایی مانند «علقه مکتبی در برابر علقه مدرن»، «غایت سعادت دین، دنیا و آخرت در برابر غایت دنیوی»، «ابزار دانستن قدرت در برابر قدرت برای قدرت»، «حاکمیت و جریان و استیلا بخشی به مکتب اسلام در برابر عدم تعهد به مکتب قدسی»، «ولایت امام و

۱. عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبائی.

جانشین او در برابر عدم ولایت»، «حضور به عنوان امت و شهروند در برابر حضور به عنوان شهروند صرف»، «ابتنای بر عقلانیت دینی در برابر عقلانیت خوبنیاد بشری» بازشناخت. بررسی‌های این مقاله همچنین نشان داد که ظرفیت دولت در الگوی اسلامی، بیشتر از آن است که در ضمن الگوی نظریه دولت-ملت که پایه دولت‌های سکولار و لیبرال در تمدن غربی است، بگنجد. از نظر این نوشته، دولت اسلامی با وجهه امت-امامت آن، ظرفیت فراوانی برای حضور تمدنی اسلام در آینده سیاسی جهان تدارک دیده است، که با مقاومت بر اصول و نقاط تمایز خود با دولت‌های سکولار و غربی و با کارآمدی، می‌تواند نقش خود را در این راستا ایفا نماید.

کلیدواژه‌ها: دولت، تمدن، دولت اسلامی، امت-امامت، دولت-ملت، دولت سکولار.

بررسی و تحلیل جایگاه علم طب در قلمرو دین با رویکرد تمدنی

داود فاضل فلاورجانی^۱

چکیده

موضوع علم دینی در سالهای اخیر رونق فراوانی در محافل علمی یافته و برجسته شدن بحث تمدن نوین اسلامی، مسئله امکان اسلامی سازی علوم را در جایگاه ویژه ای قرار داده است. در همین راستا و به خصوص با همه گیری بیماری کرونا، بحث طب اسلامی مطرح شد و مناقشاتی میان موافقان و مخالفانی برانگیخت. پرسش این است که منظور از طب اسلامی چیست و آیا علمی با عنوان طب اسلامی قابلیت تحقق دارد؟

موافقان با استناد به روایات فراوان پزشکی بر تحقق طب اسلامی تأکید می کنند و مخالفان با توجیه یا خدشه در روایات وارد شده در حوزه طب و محدود دانستن قلمرو دین یا با تأکید بر بُعد تجربی این علم، امکان تحقق طب اسلامی را نفی می کنند. در این مقاله ضمن تبیین دیدگاه های مختلف در این باب با روش کتابخانه ای-تحلیلی تلاش می شود تا با ارائه تعریفی منظومه ای-تمدنی از دین و با ارائه شواهدی در موارد تأثیر مبانی و پیش فرض ها در طب مدرن، درباره امکان تحقق علم طب با صبغه دینی و توحیدی داوری گردد.

کلیدواژه ها: طب مدرن، طب سنتی، تمدن دینی، پوزیتیویسم، وحدت گرایی، کل گرایی.

۱. دانش آموخته دکتری فلسفه دین مؤسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی (ره).

تبیین نقش قانون الهی در پایایی تمدن اسلامی از نظرگاه آیت الله جوادی آملی

ایوب زارع خفры^۱

چکیده

امروزه هویت فردی و اجتماعی بشر، بستگی به حوزه تمدنی دارد که به آن تعلق دارد؛ هر مقدار این حوزه تمدنی قوی تر و بالنده تر باشد، افراد و جوامع متعلق به آن تمدن، احساس ارزشمندی بیشتری می کنند، از این رو جهت ارزشمندی سازی هویت فردی و اجتماعی جامعه اسلامی، باید به دنبال تمدن سازی بر اساس قانون الهی بود، تا ابتدای تمدن اسلامی بر اساس آن پی ریزی شود، همین نکته اهمیت نوشته حاضر را می رساند. از جمله اهداف علمی انتخاب این موضوع «نشان دادن نقش قانون الهی در پایایی تمدن» هست. عوامل متعددی در پایایی تمدن اسلامی دخالت دارند، از جمله وجود قانون فاخر هست که می تواند نقش مهمی در پایایی هر تمدنی داشته باشد، اساساً وجود تمدن و ثبات تمدنی در پرتو قوانین خوب و متقن، امری لازم جهت پرورش رفتارهای تمدنی و سپس پایایی تمدنی است، ضرورت وجود قانون در برخورد مناسب با تفاوت ها و تنوعات انسانی و توجه به اصناف مردم در یک تمدن و حفظ حقوق آن ها از شاخص های تمدنی بودن است؛ نوشتار حاضر با روش توصیفی-تحلیلی در پی پاسخ به این سؤال است: نقش قانون الهی در پایایی تمدن اسلامی از نظرگاه آیت الله جوادی آملی چیست؟ قانون دو نوع بشری و الهی دارد، قانون الهی از طریق وحی در قالب نبوت به بشر عرضه شده

۱. دانشجوی دکتری تاریخ و تمدن دانشگاه تهران.

است و نمود عینی نهایی آن در قرآن کریم و مدینه النبی متجلی شده است. قانون باید با اخلاق همراه باشد تا ضمانت اجرایی داشته باشد، علاوه بر قانون خوب، معجری قانون هم باید خوب باشد، تا سبب پایایی تمدنی فراهم آید.

کلیدواژه‌ها: قانون، پایایی، تمدن، جواد آملی، تفسیر تسنیم.

مقایسه انتقادی مبانی دولت مدرن با اندیشه‌های هایدگر (تمهیدی برای گذار از دولت مدرن به دولت اسلامی)

سجاد چیت فروش^۱

چکیده

دولت مدرن و نقد فلسفی آن، همواره بحث رایج محافل سیاسی و فلسفی بوده است. به عنوان مثال هایدگر به عنوان یکی از منتقدان مدرنیته، اشکالات بسیاری نسبت به ساختار و کارآمدی مدرنیته و دولت برآمده از آن دارد. مهمترین نقد وی به روش‌شناسی پوزیتیویستی و رابطه سوژه-ابژه محوری آن باز می‌گردد. پژوهش حاضر با هدف فهم دولت آرمانی هایدگر با روشی تحلیلی و تطبیقی، علاوه بر تبیین و تحلیل مولفه‌های دولت مدرن، این موارد را با شاخص‌های دولت هایدگری تطبیق داده و درنهایت به این نتیجه می‌رسد که دولت مد نظر هایدگر، دولتی وجودی است که به جای من فردی به "ما"ی جمعی توجه داشته و در آن قدرت به جای یک تکثرگرایی ناقص به یک شخص و یا نخبگان محدود و البته جهت‌دهنده و راهنما و قابل اعتماد وابسته است. مولفه‌ی مهم دیگر دولت وجودگرا، قید زدن به آزادی‌های بدون قید دوره مدرن (در سطوح متفاوت) و درنهایت جلوگیری از استبداد گسترده است. نتیجه آنکه دولت مدرن به دلیل عدم توجه به ذات انسان، به آزادی واقعی انسان‌ها توجه نداشته و به بهانه‌ی تامین منافع مادی و شخصی انسان، وی را در حصار تنگ ظاهر رها نموده است. با توجه به هژمون شدن اندیشه دولت مدرن در

۱. استادیار گروه علوم سیاسی دانشگاه جامع امام حسین (علیه السلام).

جهان اسلام و ایران، به نظر می‌رسد، نقد چنین اندیشه و ساختاری زمینه را برای نظریه پردازی دولت اسلامی فراهم می‌سازد.

کلیدواژه‌ها: امر سیاسی، پولیس، دازاین، دولت مدرن، هایدگر.

تحلیل جایگاه تمدن نوین اسلامی به عنوان بنیادی‌ترین اصل در بیانیه گام دوم انقلاب با رویکرد گفتمانی

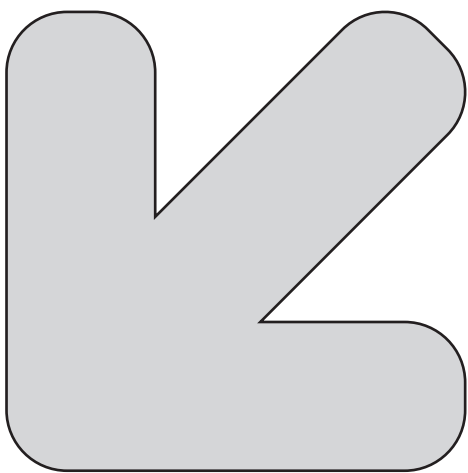
محمدعلی مؤمنی‌ها^۱

چکیده

ایجاد تمدن نوین اسلامی به معنای ایجاد وحدت در جهان اسلام با هدف افزایش کارآمدی و انسجام جهان اسلام در مواجهه با ساخت آینده جهان است. آنچه امروزه انقلاب را دائم تحت تاثیر قرار می‌دهد وجود چالش است. در واقع چالش‌ها باعث پویایی جوامع می‌شوند به شرطی که مواجهه با آن‌ها همراه با تدبیر باشد، در غیر این صورت تبدیل به بحران می‌شوند. در نتیجه دو چالش آینده انقلاب را می‌توان ایجاد تمدن نوین اسلامی و تقابل تمدنی با جهان غرب عنوان کرد که در این تقابل جهان اسلام باید ارائه‌دهنده نسخه راه‌گشا و رهایی بخشی برای جوامع انسانی در چارچوب نیازهای آینده بشری باشد. از این رو پژوهش حاضر با هدف بررسی جایگاه تمدن نوین اسلامی در گفتمان گام دوم انقلاب صورت پذیرفته و در تلاش است به این پرسش پاسخ دهد که با توجه به رویکرد گفتمانی تمدن نوین اسلامی، در گفتمان گام دوم انقلاب دارای چه جایگاهی است. این مقاله با روش توصیفی و تحلیلی این فرضیه را مطرح می‌کند که «تمدن نوین اسلامی در عصر حاضر از مهمترین آرمان‌های انقلاب اسلامی به شمار می‌رود به طوری که ماحصل و خلاصه گفتمان گام دوم انقلاب تشکیل تمدن نوین اسلامی است».

کلیدواژه‌ها: تمدن نوین اسلامی، گفتمان، گام دوم انقلاب، مقام معظم رهبری.

۱. دکتری تاریخ اسلام، مدرس دانشگاه خوارزمی.

**کمیسیون تخصصی
فقه و علوم انسانی**

درآمدی بر فلسفه نظام سازی فقهی: مبادی تصویری در نظام سازی فقهی

سید احسان رفیعی علوی^۱، محمد صادق ذوقی^۲

چکیده

تبیین و بسط اندیشه در عرصه ی «نظام سازی فقهی» و نظریه پردازی اسلامی از جمله ضرورت های امروزیین گفتمان علوم انسانی اسلامی می باشد. یکی از ابعاد مهم در بررسی آراء و اندیشه های شهید صدر به عنوان کاشف این الگو، پی جویی اصول و ریشه های نظریه ی ایشان می باشد. شهید صدر، روش تحقیق خود در کشف و استنباط نظام های اسلامی را «منهج موضوعی» می داند، و این روش را در مقابل «منهج تجزیه یی» می داند. هر یک از نظام های فقهی تولید شده متشکل از دو لایه نهادی، «زیربنا» و «روبن» می باشد چرا که شریعت در ورای احکام فقهی حقوقی خود، دارای یک نظام بنیادین است که مکتب یا نظام اجتماعی اسلام نام دارد که مراد شهید صدر از زیربنا، همین نظام بنیادین در اندیشه ی اسلامی می باشد. شهید صدر «علم» را در مقابل «مذهب» مذهب قرار می دهند و نظرشان بر این است که علم، وظیفه ی تفسیر پدیده ها و مولفه ها را بر عهده دارد. کار مذهب «هنجار سازی» است و باید ها و نبایدهای کلی را بیان می کند. به این شکل که طرحی را برای سازمان دهی هر عرصه از زندگی ارائه می کند. اما علم از حقایق

۱. نویسنده مسئول و استادیار دانشکده فقه مضاف دانشگاه باقرالعلوم (علیه السلام)، عضو پیوسته گروه فقه دانشگاه امام صادق (علیه السلام).

۲. دانشجوی دکتری فقه و حقوق دانشگاه تهران.

صحبت می‌کند و هست‌ها را بیان را می‌کند و به تفسیر پدیده‌های عینی و واقعی و ارتباط آن‌ها با یکدیگر می‌پردازد. اما در مورد مناسبت مکتب و نظام باید بیان کرد که مکتب در اندیشه‌ی شهید صدر، همان «نظام» است با ماهیت و ابعادی که مورد تاکید قرار گرفت.

کلیدواژه‌ها: نظام‌سازی فقهی، مبادی تصویری، فقه الانظمه، فقه النظریه، زیربنا، روبنا.

بررسی فقهی «اسلامی سازی علوم انسانی» (تبیین چرایی «اسلامی سازی علوم انسانی» از منظر فقه اسلامی)

علیرضا اعرافی^۱، سید نقی موسوی^۲، محسن داودآبادی^۳

چکیده

دینی کردن علم و بحث از «علم دینی» محل گفتگوهای فراوان بوده و دیدگاه‌های مختلف اقلی و اکثری در آن وجود دارد. مهمترین عرصه علم دینی مطرح در بین صاحب‌نظران عرصه علوم انسانی است. علوم انسانی دانش‌هایی ناظر به حالات، شئون و رفتارهای «انسان» هستند (اعم از رفتارهای فردی یا اجتماعی). دستیابی به علوم انسانی اسلامی در مهندسی تمدن اسلامی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. هدف اصلی این مقاله بررسی ادله چرایی «اسلامی سازی علوم انسانی» از منظر فقه اسلامی است. این مهم با روش اجتهادی و با استنباط احکام از منابع اصلی تعالیم اسلامی یعنی قرآن و سنت اهل بیت علیهم السلام صورت می‌پذیرد. نتایج تحقیق حاکی از آن است که سه قاعده نفی سییل (حفظ استقلال و خودکفایی جامعه مسلمین)، اعانه بر «بر» و ممنوعیت اخذ علوم از غیر اهل بیت را می‌توان به عنوان برخی از مهمترین ادله فقهی قابل بررسی در موضوع «اسلامی سازی علوم انسانی»

۱. استاد درس خارج حوزه علمیه قم.

۲. استادیار گروه تربیتی دانشگاه فرهنگیان.

۳. نویسنده مسئول و دانش‌آموخته دکتری فقه تربیتی جامعه‌المصطفی العالمیه.

بیان نمود و جمع‌بندی حاصل از این ادله بر لزوم تولید علوم انسانی اسلامی دلالت دارد.

کلیدواژه‌ها: علوم انسانی، علوم انسانی اسلامی، علم دینی، فقه علوم انسانی، نفی سبیل، اعانه بر «بر».

مرجعیت روش اجتهاد در حل بحران انتساب علوم سیاسی به اسلام

محسن مهاجرنیا^۱

چکیده

کنکاش در حقیقت علم دینی در حوزه علوم انسانی/سیاسی - اسلامی، حاکی از اوضاع آشفته‌ای است که از عدم تسالم متفکران بر اصالت و حجیت این علوم و چگونگی انتساب آن‌ها به اسلام، ناشی شده است. ریشه‌یابی این نابسامانی، پژوهشگر را به آشنایی با عواملی چون؛ توسعه‌نیافتگی، ناکارآمدی، عدم استقلال معرفتی، انفعال و تأثیرپذیری در برابر قدرت هژمونیک علوم سکولار و پوزیتیویست غربی، غلبه ذهنیت و انتزاع‌گرایی، فقدان امتداد اجتماعی و هرج و مرج روش‌شناختی سوق می‌دهد. اگرچه تمرکز بر یک عامل کار دشواری است اما در وزن سنجش و مقارنه‌سازی می‌توان به شاخصه‌های ممیزه‌ای برای ترجیح یک عامل در شکل‌گیری «بحران انتساب علوم سیاسی به اسلام» رسید. تحقیق حاضر باهدف شناسایی ماهیت علوم سیاسی اسلامی به‌عنوان یکی از محورهای مهم علوم انسانی اسلامی بر اساس چارچوب نظری و روش تحلیلی «نظریه بحران» فرضیه تأثیر آشفتنگی روش‌شناختی را، در ایجاد و تعمیق بحران اصالت علوم سیاسی اسلامی و انتساب منطقی آن‌ها به دین، برجسته یافت و با انگیزه امدادرسانی و کمک به علوم سیاسی در حل «بحران هویت معرفتی» روش اجتهاد دینی در مستوای علوم اختراعی اسلامی

۱. استادیار گروه سیاست پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

همانند «علم فقه» را بهترین مرجع و الگوی روشی برای تولید علم دینی و اسلامی سازی علوم سیاسی و حل بحران انتساب می‌داند.

کلیدواژه‌ها: علوم انسانی اسلامی، علوم سیاسی، روش‌شناسی، روش اجتهاد، بحران.

دور الفقه المضاف فى أسلمة العلوم الإنسانية

خالد غفورى الحسنى^١

خلاصة البحث

إن مشروع (أسلمة العلوم الإنسانية) وبناء صرح العلوم الإنسانية الإسلامية الشامخ من أهم المشاريع الحضارية النهضة العملاقة فى عصرنا الراهن، وهذا المشروع الضخم رغم الأشواط التى قطعها خلال العقود الأخيرة لا يزال بحاجة الى مزيد من البرامج والخطوات والاستعدادات والجهود الحثيثة كى يصل الى مرحلة الرشد والبلوغ، ومن جملة الخطوات الصاعدة فى هذا الاتجاه والأبحاث الواقعة فى هذا السياق هو الأطاريح الفقهية المقترحة بعنوان (الفقه المضاف) نظير: الفقه الاقتصادى والفقه السياسى والفقه التربوى والفقه الجنائى. والمقالة الحاضرة بصدد معالجة دور وأثر (الفقه المضاف) فى هذه الدائرة، بالاعتماد على المنهج التوصيفى التحليلى، والهدف هو تقويم المحاولات الموجودة لمعرفة مدى جدواها للوصول الى أسلمة العلوم وتقديم منظومات متكاملة فى هذا المجال. وأهم النتائج التى يؤمل أن يحققها هذا البحث هو ضرورة التمييز بين نمطين ممّا يسمّى بـ (الفقه المضاف): النمط السطحي الذى لا يقدّم أية إضافة مضمونية جديدة، وهذا لا يزيدنا إلا بُعداً عن الهدف ويأسأ، والنمط الآخر هو النمط التأسيسى الجادّ الذى يغور فى عمق مسائل العلوم الإنسانية بنحو دقيق ومستدلّ ويخوض المقارنة بل ويمارس التأسيس النظرى وتحليل

١. عضو هيئة علمى جامعة المصطفى العالميه.

الموضوعات وتنقيحها، وهذا هو الجدير بالاهتمام ويفتح لنا نوافذ الأمل.
الكلمات المفتاحية: الفقه المضاف، علم الفقه، العلوم الإنسانية، العلوم الإنسانية الإسل
امية، أسلمة العلوم الإنسانية.

الگوی فقهی حقوقی نظام‌سازی اسلامی؛ آسیب‌ها و راه‌کارها

نصیراله حسنلو^۱، حسن شجاعی علی‌آبادی^۲

چکیده

نظام جمهوری اسلامی ایران مبتنی بر الگوی فقهی «امامت و امت»، یکی از بدیع‌ترین الگوهای سیاسی جهان معاصر است. با این وجود، خرده‌نظام‌های منطقی در این کلان‌نظام سیاسی، از جمله «نظام حقوقی» بر پایه الگوی فقهی کارآمد و صحیح شکل نگرفته و در بستر تحولات ناشی از اقتضائات جهان مدرن به استحاله ماهیت برخی از مهم‌ترین عناصر حقوق اسلامی منجر شده است. بررسی آسیب‌شناسانه الگوی اجرا شده در نظام حقوقی موجود که حاصل تحولات سیاسی دوره مشروطه تاکنون است و ارائه الگوی جدید برای نظام‌سازی در حوزه نظام حقوقی، مسئله پژوهش پیش‌رو است. این تحقیق از لحاظ روش، توصیفی تحلیلی بوده و یافته‌های آن نشان می‌دهد دوگانه‌پنداری، فقه و حقوق، وابستگی نظام حقوقی موجود در عناصر بنیادین و کلان به نظام‌های حقوقی مدرن، غلبه رویکرد فردی بر رویکرد اجتماعی در شکل‌دهی به مؤلفه‌های اصلی نظام حقوقی، از مهم‌ترین آسیب‌ها و تغییر رویکرد نظری به رابطه فقه و حقوق، اتخاذ رویکرد اجتماعی به فقه،

۱. دانشجوی دکتری فلسفه حقوق دانشگاه باقرالعلوم (علیه السلام).

۲. دانشجوی دکتری حقوق جزا دانشگاه عدالت.

توجه به مبدئیت عینیت اجتماعی و انسانی در نظام‌سازی از مهم‌ترین عناصر الگوی فقهی-حقوقی نظام‌سازی اسلامی است.

کلیدواژه‌ها: نظام‌سازی، نظام حقوقی، فقه، حقوق، فقه فردی، فقه اجتماعی.

شیوه‌های سازماندهی دانش در آثار فقه و اصول شیعه

نوروز شفیع تبار سماکوش^۱، حیدر مختاری^۲

چکیده

دانشمندان مسلمان در قرون متمادی عملاً به «سازماندهی دانش» در علوم مختلف پرداخته و به آن در تسهیل آموزش علوم و بازیابی اطلاعات توجه کرده‌اند. فقه و اصول از جمله علوم اسلامی است که بحث سازماندهی دانشی آنها از آن رو اهمیت بیشتری دارد که ماهیت پویا و روزآمدی داشته و از علوم ضروری مسلمانان برای حیات و ممات آنان هستند. فقه پویا و خلاق شیعه سازوکارهای ذاتی ویژه‌ای در سازماندهی دانشی خود در فقه و اصول دارد که به قصد تسهیل و تسریع بازیابی اطلاعات از منابع فقهی آن تعبیه شده‌اند. این مقاله تحلیلی بر آن است به سازوکارهای مرتبط با «سازماندهی دانش» در حوزه فقه و اصول فقه و تلاش عالمان شیعه در این زمینه بپردازد. نتایج نشان می‌دهد سازماندهی دانش فقه در این آثار را می‌توان به صورت باب‌بندی تشجیری (درختی) نشان داد. اولویت‌های شرعی عامل مهمی در تعیین سمت و سوی سازماندهی دانش در اصول و فقه شیعه بوده است. در مجموع، علمای شیعه با سازماندهی معقول، مناسب و نوآورانه دانش‌های فقه و اصول کاربرد آسان و انتقال شایسته آنها به عصر کنونی را موجب شده‌اند

کلیدواژه‌ها: سازماندهی دانش، فقه و اصول، شیعه.

۱. نویسنده مسئول و استادیار گروه معارف اسلامی دانشگاه پیام نور تهران.

۲. دانشیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه پیام نور تهران.

نقش امر به معروف و نهی از منکر در تحقق حقوق شهروندی در جامعه، با رویکرد فقهی

محمود فتح‌آبادی^۱

چکیده

آنچه باعث این پژوهش گردیده این است که مهمترین مصداق معروف در جامعه که جنبه ای همگانی و فراگیر دارد چیست؟ و چگونه می توان به وسیله فریضه الهی امر به معروف و نهی از منکر این معروف ارزشمند را محقق ساخت؟ پس نوشتار حاضر ضمن نگاهی فقهی به امر به معروف و نهی از منکر، جستاری است در مورد بیان ضرورت و چگونگی تحقق حقوق شهروندی به عنوان مهمترین مصداق معروف در جامعه، با استفاده از ابزار مهم «امر به معروف و نهی از منکر»؛ به بیان دیگر تبیین نقش نظارت همگانی در تحقق حقوق شهروندی. این مقاله در چهار بخش تحت عناوین زیر تشکیل شده است: الف: کلیات ب: حقوق شهروندی، (مهمترین مصداق معروف) ج- تأثیر امر به معروف و نهی از منکر در تحقق حقوق شهروندی د: جمع بندی و راهکارها. آنچه که پس از بیان کلیات مقاله یافت می شود، تعاریفی از حق و حقوق و حقوق شهروندی، انواع، ابعاد و قلمرو آن و... است و آنچه که از بخش سوم درمی یابیم، تعاریفی از معروف و منکر و امر به معروف و نهی از منکر، اهمیت و ضرورت آن، حقوق شهروندی والاترین معروف و چگونگی تأثیرگذاری آن بر تحقق حقوق شهروندی، آثار ترك امر به معروف و نهی از منکر به عنوان يك

۱. کارشناس ارشد فقه و مبانی حقوق اسلامی.

فریضه ی الهی است. در اصل سوم قانون اساسی بر حقوق همه جانبه ی افراد از زن و مرد تأکید شده است و نیز بر اساس اصل چهلیم این قانون، هیچ کس نمی تواند اعمال حق خود را وسیله ای قرار دهد در جهت تضییع حقوق دیگران و ضرر رساندن به غیر، این اصول اهمیت حقوق شهروندی را مشخص می کند. اگر بخواهیم حقوق شهروندی را تعریف کنیم، باید بگوییم: "حقوق شهروندی عبارت است از حقوقی که انسان ها بعنوان فردی از جامعه دارا می باشند" که این حقوق به ایشان این امکان را می دهد که در کمال امنیت و آزادی مشروع زندگی کرده، به کمال برسند. حقوق شهروندی را می توان به چهار دسته تقسیم کرد:

۱. حقوق مبتنی بر امنیت

۲. حقوق سیاسی

۳. حقوق اقتصادی و اجتماعی

۴. حقوق فرهنگی.

برای تحقق حقوق شهروندی باید بهترین ابزار شناسایی و به کار گرفته شوند؛ در این راستا بهترین وسیله و ابزار «امر به معروف و نهی از منکر» است که در تعریف آن می گوییم: «یعنی واداشتن افراد به کارهای پسندیده و باز داشتن از اعمال ناپسند.» بی شک فراهم کردن زمینه برای تحقق حقوق شهروندی از کارهای پسندیده محسوب می شود. امر به معروف و نهی از منکر یا همان نظارت همگانی که هم از جانب مردم بر مردم اعمال می شود و هم از جانب دولت بر مردم و بالعکس، این زمینه را فراهم می کند تا افراد در جامعه به این حقوق چهارگانه که خود در بردارنده ی حقوق جزئی تر است، برسند و کسی در مقام سوء استفاده از این حقوق که منجر به ضایع شدن حقوق افرادی دیگر خواهد شد، بر نیاید. اهمیت امر به معروف و نهی از منکر تا حدی است که آیات و روایات متعددی براهبات این فریضه وجود دارد و حتی امام حسین (ع) هدف از قیام خود را احیای امر به معروف و نهی از منکر بیان می کند. امر به معروف و نهی از منکر، زمانی منجر به تحقق حقوق شهروندی

خواهد شد که این نظارت بصورت همگانی و چند جانبه اجرا گردد؛ چگونه ای که در راه تحقق حقوق افراد، هم دولت وظیفه‌ی خود را بنحوشایسته انجام دهد و هم مردم وظیفه‌ی نظارتی خود را به انجام برسانند. مهمترین گام در نظارت همگانی برای تحقق حقوق شهروندی، این است: اولاً افراد به حقوق شهروندی آشنا بوده، قلمرو آن را بدانند، ثانیاً روش‌های امر به معروف و نهی از منکر را بلد بوده، از شیوه‌های مؤثر استفاده نمایند و ثالثاً خود به آنچه می‌گویند، عمل نمایند. انجام یا ترک امر به معروف و نهی از منکر آثاری خواهد داشت که در تحقق یا عدم تحقق حقوق شهروندی مؤثر می‌باشد.

کلیدواژه‌ها: حق، حقوق، حقوق شهروندی، امر به معروف و نهی از منکر، فقه، نظارت همگانی.

تأثیر فقه بر غایات و کارکردهای علوم انسانی

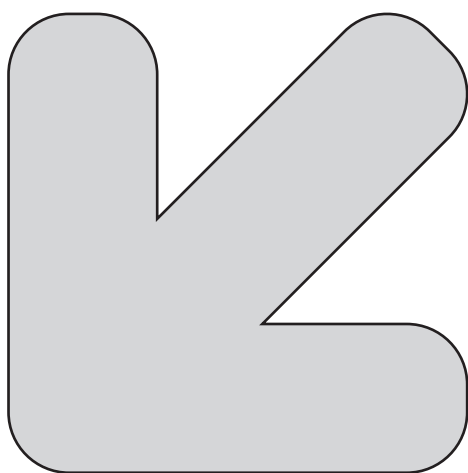
مریم اسمعیلی پیرزان^۱

چکیده

زمینه و هدف: از یک سو، فقه مشتمل بر احکام و اعتبارات شرعی است که دارای خصوصیت نظام‌وارگی است که شامل تمامی ابعاد نظام اجتماعی برای تنظیم رفتار همه کنشگران اجتماعی در جهت تحقق عینی یک نظام اجتماعی مبتنی بر عقلانیت بشری اسلامی است و از سوی دیگر، مقصود از علوم انسانی مجموعه‌ای از کنش‌های انسانی است که در عین آن که در مقام توصیف و تبیین و ناظر به بعد توصیفی این علوم و در همان حال در جایگاه ارزشیابی، کنترل و تغییر و ناظر به بعد تجویزی و هنجاری این علوم است، مبتنی بر مؤلفه‌های تشکیل دهنده این علوم در طرح‌وارگی و الگوسازی و از جمله اصول معرفتی و دینی نیز می‌باشد، با این هدف که اصول و قوانین اعتباری مطلوب در تحولات جامعه انسانی شناخته و ایجاد شود. مواد و روش: مطالعه مروری حاضر مشتمل بر واژگان کلیدی فقه، علوم انسانی، غایت است که در پایگاه‌های اطلاعاتی متعدد جستجو و مقالات و متون مرتبط جستجو و مورد ملاحظه و بررسی قرار گرفته است. یافته‌ها: اگرچه موضوع علم فقه، به طور خاص معطوف به رفتارهای جوارحی انسان و ترتب احکام شرعی اعم از

۱. دانش‌آموخته دکتری فقه و حقوق اسلامی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد مشهد.

تکلیفی و وضعی بر آن‌ها است ولیکن در نفس الامر، می‌تواند به مانند علوم انسانی به جز بعد توصیفی و توجه به رفتارهای خارجی انسان‌ها شامل باورها و اعتقادات انسانی نیز شود. به بیان دیگر، فقه به جز تولید باید و نبایدهای رفتاری و بینش‌هنجاری و توصیه‌ای می‌تواند در نظریه‌پردازی و پیش‌فرض‌های علوم انسانی نیز مؤثر باشد. نتیجه‌گیری: وجود یک رابطه دیالکتیکی میان علوم انسانی و فقه موجب تقویت و کفایت بعد نظری و شناختی و در کنار آن، بعد عملی در ملاحظه وضعیت و شرایط انسان و جامعه و پس از آن طراحی الگوها و نظام‌واره‌های بشری می‌شود. **کلیدواژه‌ها:** فقه و علوم انسانی، غایات علوم انسانی، کارکردهای علوم انسانی.

کمیسیون تخصصی
اقتصاد اسلامی

هستی‌شناسی جامعه و دانش اقتصاد اسلامی

سید حسین میرمعزی^۱

چکیده

هستی‌شناسی جامعه یکی از مبانی فلسفی مطرح در فلسفه دانش اقتصاد است. در هستی‌شناسی جامعه به این پرسش پاسخ داده میشود که جامعه دارای چه نوع وجود و هویتی است. هویت جامعه و هویت فرد چه ارتباطی با هم دارند و چگونه در یک دیگر تأثیر می‌گذارند؟

اختلاف نظر در این زمینه به اختلاف در عناصر و اهداف و روشها در دانش اقتصاد به طور کلی و در دانش اقتصاد اسلامی به صورت خاص منجر میشود. از این رو، این بحث از اهمیت ویژه‌ای در فلسفه دانش اقتصاد برخوردار است. در بخش اول این مقاله پس از تقریر صحیح و روشن محل نزاع و بررسی اقوال صاحب نظران اسلامی در این زمینه، این نظریه اثبات شده است که جامعه از مفاهیم ثانوی فلسفی و مفاهیم انتزاعی است که در خارج مصداق ندارد ولی دارای منشأ انتزاع خارجی است. در بخش دوم مقاله با تقسیم دانش اقتصاد اسلامی به سه شاخه مذهب و نظام و علم، تأثیر این مبنا در اصول مذهب اقتصادی و اهداف نظام اقتصادی و روش علم اقتصاد بیان شده است.

کلیدواژه‌ها: هستی‌شناسی جامعه، اقتصاد اسلامی، فلسفه اقتصاد، نظام اقتصادی، اصول مذهب اقتصادی.

۱. دانشیار گروه اقتصاد اسلامی پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

بررسی اقتصادی فقهی افزایش نقدینگی و اثر تورمی آن در اقتصاد ایران

حسن آفا نظری^۱

چکیده

بی شک کاهش تورم در راستای اهدافی همانند جامعه ای با فقر کمتر، توزیع مناسب تر درآمدها، بهبود در آمد سرانه و بطور کلی افزایش رفاه خانوارها و ... تاثیر چشمگیر دارد. با اینکه بسیاری از کشورها توانسته اند بر مشکل تورم بالا و دورقمی غلبه کنند، محدود کشورهایی از جمله ایران مواجه با تورم دورقمی است. بر اساس تئوریهای اقتصادی، عوامل تورم را می توان از سه منظر مورد بررسی قرار داد. الف فشار هزینه طرف عرضه مانند افزایش دستمزد و سایر نهادهای تولیدی به ویژه حامل های انرژی، کاهش ارزش پول و کاهش بهره وری. ب عوامل ساختاری اقتصاد مانند رشد نامتوازن بخش های مختلف اقتصادی، وابستگی درآمدهای دولت به درآمدهای بخش نفت کشش نا پذیری عرضه در بخش کشاورزی، محدودیت های موجود در عرضه نهادهای تولیدی مانند نیروی کار ماهر، مواد اولیه، حمل و نقل و انرژی و محدودیت های تجارت خارجی ایران. ج فشار تقاضا مانند افزایش عرضه پول و سیاستهای انبساط مالی خصوصاً کسر بودجه دولت. به دیگر عبارت تورم در اقتصاد ایران از دلایل گوناگونی همانند افزایش جمعیت گروه سنی مصرف کننده، افزایش شاخص قیمت کالای و ارداتی، افزایش نرخ ارز، تغییرات مثبت و منفی درآمد نفتی، انتظارات تورمی، سیاست های مالی انبساط و کسر بودجه، افزایش

۱. استاد گروه اقتصاد پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.

نقدینگی تاثیر پذیر است. بدیهی است که مجموع عوامل را نمی توان در يك مقاله مورد بحث قرار داد از این رو ضرورت دارد که مقاله متمرکز بر یکی از این عوامل شود.

کلیدواژه‌ها: افزایش نقدینگی، تورم، اقتصاد ایران، بررسی اقتصادی فقهی افزایش نقدینگی.

تخصیص منابع طبیعی در اقتصاد اسلامی و تبیین چند مفهوم اقتصادی در ارتباط با آن

محمد علی متفکر آزاد^۱

چکیده

به منظور بررسی علمی یک مکتب، نظام و هریک از نهاد های آن از نظر انسجام و هماهنگی درونی و نیز هدف آن، لازم است مبانی اندیشه ای و تفکر فلسفی پشتیبان آن در ارتباط با جهان، انسان، حیات انسان و ارتباطات اربعه او، در چارچوب نگرش سیستمی مورد بررسی و مرزهای آن با مکاتب و نظام های دیگر دقیقاً مشخص گردد. برخلاف برخی از صاحب نظران، نگارنده معتقد است مبانی نظری اقتصاد اسلامی و مرزهای آن با مکاتب اقتصادی دیگر هنوز به اندازه کافی مورد تأمل و تبیین واقع نشده است و هنوز زوایای بکری برای روانه کردن اندیشه و رزان به سوی آن زوایا وجود دارد. با این رویکرد عنوان این مقاله عبارت است از: "تخصیص منابع طبیعی در اقتصاد اسلامی و تبیین چند مفهوم اقتصادی در ارتباط با آن". هدف این مقاله آن است که ایده علمی - اعتقادی نگارنده را به عنوان پایه یک نظریه در خصوص تخصیص منابع در اقتصاد اسلام با تمرکز بر منابع طبیعی، در معرض نقد و نظر صاحب نظران قرار دهد. برای ارائه آن ابتدا مقدمات لازم را بیان خواهد شد. مقدماتی در باب ترمینولوژی برخی مفاهیم اقتصادی در قرآن کریم، و نیز مفاهیمی همچون "توسعه" با تعریف مکتبی آن در چارچوب مبانی اقتصاد اسلامی، همچنین مفاهیمی مانند "رشد انسانی" به عنوان هدف رشد اقتصادی و "بهبود یابی انسانی" به

۱. استاد اقتصاد دانشگاه تبریز.

عنوان هدف "بهینه یابی فنی - اقتصادی". در نهایت ایده نگارنده به عنوان فرمول تخصیص بهینه منابع طبیعی در اقتصاد اسلامی تقدیم خواهم شد.

کلیدواژه‌ها: اقتصاد اسلامی، توسعه، رشد اقتصادی، رشد انسانی، بهینه یابی انسانی، تخصیص منابع طبیعی.

ماهیت دولت در ساختار بودجه و ضرورت بومی سازی آن

سید محمد کاظم رجائی^۱

چکیده

از آنجا که بودجه سند دخل و خرج دولت برای انجام وظایف برای رسیدن به اهداف معین دولت است؛ هر نوع ارزیابی و طرح اصلاحی بودجه، مبتنی بر تعیین موضع نسبت به ماهیت دولت و تعیین اهداف و وظایف اوست. نظام بودجه‌ریزی کشور بر اساس دستورالعمل‌های GFS صندوق بین‌المللی پول تنظیم می‌شود. این چارچوب تحلیلی جامع، دربردارنده مجموعه‌ای از مفاهیم، تعاریف، طبقه‌بندی‌ها و قوانین حسابداری است. مقاله با روش تحلیلی توصیفی به دنبال پاسخ به این پرسش است که آیا تعریف موجود در دستورالعمل GFS از دولت با حکمرانی ولایی هماهنگ است؟ آیا تفاوت در تعریف، اقتضاء تفاوت در منابع و مصارف و جداول بودجه را ندارد؟ دولت در دستورالعمل صندوق بین‌المللی پول دولت سکولار است و اهداف و وظایف نظام سرمایه‌مداری لیبرال را تعقیب می‌کند، در حالی که دولت در حکمرانی اسلامی به معنای «حاکمیت ولیّ بر پایه مبانی، اصول و ارزشهای اسلامی برای هدایت جامعه به سمت پیشرفت» است. از این رو تجدید نظر در منابع درآمدی، مصارف و جداول بودجه و بومی‌سازی آن بر اساس ماهیت دولت اسلامی ضروری است.

کلیدواژه‌ها: دولت، بودجه، دستورالعمل GFS، ساختار بودجه، مبانی بودجه.

۱. دانشیار گروه اقتصاد مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)

تجزیه و تحلیل چگونگی ورود ارزش در نظریه‌های توسعه و پیشرفت اقتصادی

محمد جواد توکلی^۱

چکیده

نظریه‌های توسعه به‌طور معمول ارزش‌خشی، فنی، تحلیلی و علمی قلمداد می‌شوند. در این مقاله به بررسی چگونگی ورود ارزش در نظریه‌های توسعه و پیشرفت اقتصادی می‌پردازیم. بنا به فرضیه مقاله که به روش تحلیلی بررسی شده، ارزش‌ها در قالب تحلیل ارزشی، و ارزش‌داوری وارد نظریه‌های توسعه و پیشرفت شده و موجب تمایز آنها می‌شوند. تحلیل ارزشی عمدتاً حاکی از ارزیابی نقش ارزش‌ها در مسیر دستیابی به توسعه و پیشرفت است. در مقابل، ارزش‌داوری، حاکی از قضاوت ارزشی نظریه‌پردازان به دو صورت ارزش‌داوری معرفتی و اخلاقی (ارزش‌داوری آرمانی و سیاستی) است. ارزش‌داوری معرفتی حاکی از جهت‌گیری ارزشی محقق اقتصاد توسعه و پیشرفت در تدوین نظریه است. مهمترین بخش ارزش‌داوری اخلاقی در اقتصاد توسعه و پیشرفت ارزش‌داوری آرمانی شامل تعریف توسعه، تعیین و تعریف اهداف آن، رتبه‌بندی اهداف، تدوین شاخص‌های آن و همچنین تعیین استانداردهای رفتار اقتصادی مطلوب در قالب فروضی همچون عقلانیت اقتصادی است. ارزش‌داوری سیاستی نیز حاکی از توصیه به اصلاحات ساختاری و برنامه‌ای برای دستیابی به توسعه و پیشرفت است. هرچند ارزش‌های اخلاقی به عنوان فرض وارد نظریه‌های توسعه و پیشرفت می‌شود؛ ولی در ادامه مورد

۱. دانشیار گروه اقتصاد مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره).

قضاوت ارزشی قرار گرفته و مبنای توصیه ارزشی اقتصاددانان قرار می‌گیرد. براساس چارچوب تحلیلی ارائه شده، تمایز میان نظریه‌های توسعه و پیشرفت اقتصادی را می‌توان از منظر ارزش‌های معرفتی و اخلاقی اثرگذار بر آن در حوزه آرمان‌ها، رفتارها، ساختارها و سیاست‌ها ارزیابی کرد. تمایزات ارزشی در نظریه‌های توسعه و پیشرفت باعث تغییر در اولویت‌های پژوهشی، واقع‌نمایی نظریه‌ها، شاخص‌ها، سیاست‌های و برنامه‌های توسعه و پیشرفت خواهد شد.

کلیدواژه‌ها: توسعه اقتصادی، پیشرفت اقتصادی، ارزش‌باری، اقتصاد توسعه، اقتصاد پیشرفت.

ترسیم نهاد نگاشت مطلوب در حوزه تکافل اجتماعی

مصطفی کاظمی نجف آبادی^۱، سید رضا حسینی^۲

چکیده

فقدان نهادنگاشتی مطلوب، در حوزه خیرخواهی کشور آسیب‌های فراوانی را به بدنه خیرخواهی وارد نموده است. عملکرد حوزه تکافل اجتماعی کشور در حال حاضر به صورت یکپارچه و همه‌جانبه نبوده است و بیشتر بدان نگاه بخشی و جزیره‌ای شده است. فقدان ترسیمی جامع از تمامی ابعاد این موضوع مهم و شناسایی نهادها و عناصر مهم و مؤثر دخیل در بسیاری از تحقیقات انجام پذیرفته و در مقام عمل مغفول مانده است. از این رو در این تحقیق تلاش شد تا برای پرسش‌های اساسی در خصوص مبانی، اهداف، اصول و قواعد، روش‌ها و فرایندهای نهاد نگاشت تکافل اجتماعی پاسخ‌های مناسبی یافته شود. پاسخ به پرسش‌هایی از قبیل این که طراحی این نهادنگاشت بر چه مبانی استوار است؟ چه اهدافی را دنبال می‌کند؟ چه اصول و قواعدی بر آن حاکم است؟ روش‌ها و فرایندهای آن چگونه است؟ چه کنشگرانی مستقیم یا غیرمستقیم در عملکرد صحیح این نهاد نگاشت می‌توانند نقش آفرینی کنند؟ مختصات ساختاری و عملکردی این نهاد نگاشت چگونه خواهد بود؟ این نهاد نگاشت چه برون‌داد و اهدافی را دنبال می‌کند؟ برای پاسخ به این پرسش‌ها و پرسش‌هایی از این قبیل، این تحقیق با استفاده از روش تحلیل - توصیفی، تلاش

۱. استادیار پژوهشگاه حوزه و دانشگاه

۲. استادیار پژوهشگاه حوزه و دانشگاه

نموده است تا با اتخاذ نگرشی جامع، مسیر بهبود و ارتقاء بخش خیریه کشور را در قالب نهاد نگاشتی هشت لایه، متشکل از نهادهای سیاست گذار، تنظیم گر، ناظر، فرهنگ ساز، آموزش، تسهیلگر، خدمت رسان و کنشگران انفرادی را ارائه می نماید. **کلیدواژه ها:** نهادنگاشت، تکافل اجتماعی، شبکه ملی.

الگوی چهار سطحی صورت وضعیت عملیات مالی دولت در سند بودجه ایران با نگرش اسلامی

سید محمد علی موسوی^۱

چکیده

«صورت وضعیت عملیات مالی دولت» مطابق با توصیه دستورالعمل GFS2001 با ارائه سه ترازنامه «عملیاتی»، «ثروت و دارایی طبیعی و مادی» و «انتقال منابع مالی بین نسل‌ها»، چارچوبی تحلیلی از منابع و مصارف جاری، سرمایه‌ای و مالی فعالیت‌های مالی دولت ارائه می‌دهد. این ابزار کمی علی‌رغم برخی مزایا، آمار مالی دولت را در حوزه سیاست‌های حمایتی و بازتوزیعی به عنوان یکی از وظایف اصلی دولت، به درستی انعکاس نمی‌دهد. یافته‌های این تحقیق که با روشی تطبیقی-تحلیلی انجام شده است، حاکی از آن است که افزودن یک ترازنامه جدید به ساختار سه سطحی موجود، تا حد زیادی نقیصه مد نظر را جبران می‌کند و علاوه بر افزودن قابلیت ارزیابی سیاست‌های مالی دولت در حوزه برقراری عدالت بین نسلی و درون نسلی به این چارچوب تحلیلی، آثار مثبت دیگری همچون افزایش شفافیت در طبقه‌بندی هزینه‌ها، گسترش دامنه منابع درآمدی و تسهیل در وصول آن‌ها را به همراه دارد.

کلیدواژه‌ها: صورت مالی، صورت وضعیت عملیات مالی دولت، یارانه، پرداخت‌های انتقالی، دستورالعمل GFS، ترازنامه حمایتی.

۱. دانش‌آموخته دکتری فلسفه اقتصاد اسلامی مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره).

مکانیزم اثرگذاری معنویت بر رشد اقتصادی در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت

محمد جواد توکلی^۱، جواد ارباب^۲

چکیده

معنویت یکی از مؤلفه‌هایی است که می‌تواند بر رشد اقتصادی اثر جانبی مثبت داشته باشد و از آثار جانبی منفی رشد اقتصادی بر پیشرفت بکاهد. مکانیزم اثرگذاری جانبی مثبت معنویت بر رشد اقتصادی در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت را می‌توان حداقل از سه کانال تأثیر معنویت بر کارایی، کاهش هزینه‌های مبادله، و تقویت عدالت اقتصادی توضیح داد. اثرگذاری معنویت بر رشد اقتصادی از کانال بهبود کارایی از این جهت روی می‌دهد که تقویت معنویت باعث شکل‌گیری و گسترش فرهنگ جهادی در فضای کسب‌وکار می‌شود. گسترش معنویت با ارتقای اعتماد عمومی باعث کاهش هزینه‌های مبادله و در نتیجه افزایش تعاملات اقتصادی و بهبود رشد اقتصادی می‌شود. ارتقای معنویت با افزایش حس مسئولیت‌پذیری نسبت به اقشار ضعیف جامعه و افزایش انفاق در جامعه به بهبود عدالت به صورت مستقیم و افزایش رشد اقتصادی از کانال اثرگذاری عدالت بر رشد اقتصادی کمک می‌کند و بالاخره تقویت معنویت با کاستن از آثار منفی احتمالی رشد اقتصادی از

۱. دانشیار گروه اقتصاد مؤسسه امام‌آموزشی و پژوهشی خمینی (ره)

۲. دانشجوی دکتری اقتصاد اسلامی پژوهشگاه حوزه و دانشگاه

جمله رفاه‌زدگی، تفاخر، چشم‌وهم‌چشمی و بخل و عدم دستگیری از فقرا، موجب می‌شود که رشد اقتصادی در خدمت دستیابی به پیشرفت (دستیابی به حیات طیبه) شود. لازمه سیاست‌گذاری این تحلیل آن است که در فرایند پیشرفت اقتصادی، سرمایه‌گذاری برای تقویت معنویت می‌تواند به ارتقای هم‌زمان هدف رشد و عدالت اقتصادی بینجامد. این امر سرمایه‌گذاری در زمینه ارتقای معنویت در اقتصاد با استفاده از رویکردهایی همچون تقویت آموزش‌های اخلاق کسب‌وکار اسلامی، اصلاح الگوی تبلیغات بازرگانی و فرهنگ‌سازی خیرخواهی را ضروری می‌سازد.

کلید واژه‌ها: معنویت، رشد اقتصادی، الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت.

بررسی خودگروی در ادبیات اقتصادی با تمرکز بر نظریه رفتار مصرف کننده

یعقوب جمالی^۱

چکیده

مفهوم «خودگروی» به تبیین انگیزه رفتار انسان در علوم انسانی و اخلاق هنجاری می‌پردازد. این مفهوم در نظریه رفتار مصرف کننده اقتصاد متعارف از مبانی فلسفی همچون دئیسم و اومانیسیم تمدن غرب اتخاذ شده و اهدافی مانند رفاه، آسایش و لذت مادی را دنبال می‌کند. عدم آگاهی کافی از سیر مفهومی خودگروی در اقتصاد متعارف موجب عدم درک صحیح این مفهوم نزد محققین اقتصاد اسلامی و مطرح شدن تفاسیر مختلفی از آن شده است. این پژوهش سعی دارد جهت رفع این مسئله با آگاهی از جایگاه خودگروی در اقتصاد متعارف و اسلامی به تمایزات آن بپردازد. نتایج تحقیق حاضر که به روش توصیفی تحلیلی انجام شده نشان می‌دهد خودگروی روان‌شناختی در اقتصاد کلاسیک حاکم بوده و به معنای پیروی از نفع شخصی مادی دنیوی آمیخته با لذت‌گرایی مطرح شده و خود را در قالب مطلوبیت‌نهایی، عقلانیت و فردگرایی روش‌شناختی به اقتصاد نئوکلاسیک نمایان ساخته است؛ اما محققین اقتصاد اسلامی متمایز از اقتصاد متعارف، آن را به معنای حب‌ذات دانسته و بر اساس

۱. دانش‌آموخته دکتری فلسفه اقتصاد اسلامی مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره).

توحید و معاد، شامل منافع معنوی و اُخروی نیز می‌دانند؛ محققین به قائلین انحصار و عدم انحصار خودگروی روان‌شناختی تقسیم می‌شوند.

کلیدواژه‌ها: خودگروی روان‌شناختی، خودگروی اخلاقی، ادبیات اقتصادی، اقتصاد متعارف، محققین اقتصاد اسلامی، نظریه رفتار مصرف‌کننده.

الگوی پیشنهادی بانک توسعه‌ای در سیستم بانکداری اسلامی

محمدسعید پناهی^۱، رحمت الله اخلاقی^۲

چکیده

بانک‌ها در جهان شکل‌های مختلف و دسته‌بندی‌های خاص خود را دارند، که یکی از آنها بانک توسعه‌ای است. چیزی که برای این بانک‌ها مهم است منافع اجتماعی است و نقش که آنان در جهت توسعه اقتصادی ایفا می‌کنند و تأثیری است که در جهت افزایش صادرات و افزایش بهره‌وری برجای می‌گذارند. اهمیت بانک‌های توسعه‌ای در تأمین منابع مالی کوتاه، میان و بلندمدت برای طرح‌های مختلف صنعتی و تجاری و هم چنین پذیرش ریسک فعالیت‌های که بانک‌های تجاری تمایلی به شرکت در آن ندارند، سبب شده است این بانک‌ها همواره مورد توجه ویژه دولت‌ها و بانک مرکزی کشورها قرارگیرند. پس، یافتن الگوی مناسب برای توسعه در سیستم بانکداری اسلامی و تجربه بانکداری توسعه‌ای در جهان و منطقه، ایجاد بانک‌های توسعه‌ای از راهکارهای مهم برای پیشرفت بانکداری اسلامی در حوزه توسعه می‌باشد. در این تحقیق به بررسی اصول، وظایف و اهداف بانک‌های توسعه‌ای پرداخته شده است؛ بانک‌های که در دستیابی به توسعه اقتصادی در کشورهای کمتر توسعه یافته بودند، نقش مثبت و سازنده‌ای ایفا کردند و به همین جهت در سطح بین‌المللی به گسترش آنان کمک شده است تا وسیله‌ای در اختیار

۱. استادیار جامعه‌المصطفی العالمیه.

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد اقتصاد جامعه‌المصطفی العالمیه.

برنامه‌های توسعه اقتصادی کشورهای جهان قرار گیرند. نتایج بررسی‌ها بیانگر آن است که بانک‌های توسعه‌ای ابزار مهم انتقال دهنده سیاست‌های اقتصادی دولت به بخش‌های مربوطه بوده و با سیاست‌های صحیح اقتصادی، منابع جمع‌آوری شده را در قسمت‌های مختلف اقتصادی توزیع می‌کنند.

این تحقیق با روش کتابخانه‌ای (تحلیلی - توصیفی)، به دنبال حل این مسأله یا سوال اصلی می‌باشد که الگوی پیشنهادی بانک توسعه‌ای در بانکداری اسلامی چیست؟ در پاسخ به این سوال، فعالیت‌های بانک‌های توسعه‌ای را می‌توان در ارتباط با فرآیند توسعه اقتصادی با هدف تسهیل و تسریع روند توسعه اقتصادی و هدایت سرمایه‌گذاری‌ها در امر توسعه تبیین کرد و با توجه به نقش بانکداری توسعه‌ای در ایجاد الگوی مطلوب با رویکرد اسلامی، الگوی بانک توسعه‌ای را در بانکداری اسلامی پیشنهاد نموده است. کلیدواژه‌ها: بانک توسعه‌ای، بانکداری اسلامی، بانک توسعه اسلامی، اهداف و وظایف بانک‌های توسعه‌ای.

کاهش عدم تقارن اطلاعات و پیامدهای آن در بازارهای آنلاین با کمک آموزه‌های اسلامی: روش تحلیل محتوای کیفی

نفیسه صالح‌نیا^۱، محمد مهدی نصرهرندی^۲

چکیده

در سال‌های اخیر تجارت الکترونیک به سرعت توسعه یافته و معاملات زیادی از طریق وب‌سایت‌ها و اپلیکیشن‌ها انجام می‌شود. براساس نظریه اطلاعات نامتقارن^۳، معمولاً در معامله یکی از طرفین (خریدار یا فروشنده) اطلاعات بیشتری نسبت طرف دیگر دارد و این امر باعث زیان یکی از آن دو شده و کارایی بازار را مختل می‌کند. به نظر می‌رسد معضل اطلاعات نامتقارن در بازارهای اینترنتی از بازارهای فیزیکی بیشتر است. در بازارهای فیزیکی، خریدار و فروشنده یا نماینده آن‌ها از نظر جسمی در معامله حضور دارند؛ در حالی که در تجارت آنلاین خریدار و فروشنده حضور فیزیکی و حتی همزمان ندارند. اطلاعات نامتقارن در این معاملات می‌تواند مربوط به هویت خریدار و فروشنده، کیفیت و کمیت محصول، قیمت، عملیات پرداخت، تحویل، تعهدات قرارداد و غیره باشد. به دلیل اهمیت تقارن اطلاعات در کارایی بازار، فروشندگان آنلاین سعی در کاهش اطلاعات نامتقارن از روش‌های

۱. نویسنده مسئول و دانشجوی دکتری اقتصاد دانشگاه تربیت مدرس، پژوهشگر پژوهشگاه فضای مجازی

۲. سطح سه حوزه، مسئول گروه مطالعات اخلاقی پژوهشگاه فضای مجازی

3. Asymmetric Information

مختلف دارند. در مقاله حاضر تحلیل محتوای تجارب کاربران بازارهای اینترنتی کالاهای دست دوم، نشان می‌دهد اطلاعات نامتقارن، پیامدهای منفی زیادی به دنبال داشته است. تحلیل متون اسلامی نیز حاکی از آن است که در اسلام احکامی جهت از بین بردن و یا کاهش عدم تقارن اطلاعات وجود دارد که در صورت استفاده از آن در تنظیم قوانین معاملات اینترنتی می‌توان تا حد زیادی پیامدهای منفی را کاهش داد. پلتفرم‌های واسطه معاملات آنلاین باید در معاملات نقش نظارتی داشته باشند و براساس قوانین اسلامی در مواقع بروز اختلاف داوری کنند تا کارایی معاملات افزایش یافته و از مغبون نمودن یکی از طرفین جلوگیری شود.

کلید واژه‌ها: عدم تقارن اطلاعات، بازار آنلاین، کالای دست دوم، احکام اسلامی، تجارت الکترونیک.

تحقق عدالت اجتماعی از مسیر دولت رفاه سرمایه‌داری یا توزیع گسترده مالکیت ابزار تولید: بررسی لوازم نهادی کتاب اقتصادنا

مصطفی زالی^۱

چکیده

مسئله عدالت اجتماعی پس از تعیین اصول عدالت، به پرسش از رژیم سیاسی- اجتماعی و نهادهایی می‌انجامد که بتواند این اصول را در زندگی اجتماعی محقق سازد. به تعبیر دیگر با فرض پذیرش وظیفه دولت در تحقق عدالت اجتماعی و تأمین امکانات زندگی برای عموم شهروندان (پذیرش عدالت اجتماعی) و بیان هنجارهای تحقق این وظیفه (اصول عدالت)، مسئله بعدی نحوه تحقق آن از طریق ساختارها و نهادهاست. پاسخ به این پرسش به منازعه‌ای متأخر بر سر تحقق عدالت اجتماعی از طریق دولت رفاه (جمع عدالت اجتماعی و سرمایه‌داری) یا پذیرش مالکیت بدون لوازم نظام سرمایه‌داری (مالکیت محدود ابزار تولید) یا سوسیالیسم (مالکیت جمعی ابزار تولید) منجر شده است. این مقاله می‌کوشد با بررسی اشارات کتاب اقتصادنا در باب نظام مطلوب اقتصادی اسلام، لوازم نهادی این نظریه را با نظر به این منازعه متأخر بازسازی نماید و به این پرسش پاسخ دهد که لوازم نهادی این نظریه، آن را در کدامیک از این سه دسته قرار می‌دهد. در نهایت نشان داده می‌شود این سه ویژگی از لوازم مکتب اقتصادی مطلوب اسلام است: ۱- مالکیت

۱. استادیار دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران.

خصوصی ابزار تولید از نظر اسلام مشروع است؛ ۲- این مالکیت خصوصی تنها از طریق کار تحقق می‌یابد؛ ۳- دولت می‌تواند برای تحقق عدالت اجتماعی، مالکیت خصوصی از طریق کار را نیز محدود نماید. پس نظام اقتصادی مطلوب، نظام مالکیت خصوصی توأم با توزیع گسترده مالکیت ابزار تولید است و در میان سه‌گانه‌های مذکور، نظام اقتصادی اسلام را می‌توان نظامی فراسوی دولت رفاه سرمایه‌داری و سوسیالیسم، نظام مالکیت‌محور همراه با توزیع گسترده مالکیت ابزار تولید دانست.

کلیدواژه‌ها: مالکیت ابزار تولید؛ سرمایه‌داری، سوسیالیسم، اقتصاد اسلامی.

ابعاد و مشخصه‌های متغیر کانونی در نظریه عدالت اسلامی

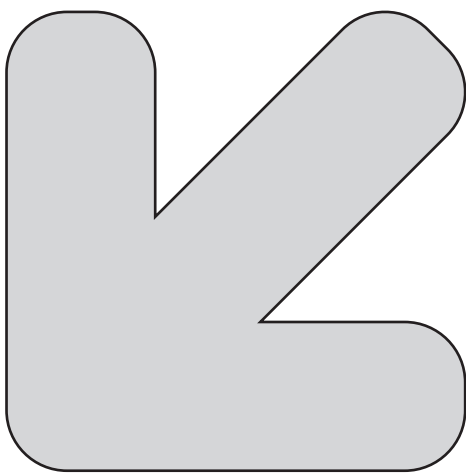
ابوالفضل پاسبانی صومعه^۱

چکیده

در این مقاله که با روش تحلیلی و توصیفی و با پژوهش در منابع کتابخانه‌ای و آیات و روایات سامان یافته است، نظریه‌ی عدالت اسلامی و تبیین ابعاد متغیر کانونی آن و طبقه‌بندی مؤلفه‌هایش در سه گروه الف: عناصر ایجابی و مستقیم، ب: امور سلبی و ج: مقومات، زمینه‌ها و لوازم، صورت گرفته و سعی می‌شود تا به‌نوعی همه‌جانبه و ذوابعاد بودن متغیر کانونی در نظریه عدالت اسلامی تشریح گردد. به این ترتیب قدرت رقابتی آن با سایر نظریه‌های عدالت روشن می‌شود.

کلیدواژه‌ها: متغیر کانونی، نظریه‌ی عدالت، آموزه‌های اسلام، مقایسه.

۱. عضو هیئت علمی جهاد دانشگاهی و مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگری.

**کمیسیون تخصصی
تعلیم و تربیت اسلامی**

صورت بندی اهداف اخلاق حرفه‌ای در سازمان تربیتی با رویکرد اسلامی

فاطمه وجدانی^۱

چکیده

در میان عناصر برنامه آموزش اخلاق حرفه‌ای، «هدف» الهام بخش و جهت دهنده تمام تصمیم‌ها، برنامه‌ها و فعالیت‌های آن برنامه قلمداد می‌شود و خود تحت تاثیر جهان بینی و بنیادهای فکری هر جامعه‌ای است. هدف از این مطالعه، صورت بندی اهداف برنامه آموزشی اخلاق حرفه‌ای در تربیت بر مبنای رویکرد اسلامی است. بر اساس یافته‌ها، اهداف برنامه آموزشی اخلاق حرفه‌ای در تربیت شامل: تعالی معنوی معلمان، تربیت اخلاقی دانش‌آموزان، و تحقق جامعه اخلاقی است. در این میان، هدف اصیل اخلاق حرفه‌ای، عبارت است از تعالی روحی حرفه‌مندان تربیت و تبدیل شدن به جلوه‌ای از اسماء و صفات الهی. هم چنین، یافته و نتیجه مهم دیگر پژوهش، تفکیک «فواید و آثار» اخلاق حرفه‌ای از «اهداف» این برنامه است؛ که عدم توجه به این تمایز، و اشتباه گرفتن فواید و آثار به جای اهداف، تاثیرات اصیل برنامه را مختل نموده، آن را به انحراف می‌کشاند. فواید و آثار آموزش اخلاق حرفه‌ای را می‌توان در سه محور دانش‌آموزان، معلمان و سازمان مطرح نمود: از جمله فواید و آثار اخلاق حرفه‌ای بر روی دانش‌آموزان می‌توان به تقویت باور خودکارآمدی، افزایش انگیزش یادگیری و پیشرفت تحصیلی، بهبود رفتارهای مدنی تحصیلی و درستکاری تحصیلی و کاهش فرسودگی تحصیلی اشاره کرد. هم

۱. استادیار گروه معارف اسلامی دانشگاه شهید بهشتی.

چنین، اخلاق حرفه‌ای منجر به سلامت و موفقیت معلمان می‌شود؛ زیرا رضایت و دلبستگی شغلی، ارتباط صمیمانه با همکاران، آرامش و سلامت جسمی و کیفیت زندگی کاری ایشان را بهبود می‌بخشد. و از سوی سوم، اخلاق حرفه‌ای از طریق تقویت وفاداری و تعهد سازمانی، بهبود رفتارهای مدنی و سازمانی معلمان، جلوگیری از بی‌تفاوتی و سکوت سازمانی، ارتقای کیفیت کارها در سازمان، بهبود مدیریت دانش، تقویت نوآوری و نیز پرورش روحیه کار گروهی منجر به موفقیت سازمانی بیشتر می‌شود.

کلیدواژه‌ها: اخلاق، اخلاق حرفه‌ای، اهداف اخلاق حرفه‌ای در تربیت، اسلام.

فقه و اخلاق معلمی: هم‌نشینی یا جانشینی

سیدنقی موسوی^۱

چیکده

ادبیات اخلاق حرفه‌ای در حال رشد است و به مرزهای آموزش و تربیت رسیده و مقولاتی چون اخلاق حرفه‌ای معلم را به بار نشانده است که لازم است برای بومی‌سازی آن تلاش نمود. از سوی دیگر فقه تربیتی بعنوان عرصه‌ای جدید در تربیت‌پژوهی در حال تکوین است و نگاه تخصصی به حوزه معلم و تربیت معلم در این زمینه ضرورت می‌یابد. نسبت‌سنجی اخلاق معلمی و فقه معلمی در دو مقام پژوهش (تولید علم) و آموزش (برنامه آموزشی و درسی) ضرورت دارد و مساله این مقاله است. نوشتار حاضر با روش توصیفی و تحلیلی ضمن تبیین چستی فقه معلمی و اخلاق معلمی آندو را نسبت‌سنجی نموده و به این نتیجه رسیده که ایندو حوزه مطالعاتی ضمن تمایز، ترابط زیادی با یکدیگر دارند و در مقام پژوهش اخلاق معلمی (اسلامی) می‌تواند به فقه معلمی تکیه کند و تن به روش‌شناسی اجتهادی وی دهد تا نظام جامعی از احکام، آداب و اخلاق معلمی به صورت روشمند استنباط شود. در پایان سرفصل درس اخلاق معلمی در برنامه درسی تربیت معلم، مورد ارزیابی قرار گرفته و پیشنهاداتی ارائه شده است.

کلیدواژه‌ها: فقه تربیتی، مطالعات معلمی، تربیت معلم، فقه اخلاق، فقه معلمی، اخلاق حرفه‌ای معلم.

۱. استادیار گروه علوم تربیتی دانشگاه فرهنگیان.

برنامه درسی تربیت استاد در حوزه‌های علمیہ سنتی

علی اکبر زهره کاشانی^۱، محمدصادق شجاعی^۲

چکیده

تربیت استاد یکی از ضروریات هر نظام آموزشی است. این پژوهش با هدف بررسی برنامه درسی تربیت استاد در حوزه‌های علمیہ سنتی انجام شد. در پژوهش حاضر، مبتنی بر روش توصیفی تحلیلی و مرور بر کتابها، مقالات و اسناد مرتبط با این موضوع، تحلیلی بر برنامه درسی تربیت استاد در حوزه‌های علمیہ صورت گرفت و ویژگیهایی که برای برنامه درسی تربیت استاد در حوزه‌های علمیہ وجود دارد، در قالب الگوی زایشی، مفهوم سازی شد. الگوی معرفی شده در این پژوهش هفت محور در هم تنیدگی، پویایی، خود بسندگی، تعامل مستمر استاد و شاگرد، بهره‌مندی از پتانسیل معنوی، شایسته‌سالاری و جهت گیری تمدنی را شامل می‌شود. هم چنین، یافته‌های این پژوهش به بازشناسی پنج نوع روش تدریس در حوزه‌های علمیہ و نقش هر کدام از آنها در تربیت استاد منتهی شد که عبارتند از: روش کلاسیک، روش مشارکتی فعال، روش زمینه‌ای و روش تحلیلی. این روشها هر کدام به تناسب شرایط تاریخی اجتماعی و جهت گیری‌های حاکم بر حوزه‌های عملیہ در نجف، کربلا، قم و مشهد به اجرا گذاشته می‌شده است. شیوه‌های تمرین استادی در حوزه‌های علمیہ، محتوای برنامه درسی تربیت استاد، آداب و اخلاق

۱. عضو هیئت علمی جامعةالمصطفی العالمیة.

۲. استادیار پژوهشگاه بین المللی المصطفی و عضو گروه روانشناسی پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.

استادی، و دانشنامه استادی از دیگر یافته‌های این پژوهش است که ذیل الگوی زایشی ارائه شده است.

کلیدواژه‌ها: تربیت، برنامه تربیت استاد، الگوی زایشی، حوزه‌های علمیه سنتی.

نقد برنامه درسی تربیت معلم جمهوری اسلامی ایران از منظر تربیت اسلامی

علی صحبت لو^۱

چکیده

این مطالعه باهدف نقد و مقایسه برنامه درسی مصوب شده دروس تربیت اسلامی در دانشگاه فرهنگیان با اسناد بالادستی انجام گرفت. روش پژوهش تحلیلی-اسنادی بود. در این راستا کلیه اسناد بالادستی مرتبط با دانشگاه فرهنگیان در موضوع برنامه درسی مورد بررسی قرار گرفت. نتایج تحلیل اسناد نشان داد که در عنصر مربی عدم تناسب، مطلوبیت و رضایت بخشی نسبت هیئت علمی در دروس تربیت اسلامی به دانشجویان چالش های اساسی است. در عنصر سرفصل ها/حوزه های محتوایی، افزایش تعداد دروس تربیت اسلامی که در واقع عامل اصلی افزایش تعداد واحدهای برنامه درسی در این دانشگاه در مقایسه با سایر دانشگاه ها است، موجب احساس تکرار و دل زدگی دانشجویان شده است. در عنصر منابع مطالعه و پژوهش، منابع اصلی و فرعی معرفی شده در دروس تربیت اسلامی از جامعیت کافی برخوردار نبوده است و برخی از منابع دسته دوم بوده و کمتر به معرفی منابع دست اول و مرتبط با هریک از دروس تربیت اسلامی پرداخته شده است. تحلیل اسناد نشان داد که در نظر گرفتن فعالیت های یادگیری و عملکردی دروس تربیت اسلامی با ملاک ها و سطوح پیامدهای یادگیری همانند سایر دروس خطاست و منطبق با اسناد بالادستی نیست. تحلیل دیگر اسناد نشان داد که در عنصر فرصت های یادگیری،

۱. استادیار گروه علوم تربیتی، فلسفه تعلیم و تربیت، دانشگاه فرهنگیان زنجان.

کمتر به فعالیت‌های تحلیلی، مقایسه‌ای و ارزیابی به‌منظور کمک به درونی شدن مباحث و خارج شدن دروس از حالت انتزاعی توجه شده است. و نهایتاً تحلیل نتایج اسناد نشان داد که در عنصر اهداف و پیامدهای یادگیری، برنامه درسی تدوین و مصوب شده در مؤلفه‌های انگیزشی، بینشی، نگرشی و مهارتی نیز با مشکلاتی مواجه است و فاصله زیادی بین عرصه عمل و اسناد وجود دارد. به‌طورکلی می‌توان نتیجه گرفت که برنامه درسی تربیت معلم جمهوری اسلامی ایران از منظر تربیت اسلامی با وضعیت قصد شده اسناد بالادستی فاصله زیادی داشته و به‌رغم تأکید اسناد بالادستی نظام تربیت معلم، به پرورش و توسعه شایستگی‌های پایه، فقدان الگوی مناسب تربیت معلم و عدم وجود چارچوب مدونی از شایستگی‌های معلمان در برنامه درسی تربیت معلم، موجب بروز آشفتگی و سردرگمی است. یافته‌های حاضر می‌تواند در بازنگری و اصلاح برنامه درسی تربیت معلم مبتنی بر تربیت اسلامی استفاده شود.

کلیدواژه‌ها: برنامه درسی، تربیت معلم، تربیت اسلامی، اسناد بالادستی.

توجه به تمایز پارادایمی علم ضرورت سیاستگذاری‌های علم در سنت اسلامی-ایرانی

محمد رضا قائمی نیک^۱

چکیده

مروری بر آثار مربوط به سیاستگذاری علم، نشانگر طبقه‌بندی این رشته علمی در ذیل علوم اجتماعی و به‌طور مشخص، مطالعات اجتماعی علم و جامعه‌شناسی علم است که خود ریشه در آراء متفکرین کلاسیک جامعه‌شناسی نظیر دورکیم و مارکس دارد. در این حوزه، بعضی از نظریات، مطالعات اجتماعی یا سیاستگذاری علم را ناظر منظرهای مختلف جهان مدرن بررسی می‌کنند و بعضی دیگر از آنها به تمایز کلی همه منظرهای مدرن با جهان ماقبل مدرن، مخصوصاً قرون وسطی مسیحی اشاره دارند. در این مقاله با تأکید بر منظرهای دسته دوم نظیر دیدگاه میشل فوکو، توماس کوهن و برونو لاتور تلاش شده است تا اولاً به تمایز پارادایمی علوم مدرن از جهان مسیحی اشاره شود؛ ثانیاً با نظر به این نگاه، تحولات مربوط به گسست علوم مدرن از جهان قرون وسطی مسیحی را به‌لحاظ موضوع و مبانی بررسی نماییم. در نهایت با توجه به نگاه مابعدالطبیعی به علم در جهان اسلامی-ایرانی، مخصوصاً تا قبل از مواجهه با دنیای مدرن، بر اساس حکمت اسلامی ضرورت توجه به اقتضائات پارادایمی مطالعات اجتماعی و سیاستگذاری علم مورد اشاره قرار گیرد. **کلیدواژه‌ها:** سیاستگذاری علم، حکمت اسلامی، پارادایم، جامعه‌شناسی علم.

۱. استادیار گروه علوم اجتماعی دانشگاه علوم اسلامی رضوی.

استعاره «ظرف مُتَّسِع» مبنایی برای نظریه پردازی در باب یادگیری

حبيب کارکن بیرق^۱

نظریه‌های یادگیری را می‌توان به دو بخش کلی فلسفی و روانشناختی تقسیم کرد. علی‌رغم وجود نظریه‌های روانشناختی متعدد در باب یادگیری محدود کسانی چون کریستوفر وینچ و پیتر جارویس از بعد فلسفی نیز به بحث یادگیری پرداخته‌اند. نظریه پردازی در باب یادگیری نیز همچون سایر مباحث علوم انسانی، مبتنی بر دیدگاه نظریه پرداز در باب ماهیت انسان است. امیرمومنان (ع) در بیان معروفی فرمودند: «كُلُّ وَعَاءٍ يَضِيقُ بِمَا جُعِلَ فِيهِ إِلَّا وَعَاءَ الْعِلْمِ فَإِنَّهُ يَتَّسِعُ بِهِ»؛ یعنی «هر ظرفی با ریختن چیزی در آن پر می‌شود جز ظرف دانش که هر چه در آن جای دهی، وسعتش بیشتر می‌شود». با استفاده از این بیان نورانی که حاکی از تجرّد نفس است ما اصطلاح استعاره‌ی ظرف مُتَّسِع را جعل کردیم و معتقدیم بر اساس این استعاره می‌توان مبنایی برای نظریه‌ای در باب یادگیری ابداع کرد. مطابق استعاره مذکور، دیدگاه‌های مکانیکی مانند رفتارگرایی و پردازش اطلاعات در باره‌ی یادگیری - که علم و معرفت را صرفاً به اطلاعات و یادگیری را به انتقال اطلاعات تقلیل می‌دهند - مورد نقد قرار می‌گیرند. هدف از تألیف این مقاله که به روش توصیفی - تحلیلی به نگارش درآمده است ارائه مبنایی برای نظریه پردازی در باب یادگیری بر اساس دیدگاه اسلامی است که بر بنیاد آن می‌توان نظریه‌های روانشناختی موجود را که مبتنی بر فلسفه‌های خاص غربی است به چالش کشید. ما بر اساس استعاره‌ی ظرف

۱. دکتری فلسفه تعلیم و تربیت و مدرس دانشگاه آزاد اسلامی تبریز.

مُتَّسِع نظریه‌های یادگیری را از سه منظر جهان‌بینی، تجرّد نفس و علم‌گرایی مورد نقد قرار داده‌ایم. استعاره‌ی مذکور دلالت‌هایی برای یادگیری، هدف تعلیم و تربیت و برنامه‌ی درسی دارد که در پایان مقاله به آنها اشاره شده است.

کلیدواژه‌ها: استعاره، ظرف مُتَّسِع، یادگیری، نفس، علم، رفتارگرایی، پردازش اطلاعات.

طراحی اصول برنامه‌ریزی تربیت اخلاقی با تأکید بر اندیشه‌های اخلاقی و تربیتی آیت‌الله مصباح یزدی

مهدی رضایی^۱

چکیده

برنامه‌ریزی تربیت اخلاقی از ویژگی‌ها و اصولی برخوردار است که کاوش و استخراج آن‌ها در فرایند تربیت اخلاقی ضرورتی است انکارناپذیر. نوشتار پیش رو با این پرسش که بر پایه اندیشه‌های تربیتی و اخلاقی استاد مصباح یزدی چه اصول و قوانینی بر فرایند برنامه‌ریزی تربیت اخلاقی حاکم هستند؟ در پی طراحی اصول برنامه‌ریزی تربیت اخلاقی در حوزه آموزش و پرورش برآمده است. نویسنده در این نوشتار از روش توصیفی - تحلیلی، استنباطی و اسنادی با به‌کارگیری منابع کتابخانه‌ای در توصیف مفاهیم، تحلیل و بازگفت مسئله و همچنین استنباط اصول بهره‌جسته است. نگارنده مقاله این‌گونه نتیجه می‌گیرد که تربیت اخلاقی در عصر حاضر ضرورتی است انکارناپذیر؛ که اندیشمندان غربی و اسلامی به اهمیت و برنامه‌ریزی آن اشارات فراوانی داشته‌اند. افزون بر آن برنامه‌ریزی تربیت اخلاقی نیازمند اصول و بایسته‌هایی است که می‌توان با تحلیل محتوای آثار تربیتی و اخلاقی دانشمندان اسلامی مانند استاد مصباح یزدی به استنباط آنها پرداخت که مقاله حاضر با این هدف به نگارش درآمده است. در این میان به اصولی مانند ایمان محوری، هم‌گرایی عناصر برنامه، ژرف‌اندیشی و کیاست محوری اشاره کرد. **کلیدواژه‌ها:** تربیت، اصول، تربیت اخلاقی، برنامه‌ریزی تربیت اخلاقی، مصباح یزدی.

۱. استادیار گروه علوم تربیتی دانشگاه فرهنگیان.

روش های بصیرت افزایی در تربیت اسلامی (با تأکید بر قرآن و حدیث)

محمد احسانی^۱

چکیده

نظر به اهمیت بصیرت باطنی و ضرورت رشد و پرورش آن در جامعه و به ویژه نسل جوان و همچنین نقش تعلیم و تربیت در این زمینه، موضوع از منظر قرآن و حدیث در مقاله حاضر بررسی و روشهای تعلیم و تربیت برخاسته از قرآن و حدیث در گسترش بصیرت ارائه شده است. بصیرت انواع مختلف دارد و منظور از آن در این مقاله ترکیبی از بصیرت عقلی و قلبی است که در اصطلاح قرآن و حدیث به بصیرت باطنی یا بینایی دل تعبیر می شود. این موضوع باروش توصیفی-تحلیلی و بررسی آیات و روایات به منظور تقویت بصیرت مطلوب در مردم و مخصوصاً نخبگان کشور به انجام رسیده است. روشهای شناختی و اخلاقی- تربیتی هر کدام براساس آیات و روایات در زمینه توسعه و عمق بخشی بصیرت باطنی ارائه شده که شامل زیرعنوان های متناسب با خود می باشد.

تعقل و تفکر در پدیده های مادی، آفرینش برخی آفریده های خاص مانند شتر، تدبیر در قرآن، اندیشه در سرگذشت پیشینیان، استدلال و برهان، مقایسه اشیای ناهمگون و تشبیه و تمثیل از روشهای شناختی قرآن و حدیث در گسترش بصیرت

۱. عضو هیئت علمی جامعة المصطفی العالمیه.

مطلوب بیان شده که مورد تأکید تعلیم و تربیت نیز قراردارند. تعلیم و تربیت، در
یطه روشهای اخلاقی- تربیتی درگسترش بصیرت به مواردی همچون عبادت، تزکیه
نفس، تقوای الهی، همنشینی باخردمندان، طرح سوال، عبرت آموزی، یادآوری
نعمت و اُنس باقرآن و نیز امر به معروف و نهی از منکر اشاره شده که هرکدام جنبه
اخلاقی و تربیتی، یعنی خودسازی و دیگرسازی دارند و موجب گسترش بصیرت
باطنی در مربی و متربی می شوند.

کلید واژه‌ها: روشهای تربیتی، تعلیم و تربیت، قرآن و حدیث، بصیرت، تعقل و
تفکر.

روش‌های تربیتی در سیره امام حسین (ع)

علی اسماعیلی ایولی^۱، حسن دوست محمدی^۲

چکیده

براساس نصوص دینی انسان اشرف مخلوقات و خلیفه خدا در زمین و مستعد اتصاف به همه کمالات است؛ و لازمه این مقام هدایت اوست، و رسولان الهی مبعوث شده‌اند تا با تربیت و جهت‌بخشی به استعدادهای فطری، او را به مقام قرب الهی برسانند. تربیت انسان دارای مبانی، اصول و اهدافی است که اگر خلاف آن رفتار شود نتایج مطلوب حاصل نمی‌گردد. روش‌های مختلفی برای رسیدن آن به اهداف تربیت وجود دارد ولی تنها موارد موفق خواهد بود که از طریق شیوه‌های موثر دارای خطای کمتری باشد. روش‌های برگرفته از سیره معصومان به سبب مقام عصمت و هدایت‌گری ایشان این نیاز را به خوبی تامین می‌کند. بهترین الگوهای تربیتی در سیره انبیاء الهی و امامان دیده می‌شود. در این پژوهش سیره تربیتی امام حسین (ع) بررسی می‌شود، گرچه ایشان از جهت مقام ایثار و شهادت شناخته‌ترین امام هستند اما این معرفت اغلب مربوط به چند ماه آخر زندگی آن حضرت است و ده سال دوران امامت ایشان و قبل از آن به لحاظ فرهنگی و تربیتی کمتر مورد توجه قرار گرفته است. بنابراین آشنایی با سیره تربیتی امام حسین شامل اهداف، اصول و روش‌های تربیت در احادیث و سیره ایشان ضروری به نظر می‌رسد. در این نوشتار پس از توضیح مفاهیم کلیدی، با توجه به نقش تربیتی عام امام که همه رفتارهای

۱. استادیار گروه معارف دانشگاه سمنان.

۲. عضو هیئت علمی گروه معارف دانشگاه سمنان.

ایشان برای دیگران کارکرد الگوبخشی و آموزشی دارد و نقش تربیتی خاص، روش‌های تربیتی عقلانی، الگویی، عبادت و امر به معروف با روش توصیفی-تحلیلی و مراجعه به متن احادیث و سیره امام در تبیین داده‌ها مورد بحث قرار گرفته است.

کلیدواژه‌ها: روش تربیتی عبادت، شیوه الگویی، سیره، امر به معروف و نهی از منکر، روش تربیتی عقلانی.

روش‌های آسیب‌زا در انتقال معارف دینی و راه برون رفت آن از منظر مرحوم صفایی حائری

علی بورقانی فراهانی^۱

چکیده

سعادت بشر در زندگی دنیا و آخرت در پای‌بندی و عمل به معارف دینی است. با توجه به این امر مهم، روش‌های آسیب‌زایی در انتقال معارف دینی وجود دارد که باید شناسایی شود و از روش صحیحی برای انتقال معارف دینی بهره برد. مرحوم صفایی حائری از اندیشمندانی است که در حوزه انتقال معارف دینی اندیشه‌هایی نو دارد. از این رو این نوشتار با رویکرد توصیفی تحلیلی و با مطالعه کتابخانه‌ای روش‌های آسیب‌زا در انتقال معارف دینی و روش صحیح برای این مهم را بررسی کرده است. در اندیشه صفایی با توجه به اینکه انسان دارای قدرت اختیار و انتخاب است باید روشی برای انتقال معارف دینی انتخاب کرد که خود انسان به انتخاب برسد و باعث نفی و مسخ انسانیت او نشود. بنابراین تقلید و تحمیل، انتقال معارف دینی به صورت بسته‌بندی شده و صادراتی، هیجانی و احساسی کردن انسان‌ها از روش‌های آسیب‌زا در انتقال معارف دینی است. برای انتقال معارف دینی باید از تفکر انسان شروع کرد. مربی در گام اول موانع تفکر صحیح انسان را برطرف کند و در گام دوم روش تفکر صحیح را به انسان بیاموزد و در زمان غفلت از معارف دینی به او تذکر دهد.

کلیدواژه‌ها: انتقال معارف دینی، روش‌های آسیب‌زا، صفایی حائری، تقلید، تحمیل.

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد، رشته شیعه‌شناسی.

اتحاد ارکان اعتقادی و اهداف غایی نظام تعلیم و تربیت اسلامی در ساحت حکمت و حکومت توحیدی

جاوید شورچی گلنگدري^۱، محسن ایمانی نایینی^۲، معصومه صمدی^۳

چکیده

پژوهش حاضر، مطالعه‌ای در اتحاد ارکان اعتقادی و اهداف غایی نظام تعلیم و تربیت اسلامی در ساحت حکمت و حکومت توحیدی است؛ که با هدف، توسعه‌ای و روش، توصیفی، تفسیری و تحلیلی انجام شده و داده‌های کیفی آن به صورت اسنادی کتابخانه‌ای گردآوری شده‌اند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهند؛ حکمت توحیدی با ابتناء بر رکن محوری توحید، مبین ارکان اعتقادی، مبانی نظری و سیره عملی نظام تعلیم و تربیت اسلامی بوده و حکومت توحیدی، زمینه‌ساز تحقق اهداف غایی نظام مذکور است که تمهیدات لازم جهت دعوت تبیینی به توحید، تزکیه و تربیت افراد موحد، توسعه عدالت اجتماعی، تشکیل جامعه و تمدن اسلامی را در راستای تثبیت و تحکیم باورهای اعتقادی و اقامه امر توحیدی فراهم می‌سازد. نتیجه پژوهش نشان می‌دهد؛ در ساحت حکمت و حکومت توحیدی،

۱. دانشجوی دکتری فلسفه تعلیم و تربیت دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات.

۲. نویسنده مسئول، عضو هیئت علمی و دانشیار دانشگاه تربیت مدرس.

۳. عضو هیئت علمی و دانشیار پژوهشگاه تعلیم و تربیت.

ارکان اعتقادی و اهداف غایی نظام تعلیم تربیت اسلامی متحد و بر مدار محوری توحید، متوجه تربیت عباد موحد و تحقق حیات طیبه اند.

کلیدواژه‌ها: حکمت، توحید، حکمت توحیدی، نظام تعلیم و تربیت اسلامی، ارکان اعتقادی، اهداف غایی.

توصیف و تبیین فلسفی رویکرد تربیت معلم فکور و نقد آن از منظر اسلامی

مهدی تنده^۱، علیرضا صادق‌زاده قمصری^۲

چکیده

در سالیان اخیر برای جبران خلأ فلسفه تربیت معلم، تلاش‌هایی صورت گرفت. «رویکرد تربیت معلم فکور» از رایج‌ترین رویکردهای مورد توجه در ایران است که در دهه اخیر طرفداران قابل توجهی پیدا کرده است. این رویکرد از بدو ورود به ایران از زوایای متخصصان رشته‌های علمی مختلف از جمله برنامه‌ریزی درسی، مدیریت آموزشی و تکنولوژی آموزشی و امثال آن کمابیش مورد بررسی قرار گرفت. اما بنظر لازم است از منظر فلسفه تعلیم و تربیت نیز مورد بررسی بیشتری واقع شود تا ابعاد فلسفی و میزان تطبیق آن‌ها با مبانی بومی و اسلامی مورد واکاوی بیشتری قرار گیرد. در این نوشتار ابتدا به توصیف رویکرد تربیت معلم فکور پرداخته می‌شود و سپس تلاش می‌گردد تا مبانی فلسفی آن تبیین شود. در ادامه، با استناد به برخی آموزه‌های اسلامی به بررسی و نقد این رویکرد از منظر اسلامی پرداخته خواهد شد. پژوهش حاضر برگرفته از موضوع پایان‌نامه کارشناسی ارشد نگارنده با موضوع «تبیین تطبیقی رویکردهای رایج به تربیت معلم و نقد پیامدهای برای نظام تربیت معلم ایران به منظور ارائه راهکارهایی برای بهبود و عملکرد» می‌باشد و به توصیف،

۱. نویسنده مسئول و دانش‌آموخته کارشناسی ارشد تاریخ و فلسفه آموزش و پرورش دانشگاه تربیت مدرس.

۲. دانشیار گروه تعلیم و تربیت دانشگاه تربیت مدرس.

تبیین و نقد رویکرد تربیت معلم فکور از منظر اسلامی می‌پردازد.
کلیدواژه‌ها: تربیت معلم، تعلیم و تربیت اسلامی، تبیین فلسفی، مبانی فلسفی
تربیت معلم، تربیت معلم در ایران.

کیفیت ارزشیابی در نظام تربیتی اسلام

مرضیه شاهنوش^۱، علی ستاری^۲، پروین صمدی^۳

چکیده

مساله نگاه تک بعدی به ارزشیابی در نظامات تربیتی، باعث بروز مشکلاتی برای متریان می شود. در اسلام نگاه به ارزشیابی با ابعاد جامع تر صورت می گیرد. هدف این مقاله، تبیین کیفیت ارزشیابی در نظام تربیتی اسلام است. در راستای این هدف، سه مولفه اساسی هدف، روش و ویژگی های ارزشیابی در نظام تربیتی اسلام تبیین شد. در گردآوری داده ها به شیوه اسنادی از آیات قرآن، احادیث و تفاسیر استفاده به عمل آمد. نتایج نشان داد نظام ارزشیابی در اسلام با لحاظ نمودن ویژگی هایی نظیر جامعیت، کیفیت، کمیت، دقت و اطمینان و مولفه های اساسی هدف، زمان، مکان، روش ها، ابزار و ملاک های ارزشیابی، تفاوت هایی با روش های ارزشیابی مرسوم دارد. با مفروض قرار دادن این که آموزش و پرورش در کشور ما قصد تاسی از آموزه های تربیت اسلامی را دارد، در این صورت ضرورت روی آوری به ویژگی ها و مولفه های اساسی ارزشیابی در نظام تربیتی اسلام ضرورت دارد. بدینسان پیشنهاد پژوهش به سیاستگذاران، برنامه ریزان و عوامل تربیتی در آموزش و پرورش، روی آوری به سنت ارزشیابی در اسلام است.

کلیدواژه ها: کیفیت، ارزشیابی، نظام تربیت، اسلام.

۱. کارشناسی ارشد، تاریخ و فلسفه آموزش و پرورش، وزارت آموزش و پرورش، خمینی شهر.

۲. استادیار، گروه مدیریت و برنامه ریزی آموزشی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه الزهراء (سلام الله علیها).

۳. دانشیار، گروه مدیریت و برنامه ریزی آموزشی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه الزهراء (سلام الله علیها).

اعجاز تربیتی در آیه رضاعه از دیدگاه مصطفی رجب و نقد آن

امیر مهدیزاده^۱

چکیده

اعجاز قرآن از ابعاد گوناگونی برخوردار است که یکی از مهم‌ترین آنها اعجاز علمی است. اعجاز تربیتی، یکی از انواع اعجاز علمی به شمار می‌آید. مصطفی رجب یکی از پژوهشگرانی است که درباره آیه رضاعه (بقره؛ ۲۳۳) ادعای اعجاز تربیتی نموده است.

هدف پژوهش، نقد اعجاز تربیتی در آیه رضاعه از دیدگاه مصطفی رجب است. روش پژوهش به لحاظ جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل داده‌ها «توصیفی-تحلیلی» است؛ بدین صورت که برای استخراج تعریف دقیق اعجاز و رویکردها و نیز ادعای اعجاز تربیتی در آیه رضاعه، به متون علمی مرتبط و کتاب‌های لغت مراجعه و داده‌های به‌دست‌آمده تجزیه و تحلیل شده‌اند.

یافته‌های پژوهش این بود اعجاز تربیتی سه رویکرد دارد که «اعجاز گزاره‌ای» یکی از رویکردهایی است که ادعای اعجاز رجب در آن جای می‌گیرد. وی درباره این آیه از چهار جهت ادعای اعجاز نموده است. اول در انتخاب واژه‌های ولد و والده؛ دوم در گزینش واژه لاتنصار؛ سوم در اطلاق و شمول اضرار و چهارم، مراعات اصل آرامش در ازدواج و تربیت خانوادگی. نقدهایی که بر ادعای رجب وارد است عبارتند از: استفاده از قرائت غیر متواتر برای اثبات اعجاز تربیتی، پذیرش

۱. دانشجوی دکتری قرآن و روانشناسی، مؤسسه علوم انسانی، جامعة المصطفی العالمیه.

شگفت انگیزی واژگانی آیه و نیز پی ریزی قوانین روابط والدین و کودک بدون وجود اعجاز، اعجاز ادبی بودن بر فرض وجود اعجاز، عدم استقلال و تبعی بودن اعجاز تربیتی، خلط مبنایی اعجاز تربیتی بودن کل قرآن با ادعای اجاز در دو آیه. نتیجه آن که گرچه ادعای موارد چهارگانه رجب درباره آیه، مورد پذیرش واقع نشد؛ اما درباره پی ریزی اصول تربیتی و حقوقی روابط والدین و کودک می توان اعجاز را مطرح کرد. **کلیدواژه ها:** قرآن، علوم تربیتی، اعجاز علمی، اعجاز تربیتی، مصطفی رجب.

بررسی ابتدای روش‌های تربیتی بر علم حضوری در فلسفه اسلامی

علی منصف زاده اصل^۱، حسن شریفی ستوده^۲، مهدی سپهری^۳

چکیده

حکمت اسلامی دارای ظرفیت عظیمی است که انتظار می‌رود بتوان از آن در تحلیل بسیاری از مسائل اجتماعی مانند مسائل تربیتی استفاده نمود. لذا پژوهش پیش رو، قصد دارد ارتباط علم حضوری؛ به عنوان یکی از مباحث حکمت اسلامی، را با برخی از روش‌های تربیتی و ابتدای آن روش‌ها بر علم حضوری نشان دهد. برای دستیابی به این هدف سه پرسش مطرح شده است: ۱- علم حضوری چیست و چه تمایزاتی با علم حصولی دارد؟ ۲- علم حضوری با روش‌های تربیتی چه ارتباطی دارد؟ ۳- چگونه علم حضوری می‌تواند به عنوان مبنای برخی از روش‌های تربیتی لحاظ شود؟

در این پژوهش که با روش‌های تحلیل مفهومی و استنتاجی انجام گرفته، علم حضوری به عنوان یک سنخ از معرفت معرفی می‌شود که بدون واسطه‌گری مفاهیم ذهنی، با اتحاد نفس عالم با معلوم شکل می‌گیرد. علم حصولی نیز به عنوان سنخ دیگری از معرفت معرفی می‌شود که با واسطه‌گری مفاهیم ذهنی و با حضور آن‌ها نزد عالم شکل می‌گیرد. سپس هشت ویژگی محوری علم حضوری تبیین می‌شود

۱. دانشجوی دکتری فلسفه و کلام اسلامی دانشگاه امام صادق (علیه السلام).

۲. نویسنده مسئول و دانشجوی کارشناسی ارشد فلسفه و کلام اسلامی دانشگاه امام صادق (علیه السلام).

۳. استادیار گروه فلسفه و کلام اسلامی دانشگاه امام صادق (علیه السلام).

و در قسمت بعد با تحلیل برخی از روش های تربیتی و دسته بندی آن ها در قالب روش های ۱. ارجاع دهنده به درون، ۲. آموزش دهنده از بیرون، ۳. انگیزاننده و بازدارنده و ۴. اصلاح کننده محیط، مشخص می شود که نه تنها روش های مذکور با علم حضوری مرتبط هستند، بلکه این روش ها مبتنی بر علم حضوری هستند. در نتیجه علم حضوری، به شکل کلی می تواند به عنوان یک مبنا برای روش های تربیتی لحاظ شود.

کلیدواژه ها: علم حضوری، روش های تربیتی، فلسفه اسلامی، معرفت شناسی، تعلیم و تربیت اسلامی.

باز تأملی در منابع و روش هدف‌گذاری در تربیت اسلامی

محمدتقی هادی‌زاده^۱، محمدجواد درودی^۲

چکیده

مقصود از هدف‌گذاری تربیتی، تعیین اهداف تربیت در سطوح مختلف، به منظور جهت دادن به اقدامات تربیتی است. با وجود اینکه در هر هدف‌گذاری، اتقان اهداف به دست آمده، به اطمینان از چگونگی هدف‌گذاری وابسته است، از میان پژوهش‌هایی که تاکنون به ارائه نظام‌مند اهداف تربیتی همت گمارده‌اند، کمتر موردی را می‌توان یافت که به صراحت و به طور مستقل به بحث از چگونگی هدف‌گذاری پرداخته باشد. در واقع در این پژوهش‌ها به تفصیل روشن نیست اولاً منابع هدف‌گذاری کدامند و در به دست دادن اهداف چه جایگاهی دارند؟ ثانیاً با چه روشی استخراج شده و سپس در سطوح مختلف اهداف غائی و میانی و عملیاتی چینش یافته‌اند؟ در راستای این‌ها، خلأ، هدف از پژوهش حاضر بررسی منابع و روش هدف‌گذاری در تربیت اسلامی و پاسخ به دو پرسش پیش‌گفته است. روش پژوهش تحلیلی اجتهادی است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که در دیدگاه اسلامی، «وحی» یگانه منبع برای دستیابی به اهداف تربیتی است، که متکی بر آن می‌توان به سطوح مختلف اهداف دست یافت. همچنین فرایند دستیابی به اهداف در رابطه با منبع وحی، به دو مرحله کلی «کشف» و «چینش» تقسیم می‌شود. برای

۱. استاد خارج فقه و اصول و مدرس و پژوهشگر فقه تربیت.

۲. نویسنده مسئول و سطح چهار تربیت اخلاقی و پژوهشگر تربیت اسلامی.

کشف اهداف، شناسایی قالب ها و اسلوبهای هدفی ضرورت دارد. همچنین برای چینش اهداف، با معیار قرار دادن ویژگی های مراتب مختلف هدفی، طبقه بندی اهداف ممکن می شود و سپس با تحلیل اهداف بالادست، نسبت اهداف هر طبقه با یکدیگر روشن می گردد.

کلیدواژه ها: تربیت اسلامی، هدفگذاری، اهداف تربیتی، منابع، روش.

الگوی تربیت اقتصادی از منظر قرآن کریم

حمید مهبجور^۱، فاطمه صالحی^۲

چکیده

تعاملات اقتصادی از جمله مهم ترین رفتارهای انسانی در جوامع است و بسیاری از دیگر روابط افراد متأثر از آن است. نحوه صحیح تنظیم روابط اقتصادی مبتنی بر منبعی قابل اعتماد از ضرورت های جامعه است. قرآن کریم به عنوان محوری ترین منبع اسلامی توجه به معیشت و تدبیر آن را اصلی مهم در زندگی افراد می شمارد. در پژوهش حاضر با استخراج و دسته بندی فیش هایی از آیات مرتبط با اقتصاد، ضمن بررسی تفاسیر موجود به ویژه تفسیر شریف المیزان با روش توصیفی تحلیلی، مبانی، اصول و روش های تربیت اقتصادی بیان گردیده است. یافته های پژوهش نشان می دهد: مبانی تربیت اقتصادی عبارتست از: توحیدباوری، ایمان به مالکیت مطلقه خداوند، معادباوری، باور به کرامت و خلافت الهی، اعتقاد به رزاقیت الهی و نگرش ابزاری به مال دنیا. اصول تربیت اقتصادی شامل: عدالت محوری، قناعت و زهد، اعتدال و میانه روی، پرداخت وجوهات شرعی، سعی و تلاش برای کسب روزی؛ و روش های تربیت اقتصادی شامل داشتن برنامه اقتصادی در زندگی، تشویق به کار و خدمت رسانی، آموزش نحوه صحیح سرمایه گذاری، تقویت روحیه قناعت و ترویج روحیه فقرزدایی و رسیدگی به محرومان است.

کلیدواژه ها: تربیت، اقتصاد، تربیت اقتصادی، قرآن کریم، الگوی تربیتی.

۱. دانشجوی دکتری فلسفه تعلیم و تربیت دانشگاه خوارزمی.

۲. دانشجوی دکتری فلسفه تعلیم و تربیت دانشگاه خوارزمی.

دلالت‌های مبانی انسان‌شناختی اسلامی در ورزش قهرمانی

علیرضا صانعی^۱، احمدحسین شریفی^۲، حسن خلیجی^۳

چکیده

ورزش قهرمانی‌ای که «کویرتن» پایه‌گذار آن شد، با گذر زمان، وجوه مادی و دنیوی آن غلبه پیدا می‌کند و در مقابل، روزه‌روز از جنبه‌های معنوی و روحی آن کاسته می‌شود. ورزش قهرمانی نوین با توجه به مبانی انسان‌شناختی‌ای که دارد، در سیر تدریجی خود باعث بی‌هویتی و ازخودبیگانگی ورزشکاران و از بین رفتن روحیه اخلاقی و منش پهلوانی شده است و هدف‌نهایی ورزشکاران در رویدادهای ورزشی، کسب نتیجه به هر قیمت و رسیدن به قهرمانی به هر بهایی شده است. این نوشتار بنا دارد با اشاره‌ای به اهم مبنای انسان‌شناختی اسلامی، نقش آنها در شکل‌دهی به ورزش قهرمانی اسلام‌پسند را تصویر و ترسیم کند. مهم‌ترین مبانی انسان‌شناختی اسلامی که می‌توانند در شکل‌دهی به ورزش قهرمانی اسلام‌پسند نقش‌آفرینی داشتند باشند عبارتند از: هدف‌مند بودن خلقت انسان، ترکیب انسان از روح و بدن، اصالت و جاودانگی روح، وجود سرشتی مشترک و فطرتی الهی در همه انسان‌ها و مسئولیت انسان در برابر خدا.

تحقیق حاضر از سنخ تحقیق‌های نظری و توسعه‌ای است و اطلاعات و مواد

۱. نویسنده مسئول و دانشجوی دکتری مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره).

۲. استاد گروه فلسفه مؤسسه آموزشی و پژوهشی مؤسسه امام خمینی (ره).

۳. دانشیار دانشگاه اراک.

اولیه تحلیل به روش اسنادی گردآوری شده و با روش استدلال نه فن آماری، تجزیه و تحلیل عقلانی شده است.

کلیدواژه‌ها: انسان، انسان‌شناسی، مبانی انسان‌شناختی، ورزش، ورزش قهرمانی.

تبیین ضرورت بهسازی ساختار دوره کارشناسی تربیت معلم و ارائه الگوی مطلوب آن بر مبنای اساسنامه دانشگاه فرهنگیان

اسدالله اسدی گرمارودی^۱، مهدی رضایی^۲، طیبه تجری^۳

چکیده

تحول در نظام آموزش عالی و ضرورت بهسازی آن در راستای سیاست‌های آموزشی، تربیتی و مهارتی ازجمله موضوعاتی است که دانشگاه فرهنگیان در سیاست‌گذاری‌های خود به آن می‌پردازد. بررسی مطالعات سند تحول بنیادین آموزش و پرورش و اساسنامه دانشگاه حکایت از آن دارد که بهسازی نظام آموزشی دانشگاه ضرورتی است انکارناپذیر. نوشتار پیش رو باهدف ضرورت‌شناسی بهسازی ساختار دوره کارشناسی تربیت معلم و ارائه الگوی مطلوب آن در دانشگاه فرهنگیان به رشته تحریر درآمده‌است. این مقاله در دو بخش انجام‌شده است. در بخش اول از روش توصیفی-تحلیلی و اسنادی با استفاده از منابع کتابخانه‌ای در توصیف مفاهیم، تحلیل و تبیین مصالح و همچنین ارائه الگوی مطلوب آموزشی بهره‌جسته است. در بخش دوم از روش تئوری زمینه‌ای مبتنی بر نظریه داده بنیاد و روش نمونه‌گیری جهت اعتبار سنجی الگو استفاده‌شده است و چنین نتیجه‌ای

۱. نویسنده مسئول و مدیر گروه معارف و تربیت اسلامی، دانشگاه فرهنگیان.

۲. استادیار گروه علوم تربیتی دانشگاه فرهنگیان.

۳. استادیار گروه علوم تربیتی دانشگاه فرهنگیان.

به دست می‌آید که شورای عالی انقلاب فرهنگی در راستای تحقق حیات طیبه» و ایجاد دانشگاه ویژه فرهنگیان جهت تربیت و تامین و بهداشت معلمان در تراز سند تحول، این دانشگاه را ملزم به ارائه دروس معارف و تربیت اسلامی در سال‌های آغازین مشغول به تحصیل دانشجو معلمان می‌نمایاند که مقاله پیش رو به ارائه الگوی متناسب با آن در اصلاح رویه حاکم بر نظام آموزشی دانشگاه می‌پردازد. **کلیدواژه‌ها:** تربیت معلم، برنامه درسی، نظام آموزشی، دانشگاه فرهنگیان. تئوری زمینه‌ای.

ضرورت بازاندیشی در عرصه ارتباط با خلق در سند برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران

مرجان میرشمشیری^۱

چکیده

پژوهش حاضر با هدف تأکید بر ضرورت بازاندیشی در عرصه ارتباط با خلق در سند برنامه ی درسی ملی جمهوری اسلامی ایران انجام پذیرفت. بدین منظور، از جامعه ی کلیه ی اسناد سیاستگذاری شده در نظام آموزش و پرورش کشور، سند برنامه ی درسی ملی به روش نمونه گیری هدفمند انتخاب گردیده و عرصه ی ارتباط با خلق، مبانی فلسفی، الگوی هدف گذاری و حوزه های تربیت و یادگیری یازده گانه آن مورد مطالعه و بررسی قرار گرفت. از آنجا که طرح پژوهش حاضر کیفی و از نوع پژوهش های هنجاری بود، تجزیه و تحلیل اطلاعات به روش استخراج و طبقه بندی نشان داد که عرصه ی "ارتباط با خلق" بیشتر در مبنای فلسفی ارزش شناسی (بخش پیوست) مندرج در سند برنامه درسی ملی که مشتمل بر مبحث ارزش های مرتبط با خانواده، جامعه و کشور، امت اسلامی و جامعه ی جهانی می باشد، متبلور گردیده و از غنای قابل توجهی برخوردار می باشد. با این حال، در متن سند، نه تنها رویکردی حداقلی نسبت به عرصه ی "ارتباط با خلق" اتخاذ گردیده، بلکه مصادیق قابل توجهی از همان رویکرد حداقلی نیز در حوزه های تربیت و یادگیری یازده گانه

۱. استادیار گروه تعلیم و تربیت دانشگاه پیام نور.

با حذف مواجه شده است. بنابراین لازم است که عرصه ی ارتباط با خَلق مورد بازاندیشی واقع گردد تا به تبع آن نظام آموزش و پرورش و جامعه در مسیر صحیح کسب سعادت دنیوی و اخروی قرار گیرد.

کلید واژه ها: سند برنامه درسی ملی، عرصه ی ارتباط با خَلق، جمهوری اسلامی ایران، حوزه های تربیت و یادگیری.

بررسی سیاست‌گذاری مسأله «بی‌سوادی» در نظام آموزش و پرورش ایران

موسی بیات^۱، محمد صادق عبداللهی^۲

چکیده

بی‌سوادی وضعیتی است که پیامدهای زیانباری برای زندگی اجتماعی دارد. این وضعیت می‌تواند برآمده از شرایط محرومیت و غفلت و درعین حال پدیدآورنده دامنه‌ی پر تنوعی از مسائل و آسیب‌های اجتماعی باشد. آمارهای رسمی (سرشماری سال ۱۳۹۵) حاکی از وجود ۵۵۲/۷۹۵/۸ نفر بی‌سواد (بالای ۶ سال) در کشور است. این آمار در حالی اعلام می‌شود که هر چند درصد باسوادی از ابتدای انقلاب شکوهمند اسلامی تا به امروز قریب به ۴۰ درصد رشد داشته اما سازمان نهضت سوادآموزی با وجود سه برنامه راهبردی که در سال‌های ۱۳۸۷، ۱۳۹۰ و ۱۳۹۲ تدوین و دورنمای ریشه‌کنی بی‌سوادی را در جمعیت زیر ۵۰ سال، به ترتیب در سال‌های ۱۳۹۳، ۱۳۹۴، ۱۳۹۶ و ۱۳۹۹ ترسیم کرده اما موفق به تحقق این هدف نشده است. از سوی دیگر در کنار فقدان آمارهایی دقیق و به روز و متکی بودن آمار بر اقرار شفاهی افراد، در حوزه قوانین، سیاست‌ها و برنامه‌های مربوط به آموزش اجباری و سوادآموزی نیز با طیف پرتعدادی از اسناد قانونی مواجهیم که به نظر می‌رسد این قوانین بیش‌تر بر مسئولیت خانواده‌ها در خصوص فرستادن کودکان به

۱. نویسنده مسئول و فارغ‌التحصیل دکتری ادبیات عرب؛ گروه آموزش و پرورش مرکز پژوهش‌های مجلس.

۲. دانشجوی دکتری فلسفه تعلیم و تربیت دانشگاه علامه طباطبائی.

مدرسه تأکید دارند تا مسئولیت نظام آموزشی. با این وجود روی آوردن به تدوین سیاست‌ها و برنامه‌های جدید بدون آسیب‌شناسی اسناد، قوانین و برنامه‌های گذشته، هدف باسوادی را محقق نخواهد کرد است. بنابراین در این مقاله پس از مطالعه اسناد و قوانین به روش کیفی و با اتکاء به منابع کتابخانه‌ای، پیشنهاد شده است: (۱) در قوانین و سیاست‌ها به جای تأکید بر وضع مقرراتی برای اخذ جریمه یا پیگرد قضایی اولیای متخلف و مجرم دانستن آنها، بر «تکلیف دولت به آموزش رایگان» و دسترس‌پذیر کردن امکانات آموزشی برای همگان اصرار ورزیم. یا دست‌کم نقش، میزان و عرصه‌های مشارکت خانواده‌ها در قوانین و سیاست‌ها کاملاً تعریف شده و روشن باشد. (۲) انسداد مبادی بی‌سوادی با تحت پوشش قرار دادن کودکان محروم و طردشده و همزمان بازنگری در برنامه‌ها و مأموریت‌ها و چگونگی ادامه فعالیت سازمان نهضت سوادآموزی. (۳) مکلف کردن نهادها و دستگاه‌های مسئول و مداخله‌گر به گردآوری، ثبت و گزارش اطلاعات دوره‌ای دقیق در مورد کودکان لازم‌التعلیم به تفکیک سن، جنسیت، پراکندگی منطقه‌ای، معلولیت و هویت و (۴) تغییر ساختاری نهضت و ادغام آن در معاون آموزش ابتدائی.

بررسی میزان توجه به مفاهیم کار و تولید در کتاب‌های درسی علوم تجربی و کار و فناوری دوره ابتدایی

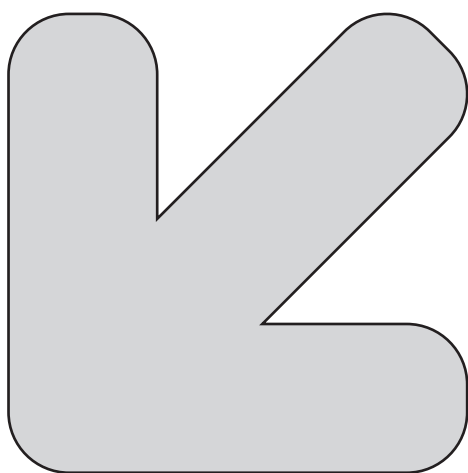
فاطمه علی‌پور^۱

چکیده

هدف پژوهش حاضر تحلیل محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی بر مبنای میزان تاکید بر مولفه‌های کار و تولید است. روش پژوهش ترکیبی (دلفی، تحلیل محتوا) است. جامعه پژوهش کلیه کتاب‌های کار و فناوری و علوم تجربی دوره ابتدایی بودند که همه آن‌ها بررسی شد. واحد تحلیل؛ جمله و مضمون بود. برای گردآوری داده‌ها و انجام تحلیل محتوا از پرسش‌نامه و سیاهه واریسی مولفه‌های کار و تولید استفاده شد. روایی ابزار از طریق مراجعه به خبرگان، ارزیابی و تأیید گردید. جهت بررسی پایایی پرسشنامه از همبستگی و برای سیاهه واریسی از ضریب توافق استفاده شد. ضریب همبستگی ۰/۸۲ و ضریب توافق ۰/۷۸ به دست آمد. جهت تحلیل داده‌ها از شاخص‌های آمار توصیفی استفاده شد. نتایج نشان تحقیق داد که در کتاب‌های کار و فن‌آوری و علوم تجربی دوره ابتدایی در مجموع ۱۵۵ مورد به مولفه‌های کار و تولید اشاره شده است که از این تعداد ۱۳۳ مورد (۸۵/۸۰٪) به محتوای کتاب‌های علوم تجربی و ۲۲ مورد (۱۴/۱۹٪) به محتوای کتاب کار و فناوری اختصاص دارد. بیشترین میزان توجه به مولفه‌های کار و تولید در کتاب علوم تجربی پایه دوم با ۲۹ مورد (۲۱/۸۰٪) و کمترین توجه در کتاب علوم تجربی پایه پنجم با ۱۵ مورد (۲۷/۱۰٪)

۱. استادیار علوم تربیتی دانشگاه فرهنگیان سمنان.

۱۱٪) بود. مفاهیم کار و تولید در حیطه دانشی ۸۶ مورد (۵۵/۴۸ درصد)، در حیطه مهارتی ۶۶ مورد (۴۲/۵۸٪) و در حیطه نگرشی ۳ مورد (۱/۹۳٪) بود. **کلیدواژه‌ها:** تحلیل محتوا، کتاب درسی، کار، تولید، علوم تجربی، کار و فناوری، دوره ابتدایی.

**کمیسیون تخصصی
ارتباطات و جامعه‌شناسی اسلامی**

چگونگی پیوند معارف و حیانی، عقلانی و تجربی در نظریه پردازی بر اساس روش تحقیق تکاملی

علیرضا پیروزمند^۱، عباس جهانبخش^۲، حسن شیخ‌العراقین‌زاده^۳

چکیده

فرهنگستان علوم اسلامی قم به دنبال ارائه الگویی برای علم دینی است که از هر سه منشأ معرفتی وحی (نقل)، عقل و تجربه به محوریت وحی استفاده کند. طبق این دیدگاه، هر نظریه علمی، مدلی ساده شده از واقعیتی پیچیده بوده و دارای سه سطح توسعه، کلان و خرد است.

«سطح توسعه» نظریه علمی، وضعیت مطلوب و آرمانی پدیده را بیان می‌کند. در نظریه علم دینی، این وضعیت مطلوب، از آموزه‌های اسلام به مثابه یک کل نه تک تک معارف و حیانی اخذ می‌شود. «سطح کلان» نظریه علمی، با تولید وصف تکاملی شروع می‌شود. برای به دست آوردن اوصاف تکاملی نیازمند اطلاعات سطح توسعه (به عنوان مفاهیم دینی حاکم بر تحقیق) و اطلاعات تجربی (بر اساس مطالعات کتابخانه‌ای و تاریخی) هستیم، چرا که بستر گمانه‌زنی محقق را برای تولید اوصاف فراهم می‌سازد. با اعتبارسنجی تجربی، دینی و نظری گمانه‌ها (و

۱. نویسنده مسئول و استادیار دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی.

۲. استادیار دانشگاه هنر اصفهان.

۳. پژوهشگر فرهنگستان علوم اسلامی قم.

تایید یا اصلاح آنها)، مدل وصفی پدیده به دست می‌آید. این اوصاف نظام‌مند وظیفه توصیف پدیده به عنوان یک کل متغیر را برعهده دارند.

اوصاف تکاملی به دلیل ماهیت وصفی مستقیماً مشاهده‌پذیر نیستند. به همین دلیل نیازمند توصیف هر پدیده با زبان جزء و کل و سطح دیگری از توصیف هستیم که به واسطه مدل موضوعی انجام می‌شود. این مدل، بخش دیگری از سطح کلان نظریه علمی را شکل می‌دهد. و در فرایند ارائه آن، ابتدا اجزاء مطلوب از منظر شارع مقدس احصا شده و در صورت نیاز به کمک اطلاعات تجربی و خلاقیت محقق، مدل موضوعی تکمیل می‌گردد.

در نهایت در سطح خُرد با توجه به سطوح توسعه و کلان نظریه علمی و با کمک اطلاعات میدانی، درضمن تحفظ بر خطوط قرمز شارع، معادله تصرف و تغییر موضوع به گونه‌ای ارائه می‌شود که بر نظریات رقیب تمدنی تفوق یابد.

کلیدواژه‌ها: روش تحقیق تکاملی، جریان معارف و حیانی، فرآیند تحقیق.

وجودشناسی اجتماعی جامعه اسلامی در نگاه آیت‌الله خامنه‌ای با محوریت کتاب طرح کلی اندیشه اسلامی در قرآن

شهلا باقری میاب^۱، محمدحسین جمال زاده^۲

چکیده

مفاهیم جامعه و حکمرانی ازجمله مفاهیمی هستند که ضمن اتصال در الگوی بازنمایی مفهومی نظرات آیت‌الله خامنه‌ای، دارای فایده مندی شناختی نیز هستند. این مقاله باهدف تبیین مفهوم جامعه و جامعه اسلامی از جهت وجودشناسی اجتماعی و الگوی وجود شناختی آن از منظر آیت‌الله خامنه‌ای نگاشته شده است. با توجه به مسئله پژوهش و منابعی که برای ایضاح مفهومی جامعه اسلامی بررسی شده‌اند، از روش نظری تحلیلی در تبیین مسئله استفاده شده است.

حاصل این پژوهش آن است که وجودشناسی اجتماعی مفهوم جامعه اسلامی از منظر آیت‌الله خامنه‌ای، ماهیتی مستقل و اصیل برای خود دارد و دارای خواص اولیه و ثانویه است. خواص اولیه جامعه که جنبه عینی و بیرونی دارند با مفاهیمی همانند قانون، هنجارهای اجتماعی، سنت‌ها و آداب و... در دیدگاه ایشان قابل بازشناسی است و خواص ثانویه جامعه نیز که نتیجه ادراک فرد از واقعیات بیرونی زندگی اجتماعی است، در قالب مفاهیمی همچون «سعادت و خوشبختی اجتماعی»، «امنیت اجتماعی»، «نظم و انضباط اجتماعی»، «احساس بی‌عدالتی»

۱. نویسنده مسئول و دانشیار گروه جامعه‌شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه خوارزمی.

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد فلسفه علوم اجتماعی دانشگاه تهران.

و نظایر آن، در آرای ایشان نمایان شده است.

بنا بر نقشه معرفت‌شناسانه و یا الگوی علیت وجود‌شناسانه جامعه‌شناختی می‌توان اذعان نمود که هر چهار سطح وجود‌شناختی اجتماعی در آرای ایشان قابل بازیابی است که عبارت‌اند از: ۱. وجود انسان (به‌عنوان یک موجود اجتماعی) ۲. تعاملات اجتماعی، ۳. اجتماع‌سازی و ۴. واقعیت‌های مادی و واقعیت‌های نهادی اجتماعی.

کلیدواژه‌ها: جامعه اسلامی، توحید، آیت الله خامنه‌ای، وجودشناسی.

روش‌شناسی علوم انسانی اسلامی با رویکردی اجتماعی (معرفی یک الگوی مطالعه)

سید سعید زاهد زاهدانی^۱

چکیده

علوم محصول فرهنگ‌ها هستند و از پایه‌های اعتقادی، ارزش‌ها و اخلاق اجتماعی تأثیر می‌پذیرند. علوم انسانی رشد یافته در غرب، به اجمال بر هستی‌شناسی انسان گرا و سکولار که قائل به فقط واقعیت مشهود است بنا شده؛ معرفت‌شناسی آن متکی بر دریافت‌های حسی انسان با استفاده از عقل ابزاری و روش‌شناسی آن مبتنی بر اصالت تجربه است. در مکتب اسلام در مبحث هستی‌شناسی جهان آفریده و دارای جهت الهی است و واقعیت اعم از مشهود و غیب می‌باشد. ابزار شناخت و کسب معرفت انسان علاوه بر حس و عقل ابزاری، عقل نظری و قلب نیز می‌باشد. به این ترتیب می‌توان گفت روش‌شناسی تولید علم در آن پیچیده‌تر از فقط اصالت دادن به تجربه است. این مقاله با توجه به ارزش‌ها و اخلاق بنیادی اسلامی به مبحث روش‌شناسی می‌پردازد. یافته‌های تحقیق با روش مباحثه طی حدود ۱۰۰۰ ساعت گفتگو در محضر نزدیک به ۲۰ تن از اساتید مسلمان رشته‌های مختلف علوم انسانی و علوم اسلامی پیرامون انواع روش‌شناسی‌های سکولار و با مبانی اسلامی، به دست آمده و جمع‌بندی حاضر توسط نگارنده صورت گرفته است. با توجه به اندیشه متفکرین اسلامی در جهان هستی، موجودات دارای سه بعد

۱. دانشیار جامعه‌شناسی و عضو پژوهشکده تحول و ارتقاء علوم انسانی دانشگاه شیراز.

زمان، مکان و جهت می‌باشند؛ در مبحث معرفت‌شناسی، با اتکاء به قرآن کریم، بین اندیشمندان اسلامی این توافق وجود دارد که ابزار شناخت حس و عقل و قلب هستند؛ از این جا می‌توان نتیجه گرفت که هر وجود دارای یک وجه محسوس، یک وجه عقلی و یک وجه تعلقی است. پس لازم است در روش‌شناسی، برای تولید علم به مطالعه سه بعد گفته شده از هر موضوع با توجه به سه وجه ابزار شناختی آن مبادرت ورزید. با ضرب این دو سه بعد هر وجود در یکدیگر، به جدولی دست می‌یابیم که اوصاف موضوع و مفاهیم لازم به بررسی در یک شناخت کامل‌تر را در اختیار ما می‌گذارد. از این جدول و با توجه به مباحث صورت گرفته به طراحی یک آگو برای مطالعه دست یافته ایم که در این مقاله معرفی می‌شود.

کلیدواژه‌ها: هستی‌شناسی، معرفت‌شناسی، روش‌شناسی، ابزار شناخت، روش تحقیق.

جایگاه و نقش وحی در پارادایم و ساختار علوم انسانی

مجید کافی^۱

چکیده

در باب ترسیم نظام‌مند پارادایم، جهان‌بینی و اصول حاکم بر علوم انسانی مقالات و آثار متعددی به رشتهٔ تحریر در آمده است؛ اما در اکثر این آثار نقش و جایگاه وحی از نظر روش‌شناسی مورد توجه، بررسی و تحلیل قرار گرفته است نه از منظر معرفت‌شناسی. لذا این سؤال به ذهن خطور می‌کند که ترسیم جایگاه وحی در پارادایم علوم انسانی معرفت‌شناختی است یا روش‌شناختی؟ وحی چه جایگاه می‌تواند در پارادایم علوم اسلامی داشته باشد و چه نقشی می‌تواند در ساختار علم ایفا کند؟ این جستار در صدد است، اثبات کند که جایگاه وحی در پارادایم علوم انسانی معرفت‌شناختی است نه روش‌شناختی و همچنین نقش آن در ساختار علم نظریه‌پردازی است نه رویه‌ای برای اثبات یا رد گزاره‌های علمی.

روش در تحقیق حاضر از نوع روش در تحقیقات کیفی است. از این رو فاقد چهارچوب نظری و مدل تحلیل است. این تحقیق فقط یک‌سری مفروضات معرفت‌شناختی در مورد جایگاه و نقش وحی در پارادایم و ساختار علوم انسانی را به عنوان هدف تحقیق بر می‌گزیند و با طرح سؤالاتی هدفمند، باز و غیرساختارمند برای کشف نقش وحی تلاش می‌کند. جمع‌آوری داده‌های این تحقیق کتابخانه‌ای

۱. عضو هیئت علمی پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.

است. پس از جمع‌آوری اطلاعات به یکی از شیوه‌های تصحیح، شرح، تفسیر، استنباط، نقد، تحلیل، مقایسه، تبیین و استنتاج بر روی اطلاعات گردآوری شده، تدبیر و تفکر صورت می‌گیرد.

کلیدواژه‌ها: پارادایم، ساختار علم، نظریه‌پردازی، وحی، قرآن، جهان‌بینی.

ارزیابی انتقادی مطالعات توسعه‌ای در ایران پس از انقلاب با محوریت عقلانیت شریعت محور

مسلم طاهری کل کشوندی^۱

چکیده

با توجه به ماهیت میان‌رشته‌ای مسئله پژوهش حاضر، تجمیع آراء پراکنده توسعه‌اندیشان ایرانی با تمرکز بر نگاهی انتقادی ضروری است. هدف این مقاله، مرور انتقادی دیدگاه‌ها و مطالعاتی است که به انحاء مختلفی در شکل‌گیری تلقی‌هایی از توسعه در ایران پس از انقلاب حول دو مؤلفه عقلانیت و شریعت نقش داشته‌اند. زیرا فهم و تحقق الگوی مطلوب توسعه‌ای در کشاکش اقبال عقلانیت‌های مُدبّر موجود در ایران پس از انقلاب به شریعت که بتواند ضامن رویکردی متناسب با فرهنگ اسلامی باشد و از سویی قادر به تأمین نیازها و خواست‌های مردمی در زمینه‌های اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی محلی، منطقه‌ای و بین‌المللی باشد بسیار ضروری می‌نماید. بسیاری از پژوهش‌های داخلی که با رویکرد اجتماعی، سیاسی و اقتصادی ذیل بررسی مناسبات دین با ابعاد مختلف جامعه به نگارش در آمده‌اند به وضعیت توسعه در ایران نیز پرداخته‌اند؛ هر پژوهش بنابر دغدغه‌ها و اهداف خود بخشی از تجربه توسعه در این کشور را مورد بررسی قرار داده است. روش پژوهش حاضر در گردآوری داده‌ها، کتابخانه‌ای و در تحلیل آنها، تحلیلی انتقادی خواهد بود.

کلیدواژه‌ها: توسعه، شریعت، عقلانیت، امر اقتصادی، امر سیاسی، امر اجتماعی، امر فرهنگی.

۱. استادیار گروه شیعه‌شناسی، دانشکده الهیات، پردیس فارابی دانشگاه تهران.

فواید جریان‌شناسی علوم انسانی اسلامی

سید محمدتقی موحدابطحی^۱، علی ابراهیم‌پور^۲

چکیده

تلاش برای تحول علوم انسانی و دستیابی به علوم انسانی اسلامی از دغدغه‌های دیرینه نظام جمهوری اسلامی ایران است که در چهل سال گذشته برای تحقق آن، مراکز متعدد فرهنگی، آموزشی، پژوهشی، سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی تأسیس شده و اقدامات بسیاری در این زمینه انجام شده است. از سوی دیگر در این مدت مطالعات درجه دومی ناظر به معرفی، دفاع یا نقد ایده علوم انسانی اسلامی و اقدامات انجام شده در این زمینه انجام شده است. در این میان جای یک مطالعه جریان‌شناسانه دقیق درباره علم دینی به معنای عام و علوم انسانی اسلامی به معنای خاص خالی است؛ مطالعه‌ای که بر مبنای تعریفی دقیق از جریان‌شناسی و بهره‌گیری از مطالعات تاریخی، روان‌شناختی، جامعه‌شناختی، اقتصادی درباره علم، علوم انسانی و علوم انسانی اسلامی بتواند شناختی دقیق و عمیق از جریان علم دینی در جهان اسلام و به خصوص در ایران فراهم نماید. در این مقاله به فواید و ثمرات جریان‌شناسی علم دینی اشاره می‌گردد تا انگیزه‌ای قوی برای انجام چنین مطالعه‌ای در آینده فراهم آید.

فهم بهتر نظریات مطرح شده درباره علم دینی؛ درک عدم تلازم میان صدق و

۱. استادیار پژوهشکده مطالعات فلسفی و تاریخ علم پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

۲. طلبه درس خارج حوزه علمیه قم و دانش‌آموخته کارشناسی ارشد مدیریت راهبردی فرهنگ، دانشگاه باقرالعلوم (علیه‌السلام).

کذب و قدرت‌مندی دیدگاه‌ها درباره علم دینی؛ تسهیل فرایند آموزش و یادگیری نظریه‌های علم دینی؛ فهم پیچیدگی فضاهاى علمى و سیاسى؛ انتخاب موقعیت مناسب در عرصه علم دینی؛ آسیب‌شناسی علم دینی؛ پیش‌بینی آینده علم دینی، سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی برای علم دینی؛ زمینه‌سازی برای گسترش و تعمیق جریان علم دینی و ... از فوایدی است که در این مقاله به آنها اشاره شده است.

کلیدواژه‌ها: جریان شناسی، فواید جریان شناسی، علم دینی، علوم انسانی اسلامی.

بدفهمی‌های معرفتی در معرفی و کار بست روش‌های تحقیق کیفی

محسن صبوریان^۱

چکیده

در آکادمیای علوم اجتماعی رایج است که روش‌ها را به کمی و کیفی تفکیک می‌کنند و ویژگی‌ها و محدودیت‌های خاصی برای هریک از این دودسته روش ترسیم می‌کنند. آنچه عمدتاً به آن تأکید می‌شود فاصله‌اندازی بیش از حد میان فضای معرفت‌شناختی و هستی‌شناختی‌ای است که این دو روش در آن تنفس می‌کنند. به طوری که این فاصله‌اندازی باعث می‌شود که بعضاً دانشجویان تصور کنند به لحاظ ماهیت با دو گونه روش مجزا روبرویم. فضا هنگامی که از اعتبار و پایایی و عینیت سخن گفته می‌شود بیشتر تیره و تار می‌شود و انبوه انتشارات دانشگاهی و عمومی روش‌های کیفی از دهه ۱۹۸۰ به بعد باعث پررنگ‌تر شدن این ابهام شده است. در این مقاله تلاش می‌شود تا گفتگویی میان دو گونه روش کمی و کیفی برقرار شود تا هم از آشوب معرفت‌شناختی‌ای که مدافعان طبیعت‌گرای روش کیفی تصویر کرده‌اند فاصله بگیریم و هم درگیر عددپرستی و خام‌اندیشی مضمر در برخی رویکردهای کمی نشویم.

کلیدواژه‌ها: روش کیفی، روش کمی، فلسفه روش، عینیت، ذهنیت.

۱. استادیار دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران.

نسبت فرد، جامعه و تاریخ از منظر متفکرین مسلمان و غربی با تأکید بر آراء مرتضی مطهری، منیرالدین حسینی و امیل دورکیم

محمدرضا قائمی نیک^۱، محمد متقیان^۲

چکیده

در قرن نوزدهم با ظهور جامعه‌شناسی در غرب، چالشی میان فرد (به‌مثابه سوژه انسانی مدرن) و واقعیت جامعه (به‌مثابه ساختاری مستقل از مجموع افراد) شکل گرفت. امیل دورکیم، یکی از جامعه‌شناسان کلاسیکی است که این مسئله را با نقد سوژه کانتی با تکیه بر صور بنیادین حیات دینی توضیح داد. در سنت اسلامی، استاد مطهری با نقد نگاه دورکیم، بر اساس اصالت وجود، قائل به اصالت توأمان فرد و جامعه و نیز تاریخ شد. در این مقاله علاوه بر مرور این نقد و بررسی‌ها، مسئله فوق را از منظر استاد سیدمنیرالدین حسینی هاشمی نیز بررسی کرده‌ایم. در نظر استاد حسینی، فلسفه تاریخ مقدم بر فلسفه جامعه است. تاریخ صیوررتی دارد که تعیین مکان‌مند آن در جامعه است. این صیوررت نیز مبتنی بر اندیشه فلسفی نظام فاعلیت، بر محوریت انسان صورت می‌گیرد و مراد از انسان، انسان کامل است که حرکت و رشد او تاریخ را رقم می‌زند و جوامع انسانی نیز در نسبتی که با محور تاریخ پیدا می‌کنند، شکل می‌گیرد و هر فردی در نسبت با تاریخ کل، وارد جامعه

۱. نویسنده مسئول و استادیار گروه علوم اجتماعی دانشگاه علوم اسلامی رضوی.

۲. عضو هیئت علمی فرهنگستان علوم اسلامی قم.

متناسب خود می شود. پس نه فردیت انسان انکار می گردد و نه حقیقی بودن جامعه و تاریخ.

کلیدواژه ها: فرد، جامعه، تاریخ، دورکیم، شهید مطهری، منیرالدین حسینی الهاشمی.

تفسیر حکمت اسلامی از رابطه معنا، انسان و جامعه در نظریه اجتماعی

محمد رضا روحانی^۱

چکیده

رابطه معنا با انسان و جامعه جزو مهم‌ترین دغدغه‌های فلسفه و علوم اجتماعی به‌شمار می‌رود، چه اینکه منطق علوم اجتماعی فارغ از رویکرد کلاسیک (اثباتی)، امروزه نوعی گرایش به‌سوی نظریه‌های کلان اجتماعی را نشان می‌دهد که علاوه بر اینکه نمایانگر فلسفی شدن جامعه‌شناسی است، کارکردش نیز معقول کردن جهان اجتماعی یا به تعبیری معنادار ساختن رابطه انسان و جامعه می‌باشد. بدین وصف سوژگی علی‌رغم ظرفیتی که در علوم اجتماعی بطور عام داشته و افق‌های مهمی را در سنت‌های نظری پدیدار ساخته اما با اکتفاء به عقل جزئی و تجربی در میانه دوآلیته فلسفه غرب گرفتار آمده و بالمآل در سیر تطور نظریه‌های اجتماعی نتیجه‌ای جز تصلب بی‌روح معنا و تزلزل سطحی معنا در رابطه با انسان و جامعه به دنبال نداشته است. براین مبنا انسانی که بواسطه سوژگی خود، جهان را استعلایی می‌نگریست، در بستر عواملی چون سنت، فرهنگ، گفتمان، اساطیر و... چنان از معنا زدوده شد که توگویی زاده این عوامل است و اینها نه فقط به فعل او بلکه به خود او نیز معنا می‌دهند. اما حکمت اسلامی از سقف عقلانیت موجود با اتصال به وجود فراتر رفته و این معناداری در رابطه انسان و جامعه را در دیالکتیک تاریخ

۱. عضو هیئت علمی گروه فرهنگ و تمدن دانشگاه امام صادق (علیه‌السلام).

معنوی و تاریخ تجربی و در سیر علل طولی و وسائط الهی تبیین می نماید. از این حیث معانی از سویی به علت اعدادی بواسطه اراده و اختیار در صورت افعال اعتباری انسان و از سوی دیگر به علت فاعلی بواسطه مشیت الهی در صورت قوه ناطقه (فطرت الهی) تحقق می یابد. لذا براساس عوالم سه گانه معانی، امر و خلق، در انسان معانی عقلی و فطری به تفصیل در معانی مثالی تنزل یافته و پس از آن به ادراک حسی پیوند می خورد و این ادراک جزئی و همی لحظه به لحظه منجر به معنایابی انسان در جامعه در قالب اعتبارات اجتماعی می شود.

کلیدواژه ها: اعتباریات، جهان اجتماعی، حکمت اسلامی، فطرت، معنا و انسان، نظریه اجتماعی.

تبیینی نوین از انواع کنش عقلی بر اساس الگوی «اسفار اربعه» و استفاده از این الگو در فلسفه علوم اجتماعی

ابراهیم خانی^۱

چکیده

در این مقاله تلاش شده است تا با استفاده از روش دلالت پژوهشی، کارآمدی الگوی «اسفار اربعه» به عنوان یک الگوی روشی نوین در فلسفه معرفت و فلسفه علوم اجتماعی نمایش داده شود. به منظور تحقق این هدف پس از روشن کردن معنای اسفار اربعه در عرفان اسلامی، در گام اول اثبات شده است که «اسفار اربعه» یک الگوی فراگیر شناختی است و منحصر در مباحث سلوکی و عرفانی نیست. برای تحقق این گام با تشریح و نقد انواع کنش‌های عقلانیت، نشان داده شده است که به ترتیب انواع کنش‌های عقل تحلیلی، ذات‌یاب، کلی‌یاب، توصیفی و ترکیبی با مراحل چهارگانه اسفار اربعه مطابقت روشی دارند و در نتیجه می‌توان از الگوی «اسفار اربعه اندیشه» به عنوان یک نظریه نوین در حوزه مباحث معرفت‌شناسی یاد نمود. پس از تحقق این گام، برای نشان داده کارآمدی این الگو در حوزه فلسفه علوم اجتماعی، به بازخوانی برخی از مشهورترین نظریات جامعه‌شناسی در قالب سفرهای چهارگانه این الگو پرداخته شده است و در پایان به مزیت‌های استفاده از این الگو در حوزه فلسفه علوم اجتماعی اشاره شده است.

کلیدواژه‌ها: اسفار اربعه، کنش‌های عقلی، اسفار اربعه اندیشه، فلسفه علوم اجتماعی، معرفت‌شناسی.

۱. عضو هیئت علمی دانشگاه امام صادق (علیه‌السلام).

اصول سنجش اسلامیت دانش در حوزه علوم انسانی

مصطفی بخرد^۱، محمدتقی بخرد^۲

چکیده

هر دانشی بر اساس اصولی استوار است که پرتوافکن بر کلیه اجزاء آن می باشد. این مقاله ضمن معرفی مبانی و اصول حاکم بر علوم انسانی اسلامی ادله اثبات آن را نیز در خود خواهد داشت. این تحقیق اسنادی است و با مراجعه به متون موجود اسلامی صورت خواهد گرفت. اصل وحدت گرایی در پرتوعدم تقدم بر خدا و رسول؛ و هدایت طلبی در پرتو اعتقاد به نبوت؛ و آخرت گرایی در پرتو اعتقاد به معاد و عدالت خواهی در پرتو اعتقاد به عدل اسلامی و ولایت پذیری در پرتو اعتقاد به امامت و جریان ولایت الله؛ می تواند چراغ راهی برای محقق مسلمان باشد که با محك آن در تمامی حوزه های علمی بخصوص علوم انسانی؛ اسلامیت را به سنجش بنشینند و علوم انسانی را اسلامی و مطهر کند. این اصول خود از مبانی معرفت شناسی و هستی شناسی و انسان شناسی و ارزش شناسی در علم کلام و فلسفه اسلامی منشأ می گیرند. مراعات این اصول در تمامی رشته های علوم انسانی شرط اسلامیت آن رشته علمی محسوب می شود نتیجه آنکه شرط اسلامیت يك حقیقت علمی تحقق هر پنج اصل ذکر شده بطور يك جاست. هر يك از اصول

۱. مدرس و عضو پژوهشکده تحول و ارتقاء علوم انسانی دانشگاه شیراز.

۲. دانشجوی دکتری جامعه شناسی سیاسی دانشگاه آزاد اسلامی.

خود دارای مبانی استدلالی قابل دفاع است که می تواند اصالت خود را در داوری به اثبات بنشیند.

کلیدواژه‌ها: وحدت گرایی، هدایت طلبی، دنیا-آخرت خواهی، عدالت طلبی، ولایت پذیری، اسلامیت دانش، علوم انسانی اسلامی.

روش‌شناسی پارادایم تفسیرگرایی

مهدی حسین‌زاده یزدی^۱، سید محسن ملاباشی^۲

چکیده

هر علمی در بستری فلسفی و اجتماعی شکل می‌گیرد؛ اما برخی بدون توجه به این نکته مهم، جامعه‌شناسی را دستاوردی بشری در نظر می‌گیرند و به‌جای انطباق آن با جامعه و فرهنگ خود، موضوعات و مسائل جامعه خود را با آن سازگار می‌کنند. این مواجهه را می‌توان در ورود نظریه‌های جامعه‌شناسی توسعه به کشورهای در حال توسعه مشاهده کرد. یکی از علل این نوع مواجهه، بی‌توجهی به فلسفه علوم اجتماعی و به تبع آن، نادیده گرفتن پیش‌فرض‌های پارادایمی نظریه‌ها و روش‌ها و پژوهش‌های جامعه‌شناختی است. یکی از پیامدهای این فهم نادقیق از جامعه‌شناسی، فاصله گرفتن پژوهش‌های اجتماعی از چهارچوب‌های پارادایمی است که ذیل آن انجام می‌شود و انجام پژوهش‌ها بدون توجه به فلسفه و هدف آن است. یکی از راهکارهای مقابله با این مسئله، نقد روش‌شناختی مبتنی بر پارادایمی است که پژوهش ذیل آن انجام شده است. برای دست‌یافتن به این هدف، به شاخص‌هایی روش‌شناختی نیاز است و در این مقاله در پی بیان شاخص‌های روش‌شناختی در پارادایم تفسیرگرایی هستیم؛ البته دست‌یافتن به این شاخص‌ها در این پارادایم با دشواری‌هایی مواجه است: ۱. ابتنای پارادایم تفسیرگرایی بر سنت‌های

۱. استادیار گروه علوم اجتماعی اسلامی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران.

۲. دانشجوی دکتری دانش اجتماعی مسلمین، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران.

فلسفی گوناگون؛ ۲. ابتدای این پارادایم بر سنت ایدئالیسم آلمانی و فلسفه قاره‌ای؛ ۳. روش‌های گوناگون در پژوهش‌های تفسیری؛ ۴. تعاریف سلبی از روش تفسیری در نسبت با روش اثباتی؛ ۵. فقدان رویکرد واحد درباره هدف پژوهش در پژوهش‌های تفسیری. به دلیل تنوع رویکردها در پارادایم تفسیرگرایی درباره هدف پژوهش، ابتدا هر پژوهشگری باید رویکردی برگزیند و به ملزومات آن پایبند باشد؛ اما در مجموع، می‌توان سه شاخص بنیادین روش‌شناختی برای هر پژوهش ذیل پارادایم تفسیرگرایی مطرح کرد: ۱. کل‌گرایی؛ ۲. عمق؛ ۳. تبیین.

کلیدواژه‌ها: روش‌شناسی، پارادایم، تفسیرگرایی، فلسفه علوم اجتماعی.

بازخوانی متدولوژی شناسی «دین شناسی» شریعتی

سید جواد میری^۱

چکیده

در این مقاله رویکرد «روش‌شناسی شریعتی» در حوزه مطالعات دین پژوهی از زاویه علوم انسانی مورد نقد و بررسی قرار گرفته است. مولف در این مقاله تلاش نموده است، این پرسش را مطرح و دنبال کند که نگاه متدولوژیک شریعتی به مقوله دین پژوهی بر چه اساس و مبنایی می باشد. سپس برای راستی آزمایی رویکرد شریعتی در مطالعه جامعه شناختی ادیان مولف تلاش کرده است با خوانش انتقادی متدولوژی شریعتی را مورد کنکاش و واکاوی قرار دهد. البته سعی مولف این بوده است که بحث «روش‌شناسی» شریعتی و در «بستر علوم انسانی» را با اتکاء بر آثار شریعتی مورد بازبینی انتقادی قرار دهد.

کلیدواژه‌ها: دین پژوهی، روش شناسی، علوم انسانی، مطالعات ادیان، متدولوژی.

۱. دانشیار جامعه‌شناسی و مطالعات ادیان پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

ارائه برهانی نوین بر اصالت جامعه متکی بر قاعده «فناء عرفانی» بر اساس اندیشه علامه طباطبایی و خواجه نصیرالدین طوسی

ابراهیم خانی^۱

چکیده

در این مقاله با اتخاذ روش دلالت پژوهی و با تکیه بر یکی از مفاهیم محوری در عرفان اسلامی یعنی مقام فناء عرفانی، برهانی جدید برای اثبات اصالت جامعه ارائه شده است. دستاورد نخست این مقاله توجه دادن به این حقیقت است که مقام فناء عرفانی به غیر از مصادیق ناظر به سلوک عرفانی در متن افعال اجتماعی نیز مصادیق قابل توجهی دارد و طبق بیان علامه طباطبایی در متن هر اطاعتی نوعی فناء مطیع در مطاع مستتر است. پس از اثبات این مطلب، این حقیقت به عنوان مقدمه برهانی جدید برای اثبات اصالت جامعه مورد استفاده قرار گرفته است و نشان داده شده که عمل اجتماعی و حب و بغض‌های مستتر در آن، ظرفی برای تحقق و بروز مقام فناء عرفانی به صورت جمعی است و در نتیجه افراد جامعه در قالب کنش‌های اجتماعی در حال طی نمودن مراحل فناء عرفانی و در نهایت متحد شدن در تعیین کمال مطلوب با یکدیگر هستند و این حقیقت را به صورت انضمامی در متن بسیاری از رفتارهای اجتماعی نظیر انواع اجتماعات ورزشی، دینی، هنری و ... می‌توان رصد نمود. حقیقتی که اشاراتی به آن را می‌توان در آثار خواجه نصیرالدین طوسی مشاهده نمود و نشان داد او نیز چنین فهمی از نحوه اتحاد افراد جامعه داشته

۱. عضو هیئت علمی دانشگاه امام صادق (علیه‌السلام).

است و در پایان به مزیت‌های این برهان در قبال سایر ادله اثبات اصالت جامعه پرداخته شده است.

کلید واژه‌ها: اصالت جامعه، فناء عرفانی، فلسفه علوم اجتماعی، اتحاد وجودی، محبت.

از «هستی‌شناسی اجتماعی» تا فلسفه علوم اجتماعی بررسی تفاوت و نسبت هستی‌شناسی اجتماعی با فلسفه و فلسفه علوم اجتماعی و راهکار احیای آن در میان علوم^۱

ابراهیم خانی^۱

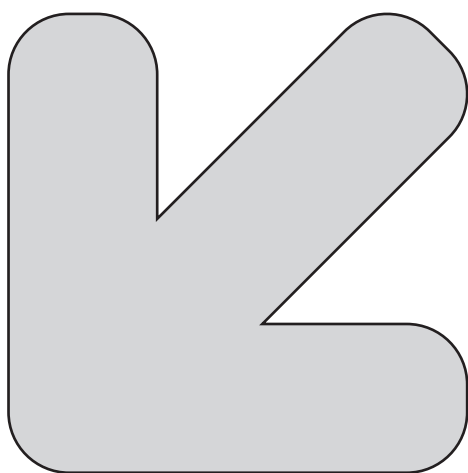
چکیده

در این مقاله به تفصیل تبیین شده است که «هستی‌شناسی اجتماعی» با وجود ارتباط تنگاتنگ با فلسفه‌الاجتماع، فلسفه‌علوم اجتماعی و فلسفه، با همه آنها فرق می‌کند و در عین حال مهمترین پل ارتباطی میان مباحث فلسفی با علوم اجتماعی است. به این منظور تعریف و تحلیل دقیقی از روش و مسائل «هستی‌شناسی اجتماعی» و نسبت آن با علم فلسفه و فلسفه‌علوم اجتماعی ارائه شده است. همچنین برای نشان دادن اهمیت این موضوع توضیح داده شده است که هر نظریه اجتماعی دانسته یا نادانسته متکی بر تلقی خاصی از هستی‌شناسی اجتماعی است ولی در عین حال چالش‌های بنیادین فلسفی در دنیای غرب باعث فقر و ابهام بنیادین مباحث هستی‌شناسی اجتماعی شده است و این امر ثمرات خود را در علوم اجتماعی ظاهر کرده است. اما در سنت علم اسلامی به دلیل عدم وجود چالش‌های بنیادین فلسفی می‌توان به تقریر بسیار کامل‌تری از هستی‌شناسی اجتماعی دست یافت و بر اساس آن فلسفه‌علم اجتماعی اسلامی را به لحاظ روشی بنا نهاد. در این راستا به برخی از

۱. عضو هیئت علمی دانشگاه امام صادق (علیه‌السلام).

علل عدم فعلیت ظرفیت مباحث هستی‌شناسی اجتماعی در میان حکمای مسلمان اشاره شده است و در عین حال نشان داده شده که با پیگیری تفصیلی برخی از نظریات حکمای مسلمان می‌توان این ظرفیت را در میان مباحث فلسفی به فعلیت کامل رساند و ثمرات آن را در علوم اجتماعی پیگیری نمود.

کلیدواژه‌ها: هستی‌شناسی اجتماعی، فلسفه علوم اجتماعی، فلسفه اسلامی، فلسفه الاجتماع، علوم اجتماعی.

**کمیسیون تخصصی
روان شناسی اسلامی**

ارائه مدل مفهومی پیمان شکنی زناشویی بر اساس اندیشه اسلامی و طراحی بسته درمانی آن

محمد زارعی توپخانه^۱، مسعود جان‌بزرگی^۲، کاظم رسول‌زاده طباطبائی^۳،
سید محمد غروی راد^۴

چکیده

پژوهش حاضر با هدف ارائه مدل مفهومی پیمان شکنی زناشویی بر اساس اندیشه اسلامی و طراحی بسته درمانی آن صورت پذیرفت. جامعه پژوهش منابع معتبر اسلامی شامل قرآن و روایات پیامبر (ص) و اهل بیت (ع) است که منابع روایی با معیار درجه‌بندی کتب روایی مورد ملاحظه قرار گرفت. در این پژوهش از روش تحلیل محتوای کیفی استفاده گردید. بر اساس یافته‌های حاصل از تحلیل متون دینی (قرآن و روایات)، برای پیمان شکنی زناشویی ۳۳ عامل به دست آمد که ۱۵ عامل فردی و ۱۸ عامل ارتباطی می‌باشد و مدل مفهومی در چهار بخش طراحی گردید: بخش آماده‌سازی، بخش متمرکز بر فرد آسیب دیده، بخش متمرکز بر فرد پیمان شکن، بخش متمرکز بر رابطه زوجین. بر این اساس، بسته درمانی برای پیمان شکنی زناشویی طراحی گردید که ابعاد مختلف فرد و رابطه را در نظر می‌گیرد. این درمان در قالب ۱۳ جلسه و در ۴ بخش طراحی گردید که دو جلسه اول فنون

۱. استادیار گروه خانواده پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.

۲. استاد تمام گروه روانشناسی پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.

۳. دانشیار دانشگاه فردوسی.

۴. عضو هیئت علمی گروه روان‌شناسی پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.

آماده‌سازی، دو جلسه دوم فنون مربوط به زوج آسیب‌دیده، یک جلسه فنون مربوط به زوج پیمان شکن و ۸ جلسه فنون مربوط به رابطه است. **کلیدواژه‌ها:** پیمان شکنی زناشویی، خیانت، مدل و بسته اسلامی.

نظریه‌ای در کاربست پژوهش عینی و تجربی در روانشناسی اسلامی (روش پژوهش تلفیقی)

سید علی مرعشی^۱

چکیده

این مقاله از نوع مقالات «روش‌شناختی» است که در آن چهارچوب نظری نظام مند و شفاف برای تلفیق استنباط اجتهادی گزاره‌های علمی از قرآن و حدیث، با روشهای بررسی عینی، تجربی و میدانی، برای ارزیابی کاربردی این‌گونه استنباطات ارائه شده است. همچنین انتقاداتی که به روش تحقیق تلفیقی (نقلی عقلی تجربی) وارد شده مورد بررسی قرار گرفته و بدان‌ها پاسخی منظم داده شده است. در این مقاله به عنوان زمینه بحث، به اجمال رابطه علم با عقاید و ارزشها؛ و امکان، ضرورت و ماهیت علم دینی منجمله روانشناسی اسلامی مورد بررسی قرار گرفته است.

به عنوان نتیجه، نشان داده شد که تفاوت «معارف روان‌شناسانه اسلام» با «علم روانشناسی اسلامی» به عنوان بخشهای تجربه ناپذیر و تجربه پذیر در گزاره‌های دینی چیست. همچنین نشان داده شد که در خلال روش تحقیق تلفیقی بر روی نمونه‌های انسانی، فرایند سازه‌پردازی، ساخت سنج، فرضیه‌سازی، آزمون فرضیه، نظریه پردازی، آزمون عینی مفاهیم نظریات، تهیه بسته‌های مداخله‌ای و درمانی و آزمون عینی این مداخلات قابل انجام است، تا شبکه‌ای از اطلاعات و دانش نظری و کاربردی به دست آید.

کلیدواژه‌ها: روش تحقیق تلفیقی، علم دینی، روان‌شناسی اسلامی، روش تجربی، عقل، وحی، تجربه.

۱. عضو هیئت علمی دانشگاه شهید چمران اهواز.

مدل چند وجهی اسلامی جهت شناسایی و درمان اختلالات روان‌شناختی: مورد مثال اختلال اضطراب منتشر

سید محمدرضا تقوی^۱

چکیده

علیرغم موفقیت‌های بسیاری که روان‌درمان‌گران بالینی در نیم قرن گذشته داشته‌اند شواهد نشان می‌دهد که رویکردهای رایج قادر نیستند تمام ابعاد یک اختلال را به‌طور هم‌زمان ملاحظه نمایند. همچنین، این رویکردها بخش‌های مهمی از واقعیت (که از آن به واقعیات غیب یاد می‌شود) را مورد غفلت قرار می‌دهند. پژوهش‌های قبلی نشان دادند که متغیرهای علوم انسانی رایج، کمتر از متغیرهای شناسایی شده اسلامی، قادر به تبیین و پیش‌بینی اختلالات روان‌شناختی هستند. بررسی‌ها نشان داد که ابتناء رویکردهای رایج بر منطق‌هایی است که عناصر لازم در تبیین پدیده‌های انسانی را به‌صورت بخشی در نظر می‌گیرند. مدل مختار یعنی مدل چند وجهی شناسایی و درمان اختلالات روان‌شناختی، ضمن نقد رویکردهای رایج، نشان می‌دهد که برای تبیین اختلالات روان‌شناختی باید تمام مولفه‌های یک اختلال به‌صورت کل (قیاسی) احصاء شده و در تعامل با مولفه‌های ادراکی محقق (منابع شناخت انسان) قرار گیرند. پژوهش حاضر، ضمن معرفی این مدل، که از ویژگی‌های انعطاف‌پذیری، جهان‌شمولی و جامعیت برخوردار است

۱. استاد و عضو مرکز تحول علوم انسانی دانشگاه شیراز.

زمینه را برای ورود متغیرهای دینی در خصوص اختلالات روان شناختی و مقایسه پذیری ادعاهای نظریه های مختلف فراهم می کند.

کلیدواژه‌ها: اختلالات روان شناختی، مدل چند وجهی، اختلال اضطراب منتشر، منابع شناخت انسان.

ساخت پرسش‌نامه عوامل آرامش‌زا- آرامش‌زدای خانواده براساس قرآن

سلمان نعمتی^۱، مسعود جان بزرگی^۲، محمد مهدی صفورایی پاریزی^۳

چکیده

پژوهش حاضر با هدف ساخت، اعتباریابی و رواسازی پرسشنامه عوامل آرامش‌زا- آرامش‌زدای خانواده براساس قرآن انجام شد. ابتدا عوامل آرامش‌زا- آرامش‌زدای خانواده براساس قرآن با روش تحلیل محتوا استخراج شد. موافقت ۹۷ و ۹۵ درصدی خبرگان، نسبت به عوامل و گویه‌ها روایی محتوای این پرسش‌نامه را نشان می‌دهد. ارزیابی روایی و پایایی پرسشنامه به روش پیمایشی با انتخاب نمونه در دسترس ۴۸۸ نفری انجام شد. در این پژوهش جهت بررسی روایی مقیاس، از روش تحلیل عاملی استفاده شد. یافته‌های بخش کمی پژوهش نشان داد که عوامل شناسایی شده بارعاملی بالا و معناداری دارند. در این میان عامل سلامت روانی- بیماری روانی با شاخص نیکویی برازش تعدیل شده (۰/۹۹)، موده-بی‌توجهی (۰/۹۶)، تدبیر معیشت-بی‌تدبیری در معیشت (۰/۹۷)، تأمین نیازهای اولیه-عدم تأمین نیازها (۰/۹۶)، لباس بودن همسران برای یکدیگر-لباس نبودن (۰/۹۶)، رحمت-غضب (۰/۹۱)، حسن معاشرت-سوء معاشرت (۰/۹)، ایمان-ضعف

۱. دکتری قرآن و روان‌شناسی جامعه المصطفی العالمیه.

۲. استاد پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.

۳. دانشیار جامعه المصطفی العالمیه.

در ایمان (۰/۹۱)، رشدیافتگی-رشدنیافتگی (۰/۹۱)، انس-اعراض (۰/۹) نقش و مرز شفاف و مشخص-ابهام و اغتشاش در نقش و مرز (۰/۸۵) به ترتیب بیشترین میزان برازش را نشان دادند و برای کل الگو این شاخص (۰/۹۱) بود. جهت بررسی پایایی پرسشنامه از روش همسانی درونی بوسیله آلفای کرونباخ استفاده شد. آلفای کرونباخ ۰/۹۸ به دست آمد. براساس یافته‌های پژوهش می‌توان گفت این پرسشنامه دارای روانی و پایانی بالا بوده و عوامل منسجمی از آن به دست می‌آید که می‌توان با کاربرد آن، عوامل آرامش‌زا-آرامش‌زدای خانواده را بر اساس قرآن مورد مطالعه قرار داد و در پژوهش‌های آتی و همچنین در تشخیص و درمان مسائل خانواده از آن استفاده کرد.

کلیدواژه‌ها: پرسش‌نامه، خانواده، عوامل آرامش‌زا خانواده، عوامل آرامش‌زدای خانواده، قرآن.

تدوین مدل فرآیندی خرد بر اساس منابع اسلامی: نظریه داده بنیاد

علی بیات^۱، حمید رفیعی هنر^۲، محمدرضا جهانگیرزاده^۳

چکیده

با وجود سابقه گسترده «خرد» در متون فلسفی و دینی، ورود آن به روان‌شناسی به چند دهه اخیر باز می‌گردد. از دهه ۱۹۷۰، پنج قلمرو از مطالعات روان‌شناختی این مفهوم شامل تعریف غیرتخصصی خرد؛ مفهوم‌سازی و سنجش؛ رشد و تحول؛ شکل‌پذیری؛ و بکارگیری خرد در متن زندگی شروع شد. هدف از این پژوهش، طراحی مدل فرآیندی خرد و خردورزی با تاکید بر آموزه‌های روایی و قرآنی از منابع اسلامی است. این تحقیق، به لحاظ هدف، بنیادی و به لحاظ رویکرد، کیفی-کمی و مشتمل بر دو روش کیفی از نوع داده بنیاد به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها و روش توصیفی زمینه‌یابی به منظور بررسی روایی محتوایی بود. ابتدا پژوهشی با عنوان «مدل مفهومی خرد» با تجزیه و تحلیل ۱۲ مفهوم دینی، در چهار مرحله کدگذاری بازاولیه، بازمتمرکز، محوری و انتخابی نشان داد خرد از ده مولفه مفهومی شامل علم، تمیز، پردازش ذهنی، مهار، اتقان در عمل، کیاست، فراست، بصیرت،

۱. دانشجوی دکتری روانشناسی عمومی پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.

۲. استادیار پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.

۳. استادیار گروه روان‌شناسی مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره).

فقاہت و تیزفہمی تشکیل شدہ است. سپس، روابط فرضی میان این مولفہ‌ها و فرآیند دست‌یابی بہ خردورزی بررسی شد. یافتہ‌ها نشان داد، روابط فرضی میان این دہ مولفہ در دو سطح «مقولہ‌های ہستہ‌ای» و «حوزہ‌های کنش‌وری» طبقہ‌بندی می‌شوند. بر این اساس، خرد در ہستہ، دارای سہ عنصر اساسی معرفت، مہار و اتقان است کہ در دو حوزہ درون‌فردی شامل کیاست و حوزہ برون‌فردی شامل فراست، بصیرت، فقاہت، فطانت و ذکاوت سامان می‌یابد. نتایج حاصل، طراحی مدل فرآیندی خردورزی بود کہ توسط ۶ کارشناس علوم اسلامی و روان‌شناسی مورد ارزیابی قرار گرفتہ و با استفادہ از «شاخص روایی محتوایی (CVI)» تحلیل و مطلوب ارزیابی شد.

کلیدواژہ‌ها: خرد، خردورزی، مدل فرآیندی، روان‌شناسی اسلامی، نظریہ دادہ بنیاد.

آسیب‌شناسی دروس بین‌رشته‌ای دین، مشاوره و روان‌شناسی: خلا‌ها و چشم‌اندازها

فاطمه جوادزاده شهشهانی^۱

چکیده

در گام دوم انقلاب اسلامی و در ایجاد تمدن نوین اسلامی، کلیدی‌ترین وظیفه برای جامعه‌ی علمی، اعم از حوزوی و دانشگاهی، ورود جدی و همه‌جانبه به بحث نظریه‌پردازی و تولید علوم اسلامی می‌باشد. یکی از زمینه‌های علمی و در عین حال کاربردی برای بهبود سلامت روان افراد جامعه، حوزه‌ی روان‌درمانی و مشاوره می‌باشد که متخصصین آن اغلب از دانشگاه‌ها برمی‌خیزند و نزدیک به صددرصد منابع درسی دانشجویان، کتاب‌ها و مقالات ترجمه شده از کشورهای غربی است. این پژوهش با توجه به لزوم تحوّل در دوره‌های آموزشی روان‌شناسان و مشاوران، به این پرسش می‌پردازد که دروس بین‌رشته‌ای دین، مشاوره و روان‌درمانی تا چه اندازه در تولید روان‌شناسی اسلامی مؤثر بوده‌اند؟ در این راستا خلا‌ها و کاستی‌های موجود در این دروس، از نظر سرفصل‌های مصوب و منابع درسی آن به طور اجمالی مورد بررسی و تحلیل قرار می‌گیرد. هم‌چنین در جهت ایجاد رغبت در اساتید و دانشجویان برای حرکت در مسیر تولید روان‌شناسی اسلامی، پیشنهاداتی برای بازنگری و تحوّل در محتوای دروس بین‌رشته‌ای ارائه شده است: اول، ارایه‌ی تاریخ شکل‌گیری علم دینی و منطق ایجاد روان‌شناسی اسلامی. دوم، آموزش روش

۱. استادیار گروه مشاوره، واحد خمینی شهر، دانشگاه آزاد اسلامی.

شناسی پژوهش در این زمینه. سوم، آموزش چگونگی استفاده از مبانی و گزاره‌های دینی در فرایند مشاوره و روان‌درمانی (ساخت بسته‌ها و سنجه‌های روان‌شناختی) با ذکر مثال از پژوهش‌های معتبر داخلی و خارجی. چهارم: طرح این مباحث از سطح ساده تا دشوار در همهی مقاطع تحصیلی مراکز آموزش عالی همراه با ارایه‌ی تکالیف عملی پژوهشی و نیز طرح مبانی نظریه‌پردازی در دوره‌های دکتری همهی گرایش‌های روان‌شناسی و مشاوره.

کلیدواژه‌ها: دین، اسلام، مشاوره، روان‌شناسی، آسیب‌شناسی، دروس بین رشته‌ای.

روان‌شناسی ارزش‌ها گونه‌شناسی روان‌شناختی شکل‌گیری نظام ارزش‌ها در آدمیان: با استنتاج از آیات قرآنی

عباسعلی شاملی^۱

چکیده

نویسنده این مقاله در پی پاسخ به آن دسته از پرسش‌های کلیدی است که هر گاه کسی در مورد منابع، خاستگاه و فرایند رسیدن به یک نظام ارزشی یا آفریدن آنها به کاوش می‌نشیند، این پرسش‌ها ذهن او را به خود مشغول می‌کند. واژه ارزش را ما چگونه معنا می‌کنیم؟ آیا ارزش‌ها مقوله‌های شخصی‌اند یا عمومی؟ آیا ارزش‌ها ذهنی و اعتباری‌اند یا واقعی و عینی؟ علاوه بر این، آیا ما ارزش‌ها را مفاهیمی مطلق در نظر می‌گیریم یا مفاهیم نسبی که در شرایط مختلف، فرهنگ‌ها، عصرها، ملت‌ها و یا بر اساس دخالت دیگر متغیرها متفاوت خواهد بود. آیا بین شکل‌گیری نظام ارزش‌ها و نظام باورها ارتباطی وجود دارد؟ علامه‌ی شهید سید محمد باقر صدر، یکی از متفکران بزرگ و معاصر مسلمان، از یک چشم انداز اسلامی به موضوع نظام‌سازی ارزشی و پرسش‌های پیرامون آن پرداخته است. او برای فرایند شکل‌گیری نظام ارزش‌های انسانی یک الگوی دسته‌بندی سه تایی را پیشنهاد می‌کند. نویسنده این نوشتار کوشیده است که با بازنگری الگوی پیشنهادی ایشان که برگرفته از برخی از آیات قرآنی است به توصیف و تحلیل روان‌شناختی فرایند شکل‌گیری

۱. دانشیار مدرسه اخلاق، تربیت و روان‌شناسی جامعه‌المصطفی العالمیه.

نظام ارزش ها در آدمیان پردازد. روش این پژوهش از یک سو توصیف و تحلیل اندیشه و یافته های شهید علامه سید محمدباقر صدر (اعلی الله مقامه) در باب شکل گیری نظام ارزش ها و از سوی دیگر استنطاق آموزه های قرآنی با طرح پرسش های ارزش شناختی از دانش تعلیم تربیت ارزش ها بوده است. بازخوانی با رویکرد روان شناختی اندیشه های صدری در باب شکل گیری نظام ارزش ها، پژوهشگر این نوشتار را به یافته های روان شناختی و تربیتی مهمی در باب چگونگی و روش های درونی سازی ارزش ها و برون سازی ضد ارزش ها رسانده است که شایسته است مورد تأمل ارباب اندیشه و قلم در این قلمرو قرار گیرد. نویسنده بر این باور است که این بازنگری و بازنویسی وی را به توسعه و عرضه روشی نو در روان شناسی ارزش و تعلیم و تربیت ارزش ها کشانده است که شهید علامه در فرایند قرآن پژوهی خود در این باب بدست می دهد.

کلیدواژه ها: ارزش، روان شناسی ارزش، آرمان، منابع ارزش ها، تعامل باورها و ارزش ها، دسته بندی نظام ارزش ها، آموزش و پرورش نبوی و ارزش ها.

بررسی روایی بسته آموزشی خودمهارگری اسلامی برای کاهش پرخاشگری نوجوانان

مجتبی یوسفی^۱، حمید رفیعی هنر^۲، عباس آینه‌چی^۳

چکیده

پژوهش حاضر با هدف تدوین بسته آموزشی برای کاهش پرخاشگری نوجوانان مبتنی بر خودمهارگری اسلامی و روایی‌سنجی آن انجام شده است. این پژوهش، از نوع پژوهش‌های کاربردی بوده که در آن از دو روش کیفی (توصیفی-تحلیلی) و کمی (پیمایشی) استفاده شده است. ابتدا، موضوع پرخاشگری بر اساس مدل و چرخه‌ی خودمهارگری اسلامی (رفیعی هنر، ۱۳۹۷)، مورد آسیب‌شناسی قرار گرفت؛ سپس، بر اساس مؤلفه‌های خودمهارگری اسلامی که مشتمل بر نه مؤلفه‌ی خودتوانمندشناسی، خودرابطه‌شناسی متعالی، خودنظارتگری، هدف‌شناسی متعالی، انگیزش مهار، مانع‌شناسی اهداف، مهار نفس، نظم‌دهی عمل، و تداوم مهار بود؛ بسته آموزشی-روان‌شناختی (شامل اهداف، محتوای آموزشی، تکنیک‌ها، فعالیت فردی) در ده جلسه، طراحی و تنظیم شد. در نهایت، روایی محتوایی بسته مذکور، توسط کارشناسان با استفاده از آماره‌های CVI و CVR مورد ارزیابی و تأیید قرار گرفت. نتیجه آن‌که، کارشناسان، ارتباط محتوای کلی جلسات بسته

۱. کارشناسی ارشد روان‌شناسی مثبت‌گرا مؤسسه اخلاق و تربیت قم

۲. استادیار پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.

۳. استادیار مرکز تحقیقات زن و خانواده.

آموزشی-روان‌شناختی با مؤلفه‌های مدل مفهومی خودمهارگری اسلامی را تأیید کرده‌اند ($CVI=1$). همچنین، اهداف هر جلسه را مرتبط با کاهش پرخاشگری نوجوانان دانسته ($CVI < 0.88$) و نهایتاً، در کنار تأیید ضمنی ارتباط تکنیک‌ها با تحقق اهداف جلسات؛ ضرورت تمام تکنیک‌های به کار رفته در هر جلسه برای کاهش پرخاشگری نوجوانان را به تأیید رسانده‌اند ($CVR=1$).

کلیدواژه‌ها: نوجوان، پرخاشگری، بسته آموزشی، خودمهارگری اسلامی، منابع اسلامی.

روش مدل‌یابی مفهومی از متون اسلامی: کاربست در یک نمونه مدل کامل روان‌شناختی

مسعود نورعلیزاده میانجی^۱

چکیده

ارزش هر روش و کارآیی آن را علاوه بر نظام‌مندی و مبتنی بر پایه‌های روش‌شناختی، واقعی و قابل اجرا بودنش تعیین می‌کند. این پژوهش به هدف بررسی قابلیت و کارآیی «روش مدل‌یابی مفهومی از متون اسلامی» انجام گرفت. بدین منظور، همه مراحل این روش، بر روی یک نمونه مدل کامل (میانجی تعدیل‌شده)، به صورت گام‌به‌گام اجرا و خلاصه نتایج آن گزارش گردید. برای انجام این پژوهش که از نوع «توسعه‌ای» و «کاربردی» و ماهیت آن اساساً «کیفی» است، به مقتضای هر مرحله از گردآوری و پردازش اطلاعات از «روش آسنادی» و «روش تحلیل محتوای کیفی متن» بهره گرفته شد. به کارگیری نرم‌افزار تحلیل داده‌های کیفی اطلس‌تی‌آی (AT-LAS.ti) بر دقت و قوت تجزیه و تحلیل‌ها داده‌ها و بسط مدل افزود.

«روش مدل‌یابی مفهومی از متون اسلامی» دارای فرایندی نظام‌مند متشکل از چهار مرحله و شش گام است. در مرحله اول، طی سه گام چهار سازه «خداآگاهی»، «خودآگاهی»، «رشدیافتگی»، «پذیرندگی» و «سلامت روانی» از متون اسلامی استخراج و مفهوم‌پردازی شد، و سپس شبکه‌های ارتباطی میان آنها به صورت مدل‌های احتمالی بسط و توسعه یافت. در مرحله دوم به شکل یک مدل ساختاری،

۱. استادیار گروه روان‌شناسی دانشگاه شاهد.

با میانجی‌گری «خودآگاهی» و «رشدیافتگی» و تعدیل‌کنندگی «پذیرندگی» صورت‌بندی شد. در مرحله سوم مدل، اعتباریابی و در نهایت در مرحله چهارم تبیین و تفسیر گردید. اجرای موفق این روش در عالی‌ترین سطح مدل‌یابی پیچیده، نشانگر کارایی آن بود. گزارش دقیق همه مراحل و گام‌ها و اعتبارسنجی نتایج بر اساس معیارهای اعتبارشناختی فهم صحیح از متون اسلامی و نیز روش‌های اعتباریابی کیفی، نشانگر قابلیت اعتماد و داوری، و نیز روایی و اعتبار پژوهش بود. در نتیجه، این روش می‌تواند در پژوهش‌های پیچیده مدل‌یابی مفهومی از متون اسلامی به کار رود و بر نتیجه‌بخشی پژوهش‌های علوم انسانی اسلامی بیافزاید.

کلیدواژه‌ها: روش، مدل‌یابی، مدل مفهومی، فهم متون اسلامی، قرآن و حدیث، علوم انسانی اسلامی، روان‌شناسی اسلامی.

مبانی فلسفی خانواده درمانگری اسلامی

محمد زارعی توپخانه^۱

چکیده

نظریه‌های خانواده درمانگری مانند دیگر نظریه‌های روان‌شناسی از مبانی فلسفی خاص خود بهره می‌برند. پژوهش حاضر با هدف بررسی مبانی فلسفی خانواده درمانگری (هستی‌شناسی، معرفت‌شناسی، انسان‌شناسی، ارزش‌شناسی و روش‌شناسی) از منظر آموزه‌های اسلامی صورت پذیرفته است. در این پژوهش از روش تحلیل محتوا استفاده شده است که کلمات، مفاهیم، واژه‌ها، مضامین، عبارات و جملات خاصی از درون یک متن یا مجموعه‌ای متون استخراج، بررسی، توصیف و تبیین می‌شود. یافته‌ها گویای این مطلب است که از دیدگاه اسلامی خاستگاه فطری خانواده، الگوی کلی، ارکان خانواده، سیستم چندوجهی خانواده، هستی‌شناسی خانواده با نگرش واقع‌گرایانه را نشان می‌دهند. در مبانی معرفت‌شناسی، حقیقی بودن و مطابق واقع بودن شناخت‌ها و ادراکات انسانی فی‌الجمله مورد پذیرش است. در مبانی انسان‌شناسی دوساحتی بودن انسان، اراده آزاد، نقش موثر محیط و تفاوت‌های جنسیتی برجسته است. پذیرش ارزش‌های متعالی در کنار ارزش‌های ذاتی، مبانی ارزش‌شناسی اسلام را متمایز می‌سازد. در مبانی روش‌شناسی روش ترکیبی کیفی و کمی مورد پذیرش است.

کلید واژه‌ها: مبانی فلسفی، خانواده درمانگری، اسلام.

۱. استادیار گروه خانواده پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.

بررسی صفت خودشیفتگی در منابع اسلامی

سید احمد شریف النسبی^۱، محمدصادق شجاعی^۲

چکیده

سال‌ها است که مفهوم خودشیفتگی یکی از مفاهیم پرکاربرد در مباحث است. صفت خودشیفتگی در روان‌شناسی با ویژگی‌هایی از قبیل خود بزرگ بینی، احساس بر حق بودن، انتظار مورد تحسین واقع شدن تخیلات مربوط به قدرت زیاد، حساسیت زیاد به انتقاد مشخص می‌شود. هدف این پژوهش بررسی صفت خودشیفتگی در منابع اسلامی است. سوال اساسی این پژوهش آن است که نشانه‌ها و عملکردهای ناشی از صفت خودشیفتگی در منابع اسلامی کدام‌اند؟ به این منظور با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی و با به کار بردن روش کتابخانه‌ای با رویکرد علمی-دینی مفهوم صفت خودشیفتگی را با استفاده از منابع اسلامی بررسی نمودیم. بعضی از دستاوردهای این پژوهش درباره صفات افراد خودشیفته عبارت بود از: الف) خودستایی فرد خودشیفته، ب) ادعای داشتن صفاتی که دیگران ندارند، ج) منت گذاشتن بر دیگران، د) نفی فضایل دیگران، ه) آستانه تحمل پایین و عدم انتقادپذیری و خود بزرگ بینی آنان.

کلیدواژه‌ها: خودشیفتگی، صفات، شخصیت، منابع اسلامی.

۱. دانش‌پژوه کارشناسی ارشد مؤسسه اخلاق و تربیت.

۲. نویسنده مسئول و استادیار جامعه المصطفی العالمیه.

بازنگاهی عمیق به مراحل سه‌گانه رشد و تربیت در روایات

احمد امامی راد^۱

چکیده

مراحل رشد و تربیت و خصوصاً مراحل سه‌گانه رشد و تربیت در اسلام مورد توجه خاص بوده، اما بررسی عمیق جامع کمتری در این زمینه به چشم می‌خورد که پژوهش حاضر با هدف استخراج مراحل سه‌گانه رشد و سؤالات مرتبط با آن، در صدد این امر بوده است و علاوه بر استخراج مراحل رشد و تربیت، به سؤالات و مسائل و فروعات کامل‌تری پرداخته است.

روش: این پژوهش با روش کیفی به اکتشاف مراحل تربیت با تحلیل مفهومی روایات مورد نظر پرداخته و به هفت سؤال مرتبط نیز پاسخ داده است.

یافته‌ها و نتیجه‌گیری: هفت روایت به سه مرحله در تربیت اشاره دارند. سنین مختلف در روایات به خاطر تفاوت افراد و فرهنگ‌ها بوده و قابلیت انعطاف را دارا می‌باشند. روایات اصول حاکم بر فرایند رشد و تربیت در دوره‌ها را مشخص ساخته و دوره اول: یاری کردن کودک و رفق و مدارا با او و عدم سخت‌گیری و شتاب در امور تربیتی و محوریت بازی؛ دوره دوم: آداب‌آموزی و تعلیم و تربیت؛ و در دوره سوم: استمرار تأدیب و نیز تعلیم حلال و حرام است. از اینرو، تأدیب و تربیت در تمام مراحل رشد جریان دارد و انحصار برخی خصوصیات برای دوره‌های ذکرشده مورد قبول نیست. در نظر گرفتن این اصول برای کلیه مربیان و برنامه‌ریزان است.

کلیدواژه‌ها: دوره‌های تربیت، بازی، رفق و مدارا، سید، صبی.

۱. استادیار پژوهشکده علوم اسلامی بنیاد پژوهش‌های آستان قدس رضوی.

نیازهای پژوهشی در قلمرو فقه و روان‌شناسی خانواده

امیر مهدیزاده^۱

چکیده

هدف پژوهش، دستیابی به نیازهای پژوهشی در گستره فقه و روان‌شناسی خانواده است. روش این پژوهش کیفی از نوع تحلیل محتوا است. جامعه آماری در بخش منابع اسنادی، کلیه منابع اسنادی در زمینه مناسبات فقه و روان‌شناسی خانواده، در بخش منابع انسانی کارشناسان شهر قم و در بخش منابع سازمانی، مراکز مشاوره با رویکرد دینی در شهر قم می‌باشد. نمونه آماری در بخش منابع انسانی، شامل ۲۰ نفر از کارشناسان، در بخش منابع اسنادی ۵۶ کتاب، مجله و پایان‌نامه و در بخش منابع سازمانی شامل ۷ مرکز پژوهشی و ۶ مرکز مشاوره می‌باشد که با روش نمونه‌گیری هدف‌مند انتخاب شدند. یافته‌های پژوهش شامل دستیابی به ۱۰۹ عنوان پژوهشی در حوزه مطالعاتی روان‌شناسی خانواده است. قلمرو خانواده درمانی با ۳۰ نیاز پژوهشی (۲۷/۵۲ درصد) بیشترین نیاز پژوهشی را به خود اختصاص داده است و پس از آن قلمرو آسیب‌شناسی خانواده با ۲۰ نیاز پژوهشی (۱۸/۱۸ درصد) و همچنین گرایش آسیب‌شناسی روانی نیز ۱۴ نیاز پژوهشی (۱۲/۸۴ درصد) در رتبه‌های بعد قرار دارند. همچنین کمترین نیاز پژوهشی را قلمرو انواع خانواده با ۳ نیاز و (۲/۷۲ درصد) و پس از آن قلمرو ساختار خانواده و قلمرو روابط جنسی با ۹ نیاز (۸/۱۸ درصد) به خود اختصاص داده‌اند. نتیجه آن که تفقه در حیطه سؤال‌های

۱. دانشجوی دکتری قرآن و روان‌شناسی، مجتمع آموزش عالی علوم انسانی، جامعة المصطفی العالمیه.

روان‌شناختی به ویژه در قلمروهای خانواده درمانی، آسیب‌شناسی خانواده و روابط اعضای خانواده ضروری است و با توجه به بررسی نسبتاً جامع و دقیق و برخورداری از روش‌شناسی علمی، استفاده از نیازهای پژوهشی در انتخاب موضوع پژوهش در حیطه مناسبات فقه و روان‌شناسی خانواده به پژوهشگران علاقمند توصیه می‌گردد. **کلیدواژه‌ها:** نیازسنجی پژوهشی، روان‌شناسی دینی، فقه، فقه روان‌شناسی، روان‌شناسی خانواده.

ساخت و هنجاریابی پرسشنامه مادر شایسته بر اساس منابع اسلامی

حسین الهی^۱، جعفر هوشیاری^۲

چکیده

پژوهش حاضر با هدف ساخت و هنجاریابی پرسشنامه مادر شایسته بر اساس منابع اسلامی سامان گرفت. برای دستیابی به هدف پژوهش؛ آیات و روایات مرتبط مورد بررسی قرار گرفت و مؤلفه‌ها و زیر مؤلفه‌های شایستگی مادر استخراج و بعد از اعتباریابی محتوایی، به روش استنباط دینی-روان‌شناختی تجزیه و تحلیل شد. جامعه آماری بخش کیفی آیات و روایات و جامعه آماری بخش کمی، مادران در دسترس استان تهران و قم بودند. بعد از تأیید روایی محتوایی مؤلفه‌ها و زیر مؤلفه‌ها، پرسشنامه اولیه آماده و بعد از تأیید روایی محتوایی گویه‌ها، بر روی نمونه‌هایی با حجم ۵۵، ۷۹، ۵۳۹ نفر برای ارزیابی روایی صوری، پایایی و روایی سازه اجرا شد. یافته‌های پژوهش نشان داد: الف) مادر باید در بُعد زیستی-روانی، شناختی، عاطفی و رفتاری دارای ویژگی‌ها و مؤلفه‌هایی باشد؛ ب) هر کدام از این مؤلفه‌ها دارای زیر مؤلفه‌هایی هستند. زیر مؤلفه‌های زیستی-روانی: سلامت جسمی و سلامت روانی، زیر مؤلفه‌های شناختی: آمادگی شناختی برای مادر شدن و پذیرش نقش مادری، زیر مؤلفه‌های عاطفی: پذیرش قلبی فرزند، دلسوزی نسبت به فرزند و

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد روان‌شناسی شخصیت، مجتمع آموزش عالی علوم انسانی، جامعه المصطفی العالمیه.

۲. نویسنده مسئول و استادیار گروه روان‌شناسی، مجتمع آموزش عالی علوم انسانی، جامعه المصطفی العالمیه.

صبوری، زیرمؤلفه‌های رفتاری: محبت کردن به فرزند، حضور فعال در کنار فرزند، مدارا کردن با فرزند، پاسخ‌گو بودن، تربیت صحیح فرزند، راستگویی، هماهنگی با همسر و عدالت در نقش مادری. ج) پایایی پرسشنامه با روش آلفای کرونباخ برای کل پرسشنامه ۹۵/۰ بود؛ د) نتایج تحلیل عاملی نشان داد پرسشنامه از روایی سازه مطلوبی برخوردار است؛ ه) ارزیابی پرسشنامه با پایایی و روایی مطلوب نشان داد که این ابزار دارای عوامل زیربنایی برای سنجش ویژگی‌های مادر شایسته است و می‌توان از آن در سنجش ویژگی‌های مادر شایسته استفاده کرد.

کلیدواژه‌ها: مادر شایسته، پرسشنامه، ویژگی‌های روان‌سنجی، اسلام و روان‌شناسی.

ساخت و اعتباریابی پرسشنامه عامل شخصیتی باوجدان بودن بر اساس منابع اسلامی

اسماعیل رادمنش^۱، جعفر هوشیاری^۲

چکیده

پژوهش حاضر با هدف تبیین عامل شخصیتی باوجدان بودن در منابع اسلامی و روانشناسی و ساخت پرسشنامه آن بر اساس منابع اسلامی سامان گرفت. برای دستیابی به اهداف پژوهش؛ آیات و روایات مرتبط با مؤلفه‌ها و زیر مؤلفه‌ها استخراج، دسته‌بندی و بعد از اعتباریابی محتوایی، به روش اجتهاد دینی-روان‌شناختی تجزیه و تحلیل شد. جامعه اسنادی بخش کیفی آیات و روایات معتبر و جامعه آماری بخش کمی خانم‌ها و آقایان از شهر قم که به روش در دسترس انتخاب شدند. بعد از تأیید روایی محتوایی مؤلفه‌ها و زیر مؤلفه‌ها توسط کارشناسان، پرسشنامه اولیه آماده و بعد از تأیید روایی محتوایی گویه‌ها در سه مرحله بر روی نمونه‌هایی با حجم ۵۰، ۷۵ و ۴۱۰ نفر برای ارزیابی روایی صوری، پایایی و روایی سازه اجرا شد. یافته‌های بخش کیفی نشان داد: الف) عامل شخصیتی باوجدان بودن دارای سه مؤلفه شناختی، عاطفی و کارکردی است؛ ب) دارای ۱۰ زیر مؤلفه است، زیر مؤلفه‌های شناختی: تفکر و تعقل، حقیقت‌جویی، خود محاسبه‌گری، پیامد اندیشی، زیر مؤلفه‌های عاطفی: رضامندی از عمل نیکو، پشیمانی از عمل ناشایسته و آرامش

۱. کارشناسی ارشد روانشناسی شخصیت، جامعه المصطفی العالمیه.

۲. استادیار گروه روان‌شناسی، مجتمع آموزش عالی علوم انسانی، جامعه المصطفی العالمیه.

خاطر، زیر مؤلفه های کارکردی: محکم کاری، مسئولیت پذیری و پشتکار. نتایج بخش کمی نشان داد: الف) پرسشنامه از ویژگی های روان سنجی مطلوبی برخوردار است؛ ب) پایایی با روش آلفای کرونباخ برای کل پرسشنامه ۰/۹۷. بود؛ ج) نتایج تحلیل عاملی نشان داد پرسشنامه از روایی سازه مطلوبی برخوردار است. ارزیابی پرسشنامه با پایایی و روایی مطلوب نشان داد که این ابزار دارای عوامل زیر بنایی برای سنجش عامل شخصیتی باوجدان بودن است.

کلید واژه‌ها: ساخت و هنجاریابی، عامل شخصیتی باوجدان بودن، منابع اسلامی.

مؤلفه‌های عامل شخصیتی باوجدان بودن بر اساس منابع اسلامی

اسماعیل رادمنش^۱، حسن تقیان^۲، جعفر هوشیاری^۳

چکیده

پژوهش حاضر با هدف تبیین مؤلفه‌های عامل شخصیتی باوجدان بودن بر اساس منابع اسلامی سامان گرفت. برای دستیابی به اهداف پژوهش؛ آیات و روایات مرتبط با مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌های عامل شخصیتی باوجدان بودن استخراج، دسته‌بندی و بعد از اعتباریابی محتوایی، به روش اجتهاد دینی-روان‌شناختی تجزیه و تحلیل شد. جامعه اسنادی بخش کیفی، آیات و روایات معتبر موجود در منابع روایی دست اول شیعه بود. بعد از استخراج مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌ها و مستندات آنها به منظور بررسی روایی محتوایی مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌ها فایل تهیه شده، در اختیار ۲۳ نفر از کارشناسان دارای تخصص روانشناسی و تحصیلات حوزوی قرار گرفت و بعد از جمع‌آوری نتایج و محاسبه CVI و CVI، ۳ مؤلفه و ۱۰ زیرمؤلفه تأیید شد. یافته‌های بخش کیفی نشان داد: الف) عامل شخصیتی باوجدان بودن دارای سه مؤلفه شناختی، عاطفی و کارکردی است؛ ب) عامل شخصیتی باوجدان بودن دارای ۱۰ زیرمؤلفه است، زیرمؤلفه‌های شناختی عبارتند از: تفکر و تعقل، حقیقت‌جویی

۱. کارشناسی ارشد روانشناسی شخصیت، جامعه‌المصطفی‌العالمیه.

۲. استادیار سنجش و آموزش، جامعه‌المصطفی‌العالمیه.

۳. نویسنده مسئول و استادیار گروه روان‌شناسی، مجتمع آموزش عالی علوم انسانی، جامعه‌المصطفی‌العالمیه.

و حقیقت گرایی، خود محاسبه گری، پیامد اندیشی، زیر مؤلفه های عاطفی عبارتند از: رضامندی از عمل نیکو، پشیمانی از عمل ناشایسته و آرامش خاطر، زیر مؤلفه های کارکردی (رفتاری) عبارتند از: اتقان در عمل یا محکم کاری، مسئولیت پذیری و پشتکار. رویکرد مبتنی بر آموزه های اسلامی، رویکرد روانشناختی را پوشش می دهد و علاوه بر آن حیطه های وسیع تری را هم در بر می گیرد که در رویکرد روانشناختی به آن اشاره نشده است.

کلیدواژه ها: شخصیت، عامل شخصیتی باوجدان بودن، مؤلفه، منابع اسلامی، روان شناسی.

تأثیر فرزندآوری در شادکامی مادران (کشف متغیرهای میانجی): پژوهش کیفی

سیدابوالفضل حسینی نسب^۱، حمید رفیعی هنر^۲

چکیده

مقدمه: داشتن فرزند یا فرزندآوری تأثیر بسزایی در شادکامی مادران دارد. البته قبل از رسیدن به شادکامی، تجربیات، شناخت‌ها و احساسات جدیدی در مادران شکل می‌گیرد که زمینه ایجاد یا افزایش شادکامی در مادران را بوجود می‌آورد. بنابراین پژوهش حاضر در صدد کشف این تجربیات، شناخت‌ها و احساساتی است که نقش میانجی را میان فرزنددار شدن و شادکامی ایفا می‌کنند.

روش: روش تحقیق حاضر، روش تحقیق کیفی، از نوع تحلیل مضمون (تحلیل تم) بود. جامعه پژوهش شامل مادرانی بودند که عضو پایگاه ایثار خواهران زنجان که دارای ۱ فرزند یا بیشتر بودند. نمونه‌ای متشکل از ۱۲ نفر که با روش مصاحبه در این پژوهش حضور داشتند. برای گردآوری داده‌ها از مصاحبه عمیق نیمه‌ساختاریافته و به منظور تحلیل داده‌ها از کدگذاری نظری اولیه و با استفاده از مقوله‌بندی این کدها استفاده شد.

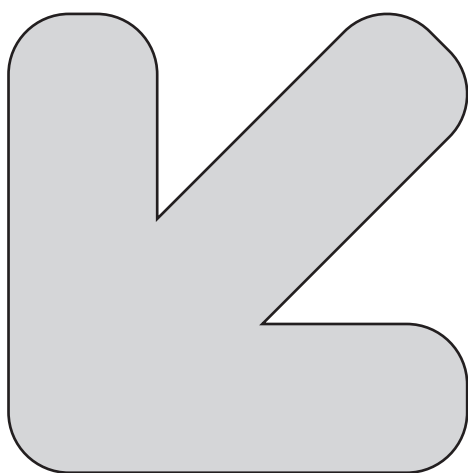
یافته‌ها: ۱. مقوله «احساس خوشایند فردی و اجتماعی مادر» دارای سه زیر مقوله (احساس مفید بودن با تولد فرزند و تربیت او، نگاه مثبت اجتماعی به مادر،

۱. دانشجوی دکتری روان‌شناسی خانواده مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره).

۲. استادیار پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.

آرامش روانی بوسیله تجربه مادر بودن؛ ۲. مقوله «تاثیرات مثبت روانی فرزند در زندگی مادر» دارای چهار زیر مقوله (بهبود روابط زوجین، خروج مادر از تنهایی، افزایش اعتماد به نفس و حرمت خود و از بین رفتن یکنواختی و سطحی نگری)؛ ۳. مقوله «افزایش امید و ایجاد فضای معنوی» دارای سه زیر مقوله (افزایش معنویت، احساس نزدیکی به خدا و امید به زندگی در آینده) و ۴. مقوله «مسئولیت پذیری نسبت به فرزند» دارای دو زیر مقوله (مسئولیت پذیری و برنامه ریزی بهتر و تغییر اولویت ها) شناسایی شد.

نتیجه گیری: نتایج نشان داد که بعد از فرزندار شدن، چهار مقوله نهایی که از نتایج مصاحبه ها بدست آمده، زمینه را برای ایجاد یا افزایش شادکامی در مادران به وجود آورده و نقش میانجی را بین فرزنددار شدن و رسیدن به شادکامی ایفا می کنند. **کلیدواژه ها:** فرزندآوری، شادکامی، مادران، مقوله ها.

**کمیسیون تخصصی
علوم سیاسی اسلامی**

قبض و بسط اختیارات کارگزاران نظام اسلامی بر اساس نظریه ولایت فقیه

سید کاظم سید باقری^۱

چکیده

بحث قبض و بسط اختیارات کارگزاران نظام اسلامی، یکی از مباحث چالش‌زا در چهار دهه پس از تشکیل نظام جمهوری اسلامی بوده است و بایسته است تا به عرصه‌های مختلف آن توجه شود، خاصه آن که این اختیارات با توجه به قرائت‌هایی که از نظریه ولایت فقیه ارائه می‌شود، متغیر است. این نوشته، به اختیارات کارگزاران نظام اسلامی بر اساس نظریه‌های دولت در خوانش ولایت مطلقه و ولایت مقیده فقیه می‌پردازد و در پاسخ، این امر برجسته شده است که باور به هر کدام از نظریه‌های ولایت مطلقه یا مقیده فقیه، انتصابی یا انتخابی دانستن او، باور به نقش نظارتی یا وکالتی فقیه، در اختیارات کارگزاران، تحول ایجاد می‌کند، لذا در ولایت مطلقه فقیه، کارگزاران دارای اختیاراتی نسبتاً گسترده مطابق با حدود الهی، عدالت و مصلحت نظام و جامعه اسلامی، هستند اما در غالب نظریه‌های ولایت مقیده، قبض و بسط اختیارات، وابسته به میزان اختیاراتی است که مردم به فقیه و کارگزاران واگذار می‌کنند که البته معمولاً محدود است. این مهم با توجه به روش اجتهادی به سرانجام رسیده است.

کلیدواژه‌ها: اختیارات کارگزاران، نظام اسلامی، ولایت مطلقه فقیه، ولایت مقیده فقیه، مصلحت.

۱. دانشیار گروه سیاست پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

دولت در اندیشه سیاسی امام موسی صدر

شریف لک زایی^۱

چکیده

پرسش اصلی مقاله حاضر این است که از منظر امام موسی صدر، دولت چه ویژگی‌هایی دارد که می‌تواند نقش پیش برنده جامعه را ایفا نماید؟ مدعا این است صدر در این زمینه یک نگاه جامع دارد و همزمان که وضعیت موجود دولت را نقد می‌کند به ارائه راه حل‌هایی می‌پردازد که در اثر آن دولت سامان بهتری می‌یابد و برای پیشرفت در جامعه نقش مهم‌تر و ایجابی‌تری ایفا می‌نماید. در توضیح مدعا می‌توانم به ایده اصلی و کلیدی صدر در لبنان اشاره نمایم و آن این که ایشان در میانه یک نظام سیاسی فرقه‌گرا و یک دولت سکولار در پی به وجود آوردن راه سومی است که بتواند با توجه به مشترکات دینی موجود در جامعه لبنان از حضور مؤثرتر دین در این جامعه دفاع نماید. درواقع صدر بر آن است که ارزش‌های دینی را در دولت جاری سازد که در اثر آن انسان متعالی خلق و هستی یابد و حیات اجتماعی او سرشار از ارزش‌های متعالی شود. ناگفته نماند که صدر دین اصیل را برای حضور در صحنه اجتماع و عرصه زیست جمعی و زندگی انسان می‌داند و از این رو از حضور اجتماعی دین دفاع می‌کند. دو مانع عمده در پیش روی صدر نظام سیاسی و اجتماعی فرقه‌گرایانه و مشی سکولار دولت و جامعه لبنان و غیبت دین و ارزش‌های دینی از صحنه اجتماعی است. صدر در دوره حضور بیست ساله خود در لبنان این

۱. دانشیار گروه فلسفه سیاسی، پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.

هر دو مسیر را نادرست تلقی کرده و بر راه سومی تأکید می‌کند. راه سوم بهره‌گیری از مشترکات ادیان در ساخت جامعه و حل مشکلات انسان است. بنابراین نگاه صدر به دولت نیز خارج از این وضعیت نیست. طرّحي که صدر پیش پای انسان قرار می‌دهد افزون بر ابتدای آن بر حضور اجتماعی دین، دولتی است که فارغ از مشکلات فرقه‌گرایانه و مصائب سکولاریسم باشد. وی نام چنین دولتی را «دولت آسمانی» می‌نامد که می‌تواند فراتر از نگاه و مشی نظام فرقه‌گرایانه و مشی و مرام سکولار به اداره یک جامعه متنوع بیندیشد و برای انسان چاره‌اندیشی نماید. در این مقاله به مباحث سلبی و ایجابی و ماهیت دولت و مناسبات سیاست با دین و دوگانۀ فرقه‌گرایی و سکولاریسم در بحث دولت اشاره می‌شود و مباحث امام صدر مورد تحلیل قرار می‌گیرد.

کلیدواژه‌ها: دولت، دین، سیاست، لبنان، فرقه‌گرایی، سکولاریسم، ساختار سیاسی، امام موسی صدر.

فرانهاد راهبردی کارگذاری دولت (در علم مدنی فارابی)

علیرضا صدرا^۱

چکیده

مسئله: فرانهاد راهبردی کارگذاری دولت در نظام سیاسی می باشد. در گفتمان؛ نگاه، نظریه و نظام علم و حکمت مدنی اسلامیت. پرسش اصلی: خاستگاه، جایگاه و نقش نیروی ریاست مدنی و نهاد دولت در نظام سیاسی چه می باشد؟ پرسش های فرعی: چرا؟ چیست؟ چگونه؟ پیش فرض: نیروی راهبری و نهاد دولت در نظام سیاسی، نیرو و نهادی در ردیف سایر نیروها و نهادهای مدنی؛ اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی نیست. فرانهاد راهبردی اجتماعی و سیاسی می باشد. راهنمایی و راهبری جامعه است. معماری فرابردی پیشرفت کشور می باشد. فرضیه: «دولت در حکمت مدنی، فرانهاد راهبردی فرابردی اجتماعی و سیاسی است». نتیجه: فرانهاد نهاد حکمروایی دولت (دارای شئون سه گانه): اول. مهندسی معماری (نهادسازی و نظام سازی) راهبردی می باشد. دوم. مدیریت (۱. بسیج؛ ۲. سازماندهی، ۳. پیشبرد و ۴. پایش) راهبردی است. سوم. (آسیب شناسی و) آسیب زدایی (و باز مهندسی مجدد، مکرر و مستمر) راهبردی بهینه و بسامان ملی می باشد. مراد نیرو و فرانهاد نهاد ریاست و راهبری سیاسی و مدیریت عمومی یا حکمروایی شایسته نظام سیاسی بایسته است. منظور دولت هادی، ولی و امام می باشد. هدف سیاست هدایت، ولایت و امامت است. دولت حداقلی سرمایه سالاری و سیاست عدم دخالت نمی باشد. دولت حداکثری و سیاست دخالت دولت سالاری سوسیالیستی نیز نیست.

۱. عضو هیئت علمی دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران.

روش شناسی: تحلیل متن و محتوایی اهم آثار و آراء حکمت متعالی مدنی فارابی،
خواجه نصیر تا صدرایی و سرانجام دولت ولایت فقیه امام خمینی (ره) می باشد.
کلیدواژه‌ها: دولت، نظام، سیاسی، نهاد، راهبردی، حکمت، مدنی.

الگوی دولت ایرانی اسلامی در آینه حجیت و کارآمدی

محمد علی سوادى^۱

چکیده

هر الگویی نیازمند به کلان نظریه ها و خرد نظریه های پشتیبان است تا در پرتو آن ها بتوان هم مسائل را شناخت و هم راه حل هایی مناسب برای آن مسائل ارائه داد. در نظام جمهوری اسلامی نیز ضعف کارآمدی مشهود (با وجود پیشرفت های بسیار چشمگیر در ساحت های گوناگون)، به لحاظ فقدان الگویی اجماع پذیر و کلان نظریه و خرد نظریه های کارآمدی دولت است. طراحی چنان الگو و پردازش چنان نظریه هایی وابسته به شناسایی و تبیین مبانی، مؤلفه ها و شاخص های آن هاست. عمده مبانی آن الگو و آن نظریه ها عبارت اند از: گونه های عدالت (سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، ...) در سطوح (فردی، اجتماعی و بین المللی)، اخلاق (به ویژه اخلاق سیاسی)، حکمت گرایی، عقلانیت و حیانی و و حیانیت عقلانی و عقلایی و پیشرفت گرایی (معنوی و مادی). از جمله مؤلفه های الگو و نظریه های دولت ایرانی-اسلامی کارآمد، رعایت عدالت و مصلحت، مردم سالاری واقعی، مردمی شدن امور و مشارکت همگانی، آزادی، معنویت فراگیر و پویا، ... است. نیز از جمله شاخص های چنان الگو و نظریه هایی، مشارکت حد اکثری، رعایت استحقاق ها و شایسته سالاری، انضباط اقتصادی، پاسخ گویی و

۱. مدرس جامعه المصطفی العالمیه.

شفافیت تمام عیار، برخورداری از اعتماد مردم، پیشرفت شتابان علم و فن آوری، انضباط فرهنگی، اجتماعی و سیاسی، آزادی، همبستگی ملی و همدلی، کرامت شهروند و عزت ملی، رعایت حقوق شهروندان، صداقت و وجدان کاری، رضایت از زندگی، معنویت گرایی، ... است.

کلیدواژه‌ها: الگوی دولت، ایرانی اسلامی، کارآمدی، حجیت، عقلانیت، وحيانيت، مشارکت همگانی.

جایگاه و نقش احزاب در توفیق و کارآمدی دولت در جمهوری اسلامی ایران

ابوالفضل غفاری^۱

چکیده

احزاب نقش مهمی در عرصه سیاسی و اجتماعی و تاثیرگذاری بر قدرت در نظام های مردم سالار دارند که امکان رقابت و مشارکت سیاسی مشروع و قانونمند را به وجود می آورند. احزاب سیاسی ملازم با مردم سالاری، حلقه مفقوده و واسطه بین مردم و کارگزاران و تصمیم گیران سیاسی بوده و می توانند باعث ارتقای کارآمدی کشورهای در حال توسعه باشند.

اگر چه تشکل های سیاسی مهمی از زمان مشروطه تا کنون وجود داشته اما درکل احزاب سیاسی نتوانستند نقش خود را ایفا کنند. اینکه احزاب بتوانند نقش و جایگاه شایسته را در کارآمد سازی دولت به دست آورند حائز اهمیت است. این مقاله؛ با استفاده از روش اسپریگنز در چهار مرحله به بررسی نقش و جایگاه احزاب در کارآمد سازی دولت پرداخته است؛ ۱- مشاهده بی نظمی و مشکل ۲- تشخیص علل آن ۳- بازسازی آرمانی جامعه و شرایط مطلوب ۴- ارائه راهکار برای رسیدن به شرایط مطلوب. مشکل در سطح نظری تصویری است که از حزب در ذهن اندیشمندان و مردم ایران شکل گرفته و عدم ایضاح مفهومی است و جایگاه تئوریک و عملی احزاب مورد توجه قرار نگرفته است. علل عمده در مورد نقش

۱. دکتری علوم سیاسی، دانشکده تاریخ و مطالعات سیاسی، دانشگاه باقرالعلوم (علیه السلام).

و جایگاه احزاب این است که نظام انتخابات در ایران به گونه ای طراحی شده که احزاب مستقل از نظام انتخاباتی هستند و این گسست باعث ایجاد معضل شده است همه می دانند حزب مهم است اما تصور می کنند سیستم سیاسی را به هم می ریزد. برای رفع این معضل باید تلاش شود احزاب به نظام انتخاباتی گره خورده و به سمت حزب محوری شفاف حرکت کند و انتخابات از نامزد محوری به کاندیدای حزبی تغییر یابد این امر باعث می شود که احزاب افراد کارشناس و دارای صلاحیت را معرفی کنند البته شرایط برابری سیاسی و آزادی سیاسی و رقابت سیاسی و انتخابات جدی و نظام انتخاباتی از ضروریات است.

کلیدواژه ها: احزاب و کارآمدی دولت، کارآمدی دولت، دولت در جمهوری اسلامی ایران.

نظریه دولت مطلوب از منظر علامه محمدحسین کاشف الغطاء

سیدجواد میرخلیلی^۱

چکیده

یکی از دغدغه های اساسی مورد توجه اندیشمندان و فیلسوفان سیاسی مسلمان، ترسیم دولت مطلوب بوده است. علامه محمدحسین کاشف الغطاء (۱۲۹۴- ۱۳۷۳ هجری قمری) نیز از آن دسته اندیشمندان برجسته ای به شمار می رود که بررسی نظریه دولت مطلوب مورد نظر وی می تواند حائز اهمیت باشد.

سؤال اصلی مقاله حاضر این است که نظریه دولت مطلوب در فلسفه سیاسی علامه محمدحسین کاشف الغطاء چیست؟ برای پاسخ به این سوال با استفاده از روش توصیفی- تحلیلی و مراجعه مستقیم به منابع دست اول بر جای مانده از این عالم مسلمان و شیعی، نظریه دولت مطلوب در فلسفه سیاسی وی بررسی خواهد شد. از جمله یافته ها و نتایج تحقیق، اینکه ترسیم نظریه دولت مطلوب در اندیشه کاشف الغطاء مبتنی بر بیان چند رکن اساسی؛ از جمله: جایگاه مردم در نظام سیاسی، شناخت ویژگیهای حاکم اسلامی و همچنین اهداف دولت اسلامی؛ از جمله عدالت اجتماعی است.

کلیدواژه ها: نظریه دولت، نظام سیاسی مطلوب، علامه محمدحسین کاشف الغطاء، ولایت فقیه، عدالت اجتماعی، مردم.

۱. استادیار گروه معارف و علوم انسانی دانشگاه صنعتی امیرکبیر (پلی تکنیک تهران).

دولت مطلوب بر مبنای دو قرائت از نظریه مردم‌سالاری دینی

سید محمدرضا مرندی^۱

چکیده

در یک نگاه کلی دو برداشت و قرائت از مفهوم مردم‌سالاری در میان نظریه پردازان مطرح است:

۱. مردم‌سالاری به عنوان شکل حکومت و روش حکومت داری؛ در این برداشت، مردم‌سالاری، خود، هدف نیست و مطلوبیت ذاتی ندارد بلکه ابزار و وسیله‌ای از برای یکی از امور ذیل است: «تحقق یا فعلیت حکومت»، «بقا و تداوم آن»، «ثبات حکومت و دوری آن از بحران»؛ «کارآمدی و کارایی حکومت» و «مشروعیت (مقبولیت) و حقانیت یافتن حکومت از منظر ناظر بیرونی»؛ بنابر این در مردم‌سالاری به عنوان روش، مطلوبیت مردم‌سالاری، به دلیل تبعات و پیامدهای آن است نه مطلوبیت ذاتی اش. لذا اگر بتوان پیامدها و فواید فوق را از طرقي غير از مردم‌سالاری - مثلاً دیکتاتوری مصلح - نیز محقق نمود در این صورت، دیگر مردم‌سالاری ضرورتاً مطلوبیت نخواهد داشت و می‌تواند کنار گذاشته شود.

۲. مردم‌سالاری به عنوان فلسفه و مبنای حکومت؛ در این برداشت، مردم‌سالاری، خود به تنهایی هدف یا یکی از اهداف حکومت می‌باشد که مطلوبیت و ارزش ذاتی داشته و موجب مشروعیت بخشیدن و حقانیت یافتن حکومت می‌گردد. در واقع مردم‌سالاری در این معنا، مبنای حکومت، تلقی می‌شود به گونه‌ای که اگر حکومتی

۱. عضو هیئت علمی گروه فقه سیاسی دانشگاه شهید بهشتی.

واجد آن نباشد مطلوب و مشروع نخواهد بود. برخی از صاحب نظران از این مرتبه از مردم سالاری و دموکراسی به «دموکراسی به مثابه یک جهان بینی یا به مثابه فلسفه و ارزش، یاد کرده اند.

این تقسیم بندی و دو قرائت از مردم سالاری، در خصوص مردم سالاری دینی نیز موضوعیت دارد. دیدگاه های علمای شیعه در خصوص دولت مطلوب در عصر غیبت که با نظریه مردم سالاری دینی هم تناسب داشته باشد به دو صورت کلی مطرح شده است:

الف) نظریه ای که مبنای مشروعیت دینی دولت را نصب از جانب خدا، پیامبر (ص) و ائمه معصومین علیهم السلام می داند. این دیدگاه و قرائت، به مردم سالاری به مثابه یک روش برای تحقق، بقا، ثبات، کارآمدی و مقبولیت دولت از منظر ناظر بیرونی می نگرد. در این دیدگاه، دولت مطلوب، دولتی است که صرفاً مشروعیت الهی داشته باشد و مقبولیت مردمی در مطلوبیت ذاتی آن نقشی ایفا نمی کند.

ب) نظریه ای که مبنای مشروعیت دینی دولت را الهی - مردمی می داند. مطابق این نظریه، امت اسلامی به دلیل ولایت و اختیاری که در چارچوب احکام شرع و شرایط و ویژگی هایی که شارع مقدس برای رهبر و حاکم اسلامی تعیین کرده - از جمله شرط فقاها و عدالت - دارای حق انتخاب است. این نظریه که از آن به «جمع» نیز یاد می شود بر آن است که مبنای مشروعیت نظام سیاسی دوگانه (خدا و مردم) است؛ و این دو مبنا را قابل جمع، بلکه لازم الجمع می داند. در این دیدگاه، مردم سالاری یک بعد مبنایی و ارزشی از دولت اسلامی است که بدون آن، اسلامیت نظام سیاسی تکمیل نمی شود و به عبارت دیگر، نظام سیاسی، مطلوب نمی گردد.

کلیدواژه ها: مردم سالاری دینی، دولت مطلوب، نصب، انتخاب، مردم سالاری به عنوان روش، مردم سالاری به عنوان مبنا.

چالش‌های دولت‌سازی در جمهوری اسلامی ایران و ظرفیت‌های حکمت سیاسی متعالیه

سید محمدهادی مقدسی^۱

چکیده

تأسیس جمهوری اسلامی در ایران، به ایجاد چالش‌های عملی و نظری در مسئله دولت‌سازی انجامید. تغییر ساخت دولت از نخست‌وزیری به ریاست‌جمهوری و دوگانه‌انگاری میان جمهوریت و اسلامیت، بیانگر نبود اجماع میان کارگزاران جمهوری اسلامی ایران بر یک دیدگاه بومی در باب دولت است. در دهه‌های پس از استقرار جمهوری اسلامی، پژوهش‌های کمتری پیرامون مسئله دولت از منظر فلسفی صورت گرفته است. امروزه، یکی از مکاتب فکری که مورد توجه ویژه اندیشمندان بومی قرار دارد، حکمت سیاسی متعالیه است. در این مقاله، چالش‌های دولت‌سازی در جمهوری اسلامی ایران در سه دسته چالش‌های شناختی، چالش‌های ساختاری و چالش‌های کارکردی تنظیم می‌شوند و سپس تلاش می‌شود تا با استفاده از حکمت سیاسی متعالیه برای این چالش‌ها پاسخ‌هایی استنتاج شود. دستاورد این مقاله آن است که آموزه‌های حکمت سیاسی متعالیه، از ظرفیت مناسبی برای سامان دادن به چالش‌های دولت‌سازی در جمهوری اسلامی ایران برخوردار است. چارچوب نظری دولت‌پژوهی در این مقاله، بر اساس نظریه اعتباریات علامه طباطبائی استوار گردیده است. درواقع، دولت را بایستی بر اساس نظام کلان واقعیت‌های اجتماعی از منظر حکمت متعالیه واکاوید. **کلیدواژه‌ها:** دولت، دولت‌سازی، جمهوری اسلامی ایران، حکمت سیاسی متعالیه، صدرالمآلهین شیرازی.

۱. دانشجوی دکتری اندیشه و افکار سیاسی مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره).

انواع کارگزاران قدرت در اندیشه سیاسی امام خمینی (ره)

رضا لک زایی^۱

چکیده

کارگزاران سیاسی برای زندگی شهروندان تصمیم می‌گیرند و در سعادت و شقاوت آنها گرچه نقش تعیین‌کننده ندارند، اما تأثیرگذار هستند؛ از این رو شناخت انواع کارگزاران قدرت بحثی مهم است؛ از سوی دیگر شناخت کارگزاران در شناخت انواع سیاست‌ها و سیاستمداران نقش اساسی و کلیدی دارد. مقاله حاضر این بحث را به عنوان مسئله مقاله از منظر فیلسوف بزرگ سیاسی معاصر، حضرت امام خمینی رحمت الله علیه بررسی و پاسخ آن را ارائه می‌کند (مسئله). بر اساس چارچوب نظری دو فطرت که متخذ از اندیشه امام خمینی رحمت الله علیه است (چارچوب نظری)، کارگزاران قدرت در دو مدل متعالی و متدانی طبقه‌بندی می‌شوند. کارگزاران قدرت متعالی در مدار صراط مستقیم در حرکت هستند و دارای وضعیتی جامع می‌باشند و تصمیمات آنها ابعاد دنیوی و اخروی، ظاهری و باطنی، جسمی و روحی، فردی و خانوادگی و اجتماعی آحاد افراد جامعه را پوشش می‌دهد. کارگزاران قدرت متدانی متکثر هستند و در سه طیف تک ساحتی، دوساحتی و سه ساحتی در سه وضعیت بسیط، پیچیده و بسیار پیچیده دسته‌بندی می‌شوند (یافته‌ها). بنابراین باید کارگزاران قدرت متعالی در رأس مناصب قدرت قرار بگیرند و از سوی مردم

۱. پژوهشگر پژوهشگاه علوم اسلامی امام صادق (علیه السلام).

انتخاب شوند (نتیجه). مقاله با روش استنباطی و با بهره‌گیری از نظریه دلالت مطابقی، تضمنی و التزامی که در دانش منطق و اصول فقه ارائه شده، سامان یافته است (روش).

کلیدواژه‌ها: کارگزاران قدرت متعالی، کارگزاران قدرت متمدانی، انواع کارگزاران، امام خمینی، نظام سیاسی اسلام.

درآمدی بر نظریه قدرت عاملیت جمعی در دانش علوم انسانی با تاکید به علوم سیاسی

مسعود پورفرد^۱

چکیده

امروزه یکی از دغدغه های مهم صاحب نظران ایرانی در قلمرو علوم انسانی در عرصه نظریه و تئوری ها، تدوین و تنسيق نظریه های بومی و کاربردی در این دانش می باشد. درآمدی بر نظریه عاملیت جمعی در زمره همین همدلی و همروی با دوستان دانش عرصه علوم انسانی است. بدین منظور مجامع علمی ایران در تلاشند با بهره گیری از رویکردها، روشها و ابزارهای جدید، کاربردی ترین و کارآمدترین این اهداف را محقق کنند. یکی از بومی ترین رویکردها و ابزارهایی که مجامع علمی ایران را اقناع خواهد کرد نظریه عاملیت جمعی میباشد. هدف از این ایده ارائه راه حل تئوریک و عملی بر اساس آموزه های اقتباس شده از فلاسفه حکمت متعالیه برای مسئله حکمرانی و کارآمدی است. در این پژوهش با روش ساختار-کارگزار البته با دخل و تصرفاتی در این روش عملیات تحقیق انجام شده است و به مطالعه مبانی نظری و کارهای پژوهشی و همچنین مصداق های عملیاتی و کاربردی عاملیت جمعی اشاره شده است. با مطالعه پژوهشها و تجربیات بدست آمده در حوزه عاملیت جمعی و مصداق کاربردی آن از جمله راهگشا بودن در مسئله حکمرانی و کارآمدی یک نظام مشخص میشود که عاملیت جمعی نقش موثری در

۱. دانشیار پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

کنترل، نظارت، کارآمدی و توانمندسازی خط مشی های یک نظام سیاسی دارد. در پایان نیز مشخص میشود که رویکرد نوین و جدید به نظریه عاملیت جمعی، مطمئن ترین، موفق ترین، ساده ترین، کم هزینه ترین سبک و شیوه برای افزایش کارآمدی دولت ها، افزایش تعامل مردم و نظام سیاسی و مشارکت عمومی و... است. **کلیدواژه ها:** عاملیت جمعی، حکمرانی جمعی، سیاست حکمت متعالیه، ساختار-کارگزار.

بررسی اصالت صلح یا اصالت جنگ در اسلام و تبیین نظریه اظهار دین حق

امیرحسین بان‌پور^۱

چکیده

شیوه تعامل با کفار اعم از مشرکین و اهل کتاب و پاسخ به این سؤال که آیا در روند گسترش دین اسلام اصالت در جنگ با کفار است یا اسلام قائل به اصالت صلح می‌باشد؛ از دیرباز محل بحث اندیشمندان دینی و اسلام پژوهان خصوصاً در قرن معاصر به دلیل تقابل تمدنی دو جبهه و گسترش فزاینده شبهات دینی بوده است.

پژوهش حاضر به منظور پاسخ به این مسئله با روش بررسی موضوع نحوه تعامل با کفار اعم از مشرکین و اهل کتاب در قرآن انجام شده است. به منظور دست یابی به اهداف پژوهش مجموع آیات قرآنی مرتبط با این موضوع و سیاق‌های آیات با توجه به فضای سخن و مقطع نزول سوره مورد بررسی قرار گرفته است.

نتیجه پژوهش حاکی از این است که اساساً دوگانه اصاله القتال یا اصاله الجهاد و اصاله الصلح دوگانه صحیحی نیست و قرآن کریم نه یک حکم ثابت و همیشگی بلکه با توجه به هر مقطع و اقتضائات و شرایط آن راهبرد ها و احکام متفاوتی در مورد موضوع بیان می‌کند و در شرایطی صلح و در شرایط دیگر قتال را تجویز می‌کند و هر دوی این دستورات خود تابعی از آرمان «اظهار دین حق» هستند.

کلیدواژه‌ها: تعامل با کفار، گسترش دین اسلام، نظریه اظهار دین حق، اصالت صلح، اصالت جنگ.

۱. طلبه سطح دو مدرسه علمیه مشکات، حوزه علمیه قم.

بررسی مؤلفه‌های ساختاری حکومت و دولت با رویکرد سیستمی در خطبه‌های نهج البلاغه (خطبه ۱۱۲ تا ۱۴۵)

مهتاب خیرالسادات محمدآبادی^۱

چکیده

بدون تردید نهج البلاغه کتابی با مفاهیم حیات بخش و الهی برای جامعه بشری است. این کتاب جاوید در عین آنکه بخشی از سخنان و گفتارهای امام علی (ع) را در بر می گیرد، به حق حاوی معارفی است که آن را در جایگاهی والا پس از قرآن کریم قرار داده است. از آنجا که خطبه‌ها، نامه‌ها و سخنان حضرت از سیره‌ی ایشان در دگرگونی اوضاع امت اسلامی و تحقق سعادت مطلوب برای آنان جدا نیست؛ لذا نهج البلاغه شکل اسناد سیاسی به خود گرفته که جهت‌گیریهای حکومت اسلامی، روش‌های اداره کشور و نحوه‌ی برخورد با دشواری‌ها را تبیین می‌کند و در برگیرنده خط مشی‌های سیاسی و رویکردی باسیستم اسلامی است که باید در حکومت اسلامی از آنها پیروی کرد. به بیانی دیگر نهج البلاغه گنجینه‌ی گرانمایی از دستورات و معارف ارزشمندی است که در آن به مؤلفه‌های حکمرانی خوب پرداخته شده است. بنابراین نهج البلاغه در حوزه تشکیل دولت و حکومت و فقه سیاسی، پس از قرآن کریم و سیره سیاسی پیامبر اکرم (ص)، بنیانگذار یکی از بزرگترین مبانی فلسفه سیاسی در اسلام است که راهبردهای حکومتی و سیاسی روشنگرانه و عالمانه در زمینه حکومت و ساختارهای سیاسی آن بیان نموده است. با در نظر گرفتن دولت

۱. دانشجوی دکتری دانشگاه قرآن و حدیث.

و حکومت به مثابه یک سیستم، مولفه های ساختاری سیستم دولت در این پژوهش از منظر حضرت علی (ع) در نهج البلاغه (خطبه ها) مورد بررسی قرار گرفته است. بنابراین در ادامه اهداف تشکیل حکومت اسلامی از منظر حضرت علی (ع) مورد بررسی قرار گرفته و مولفه های ساختاری حکومت و دولت نیز تبیین شده است. **کلیدواژه ها:** حکومت، دولت، رویکرد سیستمی، نهج البلاغه.

بسترهای تعالی و تکامل فقه سیاسی در تدبیر گذار از نظام اسلامی به دولت اسلامی

سیدامیر سخاوتیان^۱، محمدباقر عباسی^۲

چکیده

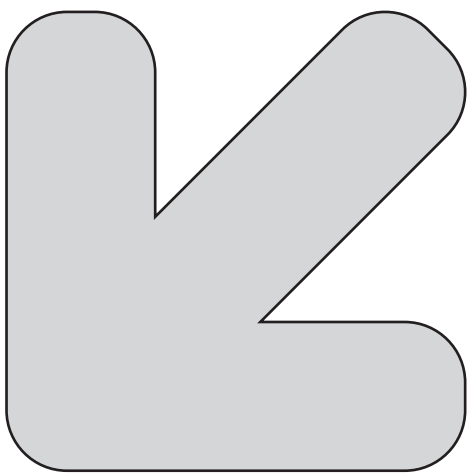
فقه سیاسی از سویی معطوف به اصول ثابت شریعت بوده و از سویی با عمل اجتماعی سیاسی انسان مسلمان سروکار دارد، با تکیه بر اصول ثابت خود مدام در عرصه اجتماعی سیاسی منشأ تحولات کارکردی بوده و الزامات جدید اجتماعی مشروع را خلق کرده است. با وقوع انقلاب اسلامی و ایجاد بستر مناسب تحقق حکومت اسلامی فقه سیاسی کارکردهای نوینی پیدا نمود، به گونه‌ای که این علم در ابتدا توان خود را مصروف ساختن نظامی بر پایه آموزه‌های اسلام نمود. با ساخته شدن چهارچوبه نظری که به عنوان پایه‌های بنیادین جمهوری اسلامی به عنوان نوع خاصی از حکومت دینی شناخته می‌شود فقه سیاسی کارکردهای جدیدی یافت که از آن با عنوان دولت سازی اسلامی یاد می‌شود. بدین ترتیب هدف مقاله حاضر، بررسی جایگاه تعالی و تکامل فقه سیاسی در تدبیر گذار از نظام اسلامی به دولت اسلامی است. از این رو، سعی گردیده تا با بازخوانی سیر تطور فقه سیاسی شیعه در بستر تاریخی جایگاه فقه سیاسی را در امروز جامعه ایران مشخص نماییم. در همین راستا سؤال پژوهش اینکه، جایگاه فقه سیاسی به مثابه طلایه دار ولایت فقه در دوره

۱. دکتری فلسفه فیزیک و همکار آموزشی دانشگاه باقرالعلوم (علیه السلام).

۲. دانشجوی دکتری علوم سیاسی گرایش مسائل ایران و پژوهشگر دانشگاه امام حسین (علیه السلام).

گذار از نظام اسلامی به دولت اسلامی چیست؟ و با مطالعه‌ای اسنادی و تحلیلی - توصیفی این فرضیه که فقه سیاسی، دانش بنیادین‌گذار از نظام اسلامی به دولت اسلامی است که در لایه‌های بنیادین علوم اعم از سیاست مبانی و مبانی سیاسی حضور دارد، قوت گرفت. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است روند تکاملی انقلاب اسلامی بعد از نظام سازی با دولت سازی اسلامی دنبال می‌شود و آن خود از جمله در بستر تکامل و تعالی فقه سیاسی ممکن می‌شود.

کلیدواژه‌ها: امام خامنه‌ای (مدظله العالی)، دولت اسلامی، فقه سیاسی، نظام اسلامی.

کمیسیون تخصصی
حقوق اسلامی

رویکرد فقه امامیه و حقوق کیفری در قبال اجرای حبس خانگی

محسن لعل علیزاده^۱

چکیده

حبس خانگی از موضوعاتی است که علی رغم کاربرد گسترده آن در برخی از نظام های عدالت کیفری، هنوز در سیاست های کیفری ایران هنوز از جایگاه مطلوبی برخوردار نیست و کارگزاران قضایی هم چندان با این نهاد آشنا نیستند. قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ علیرغم گسترش مجازات های جایگزین حبس، به حبس خانگی توجهی نکرده است. این در حالی است که نگهداری در محل معین (مانند خانه) در تاریخ اسلام با استناد به قرآن کریم و روایات عدیده، واجد سوابق روشنی است. در منابع معتبر اسلامی در قبال زنان زناکار و مرتد این نهاد تصریحا ایجاد شده است و بر اساس تفاسیر و رویه های معتبر، گسترش آن به سایر موضوعات بلامانع است. این پژوهش با روش توصیفی - تحلیلی و با استفاده از داده های کتابخانه ای ضمن بررسی فقه امامیه و حقوق ایران به این پرسش پاسخ داده شده است که «قابلیت اجرای حبس خانگی از منظر فقه امامیه و حقوقی ایران چگونه است؟». نتایج این پژوهش موید آن است که حبس خانگی از منظر فقه امامیه، قابلیت اجرا دارد و منعی در اعمال آن وجود ندارد. در حقوق ایران، به ویژه در حوزه سیاست جنایی تقنینی به این موضوع توجه چندانی نشده است. این موضوع

۱. استادیار گروه حقوق دانشگاه پیام نور تهران.

از طریق مصوبات شورای عالی امنیت ملی در قبال برخی از اشخاص به صورت استثناء به اجرا در آمده است ولی امکان استفاده از آن به دلیل ضعف در زیر ساخت ها و فقدان حمایت های قانونی با چالش هایی مواجه است. حبس خانگی مزایا و معایب متعددی دارد که مهمترین آن امکان اصلاح بیشتر مجرمان و آسیب پذیری کمتر محکومان و خانواده آن ها است. مهمترین معایب حبس خانگی نیز در شرایط کنونی کم تاثیر کردن مجازات حبس و فروریختن جایگاه آن و تاثیر اندک آن در عبرت آموزی محکوم علیه و جامعه معرفی شده است. در قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ اشاراتی اجمالی به حبس در منزل و حبس تحت پایش با سامانه های الکترونیکی شده است.

کلیدواژه‌ها: حبس خانگی، زندان، مجازات های جایگزین حبس، فقه امامیه، سیاست جنایی تقنینی ایران.

اعتبار سنجی و امکان سنجی فقهی و حقوقی لزوم ثبت رسمی معاملات اموال غیر منقول

احمد فدوی^۱

چکیده

با بررسی آسیب‌هایی که معامله با اسناد عادی بر جامعه و سیستم قضایی وارد می‌سازد، می‌توان گفت که ریشه بسیاری از اقدامات مجرمانه مثل فروش مال غیر و زمین‌خواری، در انجام معاملات غیر رسمی و غیرشفاف است. بر این اساس الزام به ثبت رسمی معاملات به دلیل ایجاد شفافیت و فراهم کردن قابلیت رهگیری معاملات بهترین راهبرد به منظور حل معضل اسناد عادی است. اعتبار مطلق اسناد رسمی در مقابل اسناد عادی، در جامعه می‌تواند به نظم قضایی و ثبتي، تثبیت مالکیت و تسهیل استفاده از امتیازات مالکیت و نظارت بر سرزمین ملی و برنامه‌ریزی‌های اقتصادی منجر شود. با وجود این، در موازین فقهی و دیدگاه‌های حقوقی راجع به امکان لزوم ثبت رسمی معاملات اموال منقول و اعتبار معاملات اموال غیر منقول با اسناد عادی، ملاحظات و ضابطه‌هایی وجود دارد که موضوع را به محل نزاع و چالش بدل کرده است. در این پژوهش با روش توصیفی - تحلیلی؛ دیدگاه‌های متنوع مورد بررسی قرار گرفت و نتایج پژوهش مبین این است که اصول و قواعد متعدد فقهی و حقوقی، اقتضا دارد بر اینکه اسناد برای اثبات حق تنظیم می‌شوند نه ایجاد حق، یعنی همین که تراضی متعاملین حاصل گردید، حق تازه ایجاد

۱. استادیار گروه حقوق دانشگاه پیام نور تهران.

می‌شود و تنظیم سند رسمی که پس از ایجاب و قبول شفاهی به عمل می‌آید، بجز وسیله اثبات، چیز دیگری نیست. مقررات قانون مدنی با اقتباس از فقه اسلام است هیچ سندی را صرفاً از جهت اینکه سند است، موجد حق ندانسته بلکه آن را صرفاً به عنوان کاشف از وقوع معامله و وسیله اثبات قبول کرده است و به همین جهت اثبات خلاف آن را همیشه اجازه داده است.

کلید واژه‌ها: اسناد رسمی، اسناد عادی، مالکیت، الزام به ثبت رسمی، معاملات اموال غیر منقول.

مقایسه ارزش اثباتی سند رسمی در فقه و حقوق

سید ابوالقاسم حسینی زیدی^۱

چکیده

در رابطه با ارزش اثباتی سند با نگاه اولیه ملاحظه می‌شود که در فقه «نوشته» به عنوان دلیل اثبات، چندان اعتباری ندارد و اصلِ عدم اعتبار سند عادی، عموماً در کتب فقهی مطرح است! این در حالی است که حقوق دانان بر اعتبار بی‌بدیل «سند» به عنوان مهم‌ترین دلیل اثبات دعوی تأکید دارند. سوال آن است که چگونه ممکن است در یک موضوع، دو حکم کاملاً متفاوت و متضاد، از سوی فقهاء و حقوق دانان ارائه شده باشد؟ در پژوهش حاضر به سبک مسأله محور، با روش کتابخانه‌ای و به صورت توصیفی تحلیلی، به این نتیجه می‌رسیم که، آن‌چه فقهای عظام و حقوق دانان می‌گویند، دو موضوع متفاوت می‌باشد؛ آن‌چه منظور فقهاست و اصرار بر بی‌اعتباری آن دارند، غیر آن چیزی است که حقوق دانان، آن را معتبر و سرآمد ادله اثبات دعوی می‌دانند. منظور فقها از سند، نوشته سنتی و منظور حقوق دانان سند رسمی است. در این جستار بیان شده است که بین «سند رسمی» و «نوشته سنتی» در مفهوم، نظام اداری، توان اثبات‌گری، محل نوشتن، کیفیت و انواع تعرض، سیره عقلاء، ایجاد اختلاف و انگیزش معکوس تفاوت موضوعی وجود دارد و این دو یکی نیستند. **کلید واژه‌ها:** ارزش اثباتی، سند رسمی، سند عادی، نوشته سنتی، فقه، حقوق.

۱. استادیار گروه فقه و اصول دانشگاه علوم اسلامی رضوی.

جستاری در ماهیت «امان» در فقه امامیه و امکان سنجی تطبیق آن با بنیاد «پناهندگی» در حقوق بین الملل

محمد آدمی^۱

چکیده

پژوهش پیش رو بر آن است تا نهاد امان در فقه امامیه را با بنیاد پناهندگی در حقوق بین الملل مورد مقایسه قرار دهد و میزان تطابق آن ها را امکان سنجی نماید. نهاد امان در اسلام دارای اقسامی است و تنها برخی از این صور امکان تطبیق پذیری با بنیاد پناهندگی در حقوق بین الملل را دارند. در مقام مقایسه می توان گفت **اولا:** امان در فقه امامیه علاوه بر اینکه به شکل عقدی منعقد می شود به صورت ایقاع نیز پدید می آید در حالی که پناهندگی در حقوق بین الملل فقط مبتنی بر قرارداد (عقد) ایجاد می گردد؛ هر چند پناهجویی یک ایقاع محسوب می شود. **ثانیا:** فقه امامیه و حقوق بین الملل هر دو در اصل جواز پناهندگی متفق هستند. **ثالثا:** برخی از فقها معتقد به وجوب پناهندگی در مواردی می باشند در حالی که در حقوق بین الملل اساسا تکلیف الزام آوری برای پذیرش پناهندگان در اسناد و یا در رویه های عرف ساز دیده نمی شود. **رابعا:** برخی از فقها عدم ترتب مفسده و برخی دیگر لزوم تعقب مصلحت را برای پذیرش پناهندگی مطرح نموده اند. در حقوق بین الملل نیز پیش شرط های مختلفی مانند حفظ صلح و امنیت بین المللی و صیانت از نظم عمومی

۱. دانش آموخته دکتری حقوق بین الملل دانشگاه علامه طباطبائی و طلبه حوزه علمیه قم.

و امنیت ملی کشور پذیرنده وجود دارند و بنابراین هر دو نظام فی الجمله مقید به عدم ترتب مفسده هستند. تحقیق حاضر به روش کتابخانه ای و به صورت توصیفی - کاربردی می باشد.

کلیدواژه‌ها: امان، پناهندگی، فقه امامیه، حقوق بین الملل، عقد.

ضرورت بازنگری تاثیر سیاست‌گذاری دولت‌ها بر کارکرد نهاد خانواده

بهجت‌السادات شهرتاش^۱

چکیده

مقاله حاضر در تحلیل وضعیت کنونی نهاد خانواده و تأثیر شیوه سیاست‌گذاری آزمون و خطایی دولت‌ها در این وضعیت نگاشته شده است. این تحلیل با نقد نگاه فردمحور حاکم بر فضای فکری حوزه و عدم استقلال نظری دانشگاه در قبال مسائل مبتلابه خانواده همراه می‌باشد. در این مقاله، نقش مسئولانه و راهبردی دولت به عنوان معتبرترین ارگان موظف به گردآوری آمار و اطلاعات جامع مربوط به این نهاد و ضرورت انتقال این داده‌ها را به مراکز تصمیم‌ساز و تأثیرگذاری چون حوزه و دانشگاه جهت روزآمدی حیطه شناخت مسائل اجتماعی، و ارائه راهکارهای تخصصی متناسب با نیاز و اهداف راهبردی جامعه تبیین شده است. این بررسی با استفاده از روش تحلیل و ارزیابی نظرات صاحب‌نظران آسیب‌شناسی و حقوق خانواده و داده‌های آماری که به شیوه کتابخانه‌ای به‌دست آمده، صورت پذیرفته است. در این مقاله مسئولیت نهاد دولت در مواجهه واقع‌گرایانه و راه‌حلی خردورزانه و تخصصی با آسیب‌های هشدار دهنده حوزه خانواده و عوامل تهدید حیات جمعی مورد تأکید قرار گرفته و به مقدمات ضروری در اجرای درست این تعهد اشاره شده است، از جمله ضرورت اشراف کامل و جامع اطلاعاتی آماری

۱. دکتری مطالعات زنان، گرایش حقوق زن در اسلام.

دولت نسبت به ابعاد و عوامل مختلف آسیب دیدگی خانواده و انتقال داده های به روز و موثق به نهادهای مؤثر در گفتمان سازی فرهنگی حقوقی و تصمیم گیری های مرتبط با نهاد خانواده یعنی حوزه و دانشگاه، به عنوان ضرورت هایی که بدون تأمین آنها سیاست گذاری های دولت در حوزه خانواده منتج و اهداف راهبردی انقلاب اسلامی محقق نخواهد گردید.

کلیدواژه ها: نهاد خانواده. آسیب شناسی خانواده. سیاست گذاری دولت، حوزه خانواده. نگاه فردمحور. اهداف راهبردی انقلاب. اطلاعات جامع خانواده.

چالش‌های فقهی - حقوقی مراکز مشاوره دادگاه‌های خانواده

فرج‌الله هدایت‌نیا^۱

چکیده

سیاست تقنینی جمهوری اسلامی ایران، تأسیس و تقویت مشاوره‌های تخصصی است. بر این اساس، قانون حمایت خانواده قوه قضائیه را مکلف ساخت، مراکز مشاوره را در معیت دادگاه‌های خانواده ایجاد نماید. قانون همچنین ارجاع دعاوی طلاق توافقی به مراکز مشاوره را برای دادگاه الزامی شناخته است. فلسفه این الزام قانونی، تحکیم خانواده، پیشگیری از طلاق و ایجاد صلح و سازش است. افزون بر کارکرد اصلاحی، قانونگذار مأموریت‌های مهم دیگری مانند اظهار نظر کارشناسی پیرامون علت‌ها و ماهیت دعاوی خانواده، مددکاری اجتماعی و خدمات درمانی را بر عهده مراکز مشاوره خانواده قرار داده است. این نوشتار به روش توصیفی - تحلیلی، مبانی فقهی الزام به مشاوره و همچنین، ظرفیت‌های ساختاری مراکز مشاوره در تحقق کارکردهای قانونی را مورد بررسی قرار داده و به این نتیجه دست یافته است که الزام متقاضیان طلاق توافقی به مشاوره به صورت مطلق بر خلاف مصلحت و خلاف موازین شرعی است. همچنین معلوم شد که توانایی علمی و تجربی و صلاحیت‌های اخلاقی اعضای مراکز مشاوره با موازین فقهی ناسازگار و با کارکردهای قانونی آن تناسب ندارد و به همین دلیل، مراکز مشاوره فاقد کارایی لازم در تحقق اهداف قانونگذار است.

کلیدواژه‌ها: مشاوره، دادگاه خانواده، طلاق، مشروعیت، کارآمدی.

۱. دانشیار پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

الگوی حل تعارض بینه در نظام حقوقی ایران با بهره گیری از اسلوب فقه امامیه

ایمان صالح^۱، سعید محبوب^۲

چکیده

در حقوق اسلامی از دشوارترین مراحل دادرسی در مقام عمل، مواردی است که تعارض بینه رخ می دهد. نظام حقوقی کنونی ایران، راه حل قاطع و جامعی برای رهنابیدن دادرس از صعوبت تعارض، پیش بینی نکرده است و این اجمال در قوانین به آرای حقوق دانان نیز تسری یافته است. فقیهان نیز در کتاب القضاء هریک با رویکردی پا در این عرصه گذاشته و نظراتی اجتهادی عرضه داشته اند. با توجه به نص مصرح اصل ۱۶۷ قانون اساسی دادرس گریز و گزیری از رجوع به منابع معتبر فقهی ندارد و دادرسان نیز در عمل با رجوع به منابع فقهی حکم قضیه را صادر می نمایند، با این حال هرچند در کوتاه مدت این مراجعه به حل مشکل دادرس می انجامد، اما با توجه به فقدان طرحی منسجم و الگویی جامع در بلند مدت تعارض میان آرا در پرونده های مشابه از یک سو و در میان محاکم مختلف از سوی دیگر، ناگزیر می نماید. این مقاله در راستای حل مشکل مزبور و جلوگیری از معضل مربوط، با استفاده از روش استقراء در نصوص، روایات و مراجعه به نظریات فقهی، الگویی برای تعارض بینه متنازعین ارائه می نماید تا محل مراجعه در انواع دعاوی باشد.

کلیدواژه ها: تعارض، بینه، تساقط، ترجیح، قاعده البینه علی المدعی.

۱. دانش آموخته دکتری حقوق خصوصی دانشگاه قم.

۲. مدیر گروه حقوق خصوصی، دانشکده حقوق، دانشگاه ادیان و مذاهب.

مدیریت چالش‌های بین شهروندان در وضعیت اضطراری؛ مطالعه موردی وضعیت کرونا

سید محمد مهدی غمامی^۱

چکیده

شرایط اضطراری بسیاری از روابط عادی بین شهروندان را با مخاطره تنش و خشونت مواجه می‌کند. در چنین شرایطی لازم است قواعدی حاکم گردد که به مدیریت چالش‌های فیمابین بر اساس قواعد کلی منجر به مهار تنش و ایجاد آرامش عمومی شود. این قواعد در بسیاری از کشورها در قالب قوانین وضعیت اضطراری پیشینی یا موردی طراحی و به اجرا گذاشته شده است تا هم تعلیق‌هایی از آزادی‌ها اعمال گردد و هم تعلیق‌ها منصفانه و به نوعی جانب ملازمه منافع عمومی و خصوصی را هم بگیرد. در ایران نیز هرچند نظام حقوقی به سمت وضع قوانین پیشینی یا پسینی نرفته است ولی بصورت موردی در خصوص کرونا از الگوهای موقتی ستادی با راهبری نهادی ذیل شورای عالی امنیت ملی استفاده و اقدام به مدیریت وضعیت اضطراری کرده و بعضاً با وضع مصوباتی که در این مقاله به تحلیل آن بر اساس روش‌های ارزیابی تأثیرات اجرای مقررات (RIA) خواهیم پرداخت، با چالش‌های حقوقی بنیادین کنونی و آتی در حل مسائل مواجه شده است. روش تحقیق در این

۱. عضو هیئت علمی گروه حقوق عمومی و بین الملل دانشگاه امام صادق (علیه‌السلام).

مقاله توصیفی - تحلیلی، و هدف استفاده از ظرفیت اصول قانون اساسی و قواعد فقهی برای طراحی یک الگوی جهت کاهش تنش ها و نابرابری است. **کلیدواژه‌ها:** وضعیت اضطراری، محدودیت، قانون اساسی، مدیریت خشونت، انصاف.

پیامدهای حقوقی تعدد قواعد حاکم بر خانواده در افغانستان با رویکرد تطبیقی با حقوق ایران

مرضیه زکی زاده^۱، علیرضا باریکلو^۲

چکیده

از جمله عواملی که نقش بسزایی در روند استحکام نهاد خانواده ایفاء می نماید، وحدت و یکپارچگی قوانین در حوزه حقوق خانواده می باشد. در افغانستان، قواعد و مقررات متعددی در حوزه حقوق خانواده اعم از قوانین و مقررات داخلی و یا اعلامیه ها و کنوانسیون هایی که دولت به آن ملحق شده وجود دارد، مجموعه ای این قواعد و مقررات متعدد و پراکنده در حوزه خانواده، سبب بروز مشکلات عدیده ی حقوقی از جمله ازدواج اجباری، ازدواج کودکان، عدم مسئولیت پذیری اعضای خانواده در قبال یکدیگر و متلاشی شدن خانواده می گردد. از اینرو، مقاله ی حاضر در پی بررسی این مشکلات و در ضمن ارائه ی راهکاری مناسب می باشد.

نتایج این مقاله که با روش توصیفی- تحلیلی انجام شده، نشان می دهد که اعمال مقررات مذهبی و عرفی متعدد بر خانواده موجب سست شدن بنیان آن شده است. لذا خانواده به عنوان نهاد بنیادین جامعه و کانون اصلی و رشد انسان، باید تابع حقوق واحد باشد تا از استحکام لازم برخوردار شود. **کلیدواژه ها:** ازدواج، تعدد، خانواده، قواعد، کودک، تحمیلی.

۱. نویسنده مسئول و دانشجوی دکتری حقوق خصوصی پردیس فارابی دانشگاه تهران.

۲. استاد پردیس فارابی دانشگاه تهران.

ماهیت حقوقی و فقهی مسئولیت مدنی پزشکی با رویکرد پزشک خانواده

محسن داورزنی^۱، نسرين علی پور^۲، محمد جواد داورزنی^۳

چکیده

مسئولیت در لغت، به معنی پرسش، مورد سوال واقع شدن و به مفهوم تفکیک وظیفه آمده است. در معنای فقهی و شرعی نیز مسئولیت مترادف با عبارت ضمان بکار گرفته شده است و کسی را که مسئولیت بر ذمه و عهده او قرار می گیرد مسوول یا ضامن می نامند.

مسئولیت پزشکی در رابطه پزشک خانواده و بیمار مطرح میشود؛ و به موجب این رابطه حقوقی، پزشک خانواده، در برابر خدمات علمی خود واجد تکالیفی است که در ادبیات حقوقی به مسئولیت تعبیر میگردد.

بررسی جنبه های حقوقی و فقهی مسئولیت مدنی پزشک خانواده، جرائم و علل و عوامل آنها میتواند کمک شایانی در توسعه نهاد پزشک خانواده در کشور باشد. جرایم مطروحه برای پزشک خانواده هم سو با جرایم پزشکی و در مقولات حقوقی، کیفری، انتظامی و اخلاقی قابل بررسی است و متناسب با مسئولیت های پزشک خانواده که در بخشی به حرفه پزشکی او و در بخش دیگر به مسئولیت های

۱. نویسنده مسئول، دانش آموخته دکتری رشته فقه و حقوق خصوصی دانشگاه خوارزمی.

۲. دانش آموخته دکتری رشته فقه و حقوق خصوصی دانشگاه خوارزمی.

۳. دانش آموخته کارشناسی ارشد رشته حقوق خصوصی دانشگاه علامه طباطبائی.

او همچون مراقبت از همه گروه های سنی در جامعه تحت پوشش، تشکیل پرونده سلامت الکترونیک، پیشگیری از تسری بیماری در جامعه و غیره مربوط میشود، قابل تعریف است. بنابراین شناسایی علل و عوامل مسئولیت پزشک خانواده در طرح پزشک خانواده و بهره گیری از آن برای تدوین قوانین مربوطه در نظام حقوق پزشکی ایران بسیار ضروری است و در پی آن اطلاع رسانی به جمعیت هدف و پزشکان خانواده کاهش آسیب های نظام سلامت کشور و بیماران را فراهم می کند. **کلیدواژه ها:** پزشک خانواده، مسئولیت پزشکی، ماهیت حقوقی و فقهی، خدمات سلامت، مراقبت های اولیه.

امکان سنجی تحول در تحقیقات حقوقی با تأملی بر پدیدار آموزش علم حقوق در ایران

محمدرضا اصغری شورشانی^۱، محمدرضا مرادیان نیری^۲

چکیده

از جمله عرصه‌های الزامی توجه و تأمل در رشته حقوق، تحول در نظام پژوهشی آن به عنوان یکی از جلوه‌های بیرونی این رشته است. آنچه به عنوان رهیافت در این زمینه مطرح نظر بوده، آن است که آبخور پژوهش، نظام حاکم بر آموزش حقوق بوده و مادام که نظام و نهاد آموزشی حقوق، تحول و ارتقاء نیابد، نظام پژوهشی نیز دچار تحولی بنیادین نخواهد شد. از این روی بر ساخت آموزش حقوق در ایران زمین می‌بایست با شناخت جایگاه و کارکرد خود در قبال مشکلات و مسائل پیش روی جامعه ایرانی، نسبت خود را با مجموعه علوم انسانی و عالم مدرن از یک سو و سنت اسلامی و فرهنگ ایرانی به عنوان بنیان‌های فکری فرهنگی جامعه ایرانی از سوی دیگر و پایه‌های مبنایی نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران از جهت سوم به صورتی معقول تنظیم نماید. مقاله حاضر از رهیافتی تاریخی و با روشی توصیفی-تحلیلی در کنار استفاده از منابع کتابخانه‌ای و بعضاً میدانی-البته به صورت غیرمستقیم-عهده‌دار فحص و بحث حول این تاثیر و تاثر نظام آموزش بر نظام پژوهش است و در بررسی‌های انجام‌شده به این نتیجه رسیده است که به

۱. عضو هیئت علمی گروه حقوق عمومی و بین‌الملل دانشگاه علوم قضایی و خدمات اداری.

۲. دانشجوی کارشناسی رشته معارف اسلامی و حقوق دانشگاه امام صادق (علیه‌السلام).

هنگامه‌ی عزم تحول در وضعیت فعلی پژوهش‌های حقوقی، اگر نسبت آن با امر آموزش به حیثیت و مطالعه‌ای تاریخی مورد تامل و توجه قرار گیرد، دریچه‌های بسیاری از امکان و ظرفیت‌های تحول گشوده خواهد شد، از باب شاهد مثال برخی از این ظرفیت‌ها مورد شناسایی و تبیین قرار گرفته‌اند.

کلیدواژه‌ها: پژوهش، تحول در رشته حقوق، تحقیقات حقوقی، روش تحقیق، تاریخ حقوق، فقه و حقوق.

سازگاری حقوق اسلامی با کدیفیکاسیون: امکان یا امتناع؟

مهدی مرادی برلیان^۱

چکیده

نظرگاهی که امکان زیست حقوق اسلامی در بستر مدرنیته و دولت مدرن را ناممکن قلمداد می‌کند، ازجمله دلایل بنیادین خود بر این ادعا را تمایز و ناسازگاری معرفت‌شناختیِ حقوق اسلامی با اسلوب کدیفیکاسیون (تدوین قوانین) به‌مثابه یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های نظام حقوقی مدرن بیان داشته است. در این رویکرد، کدهای قانونی تکنولوژی دولت مدرن برای انحصار قاعده‌گذاری، ایجاد اقتدار و یکپارچگی و همگن‌سازی جامعه به‌شمار می‌روند. در برابر به روایت این برداشت، تاریخ شکل‌گیری حقوق اسلامی و ویژگی‌های آن در دوران پیش مدرن نمایانگر خصلت غیرانحصاری، نامعطوف به اقتدار سیاسی، تکرگرایانه و البته فردگرایانه و هرمنوتیکی آن است که از اساس با فن کدیفیکاسیون هم‌خوانی ندارد. باری، به نظر می‌رسد دست‌کم به دو دلیل عمده چنین روایتی برخطاست و می‌توان در برابر آن به ادعای امکان سازگاری کدیفیکاسیون و حقوق اسلامی خطر کرد: نخست، رویکرد قائل به ناسازگاری کدیفیکاسیون و حقوق اسلامی، تاریخ حقوق اسلامی در دوران پیش مدرن را نادقیق و بدون توجه به تحولاتی که در آن گرایش به گونه‌ای از گردآوری قواعد و احکام اسلامی در مجموعه‌های مدون وجود داشته، روایت کرده است؛ دوم، دیدگاه پیش گفته بر فهمی نادرست از کد و کدیفیکاسیون و نقش آن در

۱. استادیار گروه حقوق دانشگاه مازندران.

دولت مدرن استوار بوده و بیشتر به عنوان امری ایدئولوژیک بدان نگریسته است. بدین ترتیب، در نوشتار پیش رو با استفاده از روش توصیفی - تحلیلی ضمن تبیین دیدگاه قائل به ناسازگاری حقوق اسلامی با کدیفیکاسیون، به شرح و بسط نقدهای پیش گفته در راستای ترسیم افقی سازگار میان کدیفیکاسیون و حقوق اسلامی همت گمارده خواهد شد.

کلیدواژه‌ها: دولت مدرن، نظام حقوقی مدرن، کدهای قانونی، حقوق اسلامی، اجتهاد، تقلید.

اولویت فسخ قرارداد بر الزام به انجام قرارداد در پرتو رویه قضایی کشور ایران

سام محمدی^۱، ستاره ایوبی^۲، مهدی طالقان غفاری^۳

چکیده

نقض قاعده حقوقی اعم از اینکه قانونی یا قراردادی باشد، ضمانت اجرا را به دنبال خواهد داشت. در این میان، عدم اجرای قرارداد در موعد مقرر؛ که تخلف از اجرای قرارداد محسوب می گردد، دارای ضمانت اجراهایی در جهت تأمین منافع زیان دیده است؛ چرا که قرارداد مهمترین ابزار انتقال ثروت و توسعه روابط اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی جوامع بشری است. اجرای اجباری عین تعهد، مسئولیت قراردادی و فسخ قرارداد ابزارهای اصلی هستند که نظام های حقوقی مختلف در صورت نقض و تخلف از اجرای قرارداد برای حمایت از متعهده قرارداد و جبران آثار تخلف از قرارداد مقرر کرده اند که به وضوح این ضمانت اجراها در نظام حقوقی کشور ایران قابل رویت است. در سلسله مراتب ضمانت اجراها، الزام شخص متعهد به ایفای عین تعهد در طبقه اول قرار دارد و در طبقه بعدی یقیناً دریافت خسارت و فسخ قرارداد جای می گیرد؛ از این رو در نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران در صورت امتناع متعهد از اجرای عین تعهد، شخص متعهده با وجود تمایل به فسخ قرارداد؛

۱. استاد گروه حقوق خصوصی دانشگاه مازندران.

۲. دانشجوی دکتری حقوق خصوصی دانشگاه مازندران.

۳. نویسنده مسئول و دانشجوی دکتری حقوق خصوصی دانشگاه مازندران.

در حله اول باید الزام متعهد به انجام تعهدات قراردادی را تقاضا نماید و در صورت تعذر اجرا اقدام به فسخ کند؛ بنابراین پرواضح است که چنین رویه ای علی رغم هدف والای جلوگیری از تزلزل و حفظ قراردادها، نمی تواند استحکام قراردادی را تحقق بخشد و در موارد بسیاری موجبات اطاله دادرسی و تضییع حقوق مکتسبه شخص متعهدله را فراهم خواهد آورد و تالی فاسد بسیاری به همراه خواهد داشت. در این تحقیق این موضوع در حقوق ایران و در پرتو رویه قضایی بررسی می شود. **کلیدواژه‌ها:** فسخ قرارداد، قرارداد، اجرای عین قرارداد، رویه قضایی.

ضمانت اجرای متعذر شدن انجام قرارداد در فقه امامیه

محمد سرباز جمشید^۱

چکیده

در مواردی که اثر قرارداد، ایجاد تعهد بوده و مسأله‌ی اجرا مطرح می‌گردد، به عنوان یک اصل، متعهد ملزم به اجرای قرارداد است؛ اما این تعهد، مطلق نبوده، بلکه به امکان اجرای آن منوط می‌باشد. در مواردی که اجرای قرارداد، به دلایلی همچون، اجتناب ناپذیری، غیر ممکن بودن پیش بینی و خارج بودن از اراده متعهد، غیر قابل اجرا می‌گردد، تقریباً در این مورد قاعده‌ی کم و بیش یکسانی در تمامی سیستم های حقوقی دنیا وجود دارد که بر اساس آن، تعهد متعذر شده ساقط می‌گردد. در این باره، در حقوق ایران هم مستفاد از برخی قواعد عمومی مربوط به قراردادها و مستنبط از برخی احکام پراکنده‌ی قانونی، قاعده‌ای عام حاکم است که به موجب آن، تعذر بر حسب کیفیت خود، ممکن است قرارداد را به طور قهری یا ارادی منحل کند و یا اجرای آن را معلق سازد. در حقوق امامیه نیز، تعذر اجرای قرارداد، از یک سو با قاعده‌ی فقهی بطلان کل عقد بتعذر الوفاء بمضمونه مطابقت دارد، که به موجب آن، اثر تعذر بر قرارداد، بطلان خواهد بود. و نیز تعذر اجرای قرارداد از طرفی با خيار تعذر تسلیم در ارتباط است، که طبق آن اثر دیگر تعذر بر قرارداد، حق فسخ برای طرفین خواهد بود. در تحقیق حاضر به بررسی هر دو مورد پرداخته و آثاری که از هر کدام پدید می‌آید را بیان کردیم.

کلیدواژه‌ها: تعذر، فسخ، اجرای قرارداد، بطلان.

۱. دانش آموخته دکتری فقه و حقوق دانشگاه آزاد اسلامی تبریز.

بررسی تحلیلی-انتقادی تعهدات دولت‌ها در رهیافت توسعه پایدار در چارچوب الگوی ۲۰۳۰

هاله حسینی اکبرنژاد^۱، حوریه حسینی اکبرنژاد^۲

چکیده

مفهوم توسعه پایدار یکی از مفاهیم مطرح در عرصه بین‌المللی و داخلی و دارای ابعاد مختلفی است، اگرچه دو جنبه اقتصادی و زیست محیطی آن نسبت به دیگر جنبه‌ها بیشتر مورد تاکید قرار دارد. در عرصه بین‌المللی، با تصویب الگوی توسعه پایدار ۲۰۳۰ «The 2030 Agenda for Sustainable Development Goals» توسط مجمع عمومی سازمان ملل متحد در سال ۲۰۱۵، محورهای متعددی در عین تکثر ظاهری، ذیل چتر مفهومی واحد یعنی الگوی توسعه پایدار به کشورهای مختلف عرضه شده و بنا است توسط آنها اجرا شود. اگرچه ماهیت سند اهداف توسعه پایدار ۲۰۳۰، به لحاظ حقوقی الزام‌آور نیست، اما از زمان تصویب تاکنون جریان‌سازی بین‌المللی گسترده‌ای توسط سازمان ملل متحد، ارکان آن و همچنین آژانس‌های تخصصی ملل متحد در جهت اجرای همه‌جانبه آن محقق شده و بنابراین، شناسایی تعهدات دولت‌ها در چارچوب این سند از اهمیت بالایی برخوردار است. رویکرد جمهوری اسلامی ایران، نسبت به اهداف توسعه پایدار ۲۰۳۰، تاکنون رهیافت جزئی و موردی بوده است و برخی محورها مانند آموزش (ذیل هدف ۴ و مرتبط با

۱. نویسنده مسئول و استادیار گروه حقوق، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره).

۲. استادیار دانشکده حقوق دانشگاه تربیت مدرس.

سند آموزش ۲۰۳۰ و اعلامیه اینچئون) بنا به اقتضائات فرهنگی و اجتماعی مورد توجه ویژه قرار گرفته است، اما فزاینده این، اکنون بررسی انتقادی-تحلیلی کلیات این سند در رویه بین المللی مورد نیاز می باشد تا بتوان فارغ از جریان سازی نهادهای بین المللی و مسامحه برخی نهادهای داخلی، مفاهیم، اهداف و راهبردها را آنچنان که هست بیابیم و به عنوان یک کشور اسلامی، مواضعی متقن و مبتنی بر موازین اسلامی و منافع ملی در قبال آن اتخاذ نماییم.

کلید واژه ها: توسعه پایدار، الگوی ۲۰۳۰، سازمان ملل متحد، محیط زیست، توسعه، تعهدات دولت.

راهکارهای رفع تعارض و تنافی قانون و حکم شرع

محمد جاودان^۱

چکیده

در حکومت دینی، امور مردم و جامعه و حکومت، باید بر اساس دین، احکام الهی و قوانین مبتنی بر وحی تنظیم شود؛ بر همین اساس اصل ۴ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران بیان می‌دارد که قوانین باید بر اساس موازین اسلامی باشد. با عنایت به حضور مؤثر دین مبین اسلام در همه ارکان و ابعاد نظام حقوقی کشور ایران و با توجه به تأکید قانون اساسی بر حاکمیت شرع در همه ی قوانین؛ چنان چه میان قوانین مصوب و یا آن چه قرار است به صورت قانون درآید تنافی و تعارضی باشد؛ در راستای حفظ آن و تطبیق آن بر موازنه های شرعی، پژوهش پیش روی کوشیده تا با روشی تحلیلی با استفاده از اصول و مبانی نظری و نیز راهکارهای عملی که مورد پذیرش شرع و قانون اساسی می باشند به حل مسأله ی مورد نظر بپردازد و قواعد الجمع مهما امکن، قاعده ی لا ضرر و اخذ مصلحت اقوی در اصول و مبانی نظری و شورای نگهبان، مجمع تشخیص مصلحت نظام، حکم حکومتی ولی فقیه، دیوان عدالت اداری، ارجاع به قاضی و یا دادگاه دیگر و استراتژی عدم ابتلاء را به عنوان راهکارهای عملی تبیین نموده است.

کلیدواژه‌ها: تعارض شرع و قانون، حقوق اساسی، اصل ۴ قانون اساسی، شورای نگهبان.

۱. دانشجوی دکتری مدرسی معارف اسلامی دانشگاه تهران.

مبانی سیاسی - حقوقی مشروعیت قوانین موضوعه در آراء علامه محمدتقی جعفری

علی اکبر جعفری ندوشن^۱، سیدمحسن حکمتی مقدم^۲

چکیده

مطابقت قوانین و مقررات وضعی با دستورات الهی از مسلمات دین اسلام است؛ بر این اساس، «اصل طراز» در متمم قانون اساسی مشروطه درج شد سپس با بیانی کم و بیش متفاوت ولی معنایی واحد، در قامت اصل چهارم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران خودنمایی کرد. اندیشمندان اسلامی، منشأ مشروعیت و وثاقت قوانین و مقررات حقوقی را صدور آن‌ها از سوی شارع حکیم می‌دانند. در این نوشتار، با جستجو در آثار علامه محمدتقی جعفری، فلسفه و دلایل عقلی اطاعت از قانون الهی به عنوان قانون برتر، مورد واکاوی قرار گرفته است. سوال اصلی پژوهش بر این استوار است که مبنای عقلی - فلسفی اصل طراز و پیروی از قوانین الهی در آثار فکری علامه محمدتقی جعفری چیست؟ نهفتن خصوصیات نظیر عدالت محوری، علم مطلق و جامع‌نگری و حق‌مداری در شارع، و وجود خصائصی چون فرازمانی و فرامکانی بودن و انطباق قوانین با فطرت در کتاب شرع، از مهم‌ترین دلایل عقلی و فلسفی پابندی به مشروعیت قوانین موضوعه از دیدگاه علامه محمدتقی جعفری است. روش تحقیق به صورت توصیفی و تحلیلی است.

کلیدواژه‌ها: نظارت شرعی بر قوانین، اصل طراز، قانون برتر، محمدتقی جعفری، فطرت، عدالت محوری، حق‌مداری، جامع‌نگری.

۱. نویسنده مسئول و استادیار بخش حقوق دانشگاه یزد.

۲. دانشجوی دکتری حقوق بین الملل دانشگاه تهران.

فلسفه قاعده مقابله به مثل؛ از سزادهی تا فایده گرایی

وحید نکونام^۱

چکیده

قاعده مقابله به مثل از جمله قواعد تنزیصی است که ادله فراوانی دلالت بر مشروعیت آن داشته و در حوزه های مختلف فقه و حقوق کاربرد دارد. این قاعده اصولاً به عنوان یک نظام پاسخدهی تلقی می شود لذا برای شناخت فلسفه آن از فلسفه مجازات ها بهره می گیرید.

هدف از نگارش این مقاله شناخت فلسفه قاعده مقابله به مثل است چرا که شناخت فلسفه احکام از جهات مختلف مهم تلقی می گردد؛ از یک سو زمینه دفاع عقلانی از دین را به بهترین وجه حاصل می کند؛ و از سوی دیگر امکان بررسی تخصیص و تقیید احکام یا توسعه و تعمیم آن را با توجه به تغییر دایره مصالح و مفاسد فراهم می آورد.

این مقاله این پژوهش به روش توصیفی - تحلیلی فلسفه قاعده مقابله به مثل را با اهداف مجازات ها تطبیق داده و آن را مورد تجزیه و تحلیل قرار می دهد. توضیح آن که به طور کلی دو رویکرد در خصوص فلسفه مجازات ها وجود دارد: رویکرد سزاگرایانه و فایده گرایانه؛ که هر یک از این دیدگاه ها از منظری خاص به فلسفه مجازات می نگرند و به همین واسطه مصون از انتقاد نیستند اما بر اساس یافته های این پژوهش، قاعده مقابله به مثل از فلسفه ای ترکیبی برخوردار است به نحوی که

۱. استادیار دانشگاه حضرت معصومه (سلام الله علیها).

اغلب برداشت ها از سزادهی و فایده گرایی را دارا بوده و در عین حال اشکالات وارد بر این دو رویکرد را ندارد.

کلیدواژه‌ها: مقابله به مثل، فلسفه، سزا گرایی، فایده گرایی، قصاص.

نظام حاکم بر وضعیت اضطراری سلامت عمومی؛ تحلیل سازوکارهای مواجهه نظام حقوقی ایران با بیماری‌های واگیردار

مصطفی منصوریان^۱، محمدحسن کبگانی^۲

چکیده

جامعه در برخی موارد با بحران‌هایی روبه‌رو می‌شود که سازوکارهای معمول، قادر به حل آنها نیست. نظام حقوقی وضعیت اضطراری ناظر به چنین شرایطی است و با اعطای اختیارات استثنائی و موقتی به مقامات حکومتی در پی کنترل بحران و بازگرداندن شرایط به حالت عادی است. یکی از انواع وضعیت‌های اضطراری، اضطرار ناشی از بروز بحران در سلامت و بهداشت عمومی است. با توجه به عدم تفکیک بین وضعیت‌های اضطراری در نظام حقوقی ایران، تعیین مرجع صالح برای اعلام وضعیت اضطراری سلامت عمومی امری مناقشه‌برانگیز است؛ سازوکار مقرر در اصل ۷۹ قانون اساسی، بند ۸ اصل ۱۱۰ قانون اساسی، صلاحیت شورای عالی امنیت ملی وفق اصل ۱۷۶ قانون اساسی و قانون مدیریت بحران چهار فرضی هستند که برای مواجهه با چنین بحران‌هایی قابل توجه هستند. مسئله اصلی این پژوهش تحلیل و بررسی ظرفیت فروض مزبور در اعلام و مدیریت وضعیت اضطراری در شرایطی است که به دلیل شیوع نوعی بیماری واگیردار در کشور بحران ایجاد شده است. با بررسی قانون اساسی و قوانین عادی با رویکردی تحلیلی چنین نتیجه گرفته

۱. نویسنده مسئول و استادیار گروه حقوق عمومی و بین‌الملل دانشگاه علوم قضایی و خدمات اداری.

۲. دانشجوی دکتری حقوق عمومی دانشگاه تهران.

شد که قانون مدیریت بحران می تواند مستند اصلی فعالیت های دولت برای مدیریت چنین شرایطی باشد؛ البته با این قید که در موارد نیازمند وضع محدودیت های ضروری، باید از سازوکار اصل ۷۹ قانون اساسی استفاده شود.

کلیدواژه ها: وضعیت اضطراری، وضعیت اضطراری سلامت عمومی، اصل ۷۹ قانون اساسی، شورای عالی امنیت ملی، قانون مدیریت بحران، بیماری های واگیردار، ویروس کرونا.

بررسی ماهیت دیوان حسب مقایسه وظایف آن با برخی از اختیارات دادستان دیوان کیفری بین المللی

عزیز نوکنده^۱

چکیده

دادستان بعنوان نماینده جامعه برای تامین امنیت و نظم عمومی حفظ حقوق عمومی انجام وظیفه می کند ولیکن در حقوق اسلامی بخشی از وظایف دادستان مانند، کشف جرم، تعقیب متهم، تحقیقات مقدماتی، پیشگیری از وقوع جرم، توسط محتسب انجام می گرفت. در این تحقیق ضمن بررسی ماهیت دیوان حسب، این که منشاء پیدایش حسب از کجاست؟ آیا نهاد حسب ریشه اسلامی دارد؟ چگونگی انتخاب محتسب و وظایفش چه بوده پس از شناخت ساختار دیوان حسب وظایف آن را با برخی از اختیارات دادستان دیوان کیفری بین المللی مورد مقایسه قرار می دهیم یافته های این تحقیق نشان می دهد در برخی از قواعد آیین دادرسی نظام حقوقی اسلامی با اساسنامه دیوان کیفری بین المللی و وظایف دادستان مشابهتهایی وجود دارد در اصول و قواعد دادرسی در موضوعات مختلف پاسخهایی دارد. هر چند تفاوتهایی وجود دارد ولیکن آیین دادرسی اسلام با توجه به مبانی فکری خویش آوردههایی را دارند که این موضوعات علی رغم داشتن بسترهای فکری متفاوت در نتایج با رویکرد نظامهای حقوقی دیگر اشتراک فکری دارند نباید به دلیل عدم آشنایی و توجیه این گزاره ها به ساده ترین پاسخ به دست کشیدن از آورده های خویش متوسل شویم.

کلیدواژه ها: محتسب، دادستان، دیوان کیفری بین المللی، تعقیب و تحقیق.

رابطه قانون با احکام اسلامی

سید حسین جعفری نسب^۱

چکیده

در جامعه اسلامی ایران، نظام تقنین، مبتنی بر دین و بر اساس موازین اسلامی است. با توجه به این نکته که قوانین موضوعه با احکام شرعی و حکومتی پیوند نزدیک دارند، بررسی رابطه میان این امور ضرورت دارد. سوال تحقیق این است که رابطه میان قانون با حکم اولی، ثانوی و حکومتی چیست؟ این پژوهش با روش توصیفی و تحلیل متن و استفاده از شیوه کتابخانه‌ای و مراجعه به منابع دست اول در صدد پاسخ به سوال تحقیق است. دین مبین اسلام در همه ارکان و ابعاد نظام حقوقی کشور ایران حضور مؤثر دارد و قانون اساسی به صراحت بر میزان بودن اسلام در تصویب قوانین تأکید می‌نماید. با نظر به محتوای قوانین موضوعه در نظام جمهوری اسلامی ایران، رابطه قانون با احکام اسلامی، در طول یکدیگر و مکمل هم در اداره جامعه‌اند. بر این اساس، احکام اسلامی با قوانین موضوعه در نظام اسلامی، تلازم و پیوستگی داشته و امکان سازگاری آنها از طریق راهکارهایی مانند احکام ثانوی و حکومتی فراهم می‌شود. در هنگام تراحم میان قوانین و احکام در مرحله اجرا نیز، نظر نهایی فقیه حاکم، معیار و فصل الخطاب است.

کلیدواژه‌ها: رابطه، قانون موضوعه، حکم شرعی، اولی، ثانوی، حکومتی.

۱. استادیار و عضو هیئت علمی گروه معارف اسلامی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شرق.

امکان سنجی نمایندگی حاضن (مادر) در امور مربوط به ولایت

مریم السادات محقق داماد^۱، عطیه سادات صفوی سهی^۲

چکیده

اگرچه حیطه شمول امور مربوط به ولایت قهری پدر و جد پدری در قانون مدنی به صراحت مشخص نشده است، اما مطابق با احکام باب سوم از جلد دوم قانون مدنی، ظاهراً تمامی امور و شئون کودک را در بر می گیرد (نفس، مال و حقوق). حق حضانت که نوع خاصی از ولایت است، در بعضی موارد و به تشخیص قانونگذار، به مادر اعطا شده، اما برخی از وسایل و لوازم اجرای آن به وی داده نشده است. اعطای برخی از این اختیارات اگرچه در قانون فعلی وجود ندارد، اما از باب قاعده «اذن در شئی، اذن در لوازم نیز هست»، قابل تصور و پیشنهاد است؛ اما مشکل اصلی در خصوص اختیاراتی است که منحصرأ در حیطه صلاحیت ولی قهری قرار دارند و به این سبب نمی توان آنها را به حاضن اعطا نمود، مصادیقی همچون امور مربوط به بیمه، اجازه مسافرت، افتتاح حساب بانکی و طرح هرگونه دعوی.

مقاله حاضر در پی آن است که به شیوه تحلیلی و با مراجعه به اسناد کتابخانه‌ای، به رفع تعارض میان اختیارات حاضن و ولی قهری، از طریق اعطای نمایندگی، پردازد. البته مقصود نمایندگی در اموری است که در اجرای هرچه بهتر حضانت

۱. نویسنده مسئول و استادیار گروه حقوق دانشگاه امام صادق (علیه السلام)، پردیس خاوران.

۲. دانشجوی دکتری حقوق عمومی، پردیس البرز دانشگاه تهران.

الزامی است؛ زیرا با وجود اینکه ولایت قائم به شخص است و نمی توان آن را واگذار نمود، اما امکان اعطای وکالت و نمایندگی در آن با مانع شرعی روبه رو نیست. همچنین از سوی دیگر، در موارد عدم صلاحیت ولیّ قهری، امکان اعطای این نمایندگی از ناحیه حاکم شرع وجود دارد.

کلیدواژه ها: ولایت، حضانت، وکالت، ولیّ قهری، حاضن، امور مالی، امور غیر مالی، قاعده ملازمه عقلی.

بررسی فقهی حقوقی قسامه؛ ابهامات و تنگناها در وضعیت حاضر

فرید نجات نیا^۱

چکیده

علی‌رغم پیشرفت‌های بسیار در زمینه قانون نویسی در ایران، هنوز ابهاماتی در خصوص بحث لوث و نحوه اجرای قسامه وجود دارد. هرچند امارات، ادله علمی، پیشرفتهای تکنولوژی و نتایج مورد وثوق در علم قاضی راهکارهایی هستند تا حتی الامکان اجرای قسامه صورت نگیرد؛ در صورت حصول لوث، باید با دقت کامل شرایط تحقق قسامه و کیفیت و کمیت آن از سوی قضات مورد بررسی قرار گیرد. پرسش اصلی مقاله حاضر این است که «چگونه می‌توان با وجود تغییرات زمانی و مکانی حادث شده، پیشرفت‌های امروز تکنولوژی و کم رنگ شدن باورهای دینی و اعتقادی با استناد به قسامه در دادگاه کسی را محکوم نمود»؟

یافته‌های این مقاله نشان می‌دهد که قانونگذار نتوانسته است تمام قواعد و چهارچوب‌های قسامه را بیان کند و برای اجرای قسامه در دادگاه‌ها اکثر قضات باید به کتب فقهی موجود در این زمینه مراجعه کنند. همچنین کیفیت اتیان سوگند، نحوه و شرایط قسم‌خورندگان در جلسه دادگاه به درستی مورد توجه قرار نمی‌گیرد؛ در واقع، اکثر دادگاه‌ها ذهن خود را به ارکان قسامه و لوث معطوف می‌کنند که این موضوع باعث اطاله دادرسی و موارد دیگر می‌شود.

کلیدواژه‌ها: قسامه، لوث، مجازات اسلامی، روایات، اصل مخالف با قاعده.

۱. دانشجوی دکتری فقه و مبانی حقوق، دانشگاه آزاد اسلامی واحد یادگار امام خمینی (ره).

تحلیل چالش‌های قانون کاداستر (حدنگار) در جهت شفافیت در مالکیت‌ها (مدیریت زمین) و گسترش شهر هوشمند

سید مجید هاشمی طغرالجردی^۱، محمدصادق طاهرطلوع دل^۲،
مهسا زهره وندی^۳، نیلوفر جوادیان^۴

چکیده

قسط و عدالت در شهرها موجب دوستی و رضایت از حکمرانی است و برای آن قانون عادلانه و مجری عادل نیاز است. از لوازم نیل به عدالت اجتماعی در حوزه مدیریت شهری، ایجاد فرصت‌های برابر و شفاف سازی اطلاعاتی به خصوص در موضوع مالکیت‌ها و نوع کاربری‌ها می‌باشد. قانون «انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات» و قانون حدنگار «کاداستر» می‌تواند بعنوان دو بازوی مهم شفافیت در مدیریت شهر هوشمند باشد. با توجه به اهمیت اطلاعات درست و به روز قانون حدنگار (کاداستر) در سال ۱۳۹۳ جهت ایجاد شفافیت، مدیریت زمین، مقابله با زمین خواری و دیگر موارد مشابه تصویب شده اما، مهمترین سوال این مقاله چالش‌های اجرایی این قانون و موانع اجرایی کاداستر می‌باشد. در این مقاله بررسی فرآیندها و فرآورده هر دو مهم است. این تحقیق نتیجه گرا و کاربردی با استفاده از روش کتابخانه‌ای- میدانی و باروش تحلیلی- توصیفی تنظیم شده و با تبیین تحلیلی

۱. نویسنده مسئول و استادیار و عضو هیات علمی دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی.

۲. دانشیار و عضو هیات علمی دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی.

۳. دانشجوی کارشناسی ارشد معماری، دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی.

۴. دانشجوی کارشناسی ارشد معماری، دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی.

جهت تعمیم پذیری، با قراردادن گزارش های مرکز پژوهش های مجلس در کنار تحلیل محتوای نظرات کارشناسان مرتبط، نشان می دهد که عوامل زیرساختی چون عدم رعایت استانداردهای ملی در تهیه نقشه های حدود اراضی، ضعف جایگاه فناوری اطلاعات، وجود اشکالات و نقایص فنی و محتوایی در کنار بالا بودن هزینه تجهیزات، نادیده گرفتن تمام ابعاد کاداستر همه جانبه مانند کاداستر مالی، سیاسی و زراعی، ضعف عملکردی سازمان ثبت اسناد و املاک کشور، وجود خلاءهای قانونی و توجه ناکافی مسئولان و مدیران دولتی و مشکلات سازمان جنگلداری و همچنین عدم پاسخگو بودن مدیران مرتبط نسبت به عملکرد خود مهمترین دلایل عدم اجرای کاداستر بوده است. جهت مدیریت زمین، توجه به مالکیت ها، ارزش، کاربری و توسعه زمین در هماهنگی با منافع عمومی اهمیت دارد. پیشنهاد این مقاله در حوزه نظارت استفاده از ظرفیت نهادهای نظارتی مانند کمیسیون قضائی مجلس جهت پایش سالانه دلایل عدم اجرای قانون و در حوزه اجرا تشکیل کمیته مشترکی در نهاد اجرایی دولت جهت تنظیم روابط سازمان ها و نظارت بر بودجه و پیشرفت کاداستر است. همچنین پیشنهاد می شود مرکز تحقیقاتی دانشگاهی کاداستر جهت روان سازی جنبه های فنی و تکنولوژی و بروز آوری برنامه ها تشکیل گردد.

کلیدواژه ها: کاداستر، مالکیت ها، شفاف سازی، شهر هوشمند، مدیریت زمین.

نظریه عدالت در فلسفه حقوق اسلامی با تأکید بر نسبت عدالت و استنباط

محمدهادی حاضری^۱، سیدجواد ورعی^۲

چکیده

عدالت به شهادت تاریخ غایت و ایده کهن انسانی، و به شهادت آیات قرآن کریم هدف دینی است که یکی از جلوه‌های آن در حقوق اسلام جای دارد؛ جایی که از عدالت در تشریع احکام سخن می‌رود. اما علم به حقوق اسلام دارای قواعد و موازینی است که در دانشی به نام فقه جمع آمده و نیازمند استنباط است. پرسش اصلی مقاله حاضر به مثابه پرسشی فلسفه حقوقی و ناظر به نقش و جایگاه عدالت در کشف حکم شرعی (استنباط)؛ ماهیت عدالت و چالش‌های کاربرست آن در استنباط است. گو این که نقش و جایگاه عدالت در طریق استنباط فقهی و حقوق اسلامی به گام‌های پیش‌تر و بنیادی‌تر یعنی مبادی دین‌شناسانه وابسته است. نتیجه داده‌های تحقیق نشان می‌دهد دو جریان کلی در باب نسبت دین و عدالت وجود دارد؛ یک جریان عدالت را مفهومی پسادینی و منوط به جعل شرعی می‌داند و جریان دیگر آن را پیشادینی و قابل درک پیش از جعل شرعی می‌شمرد. این مقاله با استفاده از روش توصیفی تحلیلی ضمن مقابله با برخی نظرات فقهای معاصر مبنی بر عرفی یا عصری دانستن عدالت و ظلم، عدالت پیشادینی و عقلی را برگزیده، و در گام بعد به کاربرست عدالت عقلی در استنباط ضمن رفع چالش‌های آن می‌پردازد.

۱. نویسنده مسئول و دکتری فلسفه حقوق دانشگاه باقرالعلوم (علیه السلام).

۲. دانشیار گروه حقوق پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.

چالش‌هایی که در حقیقت چالش‌های حجیت عقل در استنباط هستند و بسیاری از فقها و اصولیون امامیه، علی‌رغم اعتقاد به تبعیت احکام از مصالح و مفاسد واقعی نسبت به کارآزمایی حسن و قبح عقلی در جریان استنباط نگاه بسیار حداقلی دارند. مقاله حاضر در حد توان می‌کوشد احتمال جدیدی به احتمالات گذشته بی‌افزاید و از این طریق گامی در فلسفه فقه و حقوق اسلامی بردارد.

کلیدواژه‌ها: دین، فقه، عدالت، عقل، فلسفه حقوق.

از تبعیض منفی تا تبعیض مثبت؛ جایگاه اقلیت‌های دینی در قانون مجازات اسلامی

مرضیه دیرباز^۱، رقیه صادقی رام^۲

چکیده

اعتبار، حیثیت و امنیت شهروندان در هر جامعه‌ای، در گرو رعایت مقررات و قوانین جامعه از سوی آنان است و تا آن زمان که قوانین جامعه به وسیله‌ی اشخاص رعایت شوند، چتر حمایتی قانون بر آنان گسترده است. حقوق اقلیت‌ها، چهارچوبی قانونی برای حمایت از گروه‌های آسیب‌پذیر جامعه و پیشگیری از تعرض قانونی نسبت به آنان است که در مقررات بین‌المللی نیز بر آن تأکید شده است. پژوهش حاضر، به شیوه توصیفی-تحلیلی و با هدف ارزیابی جایگاه اقلیت‌های دینی در عدالت کیفری ایران انجام می‌شود. این تلاش در پرتو تبیین انگاره‌ی برابری در برابر قانون از نگاه آموزه‌های اسلامی و قوانین موضوعه‌ی ایران و بایسته‌های منع تبعیض در معاهدات بین‌المللی و اسناد حقوق بشری صورت می‌گیرد و به بازشناسی نمودهای تبعیض منفی و مثبت در قانون مجازات اسلامی می‌انجامد. تبعیض‌های مبتنی بر دین در قانون مجازات اسلامی، در بزه‌های زنا، لواط، تفخیز، قذف، مصرف مسکر، جنایات و ربا، به روشنی دیده می‌شوند.

کلیدواژه‌ها: تبعیض منفی، تبعیض مثبت، اقلیت دینی، قانون مجازات اسلامی.

۱. استادیار گروه حقوق مؤسسه آموزش عالی طلوع مهر.

۲. دکترای حقوق کیفری و جرم‌شناسی، مدرس دانشگاه محقق اردبیلی (ره).

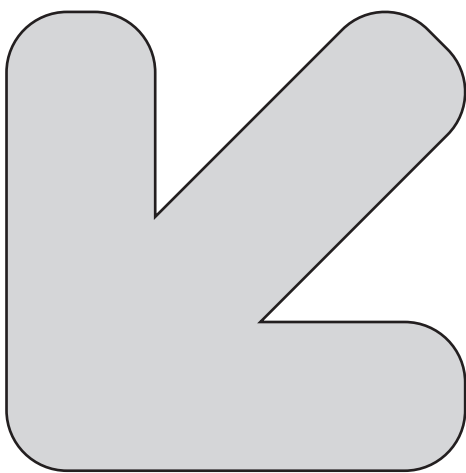
تبیین فقهی تابعیت ملی بر اساس موقعیت جغرافیایی و مرزهای ملی

عباسعلی مشکانی سبزواری^۱

چکیده

پیرامون «تابعیت ملی» دو دیدگاه موافق و مخالف وجود دارد. مخالفان معتقدند در اسلام چنین نهادی وجود نداشته و مشروعیت ندارد. موافقان اما، با ارائه استدلال‌های مختلف فقهی، تلاش می‌کنند مشروعیت آن را اثبات نمایند. بر این اساس پرسش محوری این است که: آیا «تابعیت ملی» از منظر فقهی قابل توجیه و تبیین است؟ به نظر می‌رسد با توجه به ابتدای تابعیت ملی بر مرزهای ملی و جغرافیایی و ملی، می‌توان از طریق تبیین و تثبیت فقهی «نهاد مرزهای ملی»، بر حجیت و مشروعیت تابعیت ملی استدلال نمود. مقاله حاضر تلاش کرده تا با استفاده از روش مطالعات کتابخانه و متکی بر رویکرد اجتهادی/تحلیلی، اولاً مشروعیت مرزهای جغرافیایی، و ثانیاً، مبتنی بر مرزهای ملی، حجیت و مشروعیت تابعیت ملی را اثبات نماید. حاصل تحقیق اینکه تابعیت ملی بر اساس موقعیت جغرافیایی اشخاص و مرزهای ملی، مبتنی بر انگاره‌های فقهی مختلفی همچون انگاره سرزمین یا قلمرو حاکمیت، انگاره مالکیت مشاع، انگاره حق شرط و اشتراط، انگاره حکومت‌های فدرالی، انگاره تحجیر، احیای موات و حق تقدم در سرزمین قابل تبیین و تثبیت است. کلیدواژه‌ها: فقه، فقه حکومتی، تابعیت، تابعیت ملی، مرزهای ملی، موقعیت جغرافیایی اشخاص.

۱. دانش‌آموخته دکتری فقه سیاسی، مجتمع آموزش عالی فقه، جامعةالمصطفی العالمیه.

**کمیسیون تخصصی
مدیریت اسلامی**

الگوی فرماندهی و مدیریت شهید حاج قاسم سلیمانی در عرصه نظامی

علی عسگر حلوائی^۱، روح اله تولایی^۲

چکیده

کسب تجارب منحصر به فرد میدانی در عرصه فرماندهی و مدیریت نبردهای امنیتی و نظامی در داخل و خارج از کشور و دست یابی به نتایج شگفت آور در نبرد با نیروهای چندملیتی باعث شده است تا مطالعه شیوه‌ها و رویکردهای شهید حاج قاسم سلیمانی به یکی از منابع اصلی مطالعه و تفکر در حوزه مدل‌های فرماندهی و مدیریت تبدیل شود. لذا انجام مطالعات موردی و تحقیقات میدانی بر روی سبک فرماندهی و مدیریت شهید سلیمانی از مراجع بالادستی و پایین دستی مرتبط با ایشان می‌تواند بینش‌ها و ظرافت‌های بکر و ارزشمندی را در اختیار محققان و مخاطبان این حوزه قرار دهد. در این پژوهش با بهره‌گیری از روش شناسی گفتار پژوهشی و مطالعات اسنادی بر آن شدیم تا الگوی فرماندهی و مدیریت شهید سلیمانی در عرصه نظامی را طراحی و تبیین نماییم. با توجه به سبک فرماندهی شهید سلیمانی این الگو انعکاس دهنده روش‌ها و رویکردهای میدانی و راهبردی به صورت توأمان است و هم در سطح فرماندهان ارشد و هم فرماندهان میدانی کاربرد خواهد داشت. پس از جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها، نتایج این تحقیق حاکی

۱. دکتری تخصصی مدیریت بازرگانی و پژوهشگر دانشگاه جامع امام حسین (علیه‌السلام).

۲. دانشیار گروه سیاست‌گذاری علم و فناوری دانشگاه جامع امام حسین (علیه‌السلام).

از وجود پنج محور بنیادین در الگوی فرماندهی شهید سلیمانی بود. این محورها عبارتند از داشتن نگاه راهبردی در نبرد با دشمن، اصول مواجهه نظامی با دشمن، شیوه‌های مواجهه نرم، نیمه سخت و سخت با دشمنان، الگوی پاسخ به تهدیدات نظامی دشمن و الگوی مذاکره با دشمنان. **کلیدواژه‌ها:** فرماندهی، سبک مدیریت، شهید سلیمانی، توکل بر خدا، نبرد نظامی، مواجهه با دشمن.

گفتمان مقاومت؛ پیشران تمدنی آینده جهان اسلام

علیرضا افضلی^۱

چکیده

اگر بخواهیم در خصوص آینده جهان اسلام، بازخوانی ای در بین اندیشه‌های آینده پژوهان مطرح جهان، داشته باشیم، می‌توانیم به دو آینده پژوه اشاره کنیم که در پژوهش‌های خود، دغدغه آینده تمدن اسلامی و آینده جهان اسلام را داشته‌اند. آقای مهدی المانجره و آقای ضیاء الدین سردار دو آینده پژوه مسلمانی هستند که به نسبت سایر آینده پژوهان، این دغدغه را در وجود خود داشته و در تالیفات گوناگون خود خواسته‌اند تا آن را تبیین کرده و راه حلی برای تحقق آن ارائه دهند. اگر چه دغدغه به خوبی از سوی این دو آینده پژوه تبیین شده است، اما در ارائه راه حل نتوانسته‌اند، آنچنان موفق باشند.

در این مقاله، پس از مروری بر چارچوب مفهومی مقاومت مبتنی بر اندیشه مقام معظم رهبری، گفتمان مقاومت به عنوان پیشران تمدنی در مسیر تحقق آینده جهان اسلام، معرفی شده است که بر هم زننده تمامی معادلات خطی و طراحی‌های دشمنان در خصوص آینده جهان اسلام خواهد بود و به عنوان یک تغییر نوآورانه و رویکرد فوق فعال در تحقق آینده جهان اسلام و عامل همگرا و وحدت آفرین کشورهای اسلامی، می‌تواند تلقی شود.

کلیدواژه‌ها: آینده جهان اسلام، تمدن نوین اسلامی، پیشران، گفتمان مقاومت، وحدت و همگرایی جهان اسلام، رویکرد فوق فعال.

۱. استادیار دانشکده معارف اسلامی و مدیریت دانشگاه امام صادق (علیه السلام).

مرور قلمرو پژوهش‌های مدیریت بازاریابی اسلامی؛ ارائه ساختار شبکه مفاهیم و مدل جامع پژوهشی «آشیانه بازاریابی اسلامی»

نادر جعفری^۱، وحید تاروپردی زاده^۲

چکیده

دانش بازاریابی امروزه دامنه مسائل خود را بر روی بسیاری از حوزه‌ها و شاخه‌های همسایه خود در اقتصاد و تجارت و اجتماع و سیاست انداخته است. این دانش با جذابیت‌ها و حرف‌های نویی که ارائه می‌کند سوژه‌ی بسیاری از پژوهشگران داخل و خارج کشور برای بحث و فحص با رویکردهای اسلامی شده است، که حاصل آن انباشت حجم قابل توجهی از ایده‌پردازی‌ها در قالب کتب، مقالات، پایان‌نامه‌ها و یادداشت‌هاست. هدف علاقه‌مندان و پژوهشگران داخلی در طول این سال‌ها، اولاً رفع و دفع ضعف‌ها و آسیب‌های جدی ناشی از مبانی غربی دانش متعارف بازاریابی بر جامعه و ثانیاً انجام مفهوم‌پردازی‌های ناب اسلامی برای کاربری در زیست‌بوم فرهنگی ایران بوده است. هدف پژوهش حاضر آن است تا با استفاده از روش مرور قلمرو (scoping review) تمامی مقالات در حوزه بازاریابی اسلامی در داخل کشور را جمع‌آوری کرده و با تحلیل و دسته‌بندی دقیق از محتواهای آنها، ابتدا تصویر روشنی از وضعیت فعلی پژوهش‌های بازاریابی اسلامی در کشور ارائه

۱. استادیار دانشکده معارف اسلامی و مدیریت دانشگاه امام صادق (علیه‌السلام).

۲. دانشجوی دکتری رشته معارف اسلامی و مدیریت منابع انسانی دانشگاه امام صادق (علیه‌السلام).

کند و در مرحله بعد، مدل جامع پژوهشی این حوزه دانشی علوم انسانی-اسلامی در داخل کشور را، با عنوان «مدل آشیانه بازاریابی اسلامی» عرضه نماید. این مدل تمامی مسائل و پاسخ‌ها و رویکردهای عمده پژوهشگران این حوزه را در سه لایه اصلی شامل «مفهوم‌سازی اسلامی در دانش بازاریابی»، «کاربردهای اسلامی بازاریابی» و «بازاریابی در بازارهای اسلامی» دسته‌بندی کرده و به پژوهشگران در فهم و تحلیل پژوهش‌های پیشین و ایده‌پردازی در انجام تحقیقات آتی راهگشایی می‌کند.

کلیدواژه‌ها: مدیریت اسلامی، بازاریابی اسلامی، مرور قلمرو، مدل جامع پژوهشی، نظام مسائل، علوم انسانی اسلامی.

تبیین مفهوم شرح صدر به مثابه مهمترین ابزار ریاست و مدیریت

محمد شیخ‌زاده^۱

چکیده

شرح صدر یکی از مضامین پرتکرار و مهم در منابع دینی و به ویژه در حوزه مدیریت و رهبری جامعه است. در آیات و روایات متعددی به اهمیت این موضوع بالاخص برای مدیران اشاره شده است به گونه‌ای که از آن به عنوان ابزار ریاست نام برده شده است. هدف از این مقاله بررسی مفهوم شرح صدر و تبیین آن به عنوان مهمترین ابزار ریاست و مدیریت است. لذا ابتدا آیات و روایات مرتبط با این مفهوم احصا می‌شود سپس مضامین مرتبط با آن در ادبیات مدیریت و رهبری بررسی می‌گردد. در ادامه به بررسی ابعاد و مؤلفه‌های آن پرداخته می‌شود. با مرور برخی از آیات قرآنی و الگوهای مدیریتی به صورت ایجابی و سلبی، تعاریف، لوازم، نشانه‌ها و نتایج شرح صدر مورد بررسی قرار می‌گیرد. در پایان الگویی از ابعاد و مؤلفه‌های شرح سعه صدر ارائه می‌شود.

کلیدواژه‌ها: شرح صدر، مدیریت، ریاست، ابزار، قرآن.

۱. استادیار گروه مدیریت بازرگانی دانشگاه بجنورد.

بازشناسی ماهیت و مؤلفه‌های خردورزی مبتنی بر آموزه‌های اسلامی و دلالت‌های آن در مدیریت سازمان

لیلا بختیاری^۱، نیکو دیالمه^۲، زهره موسی‌زاده^۳

چکیده

هدف از پژوهش حاضر بازشناسی ماهیت و مؤلفه‌های خردورزی مبتنی بر آموزه‌های اسلامی و بررسی دلالت‌های آن در مدیریت سازمان‌هاست. روش پژوهش در بخش اول تحلیل محتوای نصوص اسلامی اعم از آیات و روایات بوده و در بخش دوم با رویکرد استنباطی دلالت‌های هریک از مؤلفه‌ها با توجه به کارکردهای مدیریت استخراج شده‌است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که مؤلفه‌های سازنده مفهوم خردورزی در دو دسته‌ی مؤلفه‌های فرآیندی شامل نقادی و راهبری، و مؤلفه‌های برون‌دادی شامل تشخیص حق، ایمان به حق و عمل به حق، قابل تقسیم است؛ مفهوم نقادی متشکل از مقوله‌های معیارشناسی، ارزش‌گذاری، و تشخیص و داوری؛ مفهوم راهبری شامل مقوله‌های مدیریت تفکر، کنترل هیجان و ساماندهی عمل؛ مفهوم تشخیص حق مشتمل بر مقوله‌های آیه‌بینی، عبرت‌پذیری و روشن‌بینی؛ مفهوم ایمان به حق شامل مقوله‌های ایجاد ایمان و تحول در تمایلات و ملکات روحی؛ و مفهوم عمل به حق دربرگیرنده دو مقوله تنظیم روابط اجتماعی

۱. نویسنده مسئول و دانشجوی دکتری مدیریت آموزشی دانشگاه امام صادق (علیه‌السلام)، پردیس خاوران.

۲. دانشیار گروه معارف اسلامی و علوم تربیتی دانشگاه امام صادق (علیه‌السلام)، پردیس خاوران.

۳. دانشیار گروه معارف اسلامی و علوم تربیتی دانشگاه امام صادق (علیه‌السلام)، پردیس خاوران.

حق مدار و استقامت بر حق است. از این یافته‌ها در نهایت ۳۲ دلالت مدیریتی از جمله عدم برتری جویی و ریاست طلبی، کیفی گرایی در تحقق اهداف، انعطاف ساختاری، رهبری حمایتی، ابتدای ارزیابی بر دلایل واقعی در چارچوب کارکردهای مدیریت احصاء شد.

کلیدواژه‌ها: خردورزی، تعقل، آموزه‌های اسلامی، راهبری، نقادی، حق محوری، مدیریت.

بررسی ارتباط بین دانش آفرینی اسلامی، نوآوری سازمانی و فرهنگ سازمانی در دانشگاه اصفهان

لیلا مقتدایی^۱

چکیده

هدف: امروزه موفقیت دانشگاه اسلامی به توانایی دانش آفرینی آن بر اساس آموزه‌های اسلامی بستگی دارد؛ به عبارت دیگر، به دلیل تغییرات سریع در جهان کنونی، انطباق موفقیت‌آمیز با دانش بومی بخش مهمی از پیروزی است. بر این اساس، این مقاله با هدف بررسی رابطه دانش آفرینی اسلامی، نوآوری سازمانی و فرهنگ سازمانی تدوین شده است. روش: این پژوهش از نوع توصیفی - همبستگی بوده است. جامعه آماری پژوهش را تعداد ۴۷۶ نفر از استادان دانشگاه اصفهان تشکیل داده‌اند که ۲۱۴ نفر به عنوان نمونه پژوهش به صورت نمونه‌گیری تصادفی - طبقه‌ای متناسب با حجم انتخاب شد. ابزارهای اندازه‌گیری متغیرها در این پژوهش پرسشنامه فرهنگ سازمانی (دنيسن و اسپريتزر، ۱۹۹۱) و پرسشنامه محقق ساخته دانش آفرینی اسلامی و پرسشنامه محقق ساخته نوآوری سازمانی بوده است. یافته‌ها: رابطه بین دانش آفرینی اسلامی با نوآوری سازمانی معنی دار است و همچنین رابطه بین فرهنگ سازمانی با نوآوری سازمانی معنی دار است. بهترین پیش‌بینی کننده نوآوری سازمانی در گام اول بعد بکارگیری از دانش آفرینی اسلامی بوده است. بهترین پیش‌بینی کننده نوآوری سازمانی در گام اول بعد فرهنگ گروهی از فرهنگ

۱. استادیار گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه اصفهان.

سازمانی بوده است. مدل مفهومی نشان دهنده اثر دانش آفرینی اسلامی و فرهنگ سازمانی بر نوآوری سازمانی است، تأیید می گردد. نتیجه گیری: دانش آفرینی اسلامی می تواند با فرایند خلق دانش بر اساس آموزه های اسلامی و نهادینه سازی آن ها در فرهنگ سازمانی و نیز پرورش روحیه ی خودباوری و نوآوری سازمانی؛ و در نتیجه، هدفمند کردن زندگی کاری و تمجید و تقدیر از رفتارهای دانش محور در زیردستان، سطح عملکرد کمی و کیفی دانشگاه ها را بهبود ببخشد.

کلیدواژه ها: فرهنگ سازمانی، نوآوری سازمانی، دانش آفرینی، دانش آفرینی اسلامی، دانشگاه اصفهان

مرور قلمرو پژوهش‌های مدیریت منابع انسانی اسلامی در نشریات کشور؛ ترسیم نقشه‌ی ساختار دانش، ارائه تصویر ارتباطات مفهومی و پیشنهادهایی برای آینده

اسدالله گنجعلی^۱، وحید تارویردی‌زاده^۲

چکیده

شناخت ساختار و بافتار مفهومی یک حوزه دانشی و در دست داشتن چارچوب تحلیلی آن، اولین گام برای فهم، نقد و توسعه آن حوزه دانشی است. از اوایل دهه هفتاد شمسی که اولین پژوهش‌های منسجم در حوزه منابع انسانی اسلامی به چاپ رسیده است، سه دهه می‌گذرد. وقتی در آستانه قرن جدید شمسی به این کشتزار ایده‌ها و تلاش‌های بی‌دریغ پژوهشگران و علاقه‌مندان مدیریت و اسلام نگریسته می‌شود، دانش انباشته گرانقدری مشاهده می‌شود که از پراکندگی و عدم انسجام ساختاری-مفهومی رنج می‌برد. هدف پژوهش حاضر این است تا با بهره‌گیری از ظرفیت‌های روش «مرور قلمرو» (scoping review) ۳۴۰ پژوهش انجام شده در زمینه مدیریت منابع انسانی اسلامی در کشور را مرور کرده و در نهایت ماتریس ساختار این دانش را در چهار لایه «مطالعات بنیادین در دانش منابع انسانی اسلامی»، «مفهوم‌سازی‌های اسلامی»، «رابطه‌سنجی مفهومی» و «مسائل

۱. دانشیار گروه بازرگانی، دانشکده معارف اسلامی و مدیریت، دانشگاه امام صادق (علیه‌السلام).

۲. نویسنده مسئول و دانشجوی دکتری معارف اسلامی و رفتار سازمانی و مدیریت منابع انسانی، دانشگاه امام صادق (علیه‌السلام).

منابع انسانی در کشورهای اسلامی» و ده صبغه، از جمله «قرآنی»، «اخلاقی» و «انقلاب اسلامی» عرضه کند. همچنین تلاش شده تا ضمن ارائه نمودار توزیع مفاهیم پژوهش‌های منابع انسانی اسلامی مبتنی بر مدل پروانه‌ای، به توصیف آماری روش‌شناسی پژوهش‌ها و نیز وضعیت نشریات این حوزه دانشی پرداخته و در نهایت پیشنهادهایی برای آینده ارائه شود.

کلیدواژه‌ها: مدیریت اسلامی، مدیریت منابع انسانی اسلامی، رفتار سازمانی اسلامی، مرور قلمرو، نقشه ساختار دانش.

اصول اخلاق حرفه‌ای در تجارب مدیریتی آیت‌الله مهدوی‌کنی (ره)

صدیقه مهدوی کنی^۱، سکینه خوش‌صفت^۲، ثریا کاوسی^۳

چکیده

هدف پژوهش حاضر، شناسایی اصول اخلاق حرفه‌ای در تجارب مدیریتی آیت‌الله مهدوی کنی (ره) است. این پژوهش یک مطالعه کاربردی و با رویکرد کیفی است که از روش تحلیل متن و به شیوه‌ی استقرایی بهره گرفته است. جامعه پژوهش، آثار مکتوب آیت‌الله مهدوی کنی (ره) در موضوعات مرتبط با تجارب مدیریتی ایشان می‌باشد. نمونه‌گیری، هدفمند و بر اساس ملاک ارتباط آثار با موضوعات اخلاق و تجارب تربیتی و مدیریتی آیت‌الله مهدوی (ره) بوده و تا رسیدن به اشباع نظری ادامه یافته است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد با توجه به نوع نگاه آیت‌الله مهدوی کنی (ره) به تربیت و جایگاه آن، اصول اخلاق حرفه‌ای در مدیریت آموزشی مشتمل بر اصل اخلاص و تقوای الهی، توکل، بردباری و تلاش پایدار، ایجاد ارتباطات عمیق و مستمر، نظم، مسئولیت و تعهد است. اصل اخلاص و تقوای الهی به‌عنوان بنیادی‌ترین اصل بر سایر اصول حاکمیت داشته و مبنای ارزش‌گذاری و جهت‌دهی نظام اخلاق حرفه‌ای ایشان است.

کلیدواژه‌ها: اخلاق حرفه‌ای، آیت‌الله مهدوی کنی (ره)، اصول اخلاقی، مدیریت، تعلیم و تربیت.

۱. استادیار گروه فقه و حقوق اسلامی دانشگاه امام صادق (علیه‌السلام)، پردیس خاوران.

۲. نویسنده مسئول و دانشجوی دکتری معارف اسلامی و مدیریت آموزشی دانشگاه امام صادق (علیه‌السلام)، پردیس خاوران.

۳. دانشجوی دکتری معارف اسلامی و مدیریت آموزشی دانشگاه امام صادق (علیه‌السلام)، پردیس خاوران.

راهکارهای ساختاری ارتقاء سلامت اداری با تأکید بر نهج البلاغه

محسن داودآبادی^۱، مهدی رعایانی^۲

چکیده

جایگاه نظام اداری در پیشرفت اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی هر کشور بسیار زیاد بوده و سالم سازی آن از خطاها و انحرافات تأثیر بسزایی در تحقق اهداف کلان جامعه دارد. سلامت اداری یعنی نظام اداری با رعایت اصول و مقررات اداری حاکم و با توجه به نظم اداری از قبل طراحی شده، وظایف خود را به خوبی و برای نیل به بهره‌وری سازمانی اجرا می‌نماید. سلامت اداری یکی از خواست‌ها و آرزوهای دیرینه جوامع مختلف بوده و تحقیقات زیادی در زمینه کشف راهکارهای ارتقاء آن در کشورهای مختلف (با رویکردهای مختلف) انجام شده است. با دقت در منابع اسلامی و به ویژه سیره حکومتی امام علی (ع) می‌توان به راهکارهای بسیاری برای نیل به آن دست یافت. براساس مدل سه شاخگی سازمان دارای سه بعد ساختاری، زمینه‌ای و رفتاری می‌باشد؛ هدف اصلی این تحقیق این است که راهکارهای مفید جهت ارتقاء سلامت اداری در بعد ساختاری نظام اداری با استفاده از نهج البلاغه را ارائه نماید. نتایج تحقیق حاکی از آن است که سه راهکار ایجاد نظارت مؤثر، رعایت عدالت و افزایش شفافیت از مهمترین راهکارهای ارتقاء سلامت اداری از منظر نهج البلاغه است.

کلیدواژه‌ها: سلامت اداری، مدل سه شاخگی، بعد ساختاری، شفافیت، نظارت، عدالت.

۱. دانش آموخته‌ی دکتری فقه تربیتی جامعه‌المصطفی العالمیه.

۲. دانشجوی دکتری اقتصاد اسلامی پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.

نقش آفرینی سازه مفهومی مصلحت در تصمیم‌گیری رفتاری با رویکرد اسلامی

مهدی حمزه‌پور^۱، مرجان اعتمادی^۲

چکیده

مقوله «تصمیم‌گیری» پیامد فرآیند رهبری و مدیریت در سطوح فردی، گروهی، سازمانی و حکمرانی اجتماعی است. اوج و حضيض سرنوشت فرد، گروه، سازمان، جامعه و جهان در گرو کیفیت تصمیم‌گیری است. از دو ساحت مبنایی به «علوم تصمیم» نگریسته شده است. منظر نخست، نگاه تکنیکال و ریاضی‌وار به علوم تصمیم‌گیری است و منظر دیگر، نگاه رفتارشناسانه و مبتنی بر پارادایم‌های تفسیری و علوم رفتاری است. مقاله حاضر ناظر به نگاه دوم است با رویکرد اسلامی. رویکردی که از نظام ارزشی متفاوتی، در بیشتر موارد، نسبت به رویکرد ارزشی حاکم بر نظریه‌ها، تئوری‌ها، مدل‌ها و الگوهای تصمیم‌گیری کیفی و کمی الگوگیری می‌کند و ابتدای مباحث خود را بر ساحت جهان‌بینی الهی و اسلامی پایه‌گذاری می‌کند. جایگاه مصلحت در تصمیم‌گیری رفتاری با رویکرد اسلامی محور اصلی این پژوهش است که در آن به تعریف و مفهوم مصلحت، مصلحت در منابع دینی، هدف، اهمیت، جایگاه، الگوشناسی، مصداق‌شناسی، شاخص و

۱. نویسنده مسئول و عضو هیئت علمی دانشکده معارف اسلامی و مدیریت دانشگاه امام صادق (علیه‌السلام).

۲. دکتری مدیریت دولتی، گرایش منابع انسانی، دانشگاه علامه طباطبائی.

ساختارسازی مصلحت در اسلام و نظام اسلامی به ویژه در بحث تصمیم‌گیری پرداخته خواهد شد. با توجه به اصالت همزمان فرد و جامعه، باید فرآیندی طی شود که تصمیم‌گیری، سود و مطلوبیت واقعی جامعه مسلمانان را نیز دربرداشته باشد. این فرآیند، همان توجه به مصلحت در تصمیم‌گیری است. با توجه به غلبه بُعد اجتماعی در مصلحت، برای تبیین کاربردی این مفهوم بیش از هر چیز لازم است به تجربه حکمرانی در اسلام مراجعه شود. در پژوهش پیش‌رو، ضمن بررسی مبانی نظری و تجربی سازه مفهومی مصلحت، کاربست نظری و عملی این اصل را در حوزه تصمیم‌گیری رفتاری بر مبنای روش محتوی‌محور تحلیلی توصیفی و مرور نظام‌مند و تحلیل ترکیبی پژوهشگران مورد مذاقه قرار خواهیم داد.

کلیدواژه‌ها: تصمیم‌گیری، تصمیم‌گیری رفتاری، مصلحت، مجمع تشخیص مصلحت نظام.

معیارهای شایسته‌گزینی مدیران در پرتو اسلام

سعید صحت^۱، سمیه نام‌آور^۲

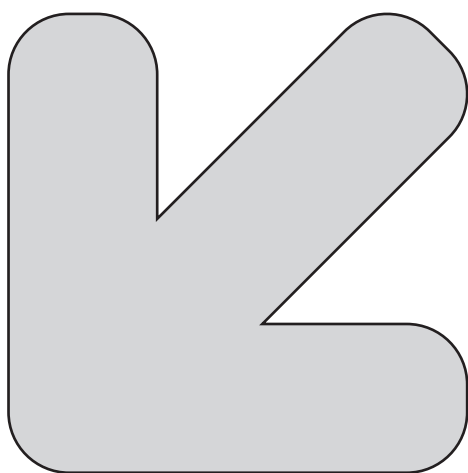
چکیده

شایسته‌گزینی به عنوان عامل مهم در سازمان‌ها مطرح است. در این مقاله بر اساس آیات قرآن، نهج البلاغه و نظرات مقام معظم رهبری (مد ظله العالی) در فرمایشات و در بیانیه گام دوم انقلاب، اصول شایسته‌گزینی مدیران بررسی شد. روش پژوهش در تعیین معیارهای شایسته‌سالاری، مرور ادبیات و مطالعه کتابخانه‌ای در پژوهش‌های مربوط به قرآن کریم و نهج البلاغه و استفاده از منظومه فکری مقام معظم رهبری (مد ظله العالی) است که بر این اساس، معیارها و اصول شایسته‌سالاری استخراج شد. یافته‌ها نشان می‌دهد که معیار شایسته‌گزینی بر دو اصل تعهد و تخصص به عنوان مکمل یک دیگر استوار است. شایسته‌گزینی در مدیریت منابع انسانی، بسیار مهم است و شایستگی‌ها در مدیران سطوح بالاتر سازمانی به مراتب بهتر است که بیشتر متبلور بوده و نمود بهتری داشته باشد چون آنان برای کارکنان سازمان الگو هستند و در انتصاب آنان باید حساسیت بیشتری باشد.

کلیدواژه‌ها: شایسته‌گزینی مدیران، معیارهای شایستگی، دیدگاه اسلام، قرآن کریم، نهج البلاغه، بیانیه گام دوم.

۱. دانشیار دانشگاه علامه طباطبائی، نویسنده مسئول.

۲. دانشجوی دکتری مدیریت بازرگانی-گرایش مدیریت منابع انسانی و رفتار سازمانی دانشگاه علامه طباطبائی.

**کمیسیون تخصصی
شهرسازی و معماری اسلامی**

بررسی اثر تفاوت های جنسیتی طبق آموزه های اسلامی بر طراحی فضای باز مهد و پیش دبستانی

ریحانه سادات طباطبایی یگانه^۱، فرهنگ مظفر^۲،

مینو شفائی^۳، بهرام صالح صدق پور^۴

چکیده

اسلام درباره نقش جنسیت، تعیین و بکارگیری آن، نهایت دقت و نکته بینی را دارد تا آنچه رفتار و منش ویژه دختر یا پسر معرفی می شود، صرف نظر از پذیرش اجتماعی- فرهنگی، بستر رشد و کمال را نیز بیابد. امروزه در پرتو مطالعات عمیق پزشکی، روانی و اجتماعی تفاوت های قابل توجهی میان دختران و پسران کشف شده است. این تفاوت ها از دو مسیر "هویت جنسی" و "نقش آموزی جنسیتی" برفرایند تربیت افراد و شیوه آموزش آن ها اثرگذار است. بر این اساس توجه به این تفاوت ها در تعیین الزامات طراحی فضای باز واجد اهمیت است. هدف این تحقیق بررسی اثر تفاوت های جنسیتی طبق آموزه های اسلامی بر طراحی فضای باز مهد و پیش دبستانی است. در تحقیق حاضر بعد از مرور تفاوت های ذکر شده بین دختر و پسر در قرآن و سایر متون اسلامی، بر تفاوت های ذهنی و مغزی دختران و پسران تمرکز شده است. همچنین با مرور ادبیات در زمینه تفاوت های رشدی و

۱. پژوهشگر دکتری معماری اسلامی دانشگاه هنر اصفهان.

۲. دانشیار دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه علم و صنعت.

۳. دانشیار دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه هنر اصفهان.

۴. دانشیار دانشکده علوم انسانی دانشگاه شهید رجایی.

ساختاری، تفاوت های شیمیایی و تفاوت های کارکردی چارچوب یک مصاحبه باز پاسخ برای شروع فرایند دلفی آماده شد. تحقیق حاضر کاربردی و کیفی است و به اجرای روش دلفی بین ۷ روانشناس و ۱۵ متخصص معماری پرداخته است تا ضمن احصای یک فهرست موثر از تفاوت های کالبدی/عملکردی در فضای باز آموزشی کودکان که برای دختران و پسران باید وجود داشته باشد، دستورالعمل های معماری متناسب با آن را برای طراحی فضای باز آموزشی ویژه کودکان دختر و پسر بدست آورد. نمونه تحقیق با استفاده از روش گلوله برفی انتخاب شد. نتیجه تحقیق حاضر یک فهرست کاربردی از عواملی است که باید در طراحی فضای باز آموزشی متناسب با تفاوت های ذکر شده رعایت شود. از جمله یافته های تحقیق، استفاده از رنگ های تند، گرم و روشن، وجود فضای کارکردی مناسب برای دور هم نشینی، هندسه ساده، گوشه های منحنی در فضا، فضای نقاشی و المان ها مینیاتوری برای دختران است. همچنین برای پسران فضایی با رنگ ملایم یا رنگ گرم و سرد تلفیقی، فضای تقابل و بازی دو نفره، هندسه پیچیده، فضا برای آشنایی با حرفه ها و مشاغل و کشاورزی، وجود اختلاف سطح، فضای مناسب برای ورزش های توپی و تعادلی و وجود فضای مانور قابل پیشنهاد است.

کلیدواژه ها: فضاهای باز آموزشی، تفاوت های جنسیتی، مهد کودک، پیش دبستانی.

چهل گام تا تدوین «مکتب معماری اسلامی» (در جستجوی الگویی برای بهره‌مندی جامع از آموزه‌های «حکمت اسلامی» در «معماری»)

سلمان نقره کار^۱

چکیده

اگر مأموریت اصلی معماران را «ساماندهی مکان زندگی انسان در بستر محیط» بدانیم، آنگاه شناخت «انسان و محیط و نسبت میان ایندو» مبنای تصمیمات آنان در طراحی خواهد بود. این شناخت هر دو ساحت «هست‌ها و باید‌ها» را شامل می‌شود که اگر مبتنی بر «عقل و وحی» باشد، قاعدتاً اصول معماری منتج از آن، را می‌توان عقلانی و اسلامی و آثار معماری مبتنی بر آن‌را نیز «معماری اسلامی» دانست. تاکنون دیدگاه‌های مختلفی درباره معماری اسلامی مطرح شده که می‌توان خاستگاه آنها را از دو سو دسته‌بندی کرد. از یکسو اسلام‌شناسان با بهره‌گیری از منابع اسلامی به سمت مبانی و اصول معماری حرکت کرده‌اند و از دیگر سو معماران و شهرسازان از جایگاه تخصصی خود با مراجعه به این منابع در جستجوی اصول معماری اسلامی برآمده‌اند. این تحقیق با هدف پیشنهاد یک ساختار «وحدت بخش و کارآمد» برای تبیین رابطه «معماری و اسلام» آغاز شده و در جستجوی یک مدل جامع برای ترکیب

۱. عضو هیأت علمی دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی (ره).

و تألیف مؤلفه های ایندو مقوله می باشد. پرسش ما آن است که «چگونه می توان از آموزه های اسلامی بطور جامع و کاربردی در معماری بهره جست؟» مسیر تحقیق اینگونه است که ضمن تبیین دو مقوله «اسلام و معماری» با روش تحلیل محتوا و استدلال منطقی تلاش می شود که با روش مدلسازی مفاهیم بنیادین این دو مقوله تألیف گردد. یافته تحقیق بیانگر آن است که آموزه های اسلامی را می توان در سه ساحت «حکمت نظری و عملی و مضاف» دسته بندی کرد. معماری نیز از سه منظر «سیستمی، فلسفی، راهبردی» قابل تبیین است (سفر) که فصل مشترک آنها چهار رکن اصلی در معماری است. ترکیب این دو مقوله (سه حوزه حکمت اسلامی و چهار مؤلفه معماری) ظرفیت مناسبی برای ساماندهی یک «مکتب معماری اسلامی» در اختیار می گذارد. نتیجه و حاصل کار یک ساختار جدول گونه است با ۴۰ خانه که محتوای آن با آموزه های حکمت اسلامی باید تکمیل شود و می تواند در «راهبری پژوهشهای معماری اسلامی» مفید باشد. دستاورد تحقیق ارائه الگویی وحدت بخش به مجموعه دیدگاهها در قالب یک ساختار نسبتا جامع خواهد بود که یکی از مقدمات شکل گیری «مکتب اسلامی-ایرانی معماری» در آستانه گام دوم انقلاب است، بتوفیق الله.

کلیدواژه ها: معماری اسلامی، اسلام، نگرش سیستمی، نگرش فلسفی، نگرش راهبردی، حکمت اسلامی.

شاخص سازی اصل محرمیت در شهرسازی ایرانی - اسلامی

عمیدالاسلام ثقة الاسلامی^۱، محمد امین احمدی بنکدار^۲

چکیده

اصل «محرمیت» یکی از اصول جهان بینی و فرهنگ اسلامی است که در زندگی اجتماعی مسلمانان، به عنوان یکی از ارزش های مهم اخلاقی و فرهنگی در نظر گرفته می شود. در طول تاریخ شهرنشینی در ایران مفهوم محرمیت و رعایت حریم خصوصی از شکل گیری فضای معماری تا سازماندهی فضایی شهرها و نحوه قرار گیری و مکان گزینی عملکردهای شهری در کنار یکدیگر تاثیر گذار بوده است. از طرف دیگر، شهرسازی ایرانی - اسلامی باید به گونه ای باشد که علاوه بر پاسخ گویی به نیازهای ساحت مادی حیات انسان بتواند نیازهای ساحت های دیگر حیات انسانی (ساحت های روانی و روحی حیات) را نیز پاسخ گویی و تامین نماید و در این میان رعایت اصل محرمیت در تامین چنین نیازهایی نقش مهمی را بر عهده دارد. در شهرسازی معاصر کشور با به کارگیری اندیشه ها و نظریات غربی و تقلید از الگوهای مدرنیستی، اصل محرمیت نیز مانند بسیاری از مفاهیم با ارزش دیگر به فراموشی سپرده شده است، به طوری که در حال حاضر کمتر به این مفهوم در برنامه ها و طرح های توسعه شهری توجه می شود. هدف از تحقیق حاضر تدوین معیارها

۱. استادیار دانشکده هنر و معماری، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی.

۲. دانشجوی دکتری دانشکده هنر و معماری، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی.

و شاخص هایی جهت ظهور و تجلی مفهوم محرمیت در شهرسازی ایرانی- اسلامی است. روش تحقیق در این پژوهش مبتنی بر بازبینی سیستماتیک متون، مطالعات و تحقیقات مرتبط با موضوع و تحلیل محتوای اطلاعات جمع آوری شده است. مقاله در نتیجه گیری شاخص های مرتبط با اصل محرمیت را در مولفه های مختلف محیط شهری شامل مولفه های کالبدی- عملکردی و اجتماعی- فرهنگی ارائه نموده و به کارگیری آن ها در برنامه ها و طرح های توسعه شهری جهت ارتقاء کیفیت محیط های شهری را توصیه می نماید.

کلیدواژه ها: محرمیت، حریم و قلمرو، ساحت های حیات انسان، شهرسازی ایرانی اسلامی.

چیستی فلسفه معماری اسلامی (تحلیل فلسفه مضاف در معماری مبتنی بر تئوری دیده‌بانی)

نسیم اشرفی^۱

چکیده

عدم توجه به جایگاه صحیح فلسفه معماری اسلامی به عنوان یک علم واسطه بین فلسفه مطلق اسلامی و علم معماری باعث شده است؛ اکثر پژوهشگران معماری بسیاری از مولفه های معماری را بدون هیچ واسطه روش شناختی به فلسفه مطلق اسلامی پیوند داده و همین ارتباط را با نام فلسفه معماری اسلامی جهت تحول علم معماری به کار گیرند. و این در حالی است که عدم توجه به روش شناسی و مبادی تولید فلسفه معماری اسلامی همواره بستر صحیح نظریه پردازی جهت تحول و تولید علم معماری را مخدوش می نماید. لذا پژوهش حاضر در صدد است با روش توصیفی - تحلیلی به معرفی یکی از روش شناسی های فلسفه های مضاف (تئوری دیده بانی) پرداخته و چیستی فلسفه معماری اسلامی را مبتنی بر این چارچوب نظری شفاف نماید و در این راستا فلسفه معماری را با دورویکرد تاریخی و منطقی بر دو قسم تعریف می نماید: قسم اول، علمی است که بر تولید خود اثر معماری تمرکز دارد و قسم دوم، علمی است بر خود علم معماری می پردازد. فلسفه مضاف علم (فلسفه علم معماری) سهم بسیار زیادی در تولید علم معماری اسلامی دارد و

۱. دانشیار گروه معماری واحد پردیس، دانشگاه آزاد اسلامی.

در نهایت دست یابی به علم معماری اسلامی را با ترکیب دورویکرد فوق (تاریخی و منطقی) در طی تعامل سه مدل پیشنهادی از فلسفه معماری معرفی می نماید. **کلیدواژه‌ها:** فلسفه مضاف، تئوری دیده‌بانی، علم معماری اسلامی، واقعیت معماری اسلامی.

کارکرد تربیتی حسینه‌ها در ترویج و تداوم سبک زندگی شیعی (مورد پژوهی: حسینه‌های شهر کاشان)

محمدرضا عطایی همدانی^۱، احمد نوذری فردوسی^۲

چکیده

بنا بر اعتقاد بسیاری از اندیشمندان سبک زندگی اساساً وابسته به مکتب و ایدئولوژی است. بدین ترتیب بروز و ظهور یک فرهنگ در بعد اجتماعی، زمانی رخ می‌دهد که سبک زندگی مردمان مطابق با مکتب حاکم باشد مکتب تشیع نیز با بهره‌گیری از مفهوم ولایت در کنار توحید اسلامی برای تمام شئون فردی و اجتماعی شیعیان برنامه عملی ارائه می‌کند در حقیقت نوع قابل تمایزی از سبک زندگی را در ادوار مختلف پیشنهاد می‌کند که فارغ از وابستگی به شرایط زمانی و مکانی، هویت متمایزی ایجاد می‌کند. در فرایند تربیت، مبانی نظری و مهارت‌های فردی و جمعی وابسته به مکتب تشیع از نسلی به نسل بعد انتقال می‌یابد. پژوهش حاضر ضمن شناخت نقش تربیت به عنوان عامل ترویج و تداوم سبک زندگی شیعی، اهمیت حسینه‌ها را به عنوان ظرف مکانی با کارکرد تربیتی-آموزشی یادشده بیان می‌کند و برای اثبات این مدعا نقش حسینه‌های شهر کاشان در شکل‌گیری و تداوم سبک زندگی شیعی را نشان می‌دهد. برای تدوین چارچوب نظری در پژوهش حاضر از راهبرد استدلال منطقی و برای نمایش مصداقی آن از راهبرد مورد پژوهی بهره‌گیری

۱. استادیار گروه معماری دانشگاه آزاد اسلامی، واحد کاشان.

۲. دانشجوی دکتری دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات.

شده است. بدین ترتیب شاخصه‌های برگرفته از سبک زندگی و تربیت اسلامی در انطباق با ویژگی‌های معمارانه شامل کارکرد، کالبد و ارتباط با بستر طبیعی و شهری حسینیه‌های کاشان، به‌عنوان مصداق قرار گرفته است.

کلیدواژه‌ها: حسینیه، کاشان، تربیت، سبک زندگی، تشیع.

کاربست اصول حاکم بر رویکرد TND در شهر ایرانی اسلامی نمونه مطالعاتی: محله فهادان نو شهر یزد

حمیرا بیکی تفتی^۱، سمانه جلیلی صدرآباد^۲

چکیده

رویکرد TND واجد مفاهیمی باهدف بالا بردن سطح کیفی زندگی و تقویت و بهبود فضای کالبدی محله، افزایش تعاملات اجتماعی و بهبود حس تعلق به مکان و خوداتکایی اقتصادی می باشد. شهرسازی ایرانی اسلامی نیز مانند خاستگاه آن یعنی دین مبین اسلام و فرهنگ شیعی پویا بوده و مدام روش هایی نو فراروی جوامع بشری عرضه می دارد و بیش تر یک فرآیند پویا و همه جانبه برای کمک به بشر در دستیابی به قرب الهی است نه یک محصول. لذا تطابق اصول TND با اصول و ارزش های اسلامی کاملاً مشهود است. درگذشته، شکل گیری شهرهای اسلامی بر اساس باورها و اعتقادات دینی و مذهبی صورت می گرفته است، درحالی که در زمان معاصر شهرهایی به وجود آمده اند که در آن ها گاهی این ارزش ها نادیده گرفته شده اند که بررسی اصول و بازگشت به آن ها درحال حاضر ضرورت دارد. پژوهش حاضر از نظر روش شناسی، توصیفی - تحلیلی و از لحاظ هدف گذاری کاربردی می باشد. داده ها و اطلاعات پژوهش با استفاده از مطالعات اسنادی و میدانی گردآوری شده است. در این پژوهش مقایسه ی اصول شهرسازی ایرانی اسلامی و رویکرد TND

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه ریزی منطقه ای، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران.

۲. نویسنده مسئول و استادیار شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران.

باهدف طرح و جمع‌بندی تعاریف و اصول و مقایسه تفاوت‌ها و شباهت‌های این دو رویکرد انجام‌شده است. جهت کاربست اصول بدست آمده در نمونه‌ی موردی با بررسی شاخص‌ها و تحلیل محله‌ی تاریخی و فرسوده‌ی فهادان نو به شیوه SWOT و تحلیل و ارزیابی عوامل داخلی و خارجی از طریق ماتریس QSPM به ارائه‌ی راهبردها برای برنامه‌ریزی توسعه‌ی محله‌ی فهادان نو در شهر یزد بر اساس اصول شهرسازی ایرانی اسلامی و رویکرد TND پرداخته شد. نتایج پژوهش به موارد متعددی اشاره دارد که در مقاله مشروحاً به آن‌ها پرداخته‌شده است.

کلیدواژه‌ها: TND، شهر ایرانی - اسلامی، SWOT، QSPM.

بازطراحی چارچوب مفهومی طرح اقدام ملی مسکن بر مبنای سند چشم انداز بیست ساله جمهوری اسلامی ایران

محمد جواد مهدوی نژاد^۱

چکیده

وزارت راه و شهرسازی پس از انتقادهای وسیع از طرح مسکن مهر و بیان نقاط کاستی آن، بالاخره از «طرح اقدام ملی مسکن» رونمایی کرد. پیش‌بینی می‌شد که این طرح بتواند پاسخگویی قانون برنامه‌های ششم و هفتم توسعه و در راستای سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران باشد. هدف از این پژوهش تحلیل نقاط قوت و ضعف طرح اقدام ملی مسکن و میزان سازگاری آن با اهداف کیفی و کمی برنامه‌های ششم و هفتم توسعه است. چارچوب مفهومی پژوهش در دو بخش کیفی و کمی با عنایت به مفاهیم کلیدی نظریه معماری سرآمد و معماری و شهرسازی اسلامی و ایرانی مانند پایداری اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی؛ ساخت سریع، باکیفیت، به‌صرفه، ارزان و مقاوم؛ و هماهنگی با ظرفیت‌های سایت؛ با نگاه به بایسته‌های کیفیت‌بخشی به صنعت ساختمان کشور تدوین شده است. کلیات روش‌شناسی تحقیق با عنایت به ماهیت تخصصی موضوع، با مراجعه به آراء متخصصان ذی‌صلاح طراحی شده است. محورهای کلی پژوهش با استفاده از روش بحث گروهی متمرکز در میان گروه‌های تخصصی مرتبط شورای مرکزی سازمان نظام مهندسی ساختمان کشور به انجام رسیده است. جمع‌بندی موضوع بر اساس اشباع نظری میان افراد

۱. استاد گروه معماری، پردیس هنر و معماری دانشگاه تربیت مدرس.

صاحب‌نظر صورت گرفته است. یافته‌های پژوهش از فاصله معنادار طرح اقدام ملی مسکن با محورهای کمی و کیفی قانون برنامه ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران دارد. تحلیل جامع بر روی روند شکل‌گیری و هدایت طرح‌ها نشان‌دهنده آن است که در حوزه محتوایی با نگاه حاکم بر سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران فاصله اساسی دارد و به گونه‌ای که در شکل فعلی خود نمی‌تواند پاسخگوی خواسته‌های معماری و شهرسازی در تراز «جمهوری اسلامی ایران» باشد. پژوهش در انتها با تحلیل نقاط ضعف و ظرفیت‌های موجود در کشور، به طراحی چارچوبی می‌پردازد که بر اساس آن می‌توان بخش قابل توجهی از کاستی‌های طرح اقدام ملی مسکن را بهبود بخشید.

کلیدواژه‌ها: طرح اقدام ملی مسکن، پایداری، معماری و شهرسازی اسلامی و ایرانی، انبوه‌سازی، کیفیت‌بخشی، صنعت ساختمان کشور، برنامه ششم توسعه جمهوری اسلامی ایران

تحلیل رابطه ساختار کالبدی بافت‌های مسکونی و تعاملات همسایگی

نمونه موردی: رابطه الگوی مسکن و تعاملات چهره به چهره
در محلات سمیه، باجک و فرهنگیان در شهر قم

احمد خلیفه شوشتری^۱، محمدمنان رئیسی^۲

چکیده

مفهوم همسایگی در محله از دیرباز یکی از اساسی‌ترین مفاهیم مطرح در معماری و شهرسازی به ویژه معماری و شهرسازی ایرانی اسلامی بوده است. مسئله‌ای که شاکله اصلی این پژوهش را تشکیل داده است افت کیفی روابط همسایگی در محلات شهرهای معاصر ایران است؛ بر همین اساس، در این مقاله سعی شده است به این سوال اصلی پرداخته شود که آیا ارتباط منطقی بین ساختار کالبدی بافت‌های مسکونی و روابط همسایگی وجود دارد؟ گونه این تحقیق از نوع همبستگی است به طوری که ساختار کالبدی بافت مسکونی (به لحاظ الگوی ویلایی یا آپارتمانی) به عنوان متغیر مستقل منظور شده است و تعاملات اجتماعی و به طور خاص، روابط چهره به چهره بین همسایگان نیز به عنوان متغیر وابسته در نظر گرفته شده است. جمع آوری اطلاعات به روش کتابخانه‌ای و میدانی (با استفاده از پرسش‌نامه) انجام شده است. پرسش‌نامه‌ها، میان ۳۰۰ واحد مسکونی از مجموع ۵۸۱ واحد مسکونی در چهار منطقه مسکونی شهر قم توزیع شده است که دو مورد از

۱. کارشناسی ارشد مهندسی معماری، دانشگاه شهاب دانش قم.

۲. نویسنده مسئول و دانشیار گروه معماری دانشگاه قم.

آنها دارای بافت ویلایی و دو مورد دیگر دارای بافت آپارتمانی هستند. لازم به ذکر است که در انتخاب نمونه‌ها سعی شده است حتی المقدور، به جز متغیر ساختار کالبدی به عنوان متغیر مستقل، سایر متغیرهای ثانویه ای که بر روی متغیر وابسته یعنی تعاملات چهره به چهره تاثیر دارند کنترل گردد (نظیر وضعیت مالی افراد و یا مدت سکونت آن‌ها در محله). طبق یافته‌های حاصل از این پژوهش، میان ساختار کالبدی بافت مسکونی در چهار بافت مسکونی شهر قم و تعاملات اجتماعی و به طور خاص، روابط چهره به چهره همسایگان، رابطه معناداری وجود دارد به نحوی که تعاملات چهره به چهره در محلات ویلایی در مقایسه با محلات آپارتمانی به مراتب بیشتر است.

کلیدواژه‌ها: روابط همسایگی، محلات ویلایی، مجتمع‌های آپارتمانی، تعاملات چهره به چهره.

کاربست روش داده بنیاد در ظهور يك نظریه شهری (بازآفرینی بخش مرکزی مشهد)

ایمان قلندریان^۱

چکیده

موضوعات شهرسازی پیچیده و متنوع هستند به همین دلیل معمولاً در مطالعات شهری، عرصه نظریه پردازی، موضوع بحث برانگیزی می باشد. زیرا غالب نظریات مورد استفاده در مطالعات شهری، برآمده از مطالعات پژوهشگران کشورهای عموماً توسعه یافته است که کاربری آن ها را در شهرهای با ویژگی های کالبدی، اقلیمی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و مدیریتی گوناگون با چالش هایی جدی مواجه می نماید.

از طرفی فقدان نظریات معتبر و بومی در عرصه شهرسازی خصوصاً شهرهای ایرانی اسلامی و وجود متغیرهای گوناگون و منحصر بفرد در این حوزه لزوم بازتعریف و بازاندیشی نظریه های بومی برای شهرهای ایرانی اسلامی و کاربری آن در مطالعات شهری را دوچندان می کند.

این مطالعه با هدف کاربری روش شناسی داده بنیاد در استخراج چارچوب بازآفرینی بخش مرکزی شهر مذهبی مشهد، به تشریح فرآیند استفاده از نظریه داده بنیاد می پردازد. برای این منظور از دو روش توصیفی تحلیلی (برای تشریح فرآیند نظریه داده بنیاد) و پیمایشی (به منظور بهره مندی از تجربه عملی در قالب مصاحبه ها) استفاده شده است. این پژوهش بر فرایندی استوار است که برای توصیف و فهم و تدوین چارچوب بازآفرینی بخش مرکزی مشهد از تعابیر کنشگران

۱. استادیار گروه شهرسازی دانشگاه فردوسی مشهد.

اجتماعی استفاده می‌کند و مدل نظری را از ادراک ذی‌نفعان محیط استخراج می‌کند. نتایج حاصل از پژوهش نشان داد که روش داده بنیاد به فهم لایه های مختلف و زیرین موثر بر تغییرات کالبدی، اجتماعی و غیره کمک نموده و برای تولید نظریه لازم است از تکنیک های مختلف استفاده شود. ترسیم الگوهای کدگذاری بصری، ماتریس شرایط و پیامدها، شناخت طبقه مرکزی، لیست قضایا، نوشتن داستان تحلیلی نمونه ای از تکنیک های لازم برای تولید نظریه می باشد. **کلیدواژه‌ها:** نظریه داده بنیاد، روش شناسی، شهر مذهبی، بخش مرکزی مشهد.

واکاوی ابعاد فقهی، حقوقی و اخلاقی احداث مراکز خرید و پاساژها در شهرهای معاصر ایران

آزیتا بلالی اسکویی^۱، مینا حیدری ترکمانی^۲

چکیده

در گذشته فضاهای تجاری تسهیل‌گر نیازهای اقتصادی انسان از طریق داد و ستد بود و از ارکان هر مجموعه زیستی بود. در حال حاضر با تأثیر مدرنیته و ترویج سبک زندگی مصرفی، مراکز خرید مکانی برای بروز هر آنچه نادیده گرفته شده، می‌باشد که در تعارض کامل با آموزه‌های اسلامی است. همانطور که نمایان هست مراکز خرید و مجتمع‌های تجاری در کلانشهرها روز به روز افزایش یافته و دارای اثرات مخرب قابل توجه بودند، شناسایی اثرات و برنامه ریزی برای آنان، ضروری است. قواعد فقهی یکی از منابع مورد استفاده در اسلام برای استخراج احکام و روش عمل در جهت هم راستایی با آموزه‌های اسلامی بشمار می‌آید و شایستگی هماهنگی با محیط و شرایط را به فقه تزریق می‌کند. بر این اساس، سؤاله ای که در این پژوهش مد نظر هست، بررسی مطلوبیت مراکز تجاری بر پایه آموزه‌های فقهی به عنوان پدیده نوین شهری و اینکه معیارهای اثرگذار از منظر فقه در احداث مجتمع‌های تجاری چیست؟ در تحقیق حاضر به منظور واکای سؤاله، از روشی ترکیبی و تحلیلی میان رشته‌ای استفاده شده است، در گردآوری داده‌ها از روش

۱. دانشیار گروه معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اسلامی تبریز.

۲. دانشجوی دکتری معماری اسلامی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اسلامی تبریز.

کتابخانه‌ای - اسنادی استفاده شده است. طبق یافته های این تحقیق مجتمع های تجاری در شهرهای معاصر به دلایل متعدد در تعارض با قواعد فقهی هستند و مطلوبیت ندارند. طبق تحلیلی درون دینی، از جمله موارد اساسی که جهت هم راستایی مجتمع های تجاری با آموزه های اسلامی، باید مد نظر معماران و برنامه ریزان شهری باشد، توجه به جا و مکان مجتمع های تجاری و جای گیری مناسب آنها در پلان شهری و سهولت در دسترسی ها، تعریف و ساختن مراکز تخصصی آموزش تجارت به ویژه مسائل فقهی آن در داخل یا کنار مجتمع های تجاری، عدم ایجاد پاتوق ها و فضاهای جمعی و فضاهای تفریحی و عدم ترویج پرسه زنی و توازن بین فضاهای مکلف و غیر مکلف و نیاز شهروندان، پرهیز از تظاهر و تفاخر ارائه گردید.

کلیدواژه ها: فقه، قواعد فقهی، مراکز خرید و پاساژها، آسیب شناسی مراکز تجاری نوین.

بررسی ریشه های فکری برنامه ریزی مذاکره ای و تحلیل آن از منظر دموکراسی غربی و مردم سالاری دینی

مرتضی میرغلامی^۱، حسین خانی^۲

چکیده

برنامه ریزی به عنوان یکی از ابزارهای اساسی جهت نیل به شرایط مطلوب زیستی می باشد. در این بین مذاکره از مهمترین رویکردها در نظام های جدید برنامه ریزی بوده که در عصر کنونی برنامه ریزی و حکمروایی شهری از جایگاه ویژه ای برخوردار است. برنامه ریزی مذاکره ای یا به بیانی دیگر گفتمانی یکی از روش های نوین در امر مطالعات شهری است که به خصوص در جوامع پیشرفته دموکراتیک کاربرد فراوانی دارد. جین هیلیر به عنوان واضع این نظریه، از نظریات اندیشمندانی همچون هابرماس و فوکو در تبیین مبانی این نظریه استفاده نموده است. در منظر اسلامی نیز مشورت و مذاکره جایگاهی متعالی و ویژه دارد. در آیات قرآن و مکتب بزرگان دین، نقش مشورت از اهمیت بسزای برخوردار بوده و مردم و نگاه آنها به مسائل مختلف اجتماعی، حکومتی و ... جایگاهی عظیم داشته است. این پژوهش به دنبال آن است تا با بررسی ریشه های نظری رویکرد برنامه ریزی مذاکره ای و استخراج نحله های فکری آن به مطالعه ساختاری آن پرداخته و در نهایت ویژگی ها و اصول این نوع برنامه ریزی را از منظر آموزه های اسلامی و نظریات اندیشمندان معاصر اسلامی در ارتباط با موضوع حکومت و مردم سالاری دینی و دموکراسی مورد مطالعه قرار دهد.

۱. دانشیار گروه شهرسازی اسلامی دانشگاه هنر اسلامی تبریز.

۲. پژوهشگر دوره دکتری شهرسازی اسلامی دانشگاه هنر اسلامی تبریز.

با توجه به موضوعات متداخل در این مورد پژوهش، از روش بررسی اسنادی و تحلیل محتوا و استدلال منطقی و همچنین روش کیفی و توصیفی و انجام مصاحبه با خبرگان امر (مصاحبه با ۱۴ نفر از خبرگان دانشگاهی در رشته‌های شهرسازی و جامعه‌شناسی و همچنین اساتید حوزه) در بیان نتایج پژوهش استفاده شده است. در نهایت با مقایسه تطبیقی اصول و قواعد این نوع برنامه‌ریزی با معیارهای شهرسازی اسلامی و اصول و قواعد دموکراسی و شورا از منظر اسلامی به بررسی نقاط قوت و ضعف این نوع برنامه‌ریزی پرداخته شده و بیان شده که در رویکرد برنامه‌ریزی مذاکره‌ای، تکیه صرفاً بر نظر و آرا مردم بوده و ارتباطی با هنجارهای دینی و اعتقادی برقرار نمی‌نماید. لذا به نظر می‌رسد این رویکرد تنها در بخش‌های از مدیریت شهری که دارای طرح‌های مردم محور می‌باشند می‌تواند کارایی داشته باشد. از سوی دیگر رویکرد مردم‌سالاری دینی بیشتر نگاه به ارزش‌های اعتقادی داشته و نظر مردم در درجه دوم اهمیت می‌باشد. این موضوع از یکسو مراقب آن است که طرح‌ها و برنامه‌ها بر محور دین و شریعت باشد ولی از سوی دیگر با طرح‌های اومانیستی و انسان‌گرا ارتباط خاصی ندارد. بنابراین می‌توان بیان نمود که چنانچه در مطالعات شهری، صرفاً تکیه بر نظریات مردم باشد، نمی‌توان صلاحیت آن را از منظر دین تأیید نمود لیکن چنانچه در مدیریت مسائل شهری، نظر مردم در کنار اصول و قواعد دینی و فقهی و بر مبنای آنها شکل گرفته باشد، می‌تواند در اداره یک شهر و جامعه اسلامی یاری‌رسان باشد.

کلیدواژه‌ها: برنامه‌ریزی مذاکره‌ای، هابرماس، هیلیر، شهر اسلامی، مردم‌سالاری دینی.

نقش «حافظه» (خزانه معنا) و «خیال» (خزانه صورت) معمار در شکل دهی به فرایند خلق و ادراک آثار معماری براساس دیدگاه حکمت متعالیه

سمانه تقدیر^۱، فاطمه صمیمی فر^۲

چکیده

مساله چگونگی شکل گیری فرایند خلق و ادراک آثار معماری و عوامل موثر بر آن مقوله ای با اهمیت، چند بعدی و میان رشته ایست. این در حالیست که در حال حاضر فرایند شکل گیری آثار معماری در اکثر پژوهشها با تکیه بر برداشت های سطحی از ادراک انسان و در بهترین حالت وابسته به حواس پنج گانه ظاهری انسان و البته معمولاً محدود به برخی از آنها بررسی میشود. بنا براین لازم است جوانب این مساله از منظر علوم انسان شناسی (شناخت قوا و ابزارهای ادراکی او)، هستی شناسی (شناخت مراتب هستی) و روانشناسی محیط (بررسی رابطه انسان و محیط) پرداخته شود. پژوهش حاضر قصد دارد به بررسی چگونگی شکل گیری مراحل فرایند خلق و ادراک آثار معماری با تمرکز بر قوای باطنی بویژه «حافظه» و «خیال» معمار پردازد و با باز تعریف مراحل تجزیه، ترکیب و ارزیابی در این فرایند با یک نگاه نو، عواملی که مستقیم و غیر مستقیم موثر بر کیفیت شکل گیری و تحقق این

۱. استادیار دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه علم و صنعت ایران.

۲. دانش آموزته کارشناسی ارشد دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه علم و صنعت ایران.

مراحل هستند را بررسی نماید. شالوده نظری این پژوهش مبانی حکمت متعالیه و برای انجام آن از راهبرد استدلال منطقی استفاده شده است. در مرحله گردآوری داده‌ها از مطالعات اسنادی و کتابخانه‌ای و در مراحل بعد، از روش استدلال قیاسی استفاده شده است. نتایج حاصل از این پژوهش نشان می‌دهد معماری مانند سایر افعال انسان متأثر از بستر مادی و معنوی رشد (تجربه زیسته) و ادراکات معمار در طول عمر تا لحظه خلق اثر است. معمار از یک طرف متأثر از حافظه (خزانه معانی) و خیال (خزانه صورتهای) خود است که خمیر مایه ایده‌های او خواهند بود و از طرفی بواسطه افعال، اخلاق و مزاج خود مرتبه‌ای برای نفس ناطقه‌اش، که مبدا و خالق افعال اوست، رقم می‌زنند و البته مرتبه نفس هم نقش بسزایی در کارایی حافظه و خیال در انسان دارد زیرا معانی و صورتهای ذخیره شده در آنها حاصل سطح تعامل او با عوالم هستی است. این رویکرد همچنین می‌تواند زمینه‌ساز تحول در حوزه تعلیم معماری و تربیت معماران باشد. زیرا تاکید می‌نماید معمار ابتدا باید قوس صعود معرفت یابی را در وجود خویش طی کند و بعد اقدام به آفرینش در قوس نزول خلق اثر معماری نماید

کلیدواژه‌ها: حافظه، خیال، تجزیه، ترکیب، فرایند معماری، حکمت متعالیه.

شناسایی معیارهای طراحی معماری مدرسه مبتنی بر نظریه حرکت جوهری صدرالمتهلین (بررسی پنج نمونه از مدارس معاصر در ایران)

صدیقه معین مهر^۱، وحید مجیدی^۲

چکیده

اگرچه معماری مدرسه را می‌توان مکانی در نظر گرفت که تعلیم و تربیت دانش‌آموزان بر بستر آن شکل می‌گیرد، لکن عدم توجه به ساحت مبانی نظری اسلامی با تأکید بر شناخت انسان، نیازهایش و اهداف متعالی تعلیم و تربیت، منجر به بروز چالش‌هایی در پرداختن به قابلیت‌های محتمل در فضای مدرسه بمنظور راهبردی برای شکل‌دهی به هویت انسان شده است. از آنجا که رسالت فلسفه پرداختن به اصول، بنیان‌ها و بنیادهای مسائل است؛ و البته به صورت همه‌جانبه آن‌را مورد واکاوی قرار می‌دهد، این پژوهش نیز با توجه به نظریه حرکت جوهری صدرالمتهلین و شناخت مراتب کمال نفس انسان و ضرورت او در دستیابی به جایگاه انسان کامل بر بستر فضای تعلیم و تربیت، بر آن است تا معیارهای طراحی معماری مدرسه را مورد مطالعه قرار دهد. اهمیت مسئله تعلیم و تربیت در حکمت متعالیه و بطور خاص نظریه حرکت جوهری، با موضوع گوهر وجودی انسان در ارتباط است؛ از این‌رو تعلیم و تربیت مستلزم تحولات ذاتی در انسان است. در

۱. نویسنده مسئول و استادیار گروه معماری، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران جنوب.

۲. دانش‌آموخته معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران.

پژوهش حاضر ویژگی‌های طراحی معماری پنج نمونه از مدارس معاصر ابتدایی در ایران مورد بررسی قرارگرفت تا میزان توجه طراحان معمار به آموزش و پرورش دانش‌آموزان با توجه به معیارهای فلسفه تربیت اسلامی مورد ارزیابی قرار گیرد. راهبرد این پژوهش استدلال منطقی و با روش توصیفی - تحلیلی می‌باشد. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد، معماری فضاهای تربیتی بایستی با تاکید بر شاخص‌های مدرسه مطلوب در تناظر با مراتب نفس انسان و متناسب با شرایط و اقتضانات زمان و مکان و نیاز مترتبان طراحی شود. از جمله شاخص‌های مورد بررسی در نمونه‌های موردی می‌توان به این موارد پنجگانه اشاره کرد: ۱- معماری هماهنگ با هویت جمعی و فضایی بدور از هرگونه تکبر و خودبزرگ بینی و خودنمایی، ۲- جامع نگری در طراحی، تجهیز و تامین فناوری در پاسخگویی به نیازهای کار عملی مترتبان و عدم انحصار محیط یادگیری به کلاس درس، ۳- طراحی فضاها متناسب با ویژگیهای روانی و جنسیت فراگیران با در نظر گرفتن قابلیت انعطاف‌پذیری فضا، ۴- فراهم‌سازی زمینه‌های مناسب پرورش قوه خیال (افزایش خلاقیت) و همچنین زمینه‌ها و شرایط آفرینشگری و خلاقیت برای مترتبان، ۵- طراحی الگوهای کالبدی ساختمان مدارس با توجه به الگوهای توسعه پایدار و آمایش سرزمین و شرایط اقلیمی - منطقه‌ای و اصول سنتی معماری ایران، که با به کارگیری این شاخص‌ها می‌توان زمینه‌های رشد و پرورش دانش‌آموزان را در تطابق با فلسفه تربیت اسلامی فراهم ساخت.

کلیدواژه‌ها: طراحی معماری، مدرسه، حرکت جوهری، حکمت متعالیه، ساحات نفس انسان.

بازنگری در تعیین استاندارد فضایی پیاده روها، بر اساس آموزه های فضیلت اخلاقی عفت

حمید رضا صارمی^۱، مجتبی شریف نژاد^۲

چکیده

اسلام ارزش ها و رهنمودهای متعالی را در خصوص نحوه زندگی انسان و محیط زیست او در چارچوب فضیلت های مهم اخلاقی مطرح نموده است. از طرف دیگر دانش شهرسازی فعلی و محصول آن یعنی محیط شهری امروز ما، تقریباً بصورت کامل تقلیدی ناقص از دانش شهرسازی غرب است. بمنظور جاری نمودن ارزش های اسلامی در محتوا و صورت شهرسازی، لازم است رهنمودها و اصول ارائه شده در اسلام، از حالت کلی و عام به صورت تخصصی در مسائل مختلف شهرسازی تفسیر و تشریح شوند تا ضمن تبیین شدن موضوع، چارچوبی عملیاتی یافته و بصورت ضوابط تدقیق شده در مسیر اجرا قرار گیرند. یکی از مهمترین ضوابط شهرسازی فعلی کشور، ضوابط تعیین استاندارد فضایی پیاده رو است که بیش از سه دهه از تدوین آن می گذرد. از این جهت در پژوهش پیش رو با روش تحقیق توصیفی - تحلیلی در ابتدا مبانی نظری فضیلت اخلاقی عفت با استفاده از منابع اسلامی تبیین شده و در ادامه کاربرد آموزه های احصایی در تدوین ضوابط استاندارد پیاده روها مورد مذاقه قرار گرفته است. نتایج پژوهش حاکی از آنست که آموزه های مبتنی بر فضیلت اخلاقی عفت، نه تنها می توانند راهنمای مناسب تعیین

۱. دانشیار گروه شهرسازی دانشگاه تربیت مدرس.

۲. نویسنده مسئول و دانشجوی دکتری شهرسازی، دانشگاه تربیت مدرس.

ضوابط استاندارد فضایی پیاده رو ها باشند، بلکه در تعمیق رابطه انسان با خداوند و انسان با انسان نیز به شدت تاثیر گذارند.

کلیدواژه‌ها: فضیلت، اخلاق، عفت، ضابطه، استاندارد، پیاده رو، شهرسازی اسلامی.

الگوی «زیست شهر» های نوین مولد، پیشران حرکت به سوی شهرسازی اسلامی

عباس جهانبخش^۱، محمد صالح شکوهی بیدهندی^۲

چکیده

معماری و شهرسازی خنثی نبوده و بستر ساز پرورش انسان و جامعه‌ی مطلوب، بر اساس ارزش‌های فرهنگی هر اجتماعی است. الگوها و نظریات معماری و شهرسازی با اتکا به ارزش‌ها، خلاقیت انسانی و تجربه‌نگاری نمونه‌های منتخب، بازتعریف و بهینه‌سازی می‌شوند. لذا در مقابل سبک کنونی شهرسازی کشور که متأثر از الگوی مدرنیستی غرب است، می‌توان به الگوهای اندیشید که ارزش‌هایی نظیر «خانه‌ی مولد»، «تعامل سازنده و ذاکرانه با طبیعت»، «نظام اجتماعی مبتنی بر اخوت»، «کاهش قیمت زمین»، «عدالت فضایی و رفع جدایی‌گزینی»، «خانواده بنیانی»، «مسکن وسیع»، «مسجد محوری» و «محلّه مقیاسی» را پاس دارند. ایده‌ی «زیست شهر» تلاشی برای نیل بدین ارزش‌هاست. این الگوی پیشنهادی در قالب مجتمع‌های زیستی-معیشتی و با توجه به مولفه‌های سبک‌های بومی و همچنین مطلوبیت‌ها و آموزه‌های فرهنگ ایرانی-اسلامی ارائه شده‌است. طراحی زیست شهر تلاشی برای بازتعریف الگوی ساخت در محلات و شهرک‌های جدیدالتاسیس است، به نحوی که دربرگیرنده‌ی واحدهای مسکونی یک طبقه‌ی

۱. عضو هیئت علمی دانشگاه هنر اصفهان.

۲. نویسنده مسئول و عضو هیئت علمی دانشگاه علم و صنعت ایران.

وسیع و مولد باشد، خدمات شهری را تدارک ببیند، و بستر توان‌مندسازی خانواده‌ها و امکان شکل‌دهی و هویت‌دهی به محیط توسط ساکنان را فراهم گردد. با این حال، تحقق این ایده نیازمند انجام مطالعات امکان‌سنجی است. چهار مسأله اصلی برای امکان‌سنجی عبارتند از: مسأله زمین و کمبود آن، مسأله تأمین آب و انرژی، مسأله هزینه‌های اجرایی و ساخت‌وساز و در نهایت بررسی ظرفیت‌های قانونی.

یافته‌ها نشان می‌دهد از نظر تأمین زمین، ایده‌ی زیست‌شهر می‌تواند جمعیتی معادل کل کشور را در وسعتی معادل ۲٪ مساحت ایران اسکان دهد. از نظر تأمین آب و انرژی راهکارهایی برای طراحی پایدار زیست‌شهر وجود دارد که در مقاله تبیین شده‌است. هزینه‌های فنی و اجرایی نیز برای هر واحد مسکونی، معادل مسکن مهر خواهد بود. این الگو می‌تواند علاوه بر اصلاح الگوی شهرها و شهرک‌های نوین، بستری برای مهاجرت معکوس به روستاها و ایجاد توازن و تمرکززدایی در آمایش سرزمین را فراهم نموده و به‌عنوان پیشرانی برای اصلاح شهرها و روستاهای موجود ایفای نقش نماید. کلیدواژه‌ها: معماری اسلامی، شهرسازی اسلامی، زیست‌شهر، آمایش عادلانه سرزمین.

اصول نظری معماری اخلاق‌مدار در قرآن کریم، با تکیه بر منطق صوری ارسطویی در اندیشه اسلامی

بشری عباسی^۱، محمدرضا بمانیان^۲

چکیده

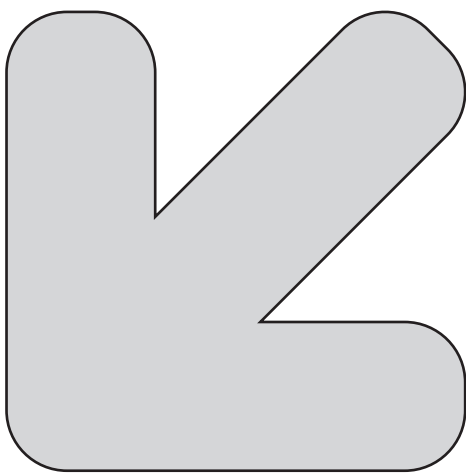
پژوهش پیش‌رو، پژوهشی قرآنی است که با بررسی تأثیر اخلاق بر معماری از منظر قرآن کریم، به شناخت معماری غیراخلاقی پرداخته و با هدف تبیین اصول نظری معماری اخلاق‌مدار، به استقراء، استنتاج و معکوس‌سازی منطقی مفاهیم استخراج‌شده بر اساس منطق صوری ارسطویی می‌پردازد. پرسش این مقاله این است که چگونه می‌توان با تکیه بر آموزه‌های منطق صوری ارسطویی، به تبیین اصول نظری معماری اخلاق‌مدار از منظر قرآن کریم پرداخت؟ با توجه به اولویت دوری جستن از رذائل اخلاقی بر کسب فضائل اخلاقی در دین مبین اسلام و نیز جایگاه معماری به عنوان عمل اختیاری انسان که موثر از صفات درونی فرد و جامعه پیرامونش می‌باشد، می‌توان رذائل اخلاقی را مهمترین عامل شکل‌گیری اصولی غیراخلاقی برای معماری در نظر گرفت، و رذیلت‌های مذکور در قرآن معجید، این اصول را از منظر کتاب آسمانی مسلمین مشخص می‌نماید و بستری می‌شود برای شناخت اصول معماری اخلاقی. این پژوهش در گونه استدلال منطقی

۱. نویسنده مسئول و پژوهشگر دانشگاه آلبرتا.

۲. عضو هیئت علمی دانشگاه تربیت مدرس.

و با رویکردی تحلیلی تفسیری به بررسی مستندات و منابع می‌پردازد و یافته‌های پژوهش با استفاده از تکنیک مصاحبه نیمه سازمان یافته، اعتبارسنجی می‌شوند. مصاحبه‌ها حاکی از تأیید متخصصین در زمینه مفاهیم مطرح شده در اصول و نیز کامل بودن و کفایت بودن اصول نظری استخراج شده از فرآیند منطقی پژوهش می‌باشد. این اصول نظری تأیید شده در پژوهش عبارتند از: (۱) معماری باید راه ایجاد یاد و ذکر خداوند باشد. (۲) معماری باید ابزار تکریم مخاطب و عدم تفاخر بر آنها باشد. (۳) معماری باید موجب و سبب ایجاد هدفمندی نسبت به نیازهای دنیوی و اخروی انسان باشد. (۴) معماری باید موجب رفع و محو فاصله طبقاتی شده و ابزار ایجاد برابری با دیگر انسان‌ها باشد. (۵) معماری باید موجب ایجاد تعادل در لذات و امیال انسان شود. (۶) معماری باید بواسطه ساختاری اقتصادمحور و طبیعتگرا موجب اعتدال‌گرایی در تامین نیازهای انسان شود. (۷) معماری باید با توجه و اعتقاد به عدم بقا و جاودانگی دنیوی انسان، قائل به استحکام در ساخت بنا باشد. بنابراین نتیجه این پژوهش نشان‌دهنده امکان استخراج منطقی اصولی منسجم از قرآن کریم جهت خلق معماری اخلاق‌مدار است که می‌تواند با تکیه بر پایه‌هایی محکم و استدلال‌پذیر، در عرصه نظر و عمل مورد بهره‌برداری قرار گیرد.

کلیدواژه‌ها: قرآن کریم، اخلاق اسلامی، اصول معماری اخلاق‌مدار، منطق صوری ارسطویی.

کمیسیون تخصصی
هنر اسلامی

بنیان‌های تجلی حکمت اسلامی در هنر و صناعات ایرانی

محمد مهدی احمدی^۱، سمیه صفاری احمد آباد^۲

چکیده

در اندیشهٔ ایرانیان، هستی‌شناسی هنر و صناعات هیچ‌گاه بخشی مستقل از حکمت و از برای خود نبوده‌است؛ بلکه همواره ذیل مباحث فضیلت و نیک‌مردی شناخته شده‌است. این شیوه‌ی نگرش با ظهور دین مبین اسلام و به واسطه‌ی تأثیرپذیری از مفاهیم متعالی چون حُسن، جمال، نظم و تجلی مراتب وجودی در سایه‌ی وحدت الهی، توسط هنروران و صنعتگران ایرانی مسلمان مبدل به عرصه‌ای برای مکاشفه و قُرب به ساحت آن یگانه‌ی برتر گردیده‌است. بنابراین سؤال اصلی این پژوهش این است که خاستگاه دریافت این استحاله به سوی نگرش متعالی در شیوه‌ی کار هنرمند و صنعتگر ایرانی در چه لحظه‌هایی نهفته است؟ در این راستا نتیجه‌ی حاصل شده این می‌باشد که هنر و صناعات ایرانی به واسطه‌ی مؤلفه‌هایی چون فتوت‌نامه‌ها و شیوه‌ی تعلیم و تعلم فن و صناعات توسط استادان کار روشن‌ضمیر، مبدل به بستر تجربه‌ی زیبایی‌شناسی از اندیشه‌ی متعالی شده‌اند. روش تحقیق در این نوشتار توصیفی _ تحلیلی و ابزار و شیوه‌های گردآوری اطلاعات در بردارنده‌ی جستجوی کتابخانه‌ای است.

کلیدواژه‌ها: حکمت و عرفان اسلامی، هنر و صناعات، فتوت‌نامه، تعلیم و تعلم.

۱. دکتری تاریخ و تمدن اسلامی و استاد دانشگاه.

۲. دکتری فلسفه هنر.

باز تعریف هنر اسلامی و شناخت ظرفیت های آن در تمدن نوین اسلامی

روح اله عابدی جزی^۱

چکیده

هنر اسلامی مفهومی است که تعریف آن دایره گسترده ای از معانی و تفاسیر را به خود اختصاص داده و این گستردگی باعث شده تارسیدن به قدر مشترک برای تعریف علمی یا شناخت مفهومی دشوار نماید. اهمیت تعریف هنر اسلامی در شناخت ظرفیت فرهنگی و تمدنی به گونه ای است که در کار بست عملی؛ متفکران، منتقدان و هنرمندان بتوانند افق آینده تمدن نوین را برای رشد و شکوفایی باز نمایی نمایند. شناخت دستهای پنهان در مسیر سوق دادن هنر اسلامی به مرز بندی های سنت گرایی و مدرنیسم راه را بر عبور و کمال گرایی هنرمند مسلمان و هنر اوبسته و می بایست با تکیه بر تعاریف بنیادین شریعت؛ نیازهای مستحدثه در تعاملات هنر با دیگر پدیده ها شناخته و را بیان نمود. ترسیم تمدن نوین اسلامی و نیل به مقاصد آن با ابزار عقلگرایی و بیان اهمیت تعریف هنر در معقولات و رسیدن به یک تعریف صحیح علمی آن می تواند نیازهای تمدنی نوین توسط هنرمندان و نظریه پردازان مرتفع نماید.

کلیدواژه ها: هنر اسلامی، تعریف علمی هنر، تمدن نوین اسلامی.

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد تاریخ هنر ایران اسلامی، دانشکده صنایع دستی، دانشگاه هنر اصفهان.

مراتب هنرمندان براساس منابع معرفتی هنرمند با تکیه بر مبانی صدرایی

حامده راستایی^۱

چکیده

موضوع این مقاله مراتب هنرمندان براساس منابع معرفتی هنرمند با تکیه بر مبانی صدرایی است. اثر هنری علاوه براینکه دارای یک قالب مادی زیباست، واجد یک محتوا و مضمون است. قالب اثر در خدمت آشکارگی محتواست و پیام(های) اثر هنری از مجرای قالب به مخاطب القاء می‌شود. دستیابی هنرمند به محتوا از رهگذر منابع معرفتی است. ملاصدرا با توجه به سه گانگی عوالم، مبادی ادراک را نیز سه گونه معرفی می‌کند: تعقل، تخیل و احساس. انسان در هر کدام از این سه نشئه، متناسب با ابزار و طریق آن نشئه، حقایق را درک می‌کند. با این وجود طریق نیل به معرفت منحصر در این سه طریق نیست بلکه معرفت مبتنی بر تجارب شهودی، معرفت فطری، معرفت و حیانی و ادله نقلی نیز از منابع معرفتی نزد ملاصدرا به شمار می‌روند و هریک از این منابع معرفتی می‌توانند سنگ زیر بنای آثار هنری باشند. با عنایت به تفاوت هنرمندان در نحوه و میزان استفاده از این منابع، مراتب آنها نیز متفاوت خواهد بود. برخی از هنرمندان توانایی بهره‌مندی از برخی از این منابع را ندارند ضمن اینکه نحوه بهره‌ریک از آنها از این منابع نیز متفاوت است. ثمره این اختلاف، به تفاوت در کیفیت و کمیت معرفت و شناخت باز می‌گردد و در آثار هنری مختلف ظهور و بروز پیدا می‌کند. این موارد، قول به اختلاف مراتب

۱. استادیار گروه فلسفه مؤسسه آموزش عالی آل طه.

هنرمندان را رقم می‌زند و چه بسا این مسئله در کارنامه هنری یک هنرمند نیز بسته به نوع و میزان بهره او از منابع معرفتی مختلف، نمود پیدا کند و تفاوت مراتب یک هنرمند را در بازه‌های زمانی متفاوت رقم زند.

کلیدواژه‌ها: هنر اسلامی، مراتب هنرمند، منابع معرفتی، هنرمند، اثر هنری، ملاحظه‌ها.

منابع فکری و فرهنگی نقاشی ایران (مطالعه ای در مکتب نقاشی انقلاب اسلامی)

علی اصغر فهیمی فرا^۱

چکیده

این مطالعه در پی پاسخ به یک سوال محوری است که آیا پس از پیروزی انقلاب اسلامی و مجموعه تجربیات و تلاش های هنری نقاشان ایرانی در این دوره توانسته ایم به یک مکتب مستقل و ویژه ای دست یابیم. و آیا می توان گفت انقلاب اسلامی توانسته زیبایی شناسی نقاشی سنتی ایران را در صورتی نوین امتداد دهد. در ابتدا با طرح زمینه ها و شرایطی که سبب شکل گیری یک مکتب هنری می شود به احصاء منابع فرهنگی نقاشی سنتی ایران پرداخته ایم و آنگاه به این نتیجه رسیده ایم که منابع فرهنگی ایرانی که مقوم و شکل دهنده به نقاشی سنتی ایرانی بوده اند در دوره معاصر اعاده نشده و یا به طرز ضعیفی خودنمایی می کند. نقاشی انقلاب اسلامی هنوز عموماً در محدوده مکاتب زیبایی شناختی غرب تجربه می کند و فاقد چارچوبی تئوریک بر مبنای فرهنگ ایرانی اسلامی است. روش تحقیق این مطالعه توصیفی تحلیلی است که از طریق رجوع به منابع کتابخانه و آثار نقاشی محقق شده است. کلیدواژه ها: مکتب نقاشی انقلاب اسلامی، منابع فکری نقاشی ایران، منابع فرهنگی نقاشی ایران، نقاشی ایران.

نور از منظر سهروردی و تأثیر آن بر نگاره‌های معراج نامه میرحیدر

مهدی محمدزاده^۱

چکیده

نمایش خیال انگیز، شاعرانه و نمادین انسان، طبیعت و محیط او، از ویژگی‌های خاص نگارگری اسلامی است که مورد توافق و تأکید قریب به اتفاق محققین حوزه هنرهای اسلامی می‌باشد. این نوع نمایش خیال انگیز، که به مدد برخی مولفه‌های تجسمی همچون حذف فضای سه بعدی، عدم توجه به سایه و روشن، گریز از حجم پردازی، رویکرد به نور منتشر و فراگیر، بهره‌گیری از رنگ‌های غیر واقعی و استیلیزاسیون فرم‌ها و نهایتاً استفاده از نمادهای عرفانی ممکن شده، از مبانی نظری خاصی نیز متأثر شده است که بدان زبانی نمادگرایانه بخشیده است. نگارگری اسلامی واجد نوعی نگاه نورانی به هستی و منظر آیه‌ای به پدیده‌هاست، که می‌بایست از بینش خاصی نشأت گرفته باشد. با رجوع به بینش حکمی و منظر عرفان اسلامی به خلقت و پدیده‌های هستی، مقاربت و مشابهت غیر قابل تردیدی بین آن‌ها و منظر نگارگران اسلامی مشاهده می‌شود.

مقاله حاضر در پی آن است که با شیوه توصیفی-تحلیلی، ضمن ارائه نمونه‌های عینی، تطابق نظریه‌های شیخ اشراق با تعدادی از نگاره‌های معراج نامه میرحیدر را جستجو نماید.

نگارگری اسلامی، مبتنی بر تقلید یا توصیف طبیعت نیست، بلکه در پی تصاویر

۱. استاد دانشکده هنرهای تجسمی، دانشگاه هنر اسلامی تبریز.

مثالی از هستی است، تصاویری که با مختصات اقلیم هشتم سهروردی مطابقت دارند. نگارگران تیموری برای این امر علاوه بر بیان تصویری خاص، از نمادها و نشانه‌هایی بهره گرفته‌اند که وامدار آراء حکمای اسلامی است. نمادهای نوری که سهروردی از آن‌ها سخن می‌گوید یکی از مهم‌ترین منابع الهام هنرمند در بیان هنری‌اش بوده است.

کلیدواژه‌ها: اقلیم هشتم سهروردی، شعله مقدس، معراج نامه میر حیدر، نور، عالم خیال.

گفتمان غالب در هنر سده نهم هـ. ق (هندسه شرقی در تقابل با انحنای غربی)

کریم میرزائی^۱

چکیده

سده نهم هـ. ق مرحله ای مهم از تاریخ ایران را شامل شده و این دوره گذر از سیاست‌های سنی‌گرایانه متصوفه به سمت تشیع محوری تلقی می‌گردد. در این دوره از تاریخ ایران جنبش‌ها و نهضت‌های شاخص اجتماعی و دینی شکل گرفتند که در دوره‌های بعد نقش انکارناپذیری را در سیاست و حکومت ایران ایفا کردند. جنبش‌های مانند حروفیه، مشعشعیه و گرایش‌های صوفیانه‌ای هم‌چون نقش‌بندیه، نور بخشیه، نقطویه، نعمت‌اللهیه و قدرت‌گرفتن شاخه شیخ‌صفی‌الدین اردبیلی در شمال‌غرب ایران از مهم‌ترین آن‌هاست. در سده نهم هـ. ق بستری فراهم شد که جنبش‌های عرفانی و دینی وارد قلمرو سیاست شده و داعیه قدرت و حکومت را در سرپروراندند. به‌همین جهت نیز این گروه‌ها به همان نسبت که مورد تعذیب و تهدید حکومت‌ها واقع می‌شدند در عین حال از جانب رقبای آن حکومت‌ها پاس‌داری می‌شدند. این دوره برای ایران از آن جهت قابل مطالعه است که افرادی با گرایش‌های شیعی توانستند به حیات خود ادامه داده و در دستگاه حکمای وقت نیز نفوذ کنند.

در این گذار اتفاقهایی در فرم و محتوای هنری رخ می‌دهد که در این مقاله بدان

۱. استادیار دانشگاه هنر اسلامی تبریز

هندسه شرقی (خراسان بزرگ) و انحناى غربى (عراقين) اطلاق مى شود. هنرمندانى که تحت تاثير نگاه مبتنى بر اهل تسنن هستند و در دايره تفکرات نقشبنديه آثاري را توليد مى کنند شديداً به صورت ها و فرم هاى هندسى پاييند هستند که تبلور آن را مى توان در نقوش و گره هاى هندسى و ترکيب بندى منتظم در نگارگرى، کاشيکاري و قالى مشاهده کرد. درست در نقطه مقابل آنها در غرب ايران که متاثر از افکار جريانهاى شيعى چون نهضت صفويه هستند؛ هنرمندان در خلق آثار خود به خطوط و فرم هاى سيال و انحنا دار گرايش دارند که يک نوع آزادى عمل در پرداختن به مباني هنرى را از خود بروز مى دهند.

در اين مقاله سعى شده به تفاوت اين دو نوع نگرش در سده نهم هـ. ق پرداخته شود و پيشرفت و گسترش انواع هنرها در قلمرو فکرى جهان شيعى پرداخته شود. **کلیدواژه‌ها:** سده نهم هـ. ق، هندسه، انحنا، نقشبنديه، صفويه.

تجلی هنر قدسی در معماری و تزئینات خوشنویسی مسجد امام تهران

پریسا شاد قزوینی^۱، سمیرا شرفه^۲

چکیده

هنر اسلامی که از هنرهای قدسی به حساب می آید، اندیشه های باورمدار اسلام را در شاخه های مختلف هنری، متجلی ساخته و مصداقی بارز از تجلی وحدانیت ذات اله را در معماری مساجد به ظهور نشانده است. در این میان مسجد امام تهران یکی از مساجدی است که اشتراکات معنایی هنر خوشنویسی و معماری در آن درهم تنیده و مکمل یکدیگر شده اند به گونه ای که هماهنگی صوری و محتوایی این دو هنر حامل پیامی عرفانی و قدسی گردیده است. وحدت و یکپارچگی معماری مسجد امام تهران نه فقط به وحدت عالم هستی، بلکه با وحدت زندگی فرد در جامعه مرتبط است، زیرا این مسجد که در بازار بزرگ شهر واقع است در درون هیاهوی زندگی روزانه و کسب و کار، مردم را به سوی خدا و وحدانیت وجودش فرا می خواند و پیام وحدت گرا در کثرت های اجتماعی دارد. این مقاله با بررسی وجه مکمل دو هنر قدسی خوشنویسی و معماری در مسجد امام تهران، این فرضیه را به اثبات می رساند که هماهنگی محتوایی و وحدت گرای این دو هنر، تجلی بخش معنا و حس روحانی و تعالی گرا در نمازگزاران و مخاطبان حاضر در این مکان

۱. نویسنده مسئول و دانشیار گروه نقاشی، دانشکده هنر، دانشگاه الزهرا (سلام الله علیها).

۲. کارشناسی ارشد پژوهش هنر.

است. روش تحقیق این نوشتار بر مبنای تحلیل کیفی است که با استفاده از منابع و مستندات کتابخانه‌ای و تحقیق میدانی نگارش یافته است.

کلیدواژه‌ها: هنر اسلامی، هنر قدسی، خوشنویسی، معماری مسجد، مسجد امام تهران.

تخیل معقول از منظر ابن سینا و رهنمون آن در طراحی صور مرکب نگاره ”پنهان شدن حضرت زکریا در داخل درخت“

مهدی محمدزاده^۱، سعید علیزاده^۲، رؤیا رضاپورمقدم^۳

چکیده

ابن سینا در تبیین قوای باطنی، خیال را وامدار تداعی و تخیل را عامل خلاقیت و ادراک بالفعل می داند؛ چراکه هم درک می کند و هم با دخل و تصرف در صور و معانی، فعل انجام می دهد. قوه ی متخیله برای تصرف در صور و معانی می تواند به امور جزئی و یا کلی نظر داشته باشد. این قوه برای درک معقولات نیازمند صعودی روحانی در پرتوی عقل فعال است و اگر نفس مدرک با عقل فعال

اتصال جوهری یابد، می تواند صور معقول را در نزد خویش حاضر بیند. پس از مشاهده ی این صور مجرد، تصرفی که متخیله انجام

می دهد، کیفیتی معقول و منتزع خواهد شد. اهمیت موضوع زمانی بیشتر می شود که نفس و قوه ی متخیله مربوط به نگارگر مسلمان باشد. نگرش دینی و رسالت اجتماعی نگارگر، دایره ی تصرفات قوه ی تخیل را محدود می کند و هر مصداق تصویری را برای افاده ی معانی قبول نمی کند. از جمله ی این موارد می توان به نگاره ی ”پنهان شدن حضرت زکریا در داخل درخت“ اشاره کرد و به طرح این سوال

۱. نویسنده مسئول و استاد دانشکده هنرهای تجسمی، دانشگاه هنر اسلامی تبریز.

۲. استادیار گروه فلسفه و کلام اسلامی، دانشکده الهیات، دانشگاه تبریز.

۳. دانشجوی دکتری پژوهش هنر / هنرهای اسلامی، دانشگاه هنر اسلامی تبریز.

پرداخت که تخیل نگارگر بر مبنای کدام یک از کیفیات محسوس و یا معقول به طراحی صور مرکب در چهره‌ی شخصیت‌های اغواشده پرداخته است؟ این پژوهش با روش توصیفی تحلیلی بیان می‌دارد که تخیل نگارگر به نور عقل فعال مستفیض گشته و کیفیتی معقول یافته است. با رهنمونی تخیل معقول، شخصیت‌های اغواشده با صورت مرکب انسان حیوان طراحی شدند تا بتوانند علاوه بر بازنمایی محسوس امر نامحسوس، بازتابی از کیفیت معقول امر نامحسوس باشد و از این حیث، صورت انسانی و سیرت حیوانی در ملازمت با هم در یک پیکر انسانی قرار گرفته‌اند.

کلیدواژه‌ها: تخیل معقول، عقل فعال، تصرف در معقولات، صور مرکب، انتزاع نامحسوس.

بررسی اصول ادراک بصری شکل و زمینه، تداوم و سرنوشت مشترک در کتیبه‌های کوفی تزینی نمونه موردی کتیبه گریوار بقعه دوازده امام یزد

شهریار شکرپور^۱، صفیه حاتمی^۲

چکیده

قبة یا بقعه‌ی "دوازده امام" یزد بساخت ۴۲۹ ه. ق با هزار سال قدمت یکی از کهن‌ترین و بی‌نظیرترین بناهای تاریخی ایران و عالم اسلام بوده و نزد پژوهشگران معماری اسلامی جهان از شهرت زیادی برخوردار است. کتیبه‌ای در گریوار هشت ضلعی گنبد این بنا قرار دارد که آیت‌الکرسى را به خط معشوق مشجر و با رنگ لاجوردی تیره بر بستر گچی نشان می‌دهد.

نظریه ادراک بصری گشتالت از جمله نظریه‌های تأثیرگذار در قرن بیستم در حوزه هنرهای تجسمی است که فرایند ادراک بصری را به‌نوعی معطوف به روئیت یکپارچه و تمامیت اثر هنری کرده، قوانین ویژه ادراک دیداری را طرح می‌افکند. در واقع برای شناخت هر شیئی از جمله یک پدیده بصری باید اجزای تشکیل‌دهنده آن را شناخت. نظریه گشتالت شامل چند اصل است و پژوهش حاضر که از نوع کتابخانه‌ای و میدانی و به شیوه توصیفی تحلیلی است سعی بر آن داشته با بررسی

۱. دانشجوی دکتری هنرهای اسلامی دانشگاه هنر اسلامی تبریز و عضو هیئت‌علمی دانشکده هنر و معماری دانشگاه یزد.

۲. عضو هیئت‌علمی دانشکده هنرهای صنعتی دانشگاه هنرهای اسلامی تبریز.

سه اصل مهم از اصول ادراک بصری گشتالت به میزان استفاده از هر یک از این اصول در طراحی کتیبه مذکور پردازد و از این طریق به میزان پراگمانس و بیشترین عوامل تأثیرگذار در ایجاد آن پی ببرد. نتایج حاصل از این پژوهش نشان داد اصول شکل و زمینه در نمای کلی و اجزای کتیبه به میزان بسیار زیاد، اصل تداوم در نمای کلی به میزان بسیار زیاد و در اجزا به میزان متوسط، و اصل سرنوشت مشترک در نمای کلی به میزان بسیار زیاد به کار رفته و در اجزا مصداق ندارد. حاصل به کارگیری هر یک از این اصول تحقق پراگمانسی قوی بوده است.

کلیدواژه‌ها: بقعه دوازده امام یزد، کتیبه، اصول ادراک بصری، گشتالت، پراگمانس، شکل و زمینه، تداوم، سرنوشت مشترک.

نقدی بر زیبایی شناسی امروز فرش قم

امیر حسین چیت سازیان^۱، سارا عبدالکریمی مهابادی^۲

چکیده

قالی قم به عنوان یکی از جلوه های هنر ایرانی به دلیل برخورداری از قابلیت های هنر اسلامی، محملی برای ظهور این هنر است. نگاه مطلق هنری، مدگرایی و تجاری به آن این ویژگی فرش قم را محو و نابود می سازد. به همین علت در این مقاله، سعی شده تا چهار چوب های زیبایی شناسی فرش یاد آور شود تا با حفظ این چهار چوب ها دست به نوآوری زده نشود نه بدعت. و نیز عوامل انحطاط نقش و رنگ فرش را بر شماریم تا با دمیدن روحی تازه به طرح فرش قم از اصالت آن نگاهیم. بنابر این پژوهش در این باره را در مورد فرش قم ضروری می دانیم. تحقیق حاضر با روش کتابخانه ای و بر اساس در یافت اطلاعات از نمونه های واقعی به روش کیفی در گونه ی تحلیلی - توصیفی به انجام رسیده است. این نتیجه حاصل شده که بدعت های وارد شده بر فرش قم نو ظهوراند. حاصل کار تولید کنندگان جوان و جویای نام تجاری می باشد که در فرش هایی با ابعاد کوچک این نکته بیشتر دیده می شود و در قالی های بزرگ هنوز خوشبختانه طراحان و تولیدکنندگان متعهدی وجود دارند که با حفظ چهارچوب ها، فرش نو خلق می کنند که چشم نواز است و تجلی گر بهشت می باشد.

کلیدواژه ها: نقد، زیبایی شناسی، قالی قم، هنر سنتی، بدعت و ابداع.

۱. دانشیار گروه پژوهش هنر، دانشکده معماری و هنر، دانشگاه کاشان.

۲. دانشجوی ارشد رنگ رزی، دانشکده معماری و هنر، دانشگاه کاشان.

تجلی گفتمان دینی در هندسه هنرهای اسلامی

آزاده یعقوب زاده^۱، ابوالفضل عبدالحی فرد^۲

چکیده

تمدن اسلامی دارای خاستگاه نظری و معرفتی بوده و بنیادهای تئوریک این تمدن در آثار مختلف خاصه هنرهای صناعی نمود یافته است. از اینرو هنر اسلامی برای تجلی صور مثالی و دینی، گفتمانهایی که خود سنخیتی ذاتی با صور معرفتی دین اسلام دارد، را برگزیده است. هر فرم و نقش در تمدن اسلامی بنابر ارتباط نزدیکی که با هندسه دارد؛ حامل معنا و مفهومی رمزگونه و تمثیلی از بینش و اعتقادات دینی است. هدف از این مقاله معرفی و شناخت گفتمان دینی در هندسه و الگوهای هندسی موجود آثار تمدن اسلامی ایران است. روش تحقیق در این پژوهش به شیوه توصیفی-تحلیلی انجام شده است. روش گردآوری اطلاعات اسنادی (کتابخانه‌ای) است و روش تجزیه و تحلیل اطلاعات کیفی است. نتایج نشان می‌دهد که سرشت معنوی و حکمت دینی، مفاهیم و معانی آن در تمدن اسلامی در تطابق با گفتمان دینی در قالب تزینات و ساختار هنرهای صناعی ایران اسلامی نمود یافته است که این مهم به یاری هندسه ممکن گردیده است.

کلیدواژه‌ها: گفتمان، هندسه، هنرهای صناعی، تمدن اسلامی.

۱. دانشجوی دکتری رشته هنرهای اسلامی دانشگاه هنر اسلامی تبریز.

۲. نویسنده مسئول و استادیار دانشکده هنرهای صناعی دانشگاه هنر اسلامی تبریز.

مقایسه تطبیقی رابطه اخلاق و هنر در اندیشه علامه جعفری و لئو تولستوی

میشم صادق‌پور^۱

چکیده

این مقاله جستاری است در آثار دو تن از اندیشمندان حوزه‌ی معرفت و هنر، که با تحلیلی در مورد اخلاق و هنر همراه شده است. در نتیجه، مسئله‌ی رابطه و تأثیر متقابل اخلاق و هنر در آثار متفکرانی چون لئو تولستوی و محمدتقی جعفری به عنوان یکی از مسائل بنیادی مورد توجه بوده است. هدف این پژوهش، که با روش تحلیل تطبیقی صورت گرفته، بررسی آراء و نظریات دو فیلسوف و نظریه‌پرداز شهیر قرن ۱۹ و ۲۰ میلادی، لئو تولستوی و محمدتقی جعفری، درباره‌ی اهمیت توجه به مبحث ارتباط بین اخلاق و آفرینش هنری می‌باشد. علامه جعفری در اثر خویش با نام «زیبایی و هنر از دیدگاه اسلام» به تبیین این نظریه می‌پردازد که اثر هنری، به‌عنوان جای‌گاه تلاقی روحی بزرگ (که دارای نبوغ هنری است) با ارواح دیگر انسان‌ها، می‌تواند در خدمت احیای یک بُعد از انسان برای متشکل شدن با ابعاد دیگر با هدف دستیابی به هدف‌های اعلای حیات قرار بگیرد. وی با اشاره به نگرش مذهبی در شناخت خصوصیات هنر، آن را شامل شناخت هنر و بهره‌برداری از آن در جهت نیل به هدف تکاملی حیات معرفی می‌کند. تولستوی نیز، در کتاب «هنر چیست؟» خود هنر جدید را «نامفهوم» دانسته و معتقد است این هنر (هنر

۱. عضو هیئت علمی گروه هنر و معماری، دانشگاه پیام نور تهران.

جدیدِ زمانه‌ی تولستوی) پایه و اساس محکمی ندارد، زیرا از ظرفیت لازم برای متحدکردن مردم از طریق ارتباط برخوردار نمی‌باشد. او معتقد است که انسان برپایه‌ی تلقی‌های خود از آن معنای زندگی زیست می‌کند که با گذر روزگار خود را در قالب مذهب بیش از پیش عیان می‌سازد و «مذهب»ی که تولستوی از آن حرف می‌زند، تا حد زیادی صبغهِی اخلاقی دارد.

کلیدواژه‌ها: اخلاق، هنر، علامه جعفری، تولستوی.

هنرمند در نگرش کوماراسوامی

لیلا نفیسی نیا^۱

چکیده

هدف و بیان هنرمند در تفسیر مدرن و سنتی از هنر متفاوت است. سنتگرایانی چون آینده کوماراسوامی، نقش هنرمند را بیان و تجلّی حقیقتی می دانند که معنای متن هنری است. آنچه از گفتار سنتگرایان استنباط می شود این است که هنر در دیدگاه سنتی و از جمله در اسلام، شامل تمام شئون زندگی انسان می شود و هنرمند، انسانی در جامعه سنتی است که تمام رفتارهای او به قلمرویی فراتر از خود فردی و نیات وی یعنی به روح جامعه سنتی بر می گردد. هدف از ارائه این مقاله بیان تعریف روشنی از هنرمند و خود باطنی وی در سنت اسلامی است و از این طریق تفاوت آن با فردیت هنرمند در تفکر غیر سنتی معلوم خواهد شد. مراد از سنت نیز حقایق معنوی و باطنی ثابت و لاتغیری است که اصحاب خرد جاویدان آن را سنت الهی می نامند. هنرمند سنتی برخلاف هنرمند مدرن، به بیان خود و حالات خود انسانی اش کاری ندارد و به ساحت الهی انسان که همان روح است قدم می نهد. وی پیش از پدید آوردن اثر، با روح خود آن را دیده است و برای ابراز آنچه دیده است چاره ای جز عینیت بخشی به آن تصور عقلانی ندارد. روش تحقیق در این مقاله روش توصیفی تحلیلی است که با استناد به نوشته و مکتوبات سنت گرایان با تأکید بر آراء کوماراسوامی و شارحان آنها صورت گرفته است.

کلیدواژه‌ها: هنرمند سنتی، سنت اسلامی، خویش هنرمند، کوماراسوامی.

۱. پژوهشگر پژوهشگاه میراث فرهنگی.

مطالعه گفتمان دینی قالی‌های تصویری دوره قاجار موزه فرش ایران

مریم متفکرآزاد^۱، مهدی محمدزاده^۲

چکیده

قالی ایرانی به عنوان یکی از نمودهای هویت ایرانی - اسلامی و از عناصر تاثیرگذار در شکل‌گیری گفتمان فرهنگ و هنر ایرانی مطرح بوده است. قالی‌های تصویری قاجاری با تنوع موضوعی را می‌توان به عنوان یکی از گفتمانهای رایج و دینی این دوران مطرح نمود. موضوعات دینی موجود در قالیهای تصویری قاجاری با استفاده از مطالعه نمونه قالیهای موجود در موزه های ایران مورد مطالعه قرار گرفته اند. در این پژوهش به مطالعه گفتمان دینی در قالی‌های تصویری قاجاری پرداخته شده؛ در این راستا از قالیهای تصویری دینی موجود در موزه فرش ایران به عنوان نمونه انتخاب و مورد مطالعه قرار گرفته اند. هدف از این پژوهش مطالعه نمونه های موجود از قالیهای تصویری با موضوعات دینی موزه فرش ایران در جهت شناخت گفتمانهای دینی رایج در قالی ایرانی می باشد. این پژوهش در پی پاسخ به این سوال بوده که عناصر و مولفه های موجود و تاثیرگذار بر قالیهای تصویری دینی به عنوان گفتمان دینی دوران قاجاری کدام موارد هستند؟ با توجه به مطالعات انجام یافته می توان گفت، گفتمان قالیهای تصویری دینی برگرفته از شرایط اجتماعی دوران قاجاریه و تاثیرات دین بر فرهنگ و اعتقادات مردمان این دوران بوده اند. ظهور

۱. دانشجوی دکتری و عضو هیات علمی دانشگاه هنر اسلامی تبریز.

۲. نویسنده مسئول و استاد دانشگاه هنر اسلامی تبریز.

دو پدیده چاپ و عکس و گسترش جنبش تصویرگرایی از عوامل مؤثر در تولید قالیه‌های قاجاری بوده‌اند. در قالیه‌های تصویری دینی دوران قاجاری شاهد دگرگونی در ساختار سنتی قالی ایرانی و پیدایش تصویری‌هایی بر مبنای واقعیت تحت تاثیر شرایط اجتماعی و اعتقادی با بیان نمادین نقشمایه‌ها هستیم. هدف اصلی تولید قالیه‌های تصویری قاجاری را باید جنبه تعلیمی آنها دانست. **کلیدواژه‌ها:** گفتمان قالی ایرانی، قالیه‌های تصویری دینی، دوره قاجار، موزه فرش ایران.

**ANTALYA MUSEUM OF ETHNOGRAPHY IN THE SAMPLE
OF TURKISH ISLAMIC WORKS DEPARTMENT 32.21.72 ENV.
HUSNU LINE PLATE NO**

Öğr. Üyesi Zülbiye SEVGİLİ POLAT¹, Ömer ZAIMOĞLU²

Abstract

The “Antalya Museum” was established to preserve the artifacts recovered from the looting of the occupying forces who came to the region after the First World War. The Antalya region has lived the history of mankind incessantly and has the richest history of Anatolian countries. Most of the artifacts in the museum are from excavations, and ethnographic artifacts were collected by local museum experts. The artefacts found in the museum halls have a thousand-year history that began with the first human and continues to this day. The Antalya Museum is divided into 14 halls. The most beautiful cultural objects of our recent history can be seen in the Turkish-Islamic works in the ethnographic hall within the halls. Underneath there is a Solid ‘sign with the inventory number “32.21.72”. In the work, the Celi Thuluth calligraphy and the “Taun prayer” were studied with Solid Art. It is known that the Kati’i plate signed by Mücellid Mehmed Rıfat dates from the 19th century. In the study, after indicating the general characteristics of this calligraphy plate made with the art of solidarity, an evaluation of its technique will be made.

Keywords: Antalya, Ethnography, Solid’ Art.

1. Akdeniz niversitesi Gü zel Sanatlar Fakü ltesi Geleneksel Tü rk Sanatlar B lü mü , Antalya Tü rkiye,.

2. Akdeniz niversitesi Gü zel Sanatlar Fakü ltesi Geleneksel Tü rk Sanatlar B lü mü , Antalya Tü rkiye.

SOME RECORDS RELATING TO IRANIAN CARPETS IN THE OTTOMAN ARCHIVES OF THE PRESIDENTIAL

Ahmet AYTAÇ¹

ABSTRACT

In the Presidency Ottoman Archives, there are many documents about the central and provincial correspondences related to the period from the establishment of the Ottoman Empire to the proclamation of the Republic. The richest and most valuable archive material inherited from the Ottoman Empire is in the Ottoman Archives Department of the Prime Ministry General Directorate of State Archives. The Prime Ministry Ottoman Archive, which contains the records, books and documents belonging to the Divan-ı Hümayûn, Bâb-ı Defterî and Bâb-ı Âsafî (Bâb-ı Âli) and their various departments and items, which are among the central organization institutions of the Ottoman Empire, In terms of its importance, it is a state archive for this period.

In this paper, some documents about Persian carpets belonging to the period of the Ottoman Empire in the Presidency Ottoman Archives will be discussed.

Keywords: Archive, carpet, weaving, textile.

1. PhD.

A CRITICISM OF THE CURRENT STATE OF ISLAMIC ARTS

Ruhi KONAK

Abstract

The concept of Islamic art refers to a structure formed through the synthesis of different cultures. This synthesis structure has been in the form of a reinterpretation of the cultural accumulation of societies that accept the Islamic religion from.

In Islamic art, the form delivered the sacred context, while the subject was kept in an earthly context. As philosophy and science have progressed, the form in art has evolved and improved; the topics have been updated. This development trend has not encountered any resistance because it is associated with the consciousness of the relevant transformations; this attitude has played a very important role in the evolution of the form.

Looking at today's Islamic art, it can be seen that there has been no serious development for about three hundred years. Even in Muslim societies, Islamic art is often not reciprocated. Because these branches of art are defined as the arts of the past, sacred art or traditional arts. Today's art is considered to be western-style art forms.

The most important obstacle to performing or developing Islamic art in the modern world is related to the fact that life is maintained in accordance with a secular content despite all kinds of interventions. Because the easy communication, prosperity and effortless living conditions offered by the modern world to mankind are on the agenda as a call for integration. So artists or art lovers remain indifferent to those branches of art that do not meet any problems related to the present, representing past memories.

In this context, it can be said that artists, art lovers and ideologists who care about Islamic art and take actions to see value in the current art environment are insufficient with their current initiatives.

In the statement, as a current problem the concept of Islamic art will be discussed in accordance with the evidence of traditions and modern art environments.

مجمع عالی
علوم انسانی اسلامی

www.scih.ir